Cesare Pavese

YAŞAMA UĞRAŞI

GÜNLÜK (1935-1950)

CAN

Türkçesi
CEVAT ÇAPAN

YAŞAMA UĞRAŞI
Cesare Pavese

Özgün adı
Il mestiere di vivere

CESARE PAVESE'NİN CAN YAYINLARI'NDAKİ KİTAPLARI

AĞUSTOSTA TATİL / *öyküler*
AY VE ŞENLİK ATEŞLERİ / *roman*
GÜZEL YAZ / *roman*
LEUKO İLE SÖYLEŞİLER / *deneme*
SENİN KÖYLERİN / *roman*
TEPEDEKİ EV / *roman*
TEPELERDEKİ ŞEYTAN / *roman*
YALNIZ KADINLAR ARASINDA / *roman*
YAŞAMA UĞRAŞI / *günlük*
YOLDAŞ / *roman*

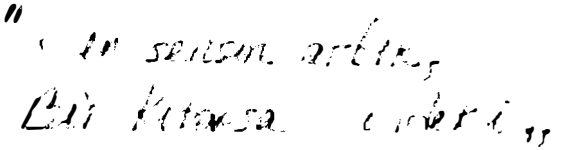
Cesare Pavese
YAŞAMA UĞRAŞI

GÜNLÜK (1935-1950)

Türkçesi
CEVAT ÇAPAN

"Bir kitapsa elimde ki.
Sen, sen değilsindir artık

CAN YAYINLARI LTD. STİ.

Cesare Pavese 9 Eylül 1908'de Torino yakınlarında, Santo Stefano Belbo Köyünde doğdu. *Pavese*, ailesiyle birlikte yaz aylarım bu köydeki çiftliklerinde geçirdiği için bu köy ve çevresindeki kırlar, tepeler *Cesare Pavese*'nin ilk şiirlerine ve olgunluk döneminin en başarılı romam olan *La luna e il falo* (Ay ve Şenlik Ateşleri)'ya esin kaynağı oldu. Babasını küçük yaşta kaybeden *Pavese*, geçim sıkıntısı nedeniyle Santo Stefano Belbo'daki çiftlik de satılınca çok sevdiği kırlardan ve tepelerden uzaklaşmış oldu. *Cesare Pavese*, gençlik yıllarından başlayarak yalnızlıktan hoşlanan, içe dönük biri oldu. *Pavese*, Torino Üniversitesinde edebiyat okudu. İngiliz ve Amerikan edebiyatıyla yakından ilgilendi. 1933 yılında kurulan Einaudi Yayınevinde görev aldı, anti-faşist çalışmaları yüzünden 1935'te tutuklandı, 1 yıl hapis yattı. 1950 yılında yazarlık hayatının doruğuna ulaştı, ama özel hayatında yalnız ve bunalımlıydı. Sonu gelmeyen aşk ilişkileri onun hayata olan bağını kopardı, sık sık intiharı düşünmeye başladı. 1950 Nisanında, *Tra donne Sole* (Yalnız Kadınlar Arasında) adlı kitabına verilen Strega Ödülünü aldıktan sonra Torino'da bütün özel kâğıtlarım yok etti ve bir otel odasında, 26 Ağustos 1950 günü uyku hapı alarak yaşamına son verdi.

Cesare Pavese'nin *Yaşama Uğraşı* adlı günlüğünü 70'li yıllarm başında A.E. Murch'ün *Business of Living* adlı İngilizce çevirisinden Türkçe'ye aktarmıştım. İngiliz baskısını İtalyanca aslıyla karşılaştırdığımda, bazı bölümlerin eksik olduğunu gördüm. *Pavese*'nin bütün yapıtlarını yayımlamaya başlayan Can Yaymları daha önce dört baskı yapan bu kitabı yeniden basmayı kararlaştırınca, eksik bölümleri değerli çevirmen Kemal Atakay İtalyanca'dan çevirerek *Pavese*'nin bu önemli yapıtının eksiksiz çıkmasını sağladı. Bu çabası için kendisine teşekkür ederim.

Cevat Çapan

İçindekiler

İtalyan Yayıncının Notu 9
Can Yayınları'nın Notu 10

Mesleğin Gizleri (6 Ekim '35 - 28 Şubat '36) 13
1936 (10 Nisan) 41
1937 59
1938 87
1939 155
1940 177
1941 223
1942 241
1943 257
1944 281
1945 307
1946 317
1947 337
1948 355
1949 375
1950 399

İtalyan Yayıncının Notu

Pavese'nin günlüğü, yazarın ölümünden sonra, üzerinde kırmızı ve mavi kurşunkalemle 'Cesare Pavese'nin Yaşama Uğraşı' yazılı, rengi solmuş yeşil bir dosyanın içindeki kâğıtları arasında bulundu.

20 Mayıs-30 Eylül 1940 tarihlerini kapsayan, daktiloya çekilmiş on dört sayfa dışında sayfa sayıları belirlenmiş olan dosya el yazısıyla, tükenmezkalem ve yer yer kurşunkalemle yazılmış yapraklardan oluşuyor. Metnin neredeyse tamamında, ilk yazılışta genellikle olduğu gibi, silinmiş bölümler ve düzeltmeler var; yer yer de, belli ki ilk yazılıştan sonra kurşunkalem veya değişik renkte mürekkeple yapılmış düzeltmelere rastlanıyor.

Pavese'nin, kuşkusuz yaşamının son günlerinde, kitabın baş sayfası olarak koyduğu beyaz bir sayfa üzerinde '1935-1950, Ce. Pavese'nin *Yaşama Uğraşı*' sözleri yazılı.

Bir sayfada, 1949 yılına kadar yılları, şehirleri ve sayfa numaralarını gösteren bir dizin var.

Bu basımda, 1952 tarihli ilk basımın metni temel alındı. İlk basım, içeriğin çok özel ya da çok hassas olduğu ya da yaşayan kişilerin özel sorunlarından söz edildiği için yayıncının uygulamak zorunda olduğunu düşündüğü az sayıdaki kısa çıkarma dışında özgün elyazmasının tamamını içeriyordu. Daha önceki basımlarda olduğu gibi, bu basımda da, çıkarılan yerler köşeli parantez içinde noktalarla gösterildi: [.....]. Bu basımda, her çıkarmada elyazmasından kaç satırın çıkarıldığı dipnotta verildi; ilk basımda olduğu gibi, bu basımda da, bazı kişi adlarının yerine yıldız işareti (*) ya da adın baş harfleri konuldu.

Can Yayınları'nın Notu

Cesare Pavese'nin günlüğü *Il mestiere di vivere*, Türkçe'ye ilk kez 1973 yılında Cevat Çapan tarafından *Yaşama Uğraşı* başlığıyla çevrilmişti. Türkçe çeviriye temel alman İngilizce çeviri özgün metnin tamamım içermediği için, bu yeni basımda eksik bölümler İtalyanca aslından Türkçe'ye çevrildi. Kemal Atakay'm çevirdiği bu bölümler aşağıda gösterilmiştir (Romen rakamları paragrafı, Arap rakamları cümleyi gösterir; paragraf ve cümle sayısı belirtilmeyen günlerin tamamı çevrilmiştir).

Mesleğin Gizleri (6 Ekim '35 - 28 Şubat '36)

1935: 9 Ekim: II, 6-7; IV • 11 Ekim: II, 3 • 1 Kasım: II, 4-6; III • 9 Kasım: II-IV • 12 Kasım: 2-3, 5-6 • 16, 17 ve 24 Kasım • 16 ve 20 Aralık.
1936: 16 Şubat: IV; VI, 1 • 17 ve 23 Şubat • 28 Şubat: II, 2-3.

1936 (10 Nisan)

24 Nisan: XII-XV • 25 Nisan • 26 Nisan: IV-VI • 27 Nisan • 28 Nisan: I • 1 Mayıs • 9 Mayıs: IV, 1-8; V-VI • 13 Eylül: II • 14 Eylül • 15 Eylül: I-II; IV-V • 28 Aralık: II, 3-6.

1937

8 ve 13 Ocak • 18 Haziran • 9 Kasım • 17 Kasım: I, 2; IV-V • 20 Kasım: I-XI • 21 Kasım: III • 23 Kasım: II; III, 1-2 • 25 Kasım: I-IV • 26 Kasım: VII, 2; VIII-IX; XI • 28 Kasım: IV-V; VI, 3-9; VIIIX • 30 Kasım: I 2, 16, 17, 22 ve 23 Aralık • 25 Aralık: III, V, X, XIII • 30 Aralık: VI • 31 Aralık: VII ve XIII.

1938

16 Ocak: IV • 19 Ocak: VIII-IX • 22 Ocak: III • 24 Ocak: III; VII-XI • 26 Ocak: III-V; XIV • 9 Şubat: II, 4 • 15 Şubat • 16 Şubat: I-III • 17 Şubat • 20 Şubat: II-V • 1 Mart • 26 Mart: VI-VIII • 27 Mart: II; IV • 25 Nisan • 11 Mayıs: IV, 1; V • 13 Mayıs • 31 Mayıs: II, 4-7 • 7 Haziran: X • 11 Haziran: VI-VII • 12 Haziran: I-II • 13 Haziran • 16 Ha-

ziran: VI-VII • 17 Haziran: IV • 22 Haziran: V • 23 Haziran • 7 ve 13 Temmuz • 22 Temmuz: IV-VI • 30 Ağustos: I-III • 17 Eylül: V • 21 Eylül: IV-V • 22 Eylül: I-III • 3 Ekim: III-IV • 18 Ekim: I • 22 Ekim: I-III ve VI-VIII • 24 Ekim: I-II • 4 Kasım: I-IX • 5 Kasım: I-II; V-VII • 6 Kasım: II 11 Kasım: II • 13 Kasım: II • 24 Kasım: VII-VIII • 26, 29 ve 30 Kasım • 4 Aralık • 8 Aralık: IV.

1939

9 Şubat • 12 ve 29 Mart • 26 Nisan: III-IV • 4 Mayıs: III • 15 Mayıs: I • 14 Ekim: III-V • 15 Ekim • 19 Kasım • 4, 10 ve 27 Aralık.

1940

1 Ocak: VIII • 11 Ocak: I, 3-5 • 22 Ocak 1 Şubat: I • 19 Şubat • 24 Şubat: VI, 2-5; VII-IX • 26 Şubat: IV-V • 27 Şubat: I-II • 28 Mart • 6 Nisan • 20 Mayıs • 16 Haziran: III-V • 21 Haziran: III-VI • 23 Haziran: III • 3 Temmuz: II • 8 Temmuz: III • 13, 14 ve 21 Temmuz • 7 Ağustos • 11 Ağustos: II; IV • 6 Eylül • 24 Kasım • 30 Aralık.

1941

14 Ocak: I • 30 Ocak: II • 10 ve 14 Şubat • 27 Nisan • 11 ve 25 Haziran • 11 Eylül: I, 2-5; III.

1942

23 Şubat • 24 Mart • 25 Mayıs • 4 Haziran • 1 ve 10 Temmuz • 25 Ağustos: II • 5 Kasım: I.

1943

9-10 Şubat • 3 Haziran: II, 3-4 • 15 Haziran • 30 Haziran: II • 2 Temmuz • 17 Eylül: II; IV • 4 Ekim: I-III • 8 Ekim: II • 12 Ekim • 2 Kasım: I-II • 5 Kasım: II-XIV • 6 Kasım: V.

1944

8, 30 ve 31 Mart • 4, 18, 20 ve 29 Nisan • 22 ve 27 Mayıs • 14 ve 26 Haziran • 2, 7, 20, 25 ve 30 Temmuz • 19 ve 20 Ağustos • 26 Ağustos: IV-VIII • 27 ve 29 Ağustos • 2 Eylül: III • 5 ve 7 Eylül • 3 ve 7 Ekim • 7 Kasım.

1945

4, 13 ve 18 Şubat • 2 Mart • 23 Nisan • 14 Ekim.

1946

8 Nisan • 20 Temmuz • 15 Eylül • 26 Kasım.

1947

3 Şubat: II-III • 9 ve 24 Şubat • 12 Mart • 2 Nisan • 27 Mayıs: I-II; III, 5-8; IV-V • 2 Haziran: III • 26 ve 28 Temmuz • 4 Ağustos • 6 Ağustos: I • 16 ve 26 Ağustos • 11 Aralık: I.

1948

10 Ocak • 12 Ocak: II • 30 Ocak: II • 4 ve 13 Şubat • 23 Mart: I, 3-4; II • 27 ve 31 Mart • 1 Mayıs • 13 Mayıs: II-IV • 15 Haziran • 26 Ha-

ziran: I ve III • 8 Ekim: I-II • 15 Ekim • 24 Ekim: I • 19 Kasım: II-III • 27 Kasım • 8 ve 20 Aralık • 21 Aralık: I • 30 Aralık.

1949

8 Ocak: I • 11 Mart: V • 13 Mart: II • 14 ve 20 Nisan • 22 Haziran: V-VI • 1 Temmuz: I, III • 30 Temmuz • 22 Ağustos • 20 Kasım: I-IV • 3 Aralık • 17 Aralık: I-II.

1950

10 ve 17 Ocak • 1 Şubat.

Mesleğin Gizleri
(6 Ekim '35 - 28 Şubat '36)

1935

6 Ekim

En son şiirlerimden bazılarının inandırıcı oluşu, bunları her gün artan bir çekingenlik ve isteksizlikle yazdığım gerçeğini hiçbir bakımdan gölgeleyemez. Kimi zaman büyük bir yoğunluğa erişir bendeki yaratma sevinci, ama bunun bile herhangi bir önemi yok artık. Şiir kalıplarını kullanmakta edindiğim ve bir yığın hammaddeden tamamlanmış bir eser çıkarmanın sevincinden beni yoksun bırakan kolaylıkla ya da günlük yaşantıya duyduğum ve belli birtakım şiirleri düşünmeme yoğun bir coşkunluk katan ilgiyle açıklanabilir bu iki nokta.

Sonra şunu da düşünmek gerek: Uğraşmak her gün biraz daha boş ve anlamsızmış gibi geliyor bana; sonunda ya durmadan aym hava çalınıyor ya da söylenecek yeni şeyler, bunları söyleyebilecek yeni anlatım yolları bulmak için uzayıp giden bir arayışın meyveleri çıkıyor ortaya. Ta başından, şiire yoğunluğunu veren, aslında o güne kadar sezilemeyip birden çıkar yol olduğu anlaşılan iç değerlerdir. Bugün her şeyi gözden çıkarırcasına çılgın bir yenilik düşkünlüğüne karşı son savunma dayanağımı, elimdeki görünüşte tekdüze ve süssüz anlatım gücümün iç yaşantımı açıklamada gene de en iyi araç olduğuna duyduğum sarsılmaz inançta buluyorum. Ama tarihte bulabildiğim örneklerin –iç değerlerin yaratıcılığı konusunda herhangi bir örneğin ele alınmasına izin verilirse– hepsi bana karşı.

Oysa bir zamanlar, şiir yazarak organik bir açıklığa, kesinliğe kavuşturulması gereken bir kendi yaşantımın özü, tutku dolu, son derece yalın bir yığın konu vardı kafamda. Her ça-

bam, ince de olsa, kaçınılmaz bir bağla o temel amaca yöneliyordu. Öyle ki, her şiirin tohumu ne kadar şaşırtıcı olursa olsun, yolumu yitirmediğimi biliyordum. Her zaman duyuyordum o ânın parçasını aşan bir şey yarattığımı.

Bir gün geldi, besleyici kaynaklarım bütün bütüne tükendi eserlerimde. Yazdığım sözleri düzeltip parlatmaktan başka bir şey yapmaz olmuştum artık. Öyle doğruydu ki bu –yaptığım işi inceledikten sonra daha iyi anlamıştım bunu– usta bir tekniği bir ruh haline uygulamak yetermiş gibi, daha derin şiir gerçekleri arama çabasını artık gereksinmiyordum. Bunun yerine, bir şiir soytarılığına çeviriyordum şiir uğraşımı. Başka bir deyişle, daha önceleri sezip uzak durduğum bir yanlışlığa düşüyordum (güvenle, yaratıcı bir tazelikle yazmayı da bu sezgiyle öğrenmiştim); dolaylı da olsa, kendi şairliğim üstüne şiir yazma yanlışıydı bu. (Exegi monumentum...)[1] Bundan böyle kendi içimden bir çıkış noktası aramanın boşuna olacağı duygusuydu bu karmaşık duruma ilk tepkim. Kendimi kesin ve eksiksiz olarak ilk anlatmaya başladığım 'Güney Denizleri'ni[2] yazdığım günlerden bu yana yavaş yavaş yarattığım iç kişiliğimi, bir yazar olarak gelecekte beslenebileceğim bütün esin kaynaklarını hiçe indirgemenin ya da bunların niteliğinden kuşkulanmanın acısı pahasına, hiçbir zaman bile bile bir yana itemezdim. Şu anda duyduğum bu güçsüzlük karşısında, uygunluğunu ve verimliliğini daha önce denediğim yöntemlerle ve her buluşu, önem kazanma gücüne göre, teker teker değerlendirerek, düşüncelerimi yeniden gözden geçirme gerekliliğine bu yüzden boyun eğiyorum. Çünkü şiir, şiir üstüne konuşarak değil, uğrunda emek vererek ortaya çıkar.

Bugüne kadar, neredeyse bir saplantıyla, koşuk şiirle sınırladım kendimi. Neden bir başka türü denemiyorum? Yetersiz de olsa, bir tek karşılığı var bunun: Birtakım kültür kaygıları, duygular, biraz da alışkanlık yüzünden bırakamadığım bir yol bu. Sonra, özü yenilemek için biçim değiştirme düşüncesi acınası bir özenti gibi geliyor bana.

---

[1] ['Bir anıt diktim...', Horatius, *Odlar*, III, 30].
[2] [*Çalışmak Yorar*'ın ilk şiiri].

9 Ekim

Her şair tatmıştır acıyı, şaşkınlığı, sevinci. Büyük şiir karşısında duyduğumuz hayranlık, hiçbir zaman ondaki şaşırtıcı ustalıktan değil, içindeki yepyeni buluşlardan ileri gelir. Bir sıfatın daha önce birlikte görülmediği bir isimle yan yana getirildiğini gördüğümüzde heyecanlanıyorsak, bundaki incelik, yaratıcılık parıltısı, şairin ustalığı değil, bu birleşmenin aydınlığa çıkardığı yeni gerçeklerden duyduğumuz şaşkınlıktır bizi etkileyen.

İmgelerin etkileme gücü, üzerinde durulmaya değer bir konu. Sözgelimi, bir turnanın, bir yılanın ya da bir ağustosböceğinin; bir bahçenin, bir yosmanın ya da rüzgârın; bir öküzün, bir tazının, bir yol kavşağının biçimleri. Her şeyden önce uzun soluklu eserlere uygun imgelerdir bunlar, çünkü insanlara ilişkin önemli olguların titizlikle anlatılması sürecinde dış nesnelere şöyle bir bakıvermeyi temsil ederler. Derin bir soluk almak gibidirler, pencereden dışarı bakmak gibi. Süslü ayrıntılarına rağmen, sert, çok renkli bir bütünden yalnız en gerekli çizgilerle yontulmuş olmalarında yaratıcılarının bilinçaltı yalınlığını belli eden bir hava var. Basit düşüncelerin doğal sınırlılığını koyuyorlar ortaya. Açıkça ve dürüst bir tutumla bir araç olarak kullanıyorlar doğayı, anlatının özüne göre nitelikçe daha aşağı bir şey gibi. Bir oyalanma gibi. Şunu da söyleyeyim ki, geleneksel görüş bu. İmgelerin bir temanın temel özü olduğunu ileri süren benim görüşümse, bu düşünceye karşı. Neden? Biz kısa şiir yazıyoruz, başlangıcı ve sonu kendisi olan belli bir duyuşu hemen bir anlam kalıbına döküyoruz da ondan. Bu yüzden, kısaltılmış konuşmamızın vurgusunu doğaya özgü birtakım iç dökmelerle[1] süslemek bizim işimiz değil. Yapmacıktan başka bir şey olmaz bu. Biz ya başka bir konuyla ilgilenir, doğayı bütün o bereketli imgeleriyle bir yana bırakırız ya da ilgimizi doğrudan doğruya doğal nesneler üstünde toplarız. Bu durumda da pencereden dışarı bakmak bütün yapıtın özü olur. Ama öbür yazı türlerinde, günümüzde yazılmış uzun bir eseri –daha çok romanlar geliyor aklıma– düşünmek yeter; dizginleyemediğimiz düşçülüğümüz yüzünden, değişik anlatım yolları arasında doğal imgelere de yer verildiğini görürüz.

[1] [Elyazmasında: iç dökmelerle / oyalanmalarla].

İmgelerle olay örgüsünü birleştirme konusunda eski ve yeni yazarlar arasında eşsiz biri varsa, o da Shakespeare'dir. Shakespeare'in sanatı hem büyük bir düzene göre kurulmuştur, hem de bütünüyle bir 'pencereden dışarıya bakış'tır. En olmadık bir insan yaşantısından göz kamaştırıcı imgeler çaktırırken, kendi duyuşunu da büyük bir esinle yorumlayarak bir sahnenin, koca bir oyunun yapısını kuruverir Shakespeare. Oyun yazarı olarak insanlığın –daha sınırlı bir ölçüde de doğanın– her yönünü kapsayan ustalığıyla açıklayabiliriz bunu.

Elinin altında lirik parçalar vardır, bunlarla sağlam bir yapı kurar. Kısacası, dünyada benzeri olmayan bir biçimde, anlatı ile şiiri ayrılmaz bir bütüne dönüştürür.

10 Ekim

Kendim için aydınlatmaya çalıştığım yeni tekniği bulduğumu düşünsek bile, bu tekniğin şurasında burasında başka tekniklerin tohumlarının bulunabileceğini de unutmamalıyız. Kendi anlatımımın başlıca niteliklerini açıkça görmeme engel oluyor bu düşünce. (Kendisine duyduğumuz saygı bir yana, Baudelaire'e karşı çıkarak, şiirde her şeyin önceden kestirilemeyeceğini söyleyebiliriz. Yazarken, belli bir nedene bağlı olarak değil de, içgüdüyle bir biçim seçer kişi, nasıl olduğunu kesin bir netlikle bilmeden yaratır.) Olay örgüsünü nesnel bir yöntem yerine, imgeleme yetisinin ayarlı, ama gene de düşe dayanan kurallarına göre kurduğum doğru, amacım da bu zaten. Gel gelelim, ayarlamanın sınırı nedir, düşe dayanan kurallara ne ölçüde önem vermeli, imgeleme yetisi nerede biter, mantık nerede başlar: küçük, şaşırtıcı sorunlar bunlar.

Bu akşam, ay ışığıyla aydınlanmış kızıl yarların altında yürürken, tanrının burada somutlaşmasını, böyle bir temaya uyan bütün anıştırmalı imgeleriyle çizmenin ne büyük bir şiir olabileceğini düşündüm. Sonra böyle bir tanrının olmadığını hatırlayarak şaşırdım birdenbire. Biliyordum, iyice inanıyordum buna. Bu yüzden de, belki başka birisi yazabilirdi o şiiri, ama ben

yazamazdım. Bu temayı kullanacak şairin şu kızıl kayalarda somutlaşan tanrıya duyduğu inanç nasıl gerçek ve tümü kapsayan bir inanç olacaksa, gelecekte benim için de her konunun öyle anıştırmalı ve tümü kapsayan bir niteliği olması gerektiğini düşündüm.

Neden hiçbir şey yazamıyordum ayın aydınlattığı bu kızıl kayalar üstüne? Kendimden hiçbir şey yansıtmıyorlardı da ondan. Belirsiz bir tedirginliğin dışında hiçbir şey vermiyordu bu yer bana. Bu da bir şiir için hiçbir zaman yeterli bir neden olmamalı. Ama bu kayalar Piemonte'de olsaydı, onları kolayca hayal gücümün kapsamına sokar, bir anlam kazandırabilirdim. Şiirin başlıca temeli, daha şiir başlamadan şairin imgeleme yetisinde tohum olarak yaşayan o duygudaşlık bağlarının, o biyolojik saplantıların önemini bilinçaltı bir duyarlıkla sezmektir, demek de aynı kapıya çıkar.

Benim bile, konusu Piemonte'ye bağlı olmayan bir şiir yazabilmem gerekir elbet. Gerekir ama, bugüne kadar yazamadım böyle bir şiir. Çevremle doğuştan gelen bağlarımın varlık kazandırdığı imgeyi yeniden işlemenin ötesine geçemedim demek ki. Başka bir deyişle, şair olarak sanatımda bir kör nokta, istemediğim, ama bir türlü de yok edemediğim, elle tutulur bir sınırlılık var. Gerçekten nesnel bir tortu mu bu, yoksa kanıma karışmış vazgeçilmez bir şey mi?

11 Ekim

Bütün bu imgelerim şu temel imge üzerindeki başarılı çeşitlemelerden başka bir şey değil mi acaba: Doğduğum yer nasılsa, ben de öyleyim? Ama o zaman da şairin kendisi cisimleşmiş bir imge, Piemonte'nin bölgesel ve toplumsal yanlarından ayrılmaz bir parça olurdu.

Şairin sözlerinin özü, birbirinin tamamlayıcısı olarak görüldüğünde, doğduğu yerle kendisinin güzel oldukları anlamını da taşıyacaktır. Hepsi bu mu? Bu mu yazgısal Quarto kıyısı?[1]

Ya da bu daha çok Piemonte ile benim aramda, elimden geldiğince imgeler halinde, imge-anlatılar halinde biçim verip al-

[1] [Garibaldi'nin Sicilya seferi için yola çıktığı yer; Carducci'nin bir dizesine ironik gönderme].

tını çizdiğim, kimi bilinçli, kimi bilinçdışı bir ilişkiler akımı olamaz mı? İnsanın kanıyla doğduğu yerin iklimi, havası arasında başlayıp beni ve öbür Piemontelileri tedirgin eden o ruhsal sıkıntıyla biten bir ilişkiler akımı olamaz mı? Manevi şeyleri maddi şeylerden söz ederek mi dile getiriyorum, yoksa tersini mi yapıyorum? Hem bu değiştirme, anıştırma, imgeleme işi 'anıştırmalı ve her şeyi kapsayan özümüzün' bir belirtisi olduğu ölçüde mi değer kazanıyor?

Sanatımın sadece bir Piemonte Uyanışı olabileceği kuşkusuna karşı, Piemonte değerlerini genişletmek ve derinleştirmek gibi bir iyi niyetin varlığını ileri sürebilirim. Neye dayanarak mı söylüyorum bunu? Şuna: Yazdıklarım bir lehçe edebiyatının örnekleri değil. Lehçeye karşı içgüdümle ve mantığımla ne kadar savaştım; yarım yamalak olacak bir iş değil bu – acı deneylerle biliyorum bunu! Benim yazdıklarım en sağlam köklere, ulusal ve geleneksel köklere dayanma çabasında; dikkatini dünya edebiyat akımlarına yöneltmek kaygısında, özellikle de bir zamanlar buna benzer bir gelişmenin farkına vardığım Kuzey Amerika'daki deneylerin ve başarıların bilincinde. Belki de Amerikan kültürünün beni artık hiç ilgilendirmediği gerçeği, benim bu Piemonte görüş açısından uzaklaştığımın bir belirtisi. Evet, öyle; hiç değilse bugüne kadar benimsediğim bakış açısından vazgeçtiğimi gösteriyor bu durum.

15 Ekim

Gene de yeni bir çıkış noktası olması gerekir. Zihnimiz kendini belli bir yaratma çarkına kaptırdığında, bu çarktan kurtulmak için ona karşı çıkacak eşit bir güç gerekir ve ancak böyle bir güçle zihnin o tekdüze, kendini tekrar eden ürünleri yerine yepyeni tadı olan, denenmemiş bir aşının ürünleri verilebilir. Zihinsel çabanın yerini dıştan gelecek bir itkinin alabileceğini söylemek istemiyorum; söylemek istediğim, konuyla anlatım yollarını tümüyle değiştirerek yeni sorunlarla yüz yüze gelme gerekliliği. Zihin, yeni bir çıkış noktasına kavuşunca, elbette doğal coşkunluğunu yeniden elde edecektir, ama böyle itici bir yay olmadan her şeyi kalıplaşmış imge-anlatıya indirgeyen tem-

bel alışkanlığımın sınırlarını aşamam. Dış şey haline gelmiş içgüdünün yönünü değiştirebilmek ve böylece onları yeni buluşlara hazırlayabilmek için dıştan bir gücün gerekliliğini duyuyorum.

Bu dört yıllık şiir dönemini gerçekten yaşadıysam, daha iyi: bu bana ancak daha büyük bir 'inandırıcılık' ve daha iyi bir anlatım gücü kazandırır. Bu durum, başlangıçta bana eski dönemlerime döndüğüm, hatta söyleyecek bir şeyim olmadığı izlenimini de verebilir. Ama 'Güney Denizleri'nden önce kendimi nasıl kaybettiğimi ve ancak dünyamı yarattıkça onu yeniden bulduğumu unutmamam gerek. Daha önce değil. Bununla birlikte, bugün karşı karşıya olduğum güçlükler daha az değil. *Çalışmak Yorar*'da gözümü açtığım günden sonraki bütün yaşantım işin içine giriyordu ve öyle bir mutluluk içindeydim ki, sanki madenden bir altın külçesini çıkarmayı deniyordum ve tabii hiçbir bıkkınlık duymuyordum. Benim için her şey keşfedilmeyi bekliyordu. Artık bu maden damarını yağma ettiğim için, yeni bir madene büyük umutlarla saldırmak için kendimi fazla tüketmiş ve kısıtlamış hissediyordum. Bu toprakların her yanı aranıp taranmış, ölçülüp biçilmiş, bense özgünlüğümün nerede olduğunu biliyorum. Ayrıca, şiir öncesi sayısız girişimlerimde, düzyazı anlatı ve romanın olanaklarını bir yana itmiştim. Bu yolun güçlüklerini iyi biliyorum, üstelik ilk karşılaşmada yaşadığım yoğun sevinç de yok artık. Bununla birlikte, gene de geçmek gerekiyor o yolu.

16 Ekim

Şimdi, Piemonte ile aramdaki koşutluğu tasarladığım gibi açıkladığıma göre, şiirimin yeni havası nasıl olacak? Dağınık parçaları toparlayıp birleştirecek soyut, fakat aynı zamanda deneye dayanan değerler mi olacak? Yoksa bu hasattan yeni bir kitap mı meydana gelecek?

Bu hava, bu yeni değerler beni tarihte haklı gösterecek nitelikte olmalı. Öyleyse, ben gerçekte hangi tarihsel gelişmelere inanıyorum? Devrimlere mi? Ama, eylem halindeki bir devrimin sözü edilmeye değer bir şiire esin kaynağı olmayışı bir yana, benim devrimlere karşı duyduğum ilgi de hiçbir zaman yü-

zeyde olmaktan öteye gitmedi. Elbette sorun, bir devrimin patırtısını, söylevlerini, kan dökücülüğünü ve başarılarını betimlemek değil, onun manevi havasında yaşayıp hayatı o açıdan gözleyip yargılamak olmalıdır. Ben böyle manevi bir uyanışı yaşadım mı? Hayır. Hele hayattaki eğilimim insanları dönüşümler için kışkırtmaktan çok, her şeyi olduğu gibi benimsemeyi önermek olduğuna göre. Hayatı yeni bir açıdan inceleme düşüncesi ne kadar hoşuma giderse gitsin, bir devrimci olamayışımın nedeni de burada yatıyor. Ben ancak şiddete dayanan devrimci değerlerle değil de, başka tarihsel değerlerle karşılaşmayı umarak hayal gücümü elimden geldiğince kullanabilirim.

Bu da oldukça akla yakın bir şey. Söylenenlere göre, günümüzde sadece zorlu devrimleri benimseyen akımlar var. Ama tarihte olan her şey devrimdir; yavaş yavaş ve barış içinde gerçekleşen bir yenilik, bir keşif bile. Öyleyse cehenneme kadar yolu var bu inceden inceye düşünülmüş söz cambazlığının, zora dayanan yollarla dönüşümler öneren söylevcilerin. (Bu söylevciler eylemi de başkalarından beklerler elbette!) Cehenneme kadar yolu var o çocukça bağırıp kalabalıktan biri olma gereksinmesinin! Ben tek tek her şiirde dile gelen küçücük bir buluşla yetinmeyi bilmeli, kendi doğamın bana kabul ettirdiği yazgıya alçakgönüllülükle boyun eğmekten duyduğum ruhsal dirilişi göstermeliyim. Bu da gene oldukça akla yakın bir şey. Tembellik ve korkaklık değilse tabii.

17 Ekim

Bu sabah tavşanla ilgili şiiri yeniden alıp bitirdim. Bir tavşanın üzerinde durulmaya değmez bir konu olduğu düşüncesiyle bir ara umutsuzluğa düşer gibi olmuştum. Direnip bu işi başardığım için belli bir hoşnutluk duyuyorum. Aslında bana öyle geliyor ki, düşüncelerim artık üzerlerinde uzun boylu durmadan, 10 Ekim'de sözünü ettiğim içgüdüsel tekniğe uyarak, imgeler biçiminde ortaya çıkıyor. Korkarım bu da ya havayı ya da çalgıyı değiştirme zamanının geldiğini belirtiyor. Bunu yapmazsam, bir şiiri yazmadan önce o şiir üzerine eleştirel değerlendirmeyi kaleme almak zorunda kalacağım. *Prokrustes'in yatağı*'nı hatırlatan gülünç bir durum!

İşte gelecek için bulduğum formül: Daha önceleri, (ateşli coşkunluğu beğenilen) lirik üslubumla (ölçülülüğü ve imgeleri dikkati çeken) mektup üslubumdan bir karışım sağlamak için kendimi işkenceye soktuysam ve bunun sonucu da 'Güney Denizleri' ile onun uzantısı şiirler olduysa, şimdi de *Çalışmak Yorar*'ın imgelemsel ve ahlakçı tutumunu, çılgın ve okurla gerçekçi bir bağ kurabilecek 'müstehcen derleme'nin[1] beğenisi ile uzlaştırmanın gizini bulmak zorundayım. Bu da, kuşkusuz, düzyazıyı kullanmak demek.

Çünkü (başka şeyler arasında) sanatçı için dayanılmaz bir şey varsa, o da başlama duygusunu yitirmesidir.

19 Ekim

16 Ekim'de yazdıklarımı okuyunca, Piemonte ile aramdaki koşutluğu açıkladığıma göre, bu öğenin gelecekte yazacağım şiirlerden eksik olmaması gerektiğini düşündüm. Çünkü, araştırmalarımın hiçbir sonucunun yitirilmeyeceğini ve gelişmenin de insanın yeni yaşantılarını eskilerine katıp hepsini birden yoğurmasından başka bir şey olmadığını sanıyorum.

21 Ekim

"... sicut nunc foemina quaeque
cum peperit, dulci repletur lacte..."

["... şimdi her kadın gibi
doğurunca tatlı sütle dolar..."]

27 Ekim

"in gremium matris terrae praecipitavit."

["toprak ananın kucağına koştu."]

[1] [Pavese, *Çalışmak Yorar*'ın ekli 'Şairin Uğraşı' adlı yazısında bu derlemeden söz eder].

28 Ekim

Şiir, bir budalanın denize bakıp, "Tıpkı yağ gibi!" demesiyle başlar. Düz bir yüzeyin en iyi betimlenişi değildir bu elbet, ama aradaki benzerliği bulmuş olması bu sözü söyleyenin hoşuna gitmiş, bu gizli bağ onu heyecanlandırmış, bu gözlemini herkese duyurma isteğini vermiştir ona.

Ne var ki, bu noktada kalmak da aynı ölçüde budalalık olur. Şiire böylece başlandı mı, ana düşünceyi sayısız çağrışımlarla zenginleştirip bir değer yargısına vararak ustaca bitirmeli.

Burada düşünceye dayanan tipik şiir ortaya çıkacaktır. Oysa, sanat eserleri çoğunlukla duygulardan –durgun denizin kesin betimlemesi– yaratılır, sonra bağıntıların keşfiyle bu deniz yer yer köpürüp dalgalanır. Tipik şiir gerçeklikten uzak olabilir ve (biz nasıl mikroplarla yaşıyorsak) bu şiir de buraya kadar katışıksız benzetim parçalarından (duygu), düşüncelerden (mantık) ve rasgele bağıntılardan (şiir) meydana gelebilir. Bundan daha saltık bir birleşim ise belki de çekilmez ve budalaca[1] bir sonuç çıkarır ortaya.

1 Kasım

Sanatta duygunun sadece katışıksız benzetim parçası olması, yani durgun denizin kesin betimlemesi olması ilginç bir düşünce. Kesin derken, yalın bir dille, imgesel bağıntılara ve mantıksal yüklemelere yer vermeyen bir betimlemeyi kastediyorum.

Fakat imgelerden yararlanmayan bir betimleme tasarlanabilse de (böyle bir şeyi aslında dilin doğası yadsır), mantıksal düşüncenin ötesinde bir betimleme olabilir mi? Bir ağacın yeşil olduğunu söylemek bile, bir yargı değil mi? Ya da böyle beylik bir düşünceyle mantık arasında bağ kurmak gülünç görünüyorsa, o zaman beylik düşünceyle gerçek mantıksal yargı arasındaki sınırı nasıl çizeceğiz? Son sorumun yanıtını düşünürlere bırakıyorum. Gene de, duygunun, sözcüğün gerçek anlamıyla betimleme olduğundan kuşkum yok. Bağıntılar keşfetmek üzere

[1] ['ve budalaca' sözü kurşunkalemle eklenmiştir].

duyguları *kullanmak*, aslında bu deneyimleri akıl yoluyla geliştirmek demektir.

Peki, dilin doğasının imge kullanmama olanağını yadsıması ne demek? *Verde* (yeşil) sözcüğünün Latince *vis* (güç) sözcüğünden türemesi ve bitki örtüsünün gücüne gönderme yapması yerinde ve tartışılmaz bir bağıntı; ama tartışma götürmez bir başka nokta da, bu sözcüğün günümüz kullanımındaki yalınlığı ve hemen tek bir fikri anıştırması. *Arrivare* (varmak, ulaşmak) sözcüğünün bir zamanlar *approdare* (kıyıya yanaşmak, varmak) anlamını taşıması ve bir zamanlar 'l'inverno arriva' ('kış yaklaşıyor') demenin bir denizcilik imgesini kullanmak anlamına gelmesi, şimdi dile getirdiğimiz gözlemin mutlak nesnelliğini ortadan kaldırmaz. Şu halde açtığım parantez budalacaydı. Bundan iyisi can sağlığı.

9 Kasım

Yeni bir başlangıç noktası için girişilen bu arayış, yapıyla ilgili bir tutkuya bağlı. Bir şiir olmak iddiasını taşıyan lirik parçaların şiirsel bir değeri olamayacağını daha önce belirtmiştim. Ne var ki, küçük şiirlerimi çoğaltıp anlamlarını bütünlemek için onları nasıl düzenleyeceğimi düşünmekten hiçbir zaman kendimi alamıyorum. Yeniden anlıyorum ki, birtakım ruh hallerini ortaya koymaktan öte bir şey yapmamışım; bir değer yargısına varmayı, çevremdeki dünyayı eleştirmeyi başaramamışım.

Elbette, şiir derlemesindeki [*canzoniere*] şiirlerin hesaplı yan yana getirilişi, süslü ve üzerinde düşünülmüş bir rahatlıktan başka bir şeye karşılık gelmiyor. Bir başka deyişle, *Kötülük Çiçekleri*'nin şiirleri göz önünde bulundurulduğunda, bunların şöyle ya da böyle düzenlenmesi güzel ve açıklayıcı olabilir, belki eleştirel bir bakış açısı da getirebilir, ama bundan başka bir şey değildir. Şiirler daha önce yazıldığına göre böyledir bu; ama *Baudelaire'in, bunları, bütünlükleri içinde, bir anlatı gibi tek tek böyle inandırıcı ve büyüleyici tarzda yazmış olması, şiirlerin bütününe ilişkin ahlaksal, yargısal ve kapsamlı kavrayıştan kaynakla-*

nıyor olamaz mı?[1] Yapıttan çıkarılması ya da yerinin değiştirilmesiyle, *İlahi Komedya*'nın bir sayfası bir bütün içindeki dikkat çekici içsel değerini yitirir mi?

Ne var ki, *İlahi Komedya*'nın birliğine ilişkin çözümlemeyi bir başka zamana bıraksak bile; bir esinin itkisiyle, tekil olarak düşünülmüş bir şiire, bir bütüne ait olma değeri vermek mümkün mü? Kaldı ki, ben Baudelaire'in bir şiiri tekil olarak değil de, öteki şiirlerle bağlantılı olarak düşündüğünü sanmıyorum.

Dahası var. Bütünüyle tamamlandığında, bir şiirin en derin anlamı yazar açısından açık olduğuna göre, kitabı önceden yazılmış şiirler üzerinde düşünmeden oluşturmak nasıl mümkün olur? Demek ki, şiir derlemesi her zaman sonradan düşünülmüş bir şeydir. Gene de, bir itiraz noktası kalıyor geriye: Bir bütün olarak düşünülmüş olması da mümkün – *İlahi Komedya*'yı bir yana bıraksak bile, Shakespeare'in oyunları elbette böyle düşünülmüştür. Şunu belirtmek gerek: Bu eserlerin birliği oyun kişisinin gerçekçi süreğenliğinden, olayların doğalcı gelişiminden kaynaklanır; bu, hoppalıktan uzak bir bilinçte gerçekleştiğinde, maddeselliğini yitirir ve ruhsal bir anlam edinir, ruh haline dönüşür.

10 Kasım

Şiirlerimin ele aldıkları konuları neden hep tamamlayıcı, ahlakçı ve eleştirici bir biçimde işlemesini bu kadar istiyorum? Hem de, bir insanın başka bir insanı yargılamasını doğru bulamazken? Bendeki bu direniş, 'söyleyeceğini söylemek' gibi bayağı bir istekten başka bir şey olmasa gerek. Bunun da doğrulukla hiçbir ilgisi yok. Ben doğru mu yaşıyorum? İnsanlar arasındaki alışverişte doğruluğun bir anlamı var mı benim için? Öyleyse şiir konusunda yargıya varma yetkisini nasıl buluyorum kendimde?

Şiirlerimde rastlanan kimseler, bir zamanlar bırakıp kaçtıkları köylerine dönen, oraya dönmekten sevinç duyan, yalnız renkli ve çarpıcı şeyleri gören insanlardır; çalışmaktan pek hoşlanmayan, en basit şeylerden tat alan, iriyarı, iyi yürekli, yargı-

[1] [Mavi kurşunkalemle altı çizilmiştir].

larında kesin, fazla acı çekemeyen, doğaya uymaktan ve bir kadının mutluluğundan hoşnut, ama aynı zamanda özgürlüğün ve 'kendi başına' olmanın tadına da varabilen, her sabah yaşamaya yeniden başlamaya hazır insanlar. 'Güney Denizleri'nde olduğu gibi.

12 Kasım

Yukarıdaki sözler bir genelleme olabilir. Kitaptaki, çizilen çerçeveye oturmayan şiirleri tek tek sıralamak gerekir. Kahramanımın 'başından geçmeyen kalmadığına' göre, belli ki gruplar arasındaki büyük fark olaylardan kaynaklanmıyor. Fark duyuşta: sözgelimi, acıya dayanıklılık, yalnızlıktan korkma, doğadan hoşnut olmayış, sakınarak yaşama, kötülük. Yukarıda saydığım durumlardan benim de yoğun olarak duyduğum biri varsa, o da cinsel yalnızlığın dayanılmazlığıdır ('Anne Olmak' ve 'Baba Olmak'). Ama gösterdiğim nokta, yeni yolun ne her yönüyle keşfedilmiş güzergâhta olacağı, ne de karşıtlık içinde 'düşünülmemiş' çeşitli yönlerde; yeni yol, zaten gerçekleştirilmiş kişiyi koruyarak, fark edilmeksizin ilgi alanlarını ve deneyimlerini değiştiren bir yan tarzdan yararlanılması olacaktır. Bu, 'Bir Mevsim'de, o zamana dek küçümsenmiş tensel yaşamla ilgilenip yeni bir biçimler dünyasına egemen olduğumda ('Güney Denizleri'nden 'Keçi-Tanrı'ya sıçrayış) gerçekleşti. Ama başka bir insan olmaya çalışmak boş bir çaba. İnsan için ilginç olan, o eski kişiliğin yeni yaşantılara nasıl bir tepki göstereceğidir.

16 Kasım

Benim ve yaşadığım dönemin en acil estetik sorunu hiç kuşkusuz bir şiir yapıtının birliği sorunudur. Geçmişte benimsenen empirik bağla mı yetinmeli, bu bağı maddenin şiirsel anlama dönüştürülmesi olarak mı açıklamalı, yoksa şiirsel öze ilişkin yeni bir düzenleyici ilke mi aramalı? Şiirin günümüzdeki yok edicileri –*kesinlik şairleri*– bu sorunu hissetmiş ve yukarıdaki üç noktayı yadsımışlardır. Durum şiirine geri dönmek gere-

kiyor. Geçmişin *durumlarını* olduğu gibi kabul ederek mi, yoksa olayları konumlandırmanın yeni, ruhsal bir yöntemini vererek mi?

Gerçekleştirdiğime inandığım yeni yöntem –imge-anlatı– artık bana herhangi bir Yunan retorik aracından daha geçerli görünmüyor. Bir başka deyişle, yineleme ya da destanlarda olay örgüsünün ortadan başlaması gibi yalın bir buluş bu; yer yer çok büyük bir etkisi olmakla birlikte, yeterli bir görsellik oluşturmaya yetmiyor.

17 Kasım

Uzakta durarak, Torino merkezli Piemonte sanatının yönlendirici işlevini keşfetmeye başlıyorum. Yeni ve eski öğelerden oluşmuş aristokratik bütünlüğü açısından hayaller şehri; maddi-manevi hiçbir uyumsuzluk içermemesi açısından düzen şehri; okuma ve araştırmaya zaman ayrılabilmesine elverişliliği açısından tutku şehri; yaşamdaki ince beğenisi açısından ironi şehri; son derece canlı, ama dingin oluşu açısından örnek şehir. Sanat açısından erden şehir, başkalarının sevişmesine tanık olmuş, kendisine gelince şimdiye kadar yalnızca okşamalara izin vermiş, ama uygun kişiyi bulursa artık bunun ötesine geçmeye hazır birisi gibi. Dışarıdan geldiğim için, ruhsal olarak doğduğum sonsuz şehir: annem ya da kız kardeşim değil, sevgilim. Başka birçok kişi de onunla bu ilişki içindeler. Uygarlıktan yoksun olması olanaksız, ben de bir bütünün parçasıyım. Bütün koşullar mevcut.

24 Kasım

Sanırım, yeni damarını keşfediyorum onun. Şeylere –yalnızca Piemonte'ye özgü olanlarına olsa da– ilişkin *kaygılı bir derin düşünme* bu. Şunu fark ediyorum: Önceleri *düşlenmiş derin düşünmeler*'le çalışıyordum ('Güney Denizleri', Tina'ya atfettiğim 'Manzara', 'Yazarın Portresi'); yalnızca 15 Mayıs'tan sonra değil, bu yılın daha önceki çalışmalarında da (*Çalışmak Yorar*,

'Ulysses', 'Serüvenler', 'Dışarısı'), daha önce bilinmeyen ya da büyük ölçüde bastırılmış olan bir titreme, bir hüzün, bir acı çekme giriyordu devreye. Şurası açık: Mayıs-Ağustostan sonra, bu kural haline geldi. Bu yeni arayış en kaygılı, en *tinsel* tonları ve kesin bir vaat içeren yeni bir tutku tenselliğini kaynaştırıyor. Eendeki *yüce ölüm fısıltıları* mı bunlar? Her durumda, geçiş hakkında net bir fikir edinmek için, tüfekli 'Manzara' şiirini 'Ağustosta Ay' ile karşılaştır; ilkinde bütünüyle betimsel sahnenin tinselleştirilmesi olan şey, ikincisinde gerçekten insani bir kaygı çevresinde doğal bir gizemin yaratılmasıdır.

5 Aralık

Edebi üslubumu geliştirirken, cinsel konularda herhangi bir kolaylıktan yararlanmayışımın belli bir anlamı olmalı; 'Güney Denizleri', 'Atalar', 'Kâğıt İçiciler' adlı şiirlerim bu konudan uzak duruyor. Ancak bilinen ve aşağılanan bir şey olarak söz konusu ediliyor cinsellik. ('Yitik Kadınlar', 'Bluesların Bluesu', 'Öğretmenler'i hatırla.) Bu konuyu yeniden ele alışım 'Yol Türküsü' ve 'Aldatma' ile duyumsal yaşantıların canlı betimlemeleri biçiminde başladı. Sonra 'Bir Mevsim'de dünyaya yansıyan yeni bir malzeme gibi ortaya çıktı. Bu şiirde konu, cinselliğin önemli ve her şeyi kapsayan niteliği, bütün duyumsal yaşantıların cinsel duyumlara indirgenmesiydi ('giysilere çarpan Mart rüzgârı'). Günlük, sıradan tekdüze betimlemelerin sıkıcılığından kurtulmanın bir yolu da cinsel duyumların aracılığıyla kendini aşağılamanın çekiciliğine kapılmaktır. Ama 24 Kasım'da değindiğimiz cinsel heyecanın bu sevinci ile soyut düşüncenin huzursuzluğunu nasıl bağdaştırmalı? İlk bakışta birbirine karşıt görünüyor bu iki duygu.

6 Aralık

Tanrı'nın varlığı konusunda kararsız oldukları halde, alay ederken bile onun varlığını derilerinin altında duyan o eski kafalı insanlar için Tanrı'ya sövmek hoş bir şey olmalı. Adamın biri astım nöbetine tutulur, başlar sövüp saymaya. Niyeti, o

varsaydığı Tanrı'yı kızdırmaktan başka bir şey değildir. Düşünür ki, eğer Tanrı varsa, her sövgü çarmıhtaki çivilere inen bir çekiç, Tanrı'ya yöneltilmiş bir *saldırıdır*. Bunun sonunda Tanrı –düzen öyle gerektirdiği için– büyük bir öfkeyle, adamın başına başka belalar yağdıracak ve onu cehenneme gönderecektir. Ama dünyanın altını üstüne de getirse, uğradığı saldırıyı, çekiç darbelerinin acısını kimse yok edemez. *Hiç kimse!* Bu da az avuntu değildir. Ayrıca, her şeye rağmen, söz konusu Tanrı'nın her şeyi düşünmediğini gösteren bir durumdur bu. Düşünün bir kere! O, her şeyin üstünde olan en güçlü varlıktır; insan ise, sadece bir pislik, bir hiçtir. Gene de onun canını sıkacak, onu kızdıracak, bir an için de olsa, onun kutsal varlığını tedirgin edecek güce sahiptir insan. Gerçekten 'insanlık onurunun verilebilecek en büyük kanıtı'dır bu. Acaba bu konuda neden bir şiir yazmamış Baudelaire?

7 Aralık

'Büyük sanat eserlerinden çoğunun gizi, çağdaş beğeninin kurallar biçiminde öne sürdüğü güçlüklerde aranmalıdır' önerisinden pek çok şey öğrenilebilir. Bu sanat kuralları, sanatçının gerçekleştireceği belli bir ülküyü ortaya koyarak onun etkinlik alanını sınırlar – o sanatçı bir dâhi değilse, tabii. Şunu da ekleyelim ki, sanat eserlerinin değeri kurallara uymalarında değil, nitelikleri ve amaçları ne olursa olsun, sanatçının kural ya da beğeninin beklediği şeyi vermeyi araştırırken geliştirip ortaya çıkardığı yapıdadır. Bu düşünsel oyunla ve değeri olduğu söylenen birtakım sonuçlara varmak için girişilen bu çabayla tutuşan deha, 'beğeni'nin soyut ve beylik sınırlarını aşar ve eriştiği bu coşkunluk içinde yepyeni biçimler yaratır. Hem de bilmeden! Bir sanat eserini yaratmadaki gizin, o eserin yaratıcısı çözüm yolunu buluncaya kadar kendisince bilinemediğini ve o andan sonra da sanatçının ilgisini başka bir noktaya yönelttiğini düşünecek olursak, bunun mantığa aykırı bir şey olmadığını görürüz. Bence, sanatta 'zekâ'nın işlevi de bundan başka bir şey değildir; zekânın ancak sanatçının kendisi ve yaşadığı dönem için geçerli olan birtakım değerlere bilinçli olarak uygulanması ve bu değer-

lerin böylece dehanın coşkunluğuyla kaynaşarak şiire dönüşmesi söz konusudur. Sanatçı, beyniyle, geleceğin gözünde değersiz sayılacak amaçlar için çalışır, ama böyle yaparak 'beyni' yeni düşünsel gerçeklikleri o konularda herhangi eleştirel bir görüş ortaya çıkmadan yaratabilir. Örneğin, Elizabeth çağı yazarlarının mazmun merakı ve bunun Shakespeare'deki sonucu olan imge-anlatı; klasik bilimsel dünyanın somut örnek merakı ve Lucretius'un evrensel görüşü.

15 Aralık

Bana gelince, bir şiirin yazılması öyle bir yolda gerçekleşiyor ki, deneyimlerden bunun böyle olduğunu bilmemiş olsaydım, buna hiçbir zaman inanmazdım. Bakıyorum, belirsiz ama anlamlı bir düşünceyi durmadan evirip çevirmeye başlamışım kafamda, hatta kendi kendime mırıldanıyorum bu düşünceyi; sonra onu hep aynı açık ritimle somutlaştırıyorum. Değişik kelimeler ve değişik bağlantılar bu yeni yoğun ve uyumlu biçimi renklendirerek ona kişilik kazandıracaktır. Artık işin çoğu bitmiştir. Bundan sonrası, çoğu zaman kabaca da olsa belirli bir biçim alan bu iki, üç ya da dört dizeyi yeniden gözden geçirmek, evirip çevirmek, en uygun çözümü buluncaya kadar çeşitli gelişme olanaklarını denemeye kalmıştır. Şiir tümüyle sözünü ettiğim çekirdekten çekilip çıkarılmalı ve eklenen her dize, yanılgılara yol açabilecek öğeleri ayıklayarak ana düşünceyi daha iyi belirtmeli; ta ki çıkış noktamın bütün olanakları yeteneklerimin elverdiği ölçüde gözden geçirilip geliştirilebilsin, kalemimin ucunda anlatının çeşitli tekil 'imgeler'i olarak görülebilecek yeni ritmik çekirdekler oluşsun. Böylece, ilgim azaldıkça umursamazlığım da artar ve şiirin son bölümüne gelirim, bu son bölüm hemen her zaman başlangıca göre geliştirilmiş, biçimlendirilmiş ve onunla bağlantılandırılmış olur ve anıştırma yoluyla çeşitli çekirdekleri içinde barındırır. Stendhal'in değişmez biçimini verme dediği şey mi bu? Önümde renkler, görüntüler, gerginlik ve rahatlamalarla yüklü ritmik bir bütün vardır; burada, her yerde akan ritmik kanın sürekli olarak hareketlendirdiği çeşitli keşif anları, ileriye dönük adımlar –kısacası çekirdekler–

birbirinin yerine geçer, birbirini aydınlatır. Bir sigara tüttürür, başka bir şey düşünmeye çalışırım; ama bir yandan da gizin dürtüsüyle gülümserim.

16 Aralık

İster rastlantı olsun, ister olmasın, tarzımı açıklarken imge-anlatıyı bir yana bıraktım. Çağrışımsal bir durumdan söz ediyorum: çekirdeklerden, kandan, ritmik bütünlerden. Ve her çekirdeğin anlatıdaki bir imge olduğunu söylüyorum.

Bundan, imge-anlatının şiirime ilişkin teknik bir yorum girişiminden başka bir şey olmadığı açıkça görülüyor; belki bu da bir eğretileme; her durumda, güncel bir program olmadığı kesin. 'Birbirinin yerine geçen ve birbirini aydınlatan' çeşitli imgelerin her şiire özgü süreç olduğu kesin bir gerçek; bu da, şiirin imgeler anlatısı mı, yoksa daha çok etik ve ritmik önemi olan bir ilksel çekirdeğe hizmet eden imgeler oyunu mu olduğu sorununu çözümsüz bırakıyor. Daha çok bu şiirlerin özdeyişselliği (etik ve ritim) üzerine bir araştırma yapmak gerekmez mi? Şurası bir gerçek: Sık sık, yazdığım bir sayfa bir imgeden ötekine atlıyor, ritmik iniltiyle kendinden geçiyor, oyun oynuyor, sonra bir özdeyişle, her şeyi aydınlatan bir atasözüyle son buluyor (bunun somut bir sonuç olup olmaması önemli değil). Yazının düğümleri mitler değil deyişler olsaydı; sözgelimi, son 'Manzara' şiiri atlar ya da evden kaçan üzerinde değil, sonuç dizesi üzerinde odaklansaydı?

Şunu da ekleyeyim: Salt düş gücü yoluyla kurulmuş şiirlerimden biri –'Eylülde Grappa'– *bütün imgeleri birleştiren* bir deyişle bitiyor: "İşte böyle: yalnızca kadınlar olmayacak tadını çıkaran sabahın."

Yoksa şimdiye kadar farkına varmaksızın yanıldım mı?

18 Aralık

Peki ama, şiirlerimin özelliği açıkça belirttiğim ya da bulanık bıraktığım sonuçlarında bulunuyorsa, kuramsal olarak araştırdığım pek çok şeye zaten ulaşmışım demektir. Son biçimini

almış birtakım şiirler yazdığım doğruysa, bu yargım da kuşkusuz doğrudur. Sözgelimi, işte size dünyadaki şeylerin ahlakçı açıdan bir değerlendirilmesi; işte düşünmenin büyük önemi, işte salt duyumsallığın karşı karşıya olduğu ceza. İşte sadece edebi bir oyun olmasından korktuğum için dünyanın evrenselliğinin anlatılması. Kısaca, işte her şey! Bugün gerçekten de her şeyin yolunda gittiği bir gün.

20 Aralık

Sigarasız (*senza fumo*) hayat, kızartmasız duman (*fumo*) gibi.

Ya polisler, ya suçlular.

29 Aralık

Şiir yazmakla bir konu üzerinde çalışmak arasında bana daha büyük ve daha sürekli bir rahatlık vereni ikincisidir. Gel gelelim, her zaman şiir yazmayı düşünerek çalıştığımı da unutmuyorum. Ama temelde, insana can veren kanın akıp gittiği kapanmaz bir yaradır şiir yazmak.

1936

16 Şubat

Çalışmak Yorar'ın Torino'yla, daha açıkçası, insanın bırakıp gittiği, sonra da yeniden döneceği bir yer olarak Torino'yla ilgili şiirlerle başlayıp bitmesi bir rastlantıdan başka bir şey değil. Bu kitabımın Santo Stefano Belbo'nun[1] bir uzantısı, bir çeşit Torino'yu ele geçirişi olduğu da söylenebilir. 'Şiir'in çeşitli açıklamalarından biri de budur. Köyün kente, doğanın insan hayatına, çocuğun adama dönüşmesi. Gördüğüm kadarıyla, 'S. Stefano'dan Torino'ya' bu kitap için düşünülebilecek bütün anlamların bir mitosudur.

Garip olan başka bir nokta da, kitaptaki son 'Manzara' şiirinden sonra yazılan şiirlerin Torino'yu değil, bir başka konuyu ele almaları. Sanki bu rastlantı kendi mutsuzluğumu şiirimde köklü bir değişmeye dönüştürmeyi öğretmek istiyor bana.

Torino ve onunla bağlantılı oyunlar yerine bir başka konu bulmak, her zaman olduğu gibi, belli bir acı çekme ve susma dönemi üstüne yeni bir dünya kurmak demek olacaktır. Çünkü bu bunalımlı aylaklık aylarında ne yazarsam yazayım, sonuç hiçbir zaman gelecek için bir 'gariplik', yani sessizlik olmaktan öteye geçemeyecek. Bu aylar içinde eski değerlerin çoğu geçerli olmaktan çıkıyor, yerleşmiş alışkanlıkların çoğu yok oluyor ve –kaderin garip bir cilvesi– bunların yerini de hiçbir şey almıyor. Bu anlamsız çöküntüyü, bu can sıkıcı aylaklığı –ancak şairlerin karşılayabileceği gibi– bir oyunun yeniden başlamasından önce indirilmiş bir perde gibi, bir Tanrı nimeti olarak kabul et-

[1] [Pavese'nin doğduğu köy].

meyi öğrenmeliyim. Kendimle bir hesaplaşma dönemi bu. Bütün o hamlıkları ve umutsuzluk nöbetleriyle çocuksu bir toyluğa dönüyorum yeniden. Yeniden *Çalışmak Yorar*'ı henüz *yazmamış* o adam oluyorum. Yirmi-yirmi beş yaşlarında olduğu gibi, tırnaklarımı yiyerek, insanlardan ürkerek, ışıktan ve doğadan tiksinerek, çocukça ama kahredici korku nöbetleriyle sarsılarak saatler geçiriyorum. Bu fırtınalı denizin ötesinde nasıl bir dünya var bilmiyorum, ama her okyanusun, uzak da olsa, bir başka kıyısı vardır, ben de o kıyıya ulaşacağıma inanıyorum. Bütün bunlara ikinci bir kez daha katlanmak zorunda olmak hayattan bıktırıyor beni.

Şurası kesin: Şimdi yazdığın şiirler –'Sözcükler', 'Başka Zamanlar', 'Poetika', 'Mit', 'Yalınlık', 'Bir Anı', 'Baba Olmak', 'İçgüdü', 'Hoşgörü', 'Sabah Yıldızı'– tinsel açıdan 'Keçi-Tanrı', 'Dans', 'Dina'nın Düşünceleri', 'Kıskançlık', 'Yaratılış', 'Sonra', 'Acı' ve unutulmuş şiirler ile uyum içinde; bir *Epaves* [Buluntular] kitapçığı olacak bu, geleceğin eseri değil.

Ancak uzun acılardan, uzun susuşlardan sonra ortaya çıkacak önümdeki günlerin nasıl olacağı. Yeni değerler, yeni bir dünya buluncaya kadar şaşkın, belirsiz ve karanlık bir dönemin geçmesi gerekiyor. Yirmi yaşlarıma tek üstünlüğüm edindiğim ustalık ve içgüdüsel sezgim olacak. Bu durumun elverişsiz yanı ise, aylarca sürecek acılar ve insanı tüketen yorgunluk.

Ne var ki –bunu bilmem gerek– yeni eser ancak acının sonunda başlayacak. Şu anda yapabileceğim tek şey, estetik üzerinde, birlik sorunu üzerinde durmak ve bu boğuntuya son verecek yanıtlar bulmaya çalışmak.

17 Şubat

Homeros'a başvurmak iyi olur. Onun şiirlerinin birliği hangisi? Her bölümün kendine özgü duygusal, konumsal bir birliği var; bu yüzden ahenk açısından da, fiziksel olarak da, bir bütün olarak okunuyor. *Odysseia*'nın Sekizinci Bölümü: şiirin, dansın, yarışın rahatlığı; olağanüstü, esprili ezgi; bir zevk ve ülkü gözyaşları vahasında, soylu yaşamın öç alışı. *Odysseia*'nın Onuncu Bölümü: serüven, engellerin birbirini izlemesi, insanca

gözyaşı ve katılaşma. *İlyada*'nın Üçüncü Bölümü: güzel kadın, kadın için savaş ve huzur bozucu aşk. Böyle sürüp gidiyor. Homeros ya da bu adla andığımız kişi, bu tanımlamaları düşünüyor muydu? Sanmam, ama bütün Yunanistan'ın soluk aldığı kitabın böyle kurgulanmış olması ya da böyle yorumlanabilmesi –ki aym şey demektir– aydınlatıcı.

Ama dikkatli olmalıyız. İki şiirin büyük çekiciliği, kişilerinin *somut* birliğinden kaynaklanıyor; yer yer şiir yangınlarıyla tutuşan bir birlik bu. Bir başka deyişle, büyük, amaçlı şiirin bu ilk örneğinden başlayarak, şu ikili oyunla karşı karşıyayız: durumların (bu durumlar rahatlıkla iki katı da olabilirdi, yarısı da) doğal gelişmesi ile birbirini izleyen, organik şiirsel aydınlanmalar. Bir başka deyişle *anlatı* ile *şiir*. İki öğenin birleşmesi *ustalık*'tan başka bir şey değil.

Şimdi, zihni her zaman her tezahürüyle *birliğe* yöneltmek dışında herhangi bir gerekçe olmaksızın, ayrı şiirlerde bu mucizeyi yinelemenin mümkün olup olmadığı sorunu çıkıyor karşımıza. Yeteneğe göre yazmak; buna karşılık, alttan alta ustalıkla çeşitli parçaları bir şiirde örtüştürmek.

En yalın tarz, aym birincil öğeyi sonraki şiirlerde korumak olurdu gibi geliyor insana. Ama bu yol geçerli değildir, çünkü hiç kuşkusuz bu durumda anlatı şiir yazmak daha iyi olacaktır – oysa bunun saçma olduğunu gösterdik.

Geriye bir grup şiirde incelikli, hemen her zaman gizli *konu* (*somut* birlik) ve aydınlanma (tinsel birlik) denklikleri aramak kalıyor.

Denklikler aramak, şiirleri yazarken bunları oraya koymak demektir; bunu yapmanın çeşitli yolları vardır: doğayı (konular dünyası) kesin bir bütün olarak değerlendirmeye alışmak; daha önceki şiirlerin yankılarına ve çağrışımlarına sağduyulu şekilde kendini bırakmak; kısacası konuların yerlerini hesaplayarak onları akıl yoluyla aramak ve aklı devreye sokmaksızın, sezgisel yoldan geçmişin ritmik dalgasına kendini bırakmak. Bir şiiri yazarken kendi kendine 'dünyanın zaten kısmen tanıdığım bir başka köşesini keşfediyorum' demek, bilinenlere göndermelerle bu keşfin gerçekleşmesine katkıda bulunmak, kısacası kendi geçmişinde nelerin iyi ve haklı olduğunu görmek. Asla bilinmeze sıçradığını, bir sabah birden yeniden doğduğunu iddia etme-

mek. Önceki akşamın izmaritlerinden yararlanıp zamanın –önce ile sonranın– yalnızca bir saplantı olduğundan emin olmak. Ama hepsinden önemlisi yılanlaşmamak, asla üstündeki deriyi atmamak; çünkü önceden yaşanmış olanlar dışında insanın elinde kendine özgü, yaşanmış ne vardır ki? Öte yandan, dengeyi korumak, çünkü hâlâ yaşamakta olduğu dışında ne yaşayacaktır ki insan?

Homeros'ta bir başka ilginç nokta, sanlıklar ve yinelemeli dizelerdir; kısacası, her durumda tartışmasız değere sahip lirik damarı oluşturan ve her defasında ilk sezgiyi gözden geçirme zahmetine girmeden aynen ya da aşağı yukarı aynen aktarılan her şey. (Burada da, şiir dilinin, dine özgü dilin, kullanımda tek bir sözcüğe dönüşmüş cümleciklerin, bir duygunun sınıfsal biçim kazanmalarının söz konusu olduğu şeklindeki gerçeği dile getirmenin hiçbir yararı yoktur. Bu yön de var olabilir, hatta vardır; ama benim üzerimdeki etkileri farklı ve bunları Homeros'un bilinçli seçimiymiş gibi düşünmeye hakkım var. Önemli olan, onun niyeti değil; onda bir okur olarak benim gördüklerimdir.)

Bu yüzden, kanımca, tek tek bölümlerin kısmen birliğini sağlayacak çok önemli bir teknik yöntemdir bu. Bilmem, her okur, nasıl her bölümün belirli birtakım sanlıklar ve yinelemeli dizeler özelliği taşıdığını fark etmiş midir? Öyle görünüyor ki, belirli hareketlerin, belirli betilerin, belirli yinelemelerin somutluğu, kaçınılmaz biçimde yoksul yaratıcılığı gizlemek için bu yolla şiirselleşiyor – belleğe dayalı, değişmez bir nitelik edinmiş bir şiir söz konusu olsa da. Kısacası, ilk Yunanlı hiç kuşkusuz anlatı ile şiir arasındaki karşıtlığı duymuş ve bu karşıtlığı gidermeye çalışmış – bize göre, büyük bir ustalıkla. Şurası bir gerçek: Bölüm değiştiğinde yinelemelerin tonu da değişiyor –her zaman değil, elbette–; her bölümün benzersiz rengi ya da deyim yerindeyse ana çatısı yüzünden.

Son olarak: Birliğe ulaşmanın bir yöntemi de, bir sanlık ya da cümleciği yalın bir söze dönüştürerek sözcük dağarcığını yaratacak belirli lirik kalıpların yinelenmesidir. Dili yaratmanın (şairin eseri) bütün yöntemleri arasında en inandırıcı ve iyi düşünüldüğünde tek gerçek olanı budur. Ve eserde nasıl aynı ka-

lıpların yinelendiği her kısımda bir birlik havasının estiği de açıklanmış oluyor: Aynı kişidir –yaratıcıdır– konuşan.

23 Şubat

Üzerinde ne kadar çok düşünürsem, Homeros'a özgü bölüm-birlik edimini o kadar kayda değer buluyorum. Her şeyin insanda tekbiçimliliğe eğilim kanısını uyandıracağı bir dönemde, tam tersine sınırları belirli ama çeşitlilik içeren bir beğeniyle, ayrımlaşmış birlik arayışıyla karşılaşıyoruz. Aslında Homeros, çeşitli itkilerle yazılmış (aşk, kahramanlık tutkusu, serüven, savaş, sakin ve ülküsel yaşam, geri dönüş, zevk düşkünü dünya, toplumsal beğeni, intikam, öfke, vb.) öykülerin yazarı. Bu açıdan, dengi Dante ve Shakespeare gibi. Bu yazarlar, en ince ayrımına kadar düşünülmüş ayrıntılardan zevk duyan, bütün yaşamı düzenli ve kusursuz günlük soluklarıyla soluyan efsanevi kurgucularıdır. Hepsinden önemlisi onlar, deneyimden yükselen, onu ima eden ve ona bir duyum içinde bütünlük kazandıran ani ve tekdüze haykırışın insanları değiller; doğru sözlü birer kâhinler, bütünüyle nesneler dünyasına dönükler, çeşitliliğin sakin ve telaşsız kurucusu her biri, yaşantıyı inceden inceye gözden geçiriyorlar, onu bir oyun gibi betilerle çeşitlendiriyor, ikame ettikleri izlenimini veriyorlar, son derece kurnazca. Onlarda olmayan bir şey varsa, o da saflık.

Böyle anlaşıldığında, yaratıcılar, anlatı ile şiir arasındaki köprü oyununu yerine getirmek için gerekli olan o son derece büyük ve incelikli ustalık, kurnazlık çalışmasına son derece uygun görünüyorlar. Bütünüyle toplumsal sanat ile deneyimin ayrıntılarını gözeten sanat arasında kurdukları dengeyle hayranlık uyandırıyorlar. Hissin şiddetinden bir büyüklük çıkarmak yerine, bunu yaşam bilgisi sanatından çıkarıyorlar. Bu yaşamöyküsel temel, lirik şairler ile yaratıcıların paylaştıkları tek şeydir. Ama lirik şairlerde her şey bu şiddetin içinde sönüp giderken, yaratıcılarda, *ustalarda,* yaşam bilgisi insan malzemesini büyük bir ustalıkla sonuçlandırmaya, onu özgürleştirmeye, katışıksızlaştırmaya, ona *nihai biçimi vermeye* –onu herkesin yararına sunmaya– yarayan bir sanattır yalnızca. Onlar *bu yolla* eserde

yok olurlar; buna karşılık lirik şairler eserde aykırı bir görünümle karşımıza çıkarlar.

28 Şubat

Hayatımın şu geçen yılı ile şiir anlayışım arasında bir koşutluk var. Duyduğum en yoğun acılar en büyük heyecanları yaşadığım anlar (15 Mayıs, 15 Temmuz, 4 Ağustos, 3 Şubat) değil, bunların arasındaki olaysız anlara rastlıyor. Tıpkı bir şiirin bütünlüğünün, tutarlılığının şiirin ana çizgilerine ve kalıbına değil de, bütün yaratıcı öğeler arasındaki ilişkilere bağlı olduğu gibi. Bu da gösteriyor ki, bütünlük olaylar dizisinin yapısından çok, zaman zaman değişik görünümler içinde karşımıza çıkan önemsiz, neredeyse aldatıcı belirtilerin ustaca kullanılmasına bağlıdır.

Beni nasıl incitmişti? Asfaltlı yolda kolunu kaldırdığı gün mü olmuştu bu? Kapıyı açmaya kimsenin gelmeyip sonra onun darmadağınık saçlarıyla belirdiği gün mü? Rıhtımda başka bir adamla fısıldaştığı gün mü? Yoksa beni oradan oraya koşturduğu zamanlar mı? Ama estetikle ilgisi yok artık bunun, yakınmalar bunlar. Güzel, küçücük anıları sıralamak istiyordum, oysa kıvranmalardan başka bir şey anımsamıyorum.

Aldırma, hepsi aynı kapıya çıkar. Aramızdaki aşk hikâyesi çarpıcı olaylardan değil, en ince sezgilerle dolu iç yaşantılardan oluşuyor. Şiir de öyle olmalı. Ama dayanılmaz bir acı bu.

15 Mart

Bugün sürgündeki sürem doluyor.

1936

10 Nisan[1]

Bir insan benim durumumda olursa, onun için vicdanıyla hesaplaşmaktan başka yapacak bir şey yoktur.

Bir insanın başına gelenleri geçmişinin tümünün belirlediği saplantısından vazgeçmem için hiçbir neden göremiyorum. Kısacası, hak edilmiş bir sonuçtur bu. Böyle bir noktaya varmış olmam için benim tam bir budala olduğum açıkça ortada.

Her şeyden önce, *sorumsuzluk*. Vicdanıma danışarak ne yapmam gerektiğini hiç düşündüm mü? Her zaman duygularıma, zevkime göre davranmayı seçtim. Bunun böyle olduğundan hiç kuşkum yok. Kadın düşmanı olduğum dönem bile (1930-1934) aslında böyle bir bencilliğe dayanıyordu. İnsanlarla gerçek bağlar kurmaktan kaçınıyordum, böyle bir numara yapmak da hoşuma gidiyordu. Bu tutumun ne kadar kaypak olduğu çok geçmeden ortaya çıktı. Sanatımda bile, zevk düşkünü biri olmaktan hiç kurtulabildim mi acaba? Canım çekince kendimi bir tutkuya kaptırarak çalıştığım oldu, ama korkuyordum da; bir şeye bağlanmaktan korkuyordum. Hiçbir zaman doğru dürüst çalışmadım, aslında, hiçbir işe de yatkınlığım yok. Başka bir eksiğim daha göze çarpıyor. Ben hiçbir zaman dünyayı umursamadan hayatın tadını çıkarabilen rahat bir insan olamadım. O yürek yok bende. Her zaman ahlak duygusuna sahip bir insan sandım kendimi, çünkü geçirdiğim tatlı anlar –tam deyimi bu– yüzünden ortaya çıkan sorunların üstüne üstüne gidip

[1] [10 Nisan 1936'daki bu 'vicdan muhasebesi', kareli bir defterin dört sayfasına yazılmış ve 1'den 4'e kadar numaralandırılmıştır. Günlüğün sonuna kadar devam eden sayfa numaralandırması 20 Nisan 1936'dan başlamaktadır].

onlara bir çözüm bulacağım yerde, birtakım kuruntulara kaptırdım kendimi. Bir zamanlar bana bir dâhi olduğum inancını veren estetik etkenlerin yarattığı manevi korkudan duyduğum rahatlığa kendimi yeniden sokmak istemiyorum. Böyle bir durumdan daha kurtulmuş değilim.

Manevi bakımdan böyle bir çöküntüye düşünce, maddi çöküntünün de gerektiğini düşünüyorum ister istemez. Sözgelimi, ayakkabılarımın altlarının delik olması ne kadar uygun olurdu şimdi!

Ancak böyle açıklayabilirim içimde duyduğum intihar dürtüsünü. Ne zaman bir güçlükle ya da acıyla karşılaşsam, hep intiharı düşünmeye yargılı olduğumu biliyorum. Beni korkutan da bu: temel ilkem intihar, gerçekleştiremediğim, hiçbir zaman gerçekleştiremeyeceğim, ama düşüncesi duyarlığımı okşayan intihar.

İşin korkunç yanı, şu anda yapabileceğim hiçbir şeyin bu durumumu düzeltemeyeceği; çünkü, eskiden kendimi gene böyle bir durumda bulmuş, fakat beni kurtaracak bir çıkar yola rastlayamamıştım. Şimdi de bu adımı atacak gücü kendimde bulamayacağım. Bu kadarını kesinlikle biliyorum.

Bununla birlikte, birisine tutkun olmak duygusu beni yanıltmıyorsa, ki yanılttığını sanmıyorum, bir kurtuluş yolu bulmuş sayılırım. Bütün kararsızlığıma rağmen, o kişi sadece bana kendini vermekle beni bir disipline sokmayı ve kendimi esirgememeyi öğretmeyi başarıyordu. Bunun da Pierino'ya özgü bir erdem olduğu kanısında değilim;[1] çünkü onun kendini verişi bana yeni ödevlerin duyarlığını kazandırıyor, bu ödevlerin gözümde *somutlaşmasını* sağlıyordu. Çünkü, kendi başıma kaldığım zaman, deneylerimden biliyorum ki, başarısızlığa uğrayacağım *kesin* bir şey. Onunla ten ve kader birliği etmekle başarıya ulaşmış olacaktım. Bunu da aynı kesinlikle biliyordum. Kendi korkaklığım bile böğrüme çarpan bir mahmuz olacaktı.

Bunun yerine, ne yaptı o! Belki kendisi bilmiyor ya da bilse bile aldırmıyor. Bu da doğal bir şey – geleceğini belirleyen geçmişiyle o, o olduğuna göre.

Ama bunu yaptı bir kere. Ben bir aşk ilişkisi kurdum ve bu ilişki sonunda yargılandım, bu ilişkiyi sürdürmeye layık olma-

[1] [Pierino, Türk kültüründeki Temel gibi, sayısız İtalyan fıkrasının kahramanıdır].

dığım sonucuna varıldı. Bu başarısızlık karşısında, bir âşığın dayanılmaz acıları ya da gene son derece ağır itibar kaybı tam anlamıyla bir hiç kalır.

Bu başarısızlık duygusu, kafama inen ve 1934'te son bulmuş olan balyoz darbeleriyle karışıyor; estetiği, yapıtacık tutumları, dehayı, bütün palavraları bir yana bırakırsak, hayatımda hiçbir zaman ancak bir enayinin yapabileceği şeylerden başka bir şey yapabildim mi?

En beylik, en umutsuz anlamıyla bir enayiyim ben. Nasıl yaşayacağını *bilemeyen*, ahlaki olgunluğa ulaşmamış, kendini bir şey sanan, intihar düşüncesinden bir şeyler uman, ama bunu gerçekleştiremeyen bir adam.

20 Nisan

Bakalım bundan bile teknikle ilgili bir ders çıkarabilir miyiz?

Önce bilinen, ama henüz tümüyle kavranmamış olan ders. İnsanın kendini içtenliğe vermesi, mutlak bir şey içinde benliğini yitirmesi, başka her şeyi görmezlikten gelmesi son derece zevkli bir şey; ama –işin asıl önemli yanı da bu– zevkli ve bu yüzden de sakınılması gereken bir şey. Bundan böyle, her şeyden önce açıkça bilmem gereken şey şu olmalı: Daha önce katlandığım bütün acıların kaynağı, kendimi mutlak, bilinmeyen, bilinçdışı şeylere zevk alarak bırakışımdı. Henüz varoluşun trajedisinin ne olduğunu anlamış, bu konuda kesin bir yargıya varmış değilim. Ama bir noktanın kesin olduğunu biliyorum: Bu zevk düşkünlüğünü yenmek ve ruh hallerini birer amaç olarak görmekten vazgeçmek zorundayım.

Bir şair için güç bir şey bu. Ya da çok kolay bir şey. Bir şair kendini bir ruh haline sokup bunun tadını çıkarmaya bayılır – bu onun trajediden kaçış yoludur. Ama bir ruh halinin onun için hiçten de az bir şey olduğunu hiçbir zaman unutmamalıdır bir şair. Onun için önemli olan tek şey yazacağı şiirdir. Bu yararcı uzak durma çabası onun trajikliğini oluşturur.

Zevk düşkünlüğü için değil de, trajik bir duyarlılıkla yaşamak gerektiğini, çektiğim, hem de boşuna çektiğim bunca acı

kanıtlıyor. 1927'de yazdığım şiirleri yeniden okumam gözümü açtı. O sulandırılmış çocuksulukta daha geçen ay yazdığım düşünceleri, hem de aynı kelimelerle yazılmış görmek içimi kararttı. Dokuz yıl geçmiş: peki benim hayat karşısındaki tutumum bu kadar çocuksu mu? Ve yılların emeğiyle elde ettiğim ve bana özgü saydığım bu erkeklik, bu da o kadar anlamsız bir şey mi?

Şiirin böyle bir eksiklikteki sorumluluk payı başka her şeyden daha azdır. Gerçekten de, şiir bana kendime çekidüzen vermeyi, kendimi toparlamayı ve dünyayı daha açık seçik görmeyi öğretmiştir; şiir, kelimenin en kılgın anlamıyla, benim bir şey *olmamı* sağlamıştır. Suç bambaşka bir şeyde, her türlü iyi sanatın düşmanı olan düş kurma hastalığındadır. Benim için gerekli olan şey sorumluluklardan kaçınmak, çevremdeki nesneleri karşılığında bir şey ödemeden *duymaktır*.

Zevk düşkünlüğüne kaptırılmış bir hayatla, arada bir aralarında bağ olmayan birtakım küçük kopuk şiirler yazmak arasında sadece bir benzerlik değil, gerçek bir koşutluk vardır. Gelişmesiz, ilkesiz, rasgele bir yaşama alışkanlığına dönüşür böyle bir tutum.

Çıkarılacak ders şu: sanatta da, hayatta da yapı kurmak, hayattan olduğu gibi, sanattan da zevk düşkünlüğünü kovmak; trajik düzeyde var olmak. (Bu senin arada sırada birtakım çılgınlıklar yapmanı, budalaca bir sone ya da bir hikâye yazmanı engellemez elbet. Hatta yapmalısın böyle şeyler. Yalnız, bir roman yazacağım ya da yemek vereceğim diye dünyanın altını üstüne getirmek zorunda olmadığını da unutma.)

Bu açıklamalardan sonra ekleyeyim ki, böyle içimi dökmem ve hiç kimsenin bana o kadar kötü davranmadığını düşünmem insanca bir şey. Aşk bakımından değil –çuval dolusu aşk var herkeste– başka bir nedenle, bu kez 'ödemeye', karşılık vermeye, kendimi dizginlemeye, kısacası zevki trajediye dönüştürmeye niyetliydim. İyi ki umduğumun tam tersiyle karşılaştım: bakalım şimdi erkekliğimi yeniden kazanabilecek miyim? İyi ama, gene de aşağılık bir numaraydı bu. Şimdi yeniden düşününce ve her türlü düşçülüğü ve tütkuyu bile bile bir yana bırakınca, çektiğim işkencenin her şeyden önce bunun haksızlığına ve bu hareketin gerisinde yatan kötülüğe dayanıp dayanmadığı-

nı kim söyleyebilir? Burada da bir teknik ders, bir poetika söz konusu değil mi?

22 Nisan

İşin doğrusu bugüne değin dünyayla ilgili hiçbir şey ruhuma işlemiş, bünyesel, beden ötesi gerçekliğimin yapısını bir röntgen filmindeki gibi gözlerimin önüne sermiş değil. Alttaki boz renkli ve sonsuz iskelete de henüz ulaşmış değilim.

Renklerden, kokulardan, insanı okşayan hareketlerden tat aldım, bunların mutluluğumu, hayal gücümü ve sağlığımı beslediğini gördüm. İnsanların dostlarıyla şakalaştıkları gibi şakalaştım, kendi başıma eğlenebildim.

Kelimelerim gerçekten düşünceleri değil, sadece duyumları dile getirdi. Dramatik olaylar değil, tablolar çizdim. Bir konu –sözgelimi bir yüz– seçip bunu kendi beğenime göre değiştirinceye kadar üzerinde durdum. Dünyayı şiddet ya da zevk eylemlerinden meydana gelen bayağı bir sergi durumuna indirgedim. O sayfalarda hayatın kendisi değil, sahnelenişi var. Her şeye yeniden başlamam gerek.

24 Nisan

Kendini yok etme çılgınlığının duyulması gerek. İntiharlardan söz etmiyorum. Bizim gibi insanlar –hayatı seven, beklenmedik şeylerin, insan ilişkilerinin tadını çıkaranlar– bir dikkatsizliğin dışında, işi intihara kadar vardırmazlar pek. Hem sonra intihar, ilginç yontular yaratan, ama bizimle ilgisi olmayan o masalsı yiğitlik davranışlarından, destanlardaki gibi alınyazısı karşısında insanın yüceliğini gösteren eylemlerden biri gibi dir.

Kendini yok eden kişi ise ayrı bir tiptir; daha umutsuz, ama daha becerikli. Yaradılışındaki her eksiği, her alçaklığı bulup çıkarma isteğini duyar içinde; sonra o kadar büyük bir hoşgörüyle değerlendirir ki bu eğilimleri, onları hiçe indirger. Yenilerini arar, onlardan tat alır, baş döndürücü bulur onları. Geçmişteki herhangi bir komutandan daha çok güven duyar kendi-

ne. Bilir ki, kendisini yarına, hayatın ona verebileceği şeylere, olağanüstü geleceğe bağlayan iplik –son kertede– herhangi bir inançtan ve tutarlılıktan daha güçlü bir bağdır.

Kendini yıkan kişi, her şeyden önce, bir güldürücü, kendi kendisinin efendisi olan biridir. Kendisini dinleme ve doğrulama konusunda hiçbir fırsatı kaçırmaz. Hayattan her şeyi bekleyen bir iyimserdir ve gelecekteki olaylardan en keskin ya da en anlamlı sesleri çıkarmak için sürekli olarak kendini ayarlar.

Kendini yıkan kişi yalnızlığa dayanamaz.

Ama sürekli olarak, bir gün, hiç farkında olmadan, bir şey yaratmak ya da her şeyi düzene koymak tutkusuna kapılacağı korkusuyla yaşar. İşte o zaman durmadan acı çeker, belki de kendini bile öldürür.

Şu noktayı iyi düşün: intihar, şimdilerde sadece bir gözden kaybolma yoludur. Ürkekçe, sessizce yapılır ve tam bir başarısızlığa uğrar. Artık bir eylem değil, sadece bir boyun eğmedir.

Dünyaya iyimser bir intiharın dönüp dönmeyeceğini kim bilebilir?

Bir iç trajediyi sanat biçiminde dile getirmek ve böylece ondan arınmak, ancak bu trajedinin içindeyken bile duyargalarını geren ve incecik ipliklerle örgüsünü örebilen, kısacası, bir yandan yaratıcı düşüncelerin kuluçkasına yatabilen bir sanatçının başarabileceği bir iştir. Bir çıkar yol olarak intihar yerine, bir sanat eserinin aracılığıyla fırtınayı çılgınca yaşamak ve baskı altındaki duygulardan böylece kurtulmak diye bir şey olamaz. Bunun ne kadar doğru olduğunu, kendini gerçekten başına gelen bir felaket yüzünden öldüren sanatçıların genellikle sıradan şairler, duygu taşkınlıklarında içlerini kemiren kanserin en ufak bir belirtisini bile duyuramayan gösteriş düşkünleri oluşu da gösterir. Bundan şunu öğrenir insan: uçurumdan kurtulmanın tek yolu ona bakmak, derinliğini ölçmek ve kendini o boşluğa bırakmaktır.

Bir haksızlığa uğramanın acısı güçlendiren bir irkiltidir insan için – bir kış sabahı gibi. Canlılığımızı ve yaşama sevincimizi doruğuna ulaştırır, nesnelerle aramızdaki bağ açısından öne-

mimizi bize yeniden kazandırır, bizi yüceltir; herhangi bir talihsizlik sonucu acı çekmekse sadece utanç verir insana. Bu haksızlığı tattım ben, uğradığım haksızlığın, iyilik bilmezliğin daha büyük olmasını isterdim. Yaşamak budur, bunu yirmi sekiz yaşında öğrenmek hiç de erken sayılmasa gerek.

Utanç duygusuna gelince. Gerçek bir haksızlık yüzünden insanın acı çektiği pek azdır. Öyle dolambaçlıdır ki kendi davranışlarımız. Genellikle suçun biraz da bizde olduğu çıkar ortaya; işte o zaman "Hoşça kal!" demek düşer o kış sabahı duygusuna.

Suçun biraz da bizde oluşu mu? Bütün suç bizdedir oysa, bundan da kurtuluş yoktur. Hep böyledir bu.

Bıçak darbesinin, şaka olsun diye, aylaklıktan, budalanın teki tarafından atılması acıları hafifletmez, daha dayanılmaz kılar; çünkü insanı hem olaydaki neden-sonuç ilişkisi, hem de düşüşü önceden görmemenin getirdiği kişisel sorumluluk üzerinde düşünmeye götürür bu.

Yaralayan kişinin pişmanlıktan kendini yiyip bitirdiğini, *olanlara önem atfettiğini* bilmenin bir teselli olacağını mı düşünüyorum? Bu teselli olsa olsa yalnız olmama, kendi beni ile başkası arasında bağlantılar kurma gereksinmesinden doğabilir. Ayrıca, bu insan özellikle beni değil de, yalnızca bir canlı olarak bir insanı yaralamış olmaktan ötürü pişmanlık duysa, onun pişmanlığını arzu eder miydim? Demek ki, içimdeki insanın değil, özellikle benim tanınmam, bana üzüntü duyulması, benim sevilmem gerekiyor.

Bir başka kalıcı işkenceye yol açılmıyor mu, yaralayan insanın budala, aylak ve hoppa *olmadığını* anımsadığımızda? Genel olarak ciddi, anlayışlı, sinirli olduğunu ve yalnızca benim durumumda şaka yaptığını anımsadığımızda?

Bu insan özel olarak beni yaralamış olmanın pişmanlığını duymamakla kalmıyor, özellikle benim durumumda eğlenmiş hissediyor kendisini. Durumu insani görmenin bir yolu olacaktır, ben ise kendimi tam tersi durumda hissediyorum. Hep daha iyi.

25 Nisan

Bugün, hiçbir şey.

26 Nisan

On iki yıl boyunca bir ülküye, hem de gizli bir ülküye bağlanarak yaşayan bir insan, ister istemez kişiliğinin o ülkünün etkisi altında kaldığını görür. Dünyadaki korkunç şeylerin en çirkini bir ülküye bağlanma alışkanlığıdır. İnsan başka şeylerden kurtulabilir, ama bundan kurtulamaz. Olsa olsa yönünü değiştirmeye çalışır bu ülkünün, daha fazlasını yapamaz.

Tutku, gerçekleri çarpıtma, kendinden hoşnut olma, huzur gibi ruhsal alışkanlıklar içinde sonuncusunun kalıcı oluşu ne iyi. Yeniden kavuşacağım huzura.

Önemli sapıklıklarla ilgili psikolojik bulguları sapık olduğunu bilmeyen kişiye aktarırken adım adım ilerlemeli; çünkü onun ilk kurbanı bulguyu yapan içten kişi olacaktır. Şu eski Perillos'un boğası hikâyesi.

Bir kadına ondaki potansiyelden söz eden kişi boynuzlanan ilk kişi olacaktır.

Matematiksel bir şeydir bu. Evet, *matematiksel.*

[.....].[1]

Bir erkeği aldatmak isteyen bir kadın için, o adamı kendi çevresinin dışına çıkarmak, onu gülünç bir kılığa sokmak, bilmediği durumlarla karşı karşıya getirmek, bu arada da kendisine adamın beceremediği işler bulmaktan daha iyi bir yol var mıdır? Kadın dünyanın gözünde yalnız o adamı aldatmakla kalmaz, aynı zamanda adamın aldatılmaya karşı çıkmadığına kendini inandırır ve böylece vicdanını rahatlatır – dünyadaki hayvanların en akıllısı olan kadın için çok önemli bir noktadır bu. Ustalık ve alışkanlıkla, kendi ahlak ilkelerinden vazgeçmek zo-

[1] [Yedi satır çıkarılmıştır].

runda kalmadan, gerçekleri ve olayları kendi isteğine göre önceden düzenlemek gibi inanılmaz bir duruma geçer.

[.....].[1]

27 Nisan

Anlatıyor:

"Bir gün kız bana nasıl davranacağını söyledi. Hiçbir şeyin olmadığı, ama mutlaka olacağı o kaygılı dönemde oluyordu bu. Ona geçmişinden söz ettiriyordum, onu olabildiğince çok tanımak ve rüyalarımı beslemek saplantısı içindeydim.

Trende ona takılan sıradan bir delikanlıdan söz ediyordu. Anlattığına göre, kararlı ama özelliksiz birisiydi. Pek çaba harcamadan delikanlıyı kendine âşık etmişti. Sözler ve hareketlerle. (Benimle de bir yolculuk yaptı.) Sonra delikanlıya sahte bir ad verip meseleyi kapatmıştı.

Ve delikanlı mektup yazıp ona evlenme teklif etmişti."

28 Nisan

"Beyefendinin açık şeylerden hoşlandığını seçkin beğenisinden anlıyorum. Ama beyefendi unutmasınlar ki, açık şeyler hemen hazmedilir ve iştah geri döner. Zor olanın üzerine atılmak, küçük lokmayı bulmaya çabalamak, kısacası umudu daha uzun süre sürdürmek daha iyi olur."

Neden tasalanmalı? Gene '29'daki gibi başıboş şiirler yazıyorum; çalışmadığım için, hayatın ortasında tek başıma ve mutsuz aylaklık ettiğim için sıkılıyorum; çevremde olup bitenleri görerek öfkeleniyorum. Eksik olan ne? Geçip giden yedi yıl mı?

Pöh! Gençliğin hiç önemli bir yeri oldu mu benim uğraşımda? Hem bu yedi yıl *yitip gitmeseydi* de, benim için iyi sonuçlansaydı, diyeceğim, kalıcı şiirler yazsaydım, severek çalışsaydım, evlenip kendime göre bir düzen kursaydım, dünyanın

[1] [Yedi satır çıkarılmıştır].

cümbüşünü seyretmekten tat alsaydım; her şey bu dediğim gibi olsaydı, şimdi daha iyi bir durumda mı olacaktım? Değecek miydi? Şimdi şu masada daha mutlu bir insan olarak mı oturacaktım?

Bir şeye bağlanmış olmanın, sorumluluklar yüklenmenin beni mutlu kılacağı karşılığını vermek, anlamsız bir şey söylemek değil mi, insan isterse, her zaman sorumluluk yüklenebileceğine göre?

Öyleyse – öyleyse o kadın için mi böyle sızlanıp duruyorum? Beni aldatan, beni rezil eden o kadın için mi? Ama değişen başka bir şey yoksa, sıradan ve duygusal bir aldanış olmaktan öte bir anlamı var mı o kadının?

Delikanlı, sanki büyük bir yıkımmış gibi tasalanıp durma onu yitirdim diye. Böyle bir şey değil bu. Eskiden nasılsak, gene öyleyiz, yedi yılı yaktık, güzel şeyler yaşadık; yeniden başlayalım, ama bağırıp çağırmayalım ve yedi yıl sonra aynı konuşmayı yapmamamız için hiçbir neden *olmadığını* göz önünde bulunduralım. Hem kim söyledi sana hayatın tatlı bir şey olduğunu? Çocuksu düşlerimizi tüketmiş değiliz daha, delikanlı.

Peki ama, böyle şeyler herkesin başına geliyorsa; nasıl oluyor da, yaşlılar ezilmiş, acı çekmiş, çıldırmış değil de, huzurlu kimseler olarak görünüyorlar?

Anlaşılır bir şey varsa, o da ölülerin niçin çürüdükleridir. İçlerindeki bütün o zehirle.

1 Mayıs

Kahramanlara ilişkin Yunan şiirinin, gelenekçiler kahraman mezarlarının bulunduğu yurtlardan kovulduğunda gerçekleşmesi de, şiirin yoksunluktan doğduğu gerçeğini destekliyor (krş. *Psyché*, I, s. 43).

5 Mayıs

Günah şu ya da bu davranış değil, tümüyle yanlış düzenlenmiş bir yaşama tarzıdır. Kimi günah işler, kimi işlemez. Bir

kimse için günah olan şeyler (nefret etmek, aldatmak, başkalarına kötü davranmak, kendini küçük düşürmek ya da büyük görmek), bir başkası için değildir.

Günaha girmek demek, yapmış olduğun bir şey yüzünden, *anlaşılmaz bir şekilde*, başına bir bela geleceğine, *anlaşılmaz* bir düzenin bozulduğuna, bunun geçmiş ve gelecekteki birtakım aksaklıklar zincirinin bir halkası olduğuna inanmak demektir. Yaşamak uzun bir toplama işlemi gibidir, arada bir toplama yanlışı yaparsan, doğru sonucu hiçbir zaman bulamazsın. Bir başka deyişle, zincirleme bir çarkın içinde kalırsın, vb.

9 Mayıs

Kendini küçültmekten gelen rahatlık geçerli bir ilke midir, yoksa bencil bir alışkanlık mı?

Bir başka deyişle, (herhangi bir ahlaki yüküm altına girmeden) bunu bir gösteriş bahanesi yapıp bu yaşantıdan bir tepki elde etmek için mi kendimizi küçültürüz, yoksa bundan yeni bir ahlaki davranış biçimi, vicdanımızla tutarlı yeni bir sorumluluk çizgisi yaratmak için mi?

Kendini küçültmede bir çeşit tat bulunabileceği bir gerçek. Öyleyse duyusal bir eylem mi bu, yoksa çile çekmek mi? Ayırt etmek olanaksız gibi görünüyor.

Sonuçta, zevk düşkünlüğünde, onu hisseden kişiyi mahvetme (ona 'gereksiz yere acı çektirme') dışında eleştirilecek başka bir yön bulamadığıma göre, kendini küçültmenin gereksiz yere acı çektirip çektirmediğini açıklığa kavuşturmak yeterli olacaktır. Benim durumumda, *halimin meşruluğunu, onun yaratıcı üretkenliğine ya da kısırlığına göre belirleme* şeklindeki alışılmış yönelimin dışına nasıl çıkmalı? Çünkü hiç kuşkusuz yanlış bir yönelim bu ya da en azından yetersiz – herkes yaratıcılık uğraşı içinde olmadığına göre. Gerekli ya da gereksiz acı çekme bütün bir varoluşla ilişki içinde belirlenecektir. İlgili kişinin bir de yaratıcı olması hiçbir biçimde vicdanı ilgilendirmez. Burada, uğraşın, sınıfın ve ulusun ötesindeki temellere ilişkin gereklilikler söz konusu. Ama bunu çıkar, şunu çıkar, yükümlülüklere hizmet edecek ne kalıyor geriye? Demek ki, temel taşını aramak

üzere bodruma inmek için yaratıcılık durumumu dışta bırakmamam, yalnızca şunu göz önünde bulundurmam gerekiyor: Yaratıcı olmanın ötesinde, aynı zamanda bir insan, bir işsiz, siyasete ilgisiz birisi, bir çocuk ve bilemediğim başka şeylerim. Bütün bu durumlar üzerinde kendimi küçültüşümün etkisini gözden geçirip bunlar arasında ortak bir yan bulmaya çalışmak hoş bir çaba. Yalnız şimdide değil, bütün geçmiş hayatımda. Günah, hatırlayacağın gibi, şu ya da bu davranış değil, tümüyle yanlış düzenlenmiş bir yaşam tarzı olduğuna göre.

O halde bir günah mı kendimi küçültüşüm?

Bir fikir. Nasıl estetik üzerinde ancak önümde bu sorunu irdelediğim (ve her şeye yeniden başlamak gerektiğini gördüğüm) bir grup şiirim olduğunda akıl yürütebildiysem, şimdi de kendi birtakım etik eylemlerimi önüme koymalı, bunlar üzerinde düşünmeli ve hangilerini yineleyebileceğimi, hangilerini yineleyemeyeceğimi, eğer varsa (hiç kuşkusuz var) kalıcı izleklerin hangileri olduğunu ve diğer noktaları belirlemeliyim. Güçlük, bu eylemler üzerinde düşünebilmek için –tek tek her şiiri düşündüğüm gibi– onları ötekilerden ayırmakta. Kaldı ki yeni bir şey değil bu. Bu çalışmayı sık sık yaptım daha önce.

16 Mayıs

Herhangi bir sanat eserinin yaratılması için o sanat dalıyla ilgili bir çevre gerekir. Ama, büyük sanatın doğmasını sağlayan bu kaygılı, çalkantılı ve düzensiz çevre olmadan doğmuş birçok eser var.

Hem çevre yok değildi. Sanatçı o çevreyi düşünmüş, *yaratmıştı* (bir başka deyişle, belirlemiş, seçmiş ve sevmişti). Genel olarak Antikçağ yazarlarının, Romantizme kadar, maddi anlamda çevreleri olmuştur; modernleri onlardan ayıran, bu çevrenin yokluğudur. Modernler büyüklüklerini öncelikle okurlarını seçmek ve yaratmakla ortaya koyarlar (tıpkı Antikçağ yazarlarının büyüklüklerini, bilge kimseler dışında, gerçek okur kitlesinin içgüdüsel anlayışında ortaya koydukları gibi).

Ne var ki, yazarın adım adım kendi okur *kitlesini* yarattığını düşünmek yanlış olur. Bu yolla maddi kitle, belki de yayım-

cının okur kitlesi yaratılır. Onun *gerçek* okur çevresi daha ilk eseri tasarlandığı zaman düşünülmüş olmalıdır.

6 Eylül

Ahlaki sorumlulukları tam bir ağırbaşlılıkla ele alan bir insan tipi buldum. Bir ahlak ilkesinin hapis, ölüm, işkence, vb. karşısında bile savunulması görüşünü benimser bu insan, sonra böyle bir zorunluluktan korkarak kendi ahlak ilkesini tanımlamak ve ona uymak yürekliliğini gösteremez. Gerçekte, zevk düşkünü olarak yaşayan (bk. 20 Nisan) ve ilkelerden yoksun biridir böyle birisi. Sonuçta, yalnızca his açısından soyludur.

13 Eylül

Gençliğimin sona erdiğini haber veren belirtiler arasında en önemlisi artık edebiyata karşı büyük bir ilgi duymayışım geliyor. Bir zamanlar her şeye rağmen duyduğum, manevi doğrular bulma umuduyla açmıyorum kitapları artık. Okuyorum, daha da çok okuyabilmek istiyorum, ama bir zamanlar yaptığım gibi, kitaplarda bulduğum çeşitli yaşantıları ne heyecanla karşılıyorum, ne de bunları parlak, şiir öncesi ussal bir gürültüye dönüştürüyorum. Torino sokaklarında dolaşırken de aynı şey oluyor. Bu yerleri artık yaratma çabasını hızlandıran romantik, simgesel bir güç kaynağı olarak görmüyorum. Her keresinde, 'önceden yapılmış bu' demek geliyor içimden.

Ezilmelerimi, saplantılarımı, yorgunluklarımı ve dinlenmelerimi iyice gözden geçirince, açıkçası hayata yeni buluşlar getirecek bir alan olarak bakmıyorum artık, şiir daha da az ilgilendiriyor beni bu açıdan; sadece düşünülecek ve çözümlenecek olan sıkıcı bir malzeme gözüyle bakıyorum her ikisine de. Şunların çevresinde dönüyor artık hayatım: siyaset, gündelik yaşam, kitaplardan edinilen her şey; ama kitaplar, yaratma umudu gibi besleyici değil.

Şu var ki, gençliğimde de kendime etik bir çerçeve belirliyordum; soğukkanlı araştırıcı konumunu bulunca, onu yaşıyor

ve yaratıda ondan yararlanıyordum. Şimdi yaratıda ondan yararlanmayı ciddi olarak bir yana bıraktıktan sonra, yaşamanın bile bana yetmediğini fark ediyorum.

Ciddi bir ikilem: Şimdiye kadar şiir üzerinde durmakla zamanımı boşuna mı harcadım, yoksa bu durumum daha derin, daha köklü bir yaratma döneminin başlangıcı mı?

14 Eylül

Bergson'a katılıyorum: Irkçılık da, insanın doğal iyiliği de, gerçekleştikten sonra yargılanması gereken siyasal mitler, ama ırkçılığın artık herkesçe kabul edilen felsefi zayıflığını, doğal iyiliğin de *şimdi* felsefi açıdan zayıf kabul edilişiyle mazur görmek dürüst bir tutum değil; çünkü bir mitin tarihsel açıdan meşru olması için ona zamanında inanılması ve bu mitin döneminin eleştirisinin son sözü olması gerekir. 18. yüzyılın doğal iyiliği öyleydi, 20. yüzyılın ırkçılığı ise öyle değil.

Aynı şey, değişik zamanların şiir yapılarında da olur. Geçmişin masallarının bizim için birer mit olması doğaldır, ama büyük şiir yazabilmek için şair kendi masallarına *inanmak* zorunda kalmış; bir başka deyişle, onların döneminin eleştirisinin son sözü olduğuna inanmıştır.

15 Eylül

Şiir yapıtımın bir muhasebesini yapmaya kalkıştığımda, orada bütün bu avantajları bulamıyorum. Ünü ya da utanılacak şeyleri bir yana bırakıyorum –kendimi sanki bir şey yayımlamamışım gibi irdeliyorum– ve artık dünyanın benim için bütün büyülü görüntüsünü yitirdiğini görüyorum, çünkü hoşuma giden ve beni memnun eden birçok şey, onları bir kül yığınına dönüştüren yazılı sayfada sönüp gitmiş artık. Gerçekleştirme yoluyla, bir yerden bir yere gidişlerimin, çileden çıkmalarımın, aşklarımın ve bağlanmalarımın tümüyle hayali doğasını kendi kendime açığa vurduğum için artık onları, bu eksiksiz gerçekleştirme olgusu yüzünden, boş ve yararsız hale getirdim. Aç-

mam gerekirse: Yenilik aşkı, hırs yüzünden beni üzüyor değil; açıkça görüyorum ki, bu keşiflerin şiir öncesi bir anlamı yoktu, bu yüzden de –bir kez şiirleştirildikten sonra– görevlerini tamamladılar.

Şiir dehasının son derece verimli olması ve bütün bir ömür sürmesi gerektiğini savunmamın nedeni buydu. Şairin ruhu, şiirde kullanılacak keşiflerde bulunmaya asla son vermemelidir, çünkü durursa, bununla şunu açığa vurmuş olur: O az sayıdaki keşfi, keşfetme mizacından kaynaklanmıyormuş, şiir öncesi keşifler sanılan duygusal eyleme geçme hevesleriymiş.

Şair miyim, yoksa duygularına tutsak biri mi? Daha çözemedim bunu, ama bir nokta kesin: bu sıkıntılı ayların durumu açığa çıkaracağı. Eğer, umduğum gibi, doğruları arayan en büyük insanlar bile böyle aylar geçirdilerse, o zaman yaratma sevinci epeyce pahalıya çıkmış olmalı onlar için. Kendi görevlerini elinden zorla alanlardan onların gözlerinin yaşına bakmadan bunun acısını çıkarıyor hayat. Bir şey meydana getirmenin çilesi, bu iyi bilinen işkence, bir şey meydana getirip bitirdikten sonra ne yapacağını bilmemenin acısı yanında hiçtir.

Lévy-Bruhl'ün *İlkel Mitoloji*'si, şu varsayımda bulunmamızı sağlıyor: İlkel zihniyet, gerçekliği niteliklerin ve özlerin sürekli birbirinin yerine geçmesi olarak, insanın muz ya da yay ya da kurt haline gelebildiği –ya da tersi (ama sözgelimi yay kurt haline gelemez)– sürekli bir akış olarak düşündüğünden, şiir (imgeler) bu gerçekliğin yalın betimlemesi olarak (tanrı köpekbalığına *benzemez,* köpekbalığının *ta kendisidir*) ve insanmerkezli ilgi olarak doğar.

Kısacası, imgeler (bu ilgilendiriyor beni!) anlatım oyunu değil, kesin betimlemelerdir. Başlangıçta, tabii. İnsanmerkezliliğe gelince, bundan en küçük bir kuşkum yoktu.

2 Ekim

Sonunda olumlu bir şey. Gürültülü kalabalıklardan nefret etmem, başkalarının küçük hesaplara göre davranmalarından tiksinmem, geçmişteki ürkeklik ve çekingenliklerimden pişmanlık duymam, onur ve ölçü duygusundan yoksun olmadığı-

mı gösteriyor ki, bunlar da belli bir değeri olan nitelikler. Nesnel şiir arayışım bile aynı anlama geliyordu.

Ne var ki, bugün, şimdiye kadar biçimsel görgü kurallarına aldırmadığıma, toplum yaşayışı içinde kendime özgü bir davranış tarzı edineceğim yerde hep aklıma estiği gibi gelişigüzel hareket ederek sayısız çamlar devirdiğime çok pişmanım.

Genellikle niçin kadınlar erkeklerden daha kibardırlar? Çünkü her şeyi, yarattıkları biçimsel etkiden beklemek zorundadırlar da ondan, oysa erkekler *hareket eder* ya da *düşünürler*. Daha çok kadınlaşmak gerekiyor.

13 Ekim

Koca Paris şehrini tükenmez bir gizler kaynağı olarak gösterir Balzac, bizim için en çekici yanı da merakımızı her zaman uyanık tutmasıdır. Onun esin perisidir merak. Hiçbir zaman ne komiktir, ne de trajik, sadece meraklıdır. Gizli bir şeyin kokusunu almış ve onu bulmuş bir insan havasıyla en ince ayrıntıların arasına dalar, sonra büyük istek ve coşkuyla bütün mekanizmayı parça parça gözler önüne serer. Yeni kişilere nasıl yaklaştığını, garip yanlarını nasıl sıraladığını, tutarsızlıklarını nasıl tanımlayıp yorumladığını, daha ne şaşırtıcı durumlarla karşılaşacağınız konusunda kuşku duymamanızı nasıl sağladığını düşünün. Değerlendirmeleri, gözlemleri, çektiği söylevler, kullandığı kelimeler psikolojik doğrular değil, birtakım kuşkular, sorgu yargıcına özgü birtakım hileler, ne pahasına olursa olsun aydınlatmaya kararlı olduğu gize yönelmiş yumruklardır. Bu yüzden, kitabın başında ya da ortasında (hiçbir zaman sonunda olmaz bu, çünkü oraya gelindi mi bütün giz açıklanmıştır) bir esrar avında bir duraklama oldu mu, Balzac eserinin bütünündeki şaşırtıcı karmaşıklığı lirik, toplumbilimsel ve ruhbilimsel bir coşkunlukla ele alır. Bunu yaparken ona hayran olmamak elde değildir. *Ferragus*'un ilk sayfalarına ya da *Kibar Fahişeler*'in ikinci bölümünün başlangıcına bakın. Balzac'ın eşsiz gücünü anlarsınız. Baudelaire'in haberciliğini etmektedir bu sayfalarda.

28 Aralık

Düşünmekten başka yapacak hiçbir şeyi olmadığı bir hapishane hücresinden bile gerçek olanı görebilir insan. Buradaki arkadaşları sadece toplumun posalarıdır, üzerindeki formayla ve alışılmış duyularla –bir duvara bakmak, bir ses duymak, havayı solumak– karşılaştırabilirsiniz onları. Herhangi bir insan (her insan kendisini böyle bir yerde bulabileceğine ve başka biri de olsa burada her zaman bir insan olacağına göre), hayatın temeline inip onu gerçek bir içtenlikle inceleyebilir. Yaşamak bu sonsuz gerçekliğe sadece çeşitli süsler eklemekten başka bir şey değildir. Kalıcı izler olmaksızın hemen uyum sağlamaya alışma çabasını göstermek gerekir.

Böylece yaptığı her şeyin vakit geçirmeye yarayan bir eğlence olduğunu anlar insan. Bu yüzden, içerideki adam, eğer çıkarsa, dünyadan elini eteğini çekerek yaşamaya, en hoşuna giden oyalayıcı bir uğraşla bundan en çok tat alabileceği bir biçimde vakit geçirmeye karar verir – ***bütün mahpusların verdikleri bir karardır bu.*** Geçmiş yaşam, o yaşamı yoldan çıkarmış yersiz iddialar yüzünden düşüncesiz ve fevri görünecektir. Burada lüzumsuzluğa indirgenmiş ***düşünce,*** hayatta düşünce aracılığıyla mücadele ederek ve tasarılar yaparak yaşamanın ne kadar saçma olduğunu açığa vurur. Asla unutma, eninde sonunda, çıplaktır insan. Giysilerimizi çıkarıp kendimizi çıplak sergilediğimiz bir durum var: hayattaki en ***makul olmayan*** ve en utanç verici şeyi yapmak için.

Bundan şu anlaşılıyor: Gerçeklik insanın şu ya da bu şekilde içinde bir bitki gibi yaşadığı ve yaşayacağı bir zindandır. Bunun dışındaki her şey –düşünce, eylem– sadece düşünsel ya da fiziksel bir oyalanmadır. Öyleyse önemli olan, bu gerçeklikle yüz yüze gelebilmektir. Bundan ötesi önemsizdir. Bir zamanlar olduğun gibi yalnızsan, yüksek sesle düşünerek oyalanmanın keyfini bile süremezsin, sadece bir ağaç gibi yaşamanın dışında bir şey yapamazsın. (Bir daha söylüyorum) dram burada işte: yüksek sesle düşünmekten kaçın; hayata bir oyalanma gözüyle bakmaktan vazgeç; bunun ötesindeki her şeyin acısını çek sessizce; ve gerçekliğe karşı öfkelenerek yücel. Herkesten kopup ayrılmak her insanın elinde olan bir şeydir.

1937

8 Ocak

Yanlışlar hep başlangıçla ilgilidir.

13 Ocak

Yaşlılar ve Gençler[1] yanlış bir roman; gerçi eser geçmiş olaylar, toplumsal ve siyasal açıklamalarla doldurulmuş (bunların amacı da, romanı dramatik bir canlılık ve gelişim sergileyen ahlaksal bir esere dönüştürmek), ama içsel bir yasa uyarınca yalnızlığa yazgılı kişileriyle dağınık bir yapısı var. Bu kişilerden her birinin sonu –yalnızlığın mantığı gereği– delilik, budalalık, intihar ya da kahramanlıktan uzak bir ölüm oluyor. Bütün roman kişileri çarpıtılmış: ya garip saplantıları var veya kendini ya monolog ya da kaba çizgilerle dışavuran içsel bir tutum içindeler.

Anlatı, uzayıp giden düzyazı ile diyalogların birbirini izlemesinden doğan ritimden yoksun; üstelik, yalnızlığın *biçimi* yok, daha doğrusu her kişi için ayrı bir yalnızlık biçimi var; yalnızlar dünyasının destanı yok. Ayrıca, tek tek her kişi geçmişteki olaylar, çözümlemeler, ifadelerle –bunlar arasında da bir uyum yok– dıştan kurulmuş; yalnız kişinin öne çıktığı ve zaman zaman son derece etkili bir biçimde kendisini dile getirdiği *anları* haklı çıkarmak için, yazarın birçok şeyi akla dayalı hesaplarla yazıya geçirdiğini hissediyoruz.

[1] [Luigi Pirandello'nun 1913 yılında yayımlanan yapıtı].

Metnin temel yapısının ince hesaplara dayandığının kanıtı üslup: kimi zaman tutku boşalmalarıyla renklense de berrak, donuk bir üslup bu. Sözünü ettiğimiz tutku boşalmaları da hesaplanmış, aklın ölçüsüne vurulmuş.

17 Ocak

Bir insan kendini herhangi bir tutkuya ne kadar kaptırırsa, kendi başlarına kişisel niteliği olmayan olaylar ona o ölçüde acı vermeye başlar. Her şeyden önce bu olayların kişisel olmayışları onun yanlış sonuçlara varmasına yol açar – öyle bir gerginlik içindedir çünkü. Hırslı bir insan, ünlü birisi kendisini tanıyıp konuşmadı diye acı çeker; bir din adamıyla konuşurken onun ilgisini çekmek için vicdanındaki huzursuzluktan dem vurur, böylece orada istemeden kendilerine kulak vermiş olan bireyci bir adamın gözünde gülünç düşer. Bu türden bir adamın çektiği her acının kökünde hırsın tersi olan kıskançlık yatmaktadır. Herhangi bir şeyin, bizim istemimizin dışında, rasgele bir şekilde olabileceğini düşünemez.

Her aşırı çaba, bu aşırılığı kötüye kullananı ya da tanımayanı cezalandıran önceden belirlenmiş bir yasanın varlığına inanma eğilimini de birlikte getirir. Bir tutkuya kapılma durumu –bu kendi başına buyrukluğun esrikliği bile olsa– insanın dünyasının yapısını ve havasını öylesine değiştirir ki, herhangi bir terslik insanın bütün benliğini kaplayan bu tutkunun dengesinin bozulmasıyla açıklanabilir. Mizacına göre de, tutkusunda ya çizgiyi aştığı ya da çizgiye ulaşmadığı sonucuna varır. Çoğu zaman, o tutkunun ve evrenin yasalarınca *bile bile* cezalandırıldığı duygusuna kapılır. Öyle ki, her tutku, ileride bir hesaplaşma günü olacağı gibi boş bir inancı da birlikte getirir gibidir. Başka bir dünyaya inanmayan bir insanın tutkusunda bile vardır bu özellik.

28 Ocak

Her mutsuzluk ya bir yanlışın sonucudur, talihsizlik değildir ya da kendi suçlu beceriksizliğimizin sonucu. Herhangi bir

yanlış da, bizim sorumluluğumuza girdiğine göre, karşılaşacağımız mutsuzluklar için kendimizden başkasını suçlamamalıyız. Böylece avutabilirsin kendini.

18 Haziran

1 Ayaktakımı – Rahip – Konuşmalar (Öğleden Sonra)
2 Kaçış – Yol – Islık (Akşam Üzeri)
3 Soruşturma – Dua Eden Rahip
4 Kadın ve O (Gece yarısı)
5 (Sabah) Dinsel Kılık Giyme Töreni – Geri Dönüş.[1]

4 Temmuz

[.....].[2]

3 Ağustos

Bir kadın, eğer budala değilse, eninde sonunda bir insan yıkıntısı ile karşılaşır ve onu kurtarmaya çalışır. Kimi zaman da başarır bu işi. Ama bir kadın, eğer budala değilse, eninde sonunda akıllı, sağlıklı bir adam bulup onu bir yıkıntıya çevirir. Her zaman başarır bu işi.

27 Eylül

Kadınların her zaman 'ölüm gibi acı', kötülük yatağı, aldatıcı sürtük ve Delila oluşlarının temel nedeni sadece şudur: bir erkek, eğer hadım değilse, her kadınla kendini tatmin edebilir. Oysa kadınlar kolay kolay elde edemezler bu özgürlük veren mutluluğu; hiç değilse, her erkekle, çoğu zaman da sevdikleri

[1] [Büyük bir olasılıkla, bunu izleyen günlerde yazılan 'Leşler' öyküsüne ilişkin ilk notlar. Öykü yazarın ölümünden sonra *Şenlik Gecesi*'nde, daha sonra da *Öyküler*'de yayımlanmıştır].
[2] [Kurşunkalemle büyük harflerle yazılmış bir cümle çıkarılmıştır].

erkekle ve özellikle onu sevdikleri için gerçekleştiremezler bu mutluluğu. Bunu bir kere tattılar mı da, başka bir şey düşünmezler ve bu zevk ânına duydukları haklı özlem yüzünden hiçbir kötülüğü yapmaktan çekinmez duruma gelirler. *Sürüklenirler* buna. Hayatın temel trajedisi de budur. Çok çabuk tatmin olan bir erkeğin hiç doğmamış olması bile daha iyidir. İntiharı haklı kılacak bir eksiktir bu.

29 Eylül

Stendhal çevirdim.

30 Eylül

Evlenmeye değer kadınlar bir erkeğin evlenecek kadar güvenemediği kadınlardır.

Ama daha korkunç olanı şudur: yaşama sanatı, sevdiklerimize onlarla birlikte olmaktan ne büyük bir zevk duyduğumuzu belli etmemekten başka bir şey değildir; bunu başaramadık mı, bırakıp giderler bizi.

12 Ekim

[.....].[1]

31 Ekim

Derdini söylemekle ona çare bulmanın aynı şey olmadığını anlamakla insan çocukluktan kurtulur.

[1] [Beş satır çıkarılmıştır].

6 Kasım

İntiharı düşünen bir insan için en kötü şey kendisini öldürmesi değil, bunu düşünüp yapmamasıdır. İntihar düşüncesine –bir alışkanlık haline gelen intihar düşüncesine– yol açan manevi çöküntü kadar aşağılık bir şey yoktur. Sorumluluk, vicdan, irade gelişigüzel yüzüp durur bu ölü denizde, sulara gömülse bile rasgele bir akıntıyla yeniden ortaya çıkar.

Asıl başarısız insan, büyük işleri gerçekleştiremeyen değil –bunu kim başarmıştır ki– bir yuva kurmak, bir dostluğu, bir kadınla mutlu bir ilişkiyi sürdürmek, ekmek parasını kazanmak gibi küçük şeylerde başarısızlık gösteren insandır. Başarısızlığın en acısı budur.

9 Kasım

Yeni şiirlerdeki yinelemenin gerekçesi müziksel değil, kurgusaldır. Bu şiirlerde anahtar niteliğindeki cümlelerin nasıl hep şimdiki zaman kipinde olduğuna dikkat etmek gerekir; diğerleri de geçmiş zaman kipinde olduklarında bile şimdiki zamana yakındır. Demek istediğim, bu şiirlerde güncel bir gerçeklik, anlatıya değil çağrışıma dayanan bir gerçeklik buluyorum, *burada bir imgeye bir şey oluyor, şimdi* oluyor, çünkü imge düşünce yoluyla *şimdi* geliştiriliyor ve köklerinin gerçeklikte hareket ettiği, yer bulduğu görülüyor.

Yinelenen söz ya da cümle bu imgenin en önemli öğesidir; baştan aşağı bir inşaat iskelesi gibi kurulmuş bir öğedir, hayal gücünün kendi çevresinde dönmesini ve ayakta durmasını sağlayan eksendir, tıpkı yalnızca *şimdide*, hareket halinde var olan ve sonra düşüp herhangi bir demir parçasına dönüşen bir jiroskop gibi.

13 Kasım

Kendi önemlerine inanan küçük büyük insanların hayatında her zaman bu büyüklüğü şu sözleri söyleyerek ödeteceğiniz

bir an gelir: "Sen önemli bir insansın, bu yüzden hayatımı sana teslim etmeyi göze alamıyorum."

Bir erkek kendisini aldatan bir kadın yüzünden üzülürse, o kadını sevdiği için değil, o kadının güvenine layık olamadığından duyduğu aşağılanma için çeker bu acıyı.

16 Kasım

Üç yaşında bir çocuk, giydirilirken, giyinmesini bilmediği için, büyüdüğü zaman nasıl giyineceğini kara kara düşünürse, alın yazısı o günden belli değil midir?

Bir şeye ya da kimseye *sahip olabilmek* için, ona bütün bütüne boyun eğmemeli ya da kendimizden geçmemeliyiz; kısacası, ona olan üstünlüğümüzü korumalıyız. Ama ancak kendimizi bütün benliğimizle verdiğimiz şeylerin *tadına* varabileceğimiz de hayatın bir yasası. Tanrı sevgisini uyduranlar oldukça akıllıymışlar; aynı zamanda *sahip olup tadına vardığımız* başka bir şey yoktur çünkü.

17 Kasım

Her kadın, sevdiği uzaklardayken dertleşebileceği, birlikte boş saatlerini doldurabileceği bir erkek arkadaş arar büyük bir doymazlıkla; uzaktaki adam için duyduğu aşkı bu arkadaşın bozmasını istemez; erkek arkadaşı kadının uzaktakine olan sevgisiyle çatışabilecek bir şey istedi mi, kadın incinir; ama bu arkadaş daha çok acı çekmemek için sözlerini, bakışlarını denetlemeye, daha dikkatli davranmaya kalkıştı mı, kadın –her kadın– adamın acı çekişini görebilmek için hemen onun üzerindeki çekiciliğini artırır. Ve bunu da farkında olmaksızın yapar.

Her şeyden önce, unutma ki sevişmek gibi bir şeydir şiir yazmak: duyduğu tadın paylaşılıp paylaşılmadığını hiç bilemez insan.

Sevdiğin kadın kendi günlerinin ne kadar boş, dayanılmaz olduğunu sana söyleyebilir; şaşılacak olan, senin günlerinin nasıl geçtiğine hiç aldırmayışıdır.

Çok acı çekmiş olmanın karşılığı, sonradan köpekler gibi ölmektir.

Büyük şairlerin büyük âşıklar olduğu görülmez pek. Arzular, öfkeler ve düşler yeterli değildir; daha fazlası gerekir: taşaklı olmak. Bunun bir adı da tanrılara özgü bakıştır.

20 Kasım

'Saf şiir'e kendimi ne kadar bırakabileceğim, düşünme ânında her şiirin esrimeli birliğinden görülüyor. İçten pazarlıklı düşünce olmadığından, söylevcilik de yok. Her şey çeşitli düşüncelerin ve iç içe geçmiş duyumların tutuşturduğu bir aydınlanmayla çözülmeli. İmge-anlatı buydu. Yalnızca, tek bir fiilden (Öldürdü - Sigara İçti İçki İçti Zevk Aldı, vb.) oluşmuş *bir* anlatıydı. Sorun, yalın tümceden nasıl çıkılacağı ve uzun tümcelerin nasıl yazılacağıdır.

Günümüzün romanı gibi mi olacak? Olaylar zincirinin yerini içsel manzara mı alacak? Hareket halindeki düşünceyi verme fikrine mi dönmek gerekecek?

Düşünmeyi anlatmanın en olağan ve en sıradan biçimi, kendi geçmişini ve geleceğini kurmakta olan bir kişi yaratmaktır. 'Yalınlık'taki yaşlı adam. 'Mit'teki tanrı-insan. 'Köylü Fahişe'deki fahişe.[1] Bu şiirlerin yöntemi, kişinin konumu ile şiirleri oluşturan malzemenin düş gücüne dayalı mantığı arasındaki uyumdur. Ne yalnızca onların özünü anlatıyorum, ne de yalnızca kendi zihnimde canlandırdıklarımı. Onların mı düşündüğü, yoksa benim mi onları düşündüğüm her zaman belirsiz. Beni hem onların yaşantıları, hem de düş gücüne dayalı kendi mantığım ilgilendiriyor. Ama bir noktayı açıklığa kavuşturalım: Benim mantığım bir araç, onların yaşantılarının bir oluş bi-

[1] [Dahasonrasözü edilen başlıklar gibi, *Çalışmak Yorar*'da yer alan şiirler]

çimi. Demek ki, 'anlatımın konusunu oluşturan ilişkileri keşfetme' bir kuruntudan ibaret.

Açık olalım: Zihnimin bir köşesinde, konunun ilişkilerin keşfi olmasına katlanamıyorum. Esrimede bile araç amaç değildir. Uygulamada, hiç kimse üslubunu anlatamaz: Üslup, tanımı gereği bir amaç için kullanılan şeydir.

Üslup bir amaç haline geldiğinde, nesnel bir şeye, bir duruma dönüşecektir; bunun başka herhangi bir anlatı dünyasından neden daha büyük bir saygınlığa sahip olması gerektiği belli değildir.

'Güney Denizleri'ndeki amcaoğlu hakkında farklı şeyler yaptığını söylüyordum, fahişe köylü hakkında ise şunu söylüyorum: Sabah, çevrenin etkisiyle (kokular, güneş, kol ve bacaklar, yatak), bütün çocukluğu köylü kadına geri dönüyor, özdeyişsel son da bu çerçevede düşünülüyor.

'Manzara I'deki münzevi hakkında da çeşitli şeyler yaptığını söylüyordum; 'Güney Denizleri'nin yeniliği, bu yapılanlar arasında nesnel, imgelemsel ilişkiler olmasıydı. 'Yurtsuz İnsanlar'ın beniyle düş gücüne dayalı bir bütünü düşündüğümü söylemeye başlıyorum, bu düşünme de anlatının malzemesini oluşturuyor.

Öyleyse, ben-kişiden imge-anlatı doğuyor (krş. 'Güney Denizleri'nin beni; kendi sınırları içinde, yaptıklarından çok düşündüklerinden söz edilen bir kişi). Temel nokta bu: 'Keçi-Tanrı'nın beni, 'Yalnızlık Tutkusu'nun beni, 'Dina'nın Düşünceleri'nin beni bunu kanıtlıyor. Düşünme sürecini anlatan ben, sonraki şiirlerin yöntemini yaratmış oluyor, bu sonraki şiirlerde konu artık kişinin yaptıkları değil, düşündükleri. Artık şiir kişiyle ilgili olarak onun içsel düş gücünü anlatıyor. Münzeviden sonra kuru düşünmenin duyumlarla yüklü hale gelmesinin de özel bir önemi yok.

'Şairin Uğraşı' adlı yazımda münzeviyle anlatının konusunu imge haline getirdiğimi söylerken yanılıyordum: Münzeviyle ilk olarak duyumların ve duyumlar arası ilişkilerin hazzını yaşadım, ama konu henüz olaylardı.

Buna bağlı olarak, gelişme ânına bir göz atıldığında, neden bir uyumdan söz etmek zorunda olduğumu düşündüğüm açık. Nasıl imge-anlatı, eylemlerini düşünceler (yani imgeler) biçi-

minde anlatan bir benin durumundan empirik olarak doğdu ise; üçüncü şahıslı nesnel şiirler de çok eski içgözlem tekniğinin olağan bir biçimde üçüncü şahsa aktarılmasıdır. Düş gücüne dayalı çeşitli bütünlerin (imge-anlatıların) çağrıştırılması ne kadar temkinli ya da ne kadar şaşırtıcı olursa olsun, konunun bir zihnin ürettiği *mantıksal-düş gücüne dayalı süreç* olmadığı, her zaman *düşünen ve duyan zihin* olduğu açıklık kazanıyor. Üslup değil, içerik. Bu da budalaca izlenimi verecek kadar sıradan bir sonuç.

Olabildiğince açık konuşalım: Gerçek bir *düşünce anlatısı* elde etmek için, kendi düşünme tarzları *üzerine* düşünen birisinin iç dünyasını canlandırmak zorunda kalacaktım. Bu da pek ahım şahım bir konu gibi görünmüyor.

'Dünyadan bir şey istemekten vazgeç, sana ne yapacağını bilemeyeceğin kadar çok şey verecektir dünya' sözünün doğruluğu şurada: Sen her şeyden vazgeçince, sana kalan en küçük şeyler bile büyük önem kazanır. Kısacası, genellikle görmezlikten geldiğin önemsiz şeylerden en büyük tadı almanın yoludur bu.

Bir de şu var: Başkaları için, bizden esirgedikleri şeylerin değeri, bizim onlara sahip olmak istediğimizin derecesiyle belirlenir büyük ölçüde. Başımızı şöyle başka bir yöne çevirsek, istediğimiz şeylere sahip olanlar hemen o şeylerin saklanmaya değmeyeceğine karar vererek arkamızdan onları atarlar.

Dünya işleriyle ilgili bu kadar bilgelik yeter. Bu sözlerle gizemsel bir öğreti ileri sürülüyorsa, vay o gizemciliğe! Ya Tanrı yarattığı şeyleri bizim onları daha çok ya da daha az istediğimize göre değerlendiriyorsa? Aşağılık duygusu olan bir Tanrı mı? Bu da kimin aklına gelir?

21 Kasım

İnsanın acı çekmeye alıştığı doğruysa, nasıl oluyor da insan yıllar geçtikçe daha çok acı çekiyor?

Hayır, bu eğlenen, hayatın tadını çıkaran, şuraya buraya yolculuklar yapan, sevişen, dövüşen insanlar aptal değil. Biz de bunları yapabilmeyi ne kadar isteriz!

Bütün bu şeylerde ısrar galip geliyorsa, neden bunda da öyle olmasın?

Düşünün bir kere! Benim gövdemin bir zihni var, uyanma, dinlenme, oyalanma, birtakım gündelik işler yapma ihtiyacı var; ben de öyle bir insan olsaydım bütün bunlar ya yanı başımdaki odada ya da gözümün altında olurdu. Bunlarla bitirirdim günümü. Bunu, işte bunu yitirdim, hiçbir insan gücü de geri veremez bana bunu. Sevgisizce atılıp gitti bütün bunlar. Ne suç, ne günah, ne de bir yanlış bu: insanın bir sineği öldürür gibi pişmanlık duymadan yaptığı şeylerden biri sadece.

Karamsar olmayalım: Bir ahlak ilkesi var.

23 Kasım

Dünyanın en büyük mutluluğu başlamaktır. Canlı olmak iyidir, çünkü yaşamak her zaman, her dakika yeniden başlamak demektir. İnsan bu duygudan yoksunsa –hapis, hastalık, alışkanlık, budalalık yüzünden– ölsün daha iyi.

Bu yüzden, acılı bir durum aynen yinelendiğinde –aynı *göründüğünde*– katlanılmaz bir dehşet duygusuna yol açar.

Ne var ki, yukarıda sözü edilen ilke, zevk düşkünleri için geçerli değildir. Çünkü her ne pahasına olursa olsun deneyimde (şu çirkin 'her ne pahasına olursa olsun seyahat etmek' görüşünü düşünün), görev duygusuyla kabul edilip gereğince ve zekice yaşanan normal rutinden daha fazla alışkanlık vardır. Alışkanlığın iyi bir evlilikten çok, geçici aşk serüvenlerinde daha önemli bir rolü olduğuna inanıyorum. Kişi kendini koruma kaygısı ile kısıtlı davranır aşk serüveninde, bu yüzden de başarılı, tümüyle doyurucu aşk serüveni olamaz. Olabilmesi için, kişi kısıtlamadan verebilmeli kendini: kısacası, evlilik, mümkünse ebedi evliliklerden.

Günlük evlilik hayatını canlı tutan bu her şeye yeniden başlama duygusundan yoksunsa bir insan, budalanın biridir sonuçta; ne derse desin, her aşk serüveninde bile gerçek bir yeniden başlama duygusu duymaz.

Alınacak ders hep aynıdır: kendini bırak, acıya dayanmayı öğren. Denemek yiğitliğini gösterip acı çekmek, korkup kaçmaktan yeğdir. Çocuklarda olduğu gibi: kaldı ki doğa bunu böyle ister, bundan kaçmak korkaklıktır. Sonunda –gördüğün gibi– zararlı çıkan sen olursun.

25 Kasım

Ahlak *yasası*, başkalarını kötülükten esirgemeye değil, kendimize kötülük yapmamaya yarar. *İyilikseverlik* kendi yükümlülüklerimize göre hareket etmekle ne büyük kötülük ettiğimizi söyleyebilir bize yalnızca. Bu sadece aşk ilişkilerinde değil bütün yaşamda görülür. Ama şöyle bir şey büyük bir ülkü olurdu: her zaman, yorulmamacasma, herkese onu neyin incittiğini, neyin yoksun bıraktığını, ona neyin acı verdiğini sormak ve telafi etmek, kucaklamak, sevgiyle dolmak.

Ama herkese demek, bütün insanlara ve her zaman demektir, bunu yapmak da mümkün değildir. Özellikle, hiç olmazsa birisi bu telafiye ve bu kucaklamaya sahip olmayacağı ve o birisi de biz olduğumuz için mümkün değildir. Çünkü kesin olan bir şey var: Kendi etkimizle de olsa, zevk alındığını görmek huzurumuz için yeterli değildir. Örnek: tatminsiz kadınlar.

Bir kutsallık-küfür karışımı gibi görünüyor, ama değil. Yaşam bedenimizde başlar.

, merhametli ol, diye yazıyorum. Peki sonra?

Bir daha, yalnız sana bağlı olmayan şeyleri ciddiye alma. Aşk, dostluk, ün gibi.

Yalnız sana bağlı olan şeyler konusunda da, bunları ciddiye alıp almamanın bir önemi var mı? *Kim* bilebilir? Herhangi bir 'kimse' yok ki, 'ben' bile anlamsız bir kelime olur bu durumda. Daha iyi, daha iyi.

26 Kasım

Ölüleri niçin unuturuz? Artık hiçbir işimize yaramazlar da ondan.

Tıpkı, gövdece ve kafaca bize verecek hiçbir şeyleri olmadığı için unuttuğumuz ya da köşeye ittiğimiz hasta ve acıyla boynu bükülmüş kimseleri yaptığımız gibi.

Senden çıkarı olmayan hiç kimse kendini sana adamaz.

Ya sen? Ben bir zamanlar hiçbir çıkar gözetmeden bağlılık duyduğumu sanıyorum. Öyleyse, bu bağlılığın ereğini yitirdiğim için yakınmamam gerekir; çünkü yakınırsam, çıkar gözetmediğim söylenemez.

Gel gelelim, yol açtığı acılara bakılırsa, doğaya aykırı bir şey fedakârlık. Ya da *benim* gücümün ötesinde bir şey. Yakınmazlık edemeyeceğim bir şey. Oysa yakınmak da dünyaya boyun eğmek, kişisel bir çıkar gözettiğini kabullenmek demek.

Ama bir şeye sahip olmak varken, ondan vazgeçebilen biri olabilir mi? Böyle bir eliaçıklık sadece güçsüzlüğün ülküleştirilmesidir.

Erdemlilik adına bunca öfkelenme yeter. Dişlerim olsa, bir de kurnaz olsam, kendim tutardım avımı.

Ama bu, düş kırıklığına uğramışın, başarısızın, yenilmişin –kendimin– çarmıhını taşımanın çok zor olmasını engellemez. Şu da var: En ünlü çarmıha gerilmiş kişi bir tanrıydı: Ne düş kırıklığına uğramış, ne başarısız olmuş, ne de yenilgiye uğramış birisiydi. Gene de, bütün gücüyle "Eli!" diye bağırdı. Ama sonra toparlandı ve utkuya ulaştı, bunu da önceden biliyordu. Bu koşulla, kim çarmıhı istemezdi ki?

Birçok insan umutsuzluk içinde öldü. Ve bu insanlar İsa'dan daha çok acı çektiler.

Asıl büyük ve korkunç gerçek şu: hiçbir işe yaramaz acı çekmek.

Bütün insanlarda içlerini kemiren bir hastalık, omuzlarında gündelik bir yük, süresi belli bir rahatsızlık vardır: tatminsizlikleri. Gerçek, iskeletsi varlıklarıyla yaşamın sonsuz karmaşıklığının buluşma noktasıdır bu. Ve herkes er geç farkına varır bunun. Herkeste bu ağır farkına varışın ya da anlık sezginin nasıl olduğunu sorgulamak, düşlemek gerekecektir. Hemen herkes –göründüğü kadarıyla– yetişkinlikte duyduğu dehşetin izlerini çocuklukta arar. Geçmişe bakılarak yapılan bu keşiflerin, duyulan bu şaşkınlıkların kaynağını sorgulamak, insanların kaygıyla

çocukluğun geri döndürülmesi olanaksız hareket ve sözlerinde kendilerinin önceden belirlenmişliklerini görmeleri. Şeytana yazılmış sayfalar. Hiçbir yapmacık olmaksızın bu dehşet duygusu üzerine düşünmek: olmuş olan, olacak olan üzerine.

28 Kasım

Aşk konusunda önemli olan, evinde, yatağında bir kadın olmasıdır. Bunun ötesinde her şey palavradır, palavranın dikâlâsıdır hem de.

Aşkın en beyliği insanın sevdiği konusunda bilmediği şeylerle beslenir. Ama insanın *bildiği* şeylere dayanan bir aşkın üstünde ne olabilir?

İşin doğrusu şu ki, ben belli bir noktaya çağdaşlarımdan ancak üç-dört yıl sonra varıyorum; bu yüzden de kendim için bulduğum gerçeklere, yanılarak da olsa çaresizce sarılmak alışkanlığından bir türlü kurtulamıyorum.

En büyük kendini beğenmişliğin kanıtı: İnsan kendisiyle ilgilenir, oysa *başkaları* değil de *biz* oluşumuz yalnızca bir rastlantıdır. Kadın olarak dünyaya gelebilir, hizmetçilik yapıyor olabilirdim, peki o zaman hangi sorunlarla karşı karşıya kalacaktım?

Odak noktası olarak kendimizi, hizmetçi kadını ve bütün insanlığı aldığımızda bile, kendimize atfettiğimiz önem bir yanılsama değil mi? *Çok geniş ufku olan kişi.*

Dine inanan insanların biraz da gülünç olmaları çok acı bir şey değil mi? Tek bir din olsaydı, bu böyle olmazdı herhalde. Yaşamın büyük, olağanüstü ironisi, herhangi bir anda birer budala olabilmemizdir. Herkesin korkusu budur; ahmak olmaktansa kalleş olmayı yeğleriz. Eski hikâye. Nedeni, her ahmağın aynı zamanda kalleş olmasıdır, ama bunun tersi geçerli değildir. Akıllı bir kalleş düşünebiliriz. Oysa iyi bir ahmak var mıdır? Belki bir anlığına, ama uzun vadede, ahmağın yaşamında her zaman kalleşliklerle karşılaşılır, çünkü kavrayış yoksunluğu ancak

toplum oyununun kurallarını ihlal ederek içinden çıkabileceğimiz durumlara yol açar.

Gençliğinde oyunun kurallarını öğrenmeye yanaşmamış, aklı beş karış havada hayalperest bir budala tanıyorum, şimdi hayaller dağılıyor ve oyun onu un ufak ediyor.

Sorun: Kadın güçlünün ödülü müdür, yoksa zayıfa destek mi, güçlü ya da zayıfın isteğine bağlı olarak?
Yaşamın ironisi: Kadın zayıfa ödül olarak verir kendini, güçlüye de destek olarak. Ve kimse kendi seçimini gerçekleştirememiştir.

29 Kasım

Sisli ve güneşli bir sabah, bana verilmiş her şeyin bir bağış, büyük bir bağış olduğunu düşünmek beni şaşırtmıyor mu? Atalarımın hiçliğinden, o düşman hiçlikten ortaya çıkıp kendi başıma büyümüş, bütün iyi ve kötü yanlarımla ve olanca gücümle çalışıp çabalayarak her türlü güçlüğü yenmiş, bugünkü diri ve sağlam adam olmuş olmam? Sonra kendisi bir başka hiçliğin, rastlantının mucizesi olan o kadınla karşılaşmam! Onunla birlikte tattığım sevinç ve acı, bir bağış, büyük bir bağıştan başka bir şey miydi?

30 Kasım

Eleştirmen kritik yaş dönümündeki kadını andırır: kinci ve doyumsuzdur.

Adamın biri cinayet işliyor. Birisinin gelebileceği korkusunu, dünya ile nasıl yüz yüze geleceği konusundaki tedirginliğini, bütün dünyanın kendisine karşı silahlandığı düşüncesinden duyacağı irkiltiyi bir an için bir yana bırakalım. Kaçıp bir şey olmamış gibi yaşamak konusundaki sıkıntılarını da hesaba katmayalım. Diyelim ki, kaçıp kurtulacağından emin. Gene de bir

korku uçurumuyla karşı karşıya değil midir o adam: İster sevilen, ister nefret edilen biri olsun, kurbanının artık *var olmadığını*, artık hiçbir zaman sevilecek ya da nefret edilecek birisi olmadığını bilmekten doğan bir korku değil midir bu? Hayata yeniden başlamanın sıkıntısını düşünün, çünkü kurbanımızın ölümüyle biz de ölmüşüzdür! Kendi diriliğimizin beklenmedik yok oluşunu düşünün, çünkü gerçekte bir tutku cinayetiyse bu, hayatımız bir zamanlar kurbanımızın hayatıyla özdeşleşmiştir!

Bu düşünceyle ürpermeden bir kere bile aklımdan geçiremem ölümü. Ölüm ister istemez olağan nedenler yüzünden gelecektir. Bu kaçınılmaz sonu insanın tüm hayatı hazırlar ve yağmurun yağışı gibi doğal bir olaydır bu. İşte bu düşünceye bir türlü boyun eğemiyorum. İnsan neden dilediği gibi, kendi seçme hakkını kullanarak, ona bir anlam vererek *arayamaz* ölümü? Bunu yapamaz da ölmeyi *bekler elleri bağlı*? Neden?

Neden şu: İnsan bir gün daha, bir saat daha yaşarsa, ölmekle yitireceği seçme özgürlüğünü kullanma fırsatını elde edebilir düşüncesi ya da umuduyla hep geri bırakır bu kararı. Kısacası –burada kendi adıma konuşuyorum– nasıl olsa daha vakit olduğunu düşünür insan. Böylece ecel gelip çatar ve *belli bir nedene dayanarak* hayatta en önemli eylemi gerçekleştirmek gibi bir fırsat kaçırılmış olur.

Aşkla ilgili bir düşünce: Senin kardeşin olarak doğmuş olmayı ya da seni dünyaya kendim getirmiş olmayı isteyecek kadar çok seviyorum seni.

1 Aralık

Mutluluğun gizini, onu yarın ve her zaman yeniden elde edebilecek şekilde bulmaya çalışmanın o gelip geçici acısı olmasa, belki de eksiksiz olurdu mutluluğum. Ama belki de yanılıyorum, belki de o acıda gizli mutluluk. Bir kez daha, yarın anılarla yetinebilmeyi umduğumu anlıyorum.

2 Aralık

Bugün çok konuştun.

4 Aralık

İşini bilir insanlar her zaman mizah duygusu olan insanlardır. Hayata sırt çeviren, çocukça düşüncelere dalan (düşünceye dalmanın her türlüsü çocukçadır) insan, dışındaki şeylerin kendi kökenlerine göre özgür, karmaşık ve çeşitli bir hareket gücüne sahip olduklarını görmez. Düşünceye dalma eylemi, özü gereği, karşılaştığımız şeylerin bizim üzerimizde bıraktıkları etkin ve duyusal izlenimlere dayanır. Kendi iç âlemlerinde yaşayan insanların bu yüzden şu özrü ileri sürdükleri görülür: Kendileri birtakım şeylerle kurdukları bağ yüzünden bunların garip ya da aykırı yanlarını görmezler; onları sadece *duyarlar*. İşin kolayını bulan insanlar ise –burada çelişik bir durumla karşı karşıyayız– eşyadan kopuk yaşar, onu *duymazlar*; eşyanın işleyişini kavrarlar. Kişi kopup uzaklaşmadığı şeye gülemez. Bir trajedi gizlidir bu gerçeğin arkasında: Bir şeyi tümüyle kavradınız mı, ondan uzaklaşır, böylece de ona duyduğunuz ilgiyi yitirirsiniz. Soluk almadan yeni bir şeyin ardına düşmenin nedeni budur.

Elbette, hiç kimse ne büsbütün kendi iç âleminde, ne de büsbütün gerçekçi bir insan olarak yaşar. En becerikli insanların bile *duygusal* oldukları bazı şeyler vardır.

Hayatını bir saç teline bağlamışsın; çabalamaya kalkma, yoksa onu da koparacaksın.

[.....].[1]

Basitlikten gelen kendine özgü bir becerikliliği vardır saflığın: "O kadar aptalsındır ki, kimse karşı gelmez sana."

Seçilecek çeşitli tutumlar arasında en iyisi eksiksiz bir budalalıktır.

[1] [Üç satır çıkarılmıştır].

5 Aralık

Aşırı duygulu kimselerin yanıldıkları nokta 'sevecen duygular'ın varlığına inanmaları değil, kendi sevecen yaradılışları adına bu duygulara sahip çıkmalarıdır. Ancak sert ve kararlı kimseler kendilerini sevecen duygularla kuşatma bilgi ve yeteneğine sahiptirler; ama işin acısı, bu duyguların tadını da en az onlar çıkarabilir.

Bir kere şunu iyice anla ki, birini sevmek, bunun karşılığında sevilsen bile, sevilen kimseyi ilgilendirmeyen kişisel bir sorundur. Bu durumda belli anlamları olan karşılıklı birtakım sözler edilir, birbirine karşı belli bir şekilde davranılır; ama her iki taraf da bunlarda kendi duygularını bulur ve aynı şekilde karşısındakinin de bu duyguları beslediğini sanır. Oysa böyle bir örtüşme için hiçbir neden, hiçbir gereklilik yoktur. Bu söz ve davranışları olumlu bir şekilde yorumlayıp hayatını ona göre seni hoşnut edecek şekilde düzenlemek özel bir ustalık gerektirir. Ama aklının bir köşesinde şöyle bir sakıncaya, durumu kurtaracak bir kurnazlığa da yer vermeli: (Sevilen kimsenin kendisini düşünerek yaptığı) bu cömertlikten senin kendi isteklerini gerçekleştirmek için *yararlanmaya* kararlı olman. Bu tepkileri uzaklaştıracak kadar kafası işleyen bir adam hayal kırıklıklarına da uğramaz, çünkü her şeyi kendi yararına göre düzenlemesini ve sevdiğiyle mutlu olabileceği kristal bir dünya yaratmasını bilir. Yalnız bu kristal yuvarlağın bir boşluk olduğunu ve herhangi bir dikkatsizlik sonucu hava almaması gerektiğini de hiçbir zaman unutmamalıdır. Kendinden geçme, yadsıma, çocuklar, güven, bağlılık, bütün bunlar havayla temastan –sevgilinin kendisini gizemli bir şekilde araya sokmasından– korunması gereken kişisel simgelerdir. Bu simgelerle gerçeklik arasında sözcüklerle nesneler arasındaki bağ vardır. İnsan bunları gerçek hayatın bir parçası saymak yanlışlığına düşmeden onlara gereken önemi verebilme ustalığını göstermelidir. Herkesin bildiği o soğuk ve değişmez yalnızlığın kaynağı da budur.

7 Aralık

İnsanın seçme özgürlüğü olduğu doğru olsaydı, bu konuda bu kadar konuşur muydu? Bunun sadece bir varsayım olmadığını kim söyleyebilir? İnsan, isterse, bazı durumlarda özgür olabilir; bazı durumlarda ise, daha önceki eyleminin sonuçlarıyla sınırlıdır. Ama ya ilk seçim?

(Cinsel yetersizlik, sindirim bozukluğu, solunum güçlüğü, hapis, vb. gibi) bütün hayatını etkileyen fiziksel bir olanaksızlığın engeliyle karşı karşıya gelmeyen bir insan, acı çekmenin ne olduğunu bilmez. Gerçekte, bu nedenler cinsel hayattan vazgeçmeye zorlar onu: Nasılsa kaçınılmaz bir durumu bir erdem haline getirmek için girişilmiş umutsuz bir çabadır bu. Bundan daha aşağılık bir şey olabilir mi?

Zaten yapmadığı bir şey için, içinde kışkırtı duymayan insan iyi bir durumdadır; bu kışkırtıyı duyduğu halde kendini ondan vazgeçmek zorunda gören insan içinse, aynı şey söylenemez. Gerçekçi gözle bakarsak, birinci durum huzurdur, ikincisi ise, işkence. Bu konuda kahramanlar ne derse desin, budala bir şeydir acı çekmek.

Başkalarına karşı açıkgöz olmadan önce kendine karşı açıkgöz olmayı öğrenmelisin. Her şeyi öyle ayarlayabilirsin ki, işlediğimiz günahları vicdanımıza birer erdem gibi gösteren bir sanat olduğunu görürsün bu uğraşında. Her kadın öğretebilir sana bu sanatı.

Kendini sevdirme sanatı döneklikten, sinirlenmekten, nefretten, yüzeyde tatlı görünüp de gerçekte zavallı olan adamın elini kolunu bağlayan pintice verilmiş ödünlerden başka bir şey değildir; ama bu ödünler o adamın yüreğinin derinliklerinde ve içgüdüsünde nefret ve kesin bir öç alma kararı olarak dile gelen korkunç bir pişmanlığın doğmasına yol açar. Köle sahibi olmak, daha önce gördüğümüz ve gene göreceğimiz gibi, yanlış bir politikadır.

Her zamanki trajedi: Ancak kendisinden nefret ettirebilen adam kendisini sevdirebilir – *aynı kadına.*

Kendini çocukça teslim edişinle kimsenin ilgilenmediğini anladığın zaman sona erer gençlik. Ve iki şekilde gelebilir bu son: ya başkalarının bundan hoşlanmadığını anlamamızla ya da bizim kendimizin bunu sürdüremeyişimizle. Zayıf insanlar birinci şekilde yaşlanırlar; güçlülerse, ikinci şekilde. Ben birinciler arasındaydım. Eh, bunun tadını çıkar, hiç olmazsa!

Günümüzde gerçek bir insan, savaşın *kaçınılmazlığı* konusunda ne düşündüğünü açıkça söylemezlik edemez. Ya kesinkes bir barışçıdır ya da acımasız bir savaşçı; ya ermiştir ya da kasap. Nasıl bir çöküş içindeyiz!

Neden aklını yitirmemesi öğütlenir insana? O durumda içtenlik kazanır insan da ondan.

11 Aralık

Ten zevklerine karşı yeminli olma durumunun cinsel bakımdan çekici olduğu doğru değildir; doğru olsaydı, kadınlar bu yemini ciddiye almaları gereken genç papaz adaylarına ya da yeni papaz olmuş erkeklere büyük bir düşkünlük gösterirlerdi. Oysa kadınlar daha çok kocamış kurtlara, saçları dökülmüş, kötü huylu, 'deneyimli' erkeklere düşkündürler.

Ya sen? Senin de gönlünden rahibeleri geçirdiğin olmadı mı?

13 Aralık

Birisine iyilik etmeye çalış. Çok geçmeden onun hoşnutlukla parlayan yüzünden nasıl tiksindiğini göreceksin.

15 Aralık

Yaşamanın diri kalmak için bir savaş olduğu, şövalyelik geleneğinin düzeltici ülkülerine, herkese benzeme ve göreneklere uyma gerekliliğine, kısacası *her şeye rağmen*, kadın-erkek arasındaki cinsel ilişkide karşısındakine özlenen o rahatlatıcı zevki tattırmayan tarafın kesinlikle bir köşeye itileceğinden bellidir.

Ve insanda doğuştan var olan o kemirici yalnızlığı anlamak hiç de o kadar güç değildir, çünkü bir başka erkeğin bir kadınla, herhangi bir kadınla, yatakta seviştiği düşüncesi bir karabasana, uygunsuz bir müstehcenliğin yol açtığı vicdan huzursuzluğuna, durdurma ve mümkünse yok etme arzusuna dönüşebilir. Gerçekten de, her kim olursa olsun bir başka erkeğin, her kim olursa olsun bir başka kadınla o hayâsız eylemi yapmasına katlanılabilir mi? Yoo. Gene de hiç kuşkusuz, hayatın merkezi etkinliğidir bu. Başkalarını düşünme erdeminin her türlüsünün ikiyüzlülüğü! Ne kadar iyi yürekli olursak olalım, başkalarının düzüştüğünü bilmek tiksindirir ve yaralar bizi.

16 Aralık

'Aşk meseleleriyle dürüstlüğü birbirine karıştıran'a lanet olsun. Aynı şey sanata ilişkin şeyler için de geçerlidir. Bunun nedeni, sanat ile cinsel yaşamın aynı kökten filiz vermesidir.

Bununla birlikte, nasıl büyük sanatçı ahlak dışı yoldan sağlam bir ahlaki dünya kuran kişiyse; büyük âşık da tek tek her sevgi evrenine olağanüstü bir ahlaki yoğunluk taşıyan kişidir. Sanatçı her zaman kendisine karşı içtendir, yapıtın başarısızlığı ona büyük bir acı verir. Büyük âşık için de aynısı geçerlidir (bk. 25 Şubat - Martın ilk günleri '34); aşkı *hissetmemek* ona büyük bir acı verir.

17 Aralık

İlk aşk: "Büyüdüğümüzde, bu konuları kadınlarla konuşabileceğiz."

18 Aralık

İnsanın ülkülerine erişememesinden de acı bir şey vardır: onları gerçekleştirmiş olmak.

22 Aralık

Yazdığın her öykü, farklı adlar altında çeşitli kılıklara bürünmüş aynı tutkunun harekete geçirdiği bir kişiler bütünüdür. 'Şenlik Gecesi', Aziz gününün kutlanması; 'Sürgün Toprağı'nda bütün mahkûmlar; 'İlk Aşk'ta cinsel keşfin harekete geçirdiği kişiler. Uzun öykülerden söz ediyorum. Kısa öykülerin en az gerçekçi olanları.

Senin düzyazıdaki gerçek esin perin diyalog, çünkü onda gerçekliği kurnazca yorumlayan saçma-hünerli-mitsel sözler söyletebiliyorsun kişilerine. Bunu şiirde yapamazdın.

23 Aralık

Bir zamanlar günün her saatini erkeklerle kadınlar arasında geçiren, bunun gerçeklik olduğunu belli belirsiz bilen, ama öyle olduğuna inanmayan, kısacası cinselliğin varlığından acı çeken çocuk; erkeklerle kadınların arasından geçen, bunun tek gerçeklik olduğunu bilen, öyle olduğuna inanan, kendi sakatlığından büyük bir acı duyan kişinin habercisi değil miydi? Bu yüreğin kopup çöktüğü duygusu, boğazımı sıkıp yüreğimi daraltan bu baş dönmesi, Nisan ayındaki düş kırıklığında bile böyle bir şey hissetmemiştim.

Bana düşen (tıpkı bir fare gibi, çocuğum!) bu yaranın oluşmasına kendimi bırakmamdı, sonra (bir soluk ve bir okşama, bir iç çekiş) bu yarayı yeniden açıp canımı yaktılar, yeni bir elem eklediler eskisine.

Düş kırıklığı da, kıskançlık da asla bu *kandaki baş dönmesi* duygusunu yaşatmamıştı bana. Güçsüzlük, hiçbir kadının benimle hazzı yaşamadığı, asla yaşamayacağı duygusu (neysek o olduğumuza göre), işte kaygımın kaynağı. Elimden başka bir

şey gelmese bile, utanmadan acı çekebilirim: Acılarım, aşk acıları değil artık. Ama her enerjiyi acımasızca yok eden acı bu gerçekten de: Erkek değilsek, [.....],[1] kadınların yanından hiçbir iddiada bulunmaksızın geçmek zorundaysak, nasıl güçlü olabilir, ayakta kalabiliriz? Bundan daha iyi bir bir intihar gerekçesi var mı?

Böyle korkunç bir düşünceye gönlümdeki, kaslarımdaki, yüreğimdeki o eşi görülmemiş ezilmişlik, boşluk duygusunun eşlik etmesi son derece olağan: Şimdiye kadar yalnızca anlık bir duygu bu; ama daha uzun süreceği gün ne olacak? Bir saati ya da bütün bir günü kapladığı gün?

[.....].[2]

25 Aralık

İster sevgiyle, ister nefretle, ama her zaman şiddetle davran.

Hapse girmek bir şey değil, oradan dışarı çıkmak asıl korkunç olan.

Kitle insanı başıboş şamatacı değil, kurallara uyan kimse olmalı. Biz ne biriyiz, ne de öteki.

Yaşlanmaktan daha acı bir şey var: çocuk kalmak.

Hayatta en önemli şey düzüşmek olmasa, *Tekvin* onunla başlamazdı.

Tabii, herkes söylüyor: "Ne büyütüyorsun bunu? Hayat değişikliklerle dolu. Bunun dışında bir şey yok değil a. Daha iyisine layıktır insan." Ama hiç kimse, hatta erkekler bile, belli bir güçlülük yaymıyorsan çevrene, yüzüne bakmaz. Kadınlar da, "Aldırma," falan filan derler, ama bir başkası ile evlenirler. Evlenmekse yeni bir hayat kurmaktır, bu da senin hiçbir zaman

[1] [Bir satır çıkarılmıştır].
[2] [Dört satır çıkarılmıştır].

yapamayacağın bir şey. Demek ki, gereğinden fazla sürmüş çocukluğun.

Onunla, düşlerinin insanıyla arandaki her şey bu kadar kötü gittiyse, kiminle olumlu ilişkiler kurabileceksin?

İşçilerin pırıl pırıl, küçük evleriyle ilgili düşlerini hatırlıyor musun; çayırın öbür yanındaki koruluğun yollarını; dağların eteklerinde yaşadığın soğuk şehri; alana bakan kırmızı neon ışıklı yazıları; kaldırım taşları üzerinden o alana yürüdüğün pazar günlerini; sonra Piemonte Enternasyonali'ndeki arkadaşlarına, halktan insanlara özgü bir efendilik ve yalnızlık içinde kendi başlarına yaşayan işçi kızlarla ilgili o iç parçalayıcı düşünü; sonra o ilk yazdığın bütün şiirleri? 9 Nisan'daki olay yüzünden bütün bunlar senin için yok mu oldu şimdi? Sinemalarda ya da Statuto Meydanı'nda geçirdiğin gençliğin? Öldü mü, büsbütün öldü mü?

Brancaleone'de, her zaman nasıl Statuto Meydanı'nı düşündüğünü hatırlıyor musun?

Bütün hayatını bir nokta üzerinde yoğunlaştırıp sonra o noktayı yaşamak dışında her şeyi yapabileceğini keşfetmek tam senin başına gelmesi gereken bir şeydi.

Bugün ayın 25'i. Ve o dağa gitti. Bir ayın 25'i vardı ki, *gitmemişti*. Sahi mi?

Başkaları kendileri için gerçekten önemli olan şeyleri umursamazken başkalarıyla *birlikte* yaşamanın ne önemi var?

İnsanların hoşuna gitmek için onlardan her birinin gizli yaşamında elinin tersiyle itip nefret ettiği şeyleri yapmak gerek.

[.....].[1]

İçtenlikle. Ondan bu haberi almaktansa ölmeyi yeğlerim. Bugün, yakarabilmek için Tanrı'ya gerçekten inanıyor olmak

[1] [Beş satır çıkarılmıştır].

isterdim. Ölmesin diye. Ona bir şey olmasın diye. Bütün bunlar bir düş olsun diye. Her zaman bir yarın olsun diye. Ölen ben olayım diye.

Bir kadın yüz kadının öğreteceğinden daha fazlasını öğretiyor insana.

30 Aralık

Neden boyun eğeyim? Şu geçen 1937 yılında 1936'nın yıkıntılarını onarmayı başardım; o korkunç çöküntü ('35-'36) olgunluğa giden yolda rastlanan basit bir bunalıma dönüştü. Ne gariptir ki, gene daha bir süre beni oyalayacak, yüreğimi titreten bir sevdaya tutuldum; yeniden kendimi şiir yoluyla anlatmayı denedim ve 'Sarhoş Yaşlı Kadın'la başarıya ulaştım; belli bir dergide sağduyusu olan bir eleştirmen olarak sağlam bir ün kazandım; hepsi önemli ve umut verici, biri ise oldukça başarılı birtakım uzun hikâyeler yazdım. Yaratma ritmini yeniden yakaladım.

Çevirdiğim dört kitaptan 6200 liret kazandım, epeyce ders verip bir sürü öğrenci buldum. Aynı şeyleri 1938'de de yapabileceğimden umutluyum.

Geleceğe umutla bakmanın pek sırası değil, çünkü savaş çıkıp hepimizi havaya uçurabilir. Bu da kaderin kozmik bir cilvesi olur doğrusu.

Böyle saçma bir şakayla karşılaşmayalım da, ben kendimin de, onun da, her şeyin de hesabını vermeye razıyım.

[.....].[1]

Ve bu yıl uzun ve gizli utancım açığa çıktı. Bu ikinci 1934 yılında 13 Ağustos da var. Gene de hayattasın. Mucize değil mi?

[1] [Üç satır çıkarılmıştır].

31 Aralık

Yalnız bir tek günah var, *istek*; İvanlara göre *tutku*, Mityalara göre *şehvet* adını alıyor bu. *Tekvin*, anlaşılmaz bir dille, insanların işledikleri ilk günahı şehvet olarak yorumlanabilecek bir *tutku* sayıyor. Hayatın trajik yanı, iyilikle kötülüğün aynı kaynaktan, ama değişik renklerle ortaya çıkmasında. Geceleyin görülüp açık seçik bir şekilde değil de, ancak içgüdüyle ya da deneyimle birbirinden ayırt edilebilen renkler gibi. Günahın çekiciliği ve heyecanı tıpkı geceleyin gördüğümüz bir rengi önce bir şey sanıp sonra başka bir şey olduğunu anlamaktan duyduğumuz heyecan gibidir.

Bir sürü belirsiz renklerle karşılaşır ve çoğu zaman bir rengi maviyken kırmızı sanırız, birini öbüründen ayırt etmeye kalkınca da telaşa düşeriz. İyi niyetli insanların trajedisi, sabahın alacakaranlığında ne kadar mavi varsa toplamaya kalkışıp da, karanlıkta el yordamıyla nasılsa sarı olabilecek kırmızıyı alıp çıkarmaktan korkan adamcağızın trajedisidir. Vicdan sadece keskin bir *gözden*, bir *rengi* el yordamıyla *tanıma* yeteneğinden başka bir şey değildir.

Şu bakımdan bir gerçek payı var 'sanat için sanat' ilkesinde: Masamıza oturur, istediğimizi yaratma özgürlüğünün tadını çıkarırız. Gizli kurallara uyma gereği tuzu biberidir böyle bir uğraşın ve ruhumuzun derinliklerinden seçip ayıkladığımız en güzel eserin, vicdanımızın kaynağından doğan pırıl pırıl bir eserin ortaya çıkışını hazırlar. Bir kez eser tamamlandı mı, bir uzaklaşma duygusu, bir hoşnutsuzluk başgösterir. Kendi yaptığımız bu seçme, kendi yarattığımız bu biçim artık dış dünyanın bir parçası olmuştur. Artık kelimesini bile değiştiremeyiz, onu doğal gerçekliğin bir parçası olarak görürüz. Bir âşık değil, bir baba gözüyle bakarız ona. Evinden ayrılmak üzere olan bir çocukmuş gibi sakınan bir ilgiyle, az da olsa düşmanca bir tedirginlikle inceleriz eserimizi.

Eserinin düşlediğinden ne kadar eksik olduğunu görüp de şaşkınlık ve eziklik duymayan ya da onda bilmediği şeyler bulmayan insan var mıdır?

Bütün huzurun, başkalarını düşünmen, erdem ve özverin, iki varlıkla, birbiriyle düzüştüklerini ya da düzüşeceklerini bildiğin bir kadın ve erkekle karşılaşınca uçup gidiyor. Onların bu küçük gizi uygunsuz, dayanılmaz bir şeymiş gibi geliyor sana. Hele bunlardan biri düşlerinde yaşattığın kimseyse? O zaman ne olur halin?

Bir kadını sevmek, "Bundan böyle kendisininkinden çok benim mutluluğumu düşünecek," demek gibidir.

Sevdiği kadının külotunu bile kıskanmayan, gerçekten âşık değildir.

Sevdiğinin memesini emen bir âşığın bu çocuksu davranışından daha anlamlı bir şey olabilir mi?

İki şeye karşı ilgi duyuyorsun: sevişme tekniğine ve sanat tekniğine. Ustalıkla ve zevkten yoksun olmayan beceriksiz bir inatla her ikisinde de başarı kazandın. Her ikisinde de işe aykırı bir biçimde başladın, ama ikisinde de bir iki başeser yarattın. Ama bir gün gelecek, sanatta da, aşkta karşılaştığın yıkımla karşılaşacaksın.

(Bk. 20 Kasım, II. paragraf). – Şiirlerinde *anlatılan düşüncelerin* otobiyografik kökeni ile Cellini ve Defoe'da bulduğun nesnel romanın otobiyografik kökeni arasında bir koşutluk var. Gerçek yaşantıları üçüncü kişi ağzından anlatmak teknik bir inceliktir, ama elbette bu her zaman yazarın bildiği bir gerçeklikle başlamalı, bu yüzden de otobiyografik olmalı. Senin romanlarında da olduğu gibi.

Öyleyse şiirle roman da tiyatroyla aynı kökten çıkmış olmuyor mu? Birçok kişi *konuşsa* bile, konuşan yazarın kendisi değil mi?

Bu tema üzerine yapılan beylik ve karmaşık bir çeşitleme de, hikâyedeki değişik kişilerin hepsinin kendi hayat hikâyelerini anlattıkları çağdaş teknik (*Döşeğimde Ölürken,* Faulkner).

Şimdiye kadar kahramanı birinci kişi olarak konuşturdun ve onu kendi ifade tarzı içinde çizme kaygısına kapılmadın ('Put', 'Davetsiz Misafir', 'İlk Aşk'); artık bu kahramanın kendine özgülüğüne de dikkat etmen gerecek: onu yansız bir kendi benliğin olarak bırakmayıp *kişi olarak* yaratman (bu da 'Kabalık' ya da 'İntihar Edenler' adlı öykülere dönüşecek).[1]

Çekingenlik 'İntihar Edenler'
Kasiyer Kız
tutkulu-soylu pişmanlık ya da
Ürkek Yollar
Anlatı ve etki
'Kabalık'

(Her şeyin epigrafı:)

La Rançon
Pour obtenir la moindre rose,
pour extorquer quelques épis,
des pleurs salés de son front gris
sans cesse il faut qu'il les arrose.
L'un est l'Art, et l'autre l'Amour...

[*Kurtulmalık*
Ufacık bir gül elde etmek,
Birkaç başak sağlamak için,
Tuzlu yaşlarıyla benzinin
Durmadan su vermesi gerek.
Biri Sanat'tır, Aşk öteki...
(*Türkçe çeviri*: Sait Maden)]

[1] [Pavese'nin ölümünden sonra yayımlanan *Şenlik Gecesi* adlı yapıtında yer alan öyküler].

1938

3 Ocak

Aramızdaki uzlaşmazlığın gerçek, temel nedeni, onun her şeyi içinden geldiği gibi, eleştirmeden, istekle karşılamasında ve değer ölçülerinin yaygın, geleneksel ölçülere uymasında. Her şeyi, gerektiği gibi, bütün varlığıyla benimsiyor. Dağlardan nasıl içtenlikle hoşlandığını düşün; günlerini boşu boşuna geçirişini, sadece bunu yapmaktan duyduğu mutluluğu, o anda ne yapmaya karar verdiyse kendini tümüyle ona verme yeteneğini düşün.

Sen ise, bedeninle ruhun arasındaki uyumu bozdun; kendine yön verme gücünden yoksun bir şekilde, şehvetli-trajik, korkak-yiğit, duyusal-ülkücü, vb. gibi çelişkiler arasında yaşıyor, sarkacın bir o yana, bir bu yana hızla gidişini seyretmekten başka bir şey yapamıyorsun. O çöreğini yerken gözlerinle içtin onun güzelliğini. Yaradılışının elverdiğince senin için en iyi şeyleri diledi. Ama senin gözünde hayatın ve ölümün kendisi o. İkimiz arasında gene de odur kurban durumuna düşecek olan.

[.....].[1] O sağlıklı ve dengeli, sen ise hep bir doğrultuya dönüksün; o senden daha dengeli çünkü sen düşüncelere dayanarak yaşıyorsun, o ise gerçeklere; gerçekler ise hiçbir zaman dengesiz, hiçbir zaman yanlış değildir. Kötülük hep dengesiz olan taraftan gelir, gerçekçi olandan değil. Bütün olanlara rağmen, ben hiçbir zaman onun kurbanı olamam. O ise, evet, bin türlü yoldan benim kurbanım olabilir. Bu da züğürt tesellisi.

[1] [Bir buçuk satır çıkarılmıştır].

4 Ocak

[.....].[1]

Sen bir fedakârlıkta bulunmayı tasarladığın zaman, bunun öyle yoğun, öyle kendine özgü bir şey olmasını istiyorsun ki, sonunda kimse için bir anlamı olmuyor bu davranışının. Kudas Ayini'ne ilk katıldığın gün perhizin bozulmasın diye kendi tükürüğünü bile yutmak istemediğini unutma.

[.....].[2]

5 Ocak

İnsan kendi doğasını değiştiremez. Eskiden ne kadar saf, yalan söylemeyen, paylaşıldığı zaman daha eksiksiz olacakları umuduyla duygularını açığa vuran bir insan olduğunu biliyorsun. Şimdi ise yalan söylemenin gerekliliği gibi karanlık birtakım düşünceler ileri sürdüğün için değiştiğini sanıyorsun.

Kesin olan bir şey varsa, o da şu: Hayatta seni 'kendi erkeği' sayacak bir kadından başka her şeye sahip olabilirsin.

[.....].[3]

Yaşama sanatı, yalanlara inanmayı bilme sanatıdır. Bunun korkunç yanı, doğrunun ne olduğunu bilmememize karşın, bir yalanın yalan olduğunu hâlâ anlayabilmemizdir.

[.....].[4]

8 Ocak

Bir arabanın altında kalmanın ya da öldürücü bir hastalığa yakalanmanın korkusuyla kendini öldürmeyi düşünmenin hiç

[1] [On üç satır çıkarılmıştır].
[2] [Dört satır çıkarılmıştır].
[3] [Dört satır çıkarılmıştır].
[4] [Otuz satır çıkarılmıştır].

de gülünç ve saçma bir yanı yoktur. Acı çekme derecesinin dışında, insanın kendini öldürmek istemesi, ölümünün *önemli*, bilinçli ve yanlış yorumlanmaması gereken bir eylem sayılmasını istemesidir. Bu yüzden intihar edecek bir kimsenin ezilmek ya da zatürreeden ölmek düşüncesi gibi anlamsız bir şeye katlanmamasını doğal karşılamak gerekir. Onun için üşütmemeye ve dönemeçlere dikkat.

15 Ocak

[.....].[1]

Kendi yaradılışına karşı hareket etmeye kalkan bir insanın çekeceği ceza, kendisi gibi davranmak istediği zaman artık bunu yapamayacak durumda olmasıdır. Jekyll ile Hyde'in hikâyesi.

Olympos tanrılarına özgü huzurları yüzünden üne ermiş bütün o insanlar (Shakespeare, Goethe, hatta Sturani[2]) bu dinginliği hiçbir zaman bir kargaşalığı alt ederek, korkusuz bir çabanın karşılığı olarak elde etmemişlerdir. Bu insanlar daha ilk günden birer Olympos tanrısı gibi doğmuşlar, hiçbir zaman böyle bir çaba göstermek zorunda kalmamışlardır. Bir tutku kasırgasına tutulmuş gibi görünürlerse de buna karşı duracak belli bir güçleri ve bu gücün onlara kazandırdığı bir bağışıklıkları vardır. Huzurlu kalabilmek için gösterdiğin çabalar için bir avuntu bu. Çabalaman boşuna, çünkü kendini böyle bir kargaşaya kaptıran bir insan bu kargaşaya yeniden düşebilir. Bir mühendislik sorunudur bu. Her köprünün belli bir ömrü vardır. O süre dolduktan sonra yıkılır. Bir dayanıklılık sorunudur bu. İrade bir insanın tek gerilme direncidir. Bir dirhem artıramazsın bunu.

Senin kurtuluşun –otuz yaşında sana sunulacak küçük, güzel bir çiçek– çekingenliğine sığınmana, kabuğuna çekilmene, hiçbir zaman kendini tehlikeye sokmamana bağlı. Ama ya teh-

[1] [Dört satır çıkarılmıştır].

[2] [Mario Sturani: Pavese'nin gençlik arkadaşı; ressam. Torino'da faşizme karşı çıkan aydınlardan biri].

like seni arayıp bulursa? Hem sonra bakalım kabuğun ne kadar dayanacak?

Bilinmesi gereken başka bir şey: Bugüne kadar başına gelenler ne kadar korkunç olursa olsun, senin öyle bir yaradılışın var ki, bunlar yarın daha da kötü olacak. Senin yazgın öyle ki, yıllar geçtikçe artan direnme gücün değil, kopup uzaklaşma yeteneğin. Çünkü içine çekildiğin kabuk –bugün bunu daha açıkça görüyorsun– maddi bakımdan bile gitgide inceliyor. Hasta ve işsizsin.

Binlerce başka insan da öyle. Bu konuda bile bir ayrıcalığın olduğunu sanarak övünme. Her zaman 'garibin biri'ydin, işin kötüsü, bugün de öylesin.

İnsanların bize acımaları için 'gülümsemeye devam' etmeli, fazla pasaklı olmamalıyız ki bizimle ilgilenecekler için onların işine yarayacak bir yanımız olsun. Ama gerçekten acınmaya ve iyiliğe ihtiyacı olan bir insana –ezik, saplantıları olan, güçsüz, aşağılanan, pis, adı kötüye çıkmış, umutsuz ve değersiz birine– kim hayatını adamaya kalkar? Böyle bir insanla evlenmeyi göze alabilecek kadar kayıtsız şartsız, demek istiyorum. Birçokları acıdıkları için böyle bir adamı doyurmayı, onunla konuşmayı, kirini temizlemeyi göze alabilir, ama hayatını onun hayatıyla birleştirmeye kim kalkabilir?

Yalnız bir insanı kurtarmış bir ermiş dünyaya gelmiş midir hiç? Ermişlerin hepsi yığınları kurtarmış, ödevini yerine getirmiş, yoksul ve mutsuz kalabalıkları aramışlardır, ama yalnız *bir* kişiyi kurtarmakla yetinmiş bir ermiş var mıdır? Bir başkası için hayatını tehlikeye sokmayı göze alacak kadar soylu olan bir insan bile, bütün hayatını *o* öbürüne, *yalnız ona* bağlayabilir mi?

16 Ocak

Yetişkin bir insanın iradesi çocukken *sorumsuzca* verdiği yüz bin rasgele kararla koşullandığına göre, iradenin isteğe göre belirebileceğinden söz etmenin gülünçlüğü konusunda bu sabah nasıl kuşkusuzsam, her zaman öyle kuşkusuz olmak isterdim.

İnsanın kişiliği, *kendisi farkında olmadan*, yavaş yavaş belirleniyor (16, 18, 20, 22 yaşında, vb.) ve kuşkusuz, insan kendi kişiliğine göre şu ya da bu şekilde hareket ediyor. Öyleyse, seçme özgürlüğü nerede?

Bir kişinin hayatında değer kazanmak amacıyla o kişiyi öldürmek düşünülebilir mi? Öyleyse kendi hayatında bir değer sahibi olmak için de insanın kendini öldürmesi düşünülebilir.

İntiharın güçlüğü şurada: İnsanın ancak tutkuyu aşarak gerçekleştirebileceği tutkulu bir davranıştır intihar.

Leopardi'nin 'yanılsamalar'ı yeniden yeryüzüne inmiş oluyor.

17 Ocak

Şu olabilir: Duygulu insan, içtenliğini büyük bir eliaçıklıkla harcayarak herhangi bir çapkının vardığı sonuca varabilir. Gülebilirsiniz, ama böyledir aşk. Hayatta hiçbir şey değerinden fazlasına alınmaya değmez. Ama duygululuk da değerlerin altüst edilmesinden başka bir şey değildir.

Orospular bir sürü para kazanırlar. Ama, her şeyi hesaba katacak olursanız, hangi kadın kendisini başka bir nedenle verir?

(gece, uykusuzluk)

[.....].[1]

Örnek bir ölümün eşiğinde olan birçok insan birden sağlıklarına kavuşmaktan büyük bir öfke duyarlardı.

Yet we all kill the thing we love
by all let this be heard
some do it with a bitter look

[1] [Yirmi beş satır çıkarılmıştır].

some with a flattering word...

[Oysa herkes öldürür sevdiği şeyi,
Bu herkesçe biline.
Kimi sert bir bakışla yapar bunu,
Kimi övücü sözlerle...]

[.....][1]

Hiçbir sakınma duymadan sevmek, karşılığı durmadan ödenen bir lükstür.

19 Ocak

Hiç kimse karşılık beklemeden fedakârlık etmez. Bir pazarlama sorunundan başka bir şey değildir bütün bunlar.

Öğrenmenin tek yolu acı çekmekse, bir başkasını inciterek onu en iyi şekilde eğitmeyi felsefe neden yasaklar, merak ediyorum doğrusu?

"Dünyada, bu özçıkarını gözetme cengelinde, iyilik için tek güç vardır, bu da ülkülere bağlılıktır," dersen, "Hangi ülküler?" diye sorarım. Çünkü ülküsü kendi ülküleriyle aynı olmayan bir insana saldıracak ya da ona bir suçluymuş gibi davranacak olanlar herkesten önce ülkücülerdir. Öyleyse, bir ülkünün ne olduğu konusunda insanların *yanılabileceklerini* kabul ediyoruz demektir. Yanılma olanağı bir kez kabul edildi mi, senin bir ülküye bağlanman bir özçıkar ya da hesaplılık sorunu olmaktan başka ne olabilir? Kimi doğuştan kurnaz, kimi de öyle olmadığına göre, sorumluluk nerede kalıyor bu durumda?

Bir başkasını gerçekten seven insan bu ilişkinin neden 'yaşam boyu' sürmesini istemekte direnir? Çünkü yaşamak acı

[1] [Beş satır çıkarılmıştır].

çekmek, aşkın tadını tatmak ise duygusuzlaşmak demektir; bir ameliyatın ortasında kim ayılmak ister?

İnsanın sadece yaşayarak ve hayatını en iyi şekilde sürdürmeye çalışarak işlediği gizli, karanlık ve korkunç suçlarla karşılaştırıldığında, yasaların yasakladığı suçlar sıradan, önemsiz şeyler olarak görünür.

Yalnızlık acı çekmektir; sevişmek acı çekmek, malını mülkünü çoğaltmak ya da yığınlara karışmak acı çekmek; bütün bunlara son verir ölüm.

[.....].[1]

Erdemli insanın kurnazlığı! Kurnazlık olmadan erdem olabilir mi? Değerleri kavrayabilme yetisine kurnazlık diyoruz. Kaldı ki, hesap olmaksızın, kimse bir işe yaramaz. 'Mutlak deli', delidir, hatta budaladır, o kadar.

Ama bilinçdışı yoldan kesinlikle biliyorum ki, çıkarsızlık olmaksızın, bencil olmanın ötesine geçemeyiz. Kadınlara bak: Onları boğazlasan da, çıkarlarını asla unutmazlar. Bunlar mı erdemli kadınlar?

[.....].[2]

21 Ocak

Bir kadın erkeğin isteğini nasıl uyandıracağını bilir, ama bu yeteneğinin farkına varılması onu büyük bir ürküntüye düşürür.

Simgeci Fransız şiirinin, dolayısıyla Avrupa şiirinin belli bir türü, uzun süre Ingiliz şarkıları ve Edgar Allan Poe'nun eserleriyle içli dışlı olmanın etkilerini taşır. Seslerle etkileme ve 'kelimelerin büyüsü'ne başvurma düşkünlüğü, kuşkusuz, bu

[1] [Dört satır çıkarılmıştır].
[2] [On iki satır çıkarılmıştır].

yüzdendir; çünkü, ancak yarım yamalak anlaşılabilen yabancı bir dilde yazılmış şiiri okuma alışkanlığının verdiği zevk seslere ve o anlaşılmaz hecelerin çağrıştırdığı güzelliklere bağlıdır.

22 Ocak

Bir erkeğin kendisini önemsiz, renksiz, göze çarpmayan bir kimse haline sokarak hayatının en iyi yıllarını talihsizliğe uğramadan bir kadınla geçirebileceği düşünülebilir. Ama bir fatihin, bir farfaracının ya da büyük bir çapkının talihin cilvesinden kurtulabileceğini düşünemeyiz.

Cinsel bakımdan yalnız kalabilmenin her olanağını, 'kendine yeterliği' iyice inceledikten sonra, bir kadının bana duyduğu güvenin bir kanıtı olarak evlenmek isteyeceğim kimin aklına gelirdi? Hem de cinsel huzurum için?

Bir kez daha dünyaya gelirsen, annene bağlılığın bile ölçülü olmalı. Yoksa yitirmekle kalırsın.

Bana şöyle diyorlar: "Ten kıskançlığının saçma olduğuna inanmak için, azılı bir çapkın olman gerekir."

24 Ocak

Duygulu, hayalci, değerleri altüst eden bir insan, başlangıçta günlük hayattaki beceriksizliğinin düşlerinde bulacağı anlatılması güç avuntular ve zaferler için ödeyeceği küçük bir bedel olduğuna inanır.

Sonra düşler dünyasının da belli bir ustalık, bir beceriklilik gerektirdiğini anlar. Ama bunu, kökleşmiş acemiliğinin üstesinden gelebilmesi için iş işten geçtikten sonra öğrenir. Ödemesi gereken asıl bedel de budur.

Sonuçta, ben yaşamda ona tepeden tırnağa fahişe dememi sağlayacak *kanıtlar* aramaktan başka bir şey yapmıyorum. Kime? Yaşama mı?

İşte ondan öğreneceğin bir şey: Ne zaman onun tartışılmaz, ama hoş olmayan bir düşüncesini okusan, sana hoşgörüyle gülümsüyor ve bunu söz konusu etmene izin vermiyor. Düzenbazlık eden insanlar gibi. Özellikle kendilerine karşı.

İnsan durmadan biriktirir: öfkeyi, aşağılanmayı, acımasızlığı, sıkıntıyı, gözyaşlarını, çılgınlığı; ve sonunda bakar ki, insanı hiçbir şey yapamaz duruma sokan kansere, nefrite, şekere ya da damar sertliğine yakalanmış. Bunun böyle olmaması şaşırtır insanı.

Talihsizliklerin en kötü yanı, öyle olmadığı zaman bile insana her şeyi talihsizlik olarak yorumlama alışkanlığını kazandırmalarıdır. (*1 Kasım '38'in düzeltilmesi gerek.*)

Budalalar, deliler, dikbaşlılar, şiddet yanlıları, herkes –makul kişiler dışında– haklı. Tarihte, kişi kendi çılgınlıklarına makul açıklamalar uydurmaktan başka ne yapar ki? Bu da, her şeyi darmadağın edecek yeni delileri işe koşmak gibidir.

Hayalci değil, deli olmak gerek. Düzenliliğin berisinde olmalı, ötesinde değil.

Bir deli yeniden akli dengesini kazanabilir, ama hayalcinin yeryüzünden kopmak dışında yapacağı bir şey yoktur.

Delinin düşmanları vardır. Hayalcinin kendisinden başka bir şeyi yoktur.

Bütün bilgi kolları imkânını içerdiğinden Hıristiyanlığın ölmesi mümkün değildir.

Her aşk ilişkisinin özeti şudur:

insan bu ilişkiyi düşünmekle başlar (yücelme)	ve çözümlemekle bitirir (merak)

Bütün hayatını bana adamaya hazır olmayan bir kadının benim için ne önemi olabilir? Her erkeğin açıklamadığı isteğidir bu, yoksa ne evlenirdi, ne de evlenmek isterdi. İnsanın evlilikten beklediği bu değil midir? Elbette, biz erkekler karşılıklı ha-

reket etmeye hazırızdır. Yalnız şu farkla: Hanımefendi fikrini değiştirirse, tabii biz de değiştiririz; ama fikrini değiştiren erkek olunca (başka bir kadınla Pazar günü yapılan bir kaçamak), kadının da aynı hakkı olduğunu kolay kolay düşünemeyiz. Öyle değil mi?

25 Ocak

Şimdiki halde, gençken bende tiksinti uyandıran aşağılık insanlar gibi yaşıyorum.

26 Ocak

[.....].[1]

Kolay kolay kendi yaradılışının dışına çıkamıyor insan: Eskiden de kadınlardan kaçardın, şimdi de kaçıyorsun. Kimin aklına gelirdi bu?

Onsuz hayatı artık yaşanmaya değmez saydığın açık, değil mi? Onun sana artık hiç dönmeyeceği de açık. Dönmüş olsa bile, bir daha birlikte yaşayamayacak kadar fazla incittik birbirimizi. Öyleyse?

Onun okuyacağı, belki de araya girmesine, seni kandırmasına yol açacak bu şeyleri yazmak niye? Bu durumda Ekim '37'dekinden farklı bir hayat sürdüremeyeceğin açık değil mi?

Her şeyin yazılı olduğunu anımsa: Şubat '34 – o merdiveni ilk kez çıkışın ve durup belki de sonun başladığını düşünüşün.

Sapri kelepçesi. Her an onun adını yineliyordun.

[.....].[2] Yakında bir gün, belki de yarın, o adamla bir trene binip gideceği ve bir daha ondan hiç haber almayacağın gerçeğini kabul edemiyor musun? Sanki ölmüşsün gibi. Hiçbir daha!

[1] [Üç satır çıkarılmıştır].
[2] [Dört satır çıkarılmıştır].

Çocukken de böyle hissetmiştin, utangaç ama aynı zamanda mutlu gözlerle birbirine bakan iki yetişkin insanı seyrettiğin zaman.

Ne yapmayı düşündüklerini pek anlayamamıştın o zaman, otuz yaşında değildin daha. Tıpkı öylesin gene, yalnız birbirlerine sarılışlarının gerisindeki korkunç gerçeği biliyorsun ve otuz yaşındasın. Hiç *büyümeyeceksin* sen.

[.....].[1]

Bir keresinde sen de daha az mı kötü davranmıştın? E'yi nasıl başından attığını hatırla.

Ama her şey iki yanlıdır. Onu başından atma nedenin namus kaygısı mıydı, yoksa korkaklık mı?

Avutucu bir düşünce: Önemli olan yaptığımız şey değil, onu nasıl bir ruhsal durumda yaptığımızdır. Başkaları da acı çeker; o kadar ki, acıdan başka bir şey kalmaz dünyada; önemli olan temiz bir vicdana sahip olabilmektir.

Anlamsız ve karanlık Kant'ın felsefesi: Tanrı yoksa, her şey yapılabilir. Ahlak yetmez; saygıdeğer tek inanç iyiliktir – yakınlarına iyi davranmaktır. İsa'nın ve Dostoyevski'nin öğretisi. Gerisi boştur.

Ahlak, kurnazlık dünyasıdır. Yalnızca iyilikseverlik uygun sana. Ama *iyilikseverlik, hıçlığe* verilmiş süslü bir addan başka bir şey değil.

26 Ocak

(Uykusuz bir gece daha)

[.....].[2]

Kadınlar Tanrı'dan korktular mı, ikiyüzlü 'azize' der insanlar onlara. Düşünce özgürlüğü isteyen kadınlarsa, sadece fiyatlarını artırmış olurlar böylece.

[1] [Beş satır çıkarılmıştır].
[2] [İki satır çıkarılmıştır].

1 Şubat

Âşık olmadığı zaman kolaydır insanın iyi olması.

2 Şubat

Zengin bir sevgili seçmeye dikkat eden kadınlar, paranın onlar için hiçbir anlamı olmadığını söyleyenlerdir. İnsanın parayı önemsememesi için bol parası olması gerekir çünkü.

Kendisine evlenme teklifinde bulunduğun zaman bir kadının ne düşündüğünü bilmek ister misin? *Moll Flanders*'i oku.

3 Şubat

Sevgilim. Bütün bu korkunç aylara rağmen; yalnız acı çekmeyi bilen bir zavallının bütün gücünü böyle anlamsızca, istemeden yok edişine rağmen; birlikte yaşamakla elde edebileceğimiz bütün o güzel şeyleri saçıp savurmamıza rağmen; bana yaptığı bütün kötülüklere rağmen; hüznü, çaresizliği içinde gene de özlüyorum onu; bedenini, düşüncelere dalan gözlerini, boş, istekli çabalarını, hayata tutkun beş parasız bir güzel olarak geçirdiği o pırıl pırıl yıllarını seviyorum onun. Zavallı yavrucak; seninle vedalaşmam, senin için ettiğim dua olsun bu sözler.

5 Şubat

[.....].[1]

Kendini öldürmeye karar vermiş bir adamın damarlarından boğazına yönelen bu gizli ve *köklü* sevinç neden? Ölümle yüz yüze gelindi mi, hâlâ diri oluşumuzun kafaya dank edişinden başka bir şey kalmaz geriye.

[1] [Sekiz satır çıkarılmıştır].

9 Şubat

Erkeklerle erkekler arasındaki ve ne denirse densin erkeklerle kadınlar arasındaki şiddetin kökeni bir olgunun, bir düşüncenin, bir ruh durumunun değeri konusunda pek ender anlaşabilmelerindendir; birine trajedi gibi görünen bir şey, öbürüne şaka gibi gelebilir. Başlangıçta belli bir durumu ciddiye almaya hazır olsalar bile, –yoğunluk derecelerinde her zaman küçük bir ayrım olduğu için– daha ciddi olanı çoğu zaman ciddiliğinde aşırıya gider, daha az ciddi olanı ise trajik olanı oyuna dönüştürür, her insanın içindeki o denge, uyum ve kesinlik tutkusu yüzünden.

Kendisini bütün bunların dışında görebilen, bütün ihtiyaçlarını kendi kişiliğinin kapalılığı içinde karşılayabilen bir insan, böyle bir yazgıdan kurtulabilir. Ama öyle yaratılmışızdır ki, en gizli davranışlarımızda bile başkalarının desteğini ararız. En kendi kabuğuna çekilmiş insanlar bile bir başka insanın gösterdiği ilgiyle duygulanır ve birçok ruhun yalnızlığını yaratmak istercesine kendilerini daha büyük bir coşkuyla ve her şeyi bir yana bırakarak işlerine verirler. Bu yüzden, herkesin özünde yalnız olduğuna inanan kişiye, çok sayıda, dolayısıyla pek bağlayıcı olmayan toplumsal ilişkilere kendini bırakmasını ne kadar öğütlesek azdır.

Gerçek yalnızlık, acı çektiren yalnızlık, öldürme isteğini de birlikte getirir.

15 Şubat

Kimbilir kaç kez o güvenli ve yerinde karara vardık: Ondan 'uzak duracak', ona sanki her şey şimdi başlıyormuş gibi davranacak, bu arada da onun her tutumunu biliyor olmanın getirdiği büyük avantaja sahip olacaktık. Ve kimbilir kaç kez bunu başaramadık? Niçinine bir bakalım. Yalnızlıkla bütünleşip onun karşısında kurban rolünü oynadık. Onun karşısında sakin ve hazır olmalısın; yalnızlığına dalmalısın. Artık kaya ol, dalga değil. '33'te sandaldaki sağlamlığına yeniden kavuş. Boşa-

lan içsel enerjini tazele. Rıza göster, talep etme. Bekle. Her dürtünün seni nerelere götüreceğini gör. O bildik alçaltıcı durumlara götüren bütün dürtülere egemen ol. Bunu yapamazsan, hiçbir şey yapamazsın.

[.....].[1]

16 Şubat

Her zaman Pinelli'den bir şeyler beklediğime memnunum. *Hipogrif*'i, bilmez göründüğü birçok modern şeyi anladığını ve şehrin ritmine duyarlı olduğunu gösteriyor. Bu tekniğin sağladığı sınırsız imkânlar var. *Sahnenin* bütün özlülüğüyle *anlatılmasını* mümkün kılıyor. Sinemaya eşlik ediyor.

Bu canlılığın ardında Katolik kaldığını görmek güzel; hatta inanç onun belkemiği. Çaresi yok, her çağda, gerçekten modern kişiler sağduyulu kimseler arasından çıkıyor.

Zaaflarımız var. Birikimimizi kimse değiştiremez diye düşünüyoruz. Kurnazlık yoluyla zaaflarımızı değerlere dönüştürmeye çalışıyoruz. Ama ya birikimimiz kurnazlığı içermiyorsa?

Her şeyin kesin ve eksiksiz olması hoşuna gidiyor, değil mi? Totaliter bir aşk ilişkisi kuramazsın. Eksiksiz bir mutluluk yaratabilirsin. Ama budalalık etme: cinsel ilişkileri işin içine karıştırma.

17 Şubat

Madame Bovary'deki ahlaki yargılar hiçbir ilke tanımaz, her insan hareketinin üzerine atılıp ona öykünen yazar ilkesi dışında. Bazıları *Madame Bovary*'de sergilenen sevgi anlayışını yere göğe sığdıramıyorlar; bunu sağlam bir vicdanın romantik ıvır zıvıra yönelik sağlıklı eleştirisi olarak değerlendiriyor ve şunu görmüyorlar: *Sağlam vicdan*, karanlık insani dürtülere güvenle bakmaktan, bunları coşkuyla göstermekten ibarettir. *Ma-*

[1] [On iki satır çıkarılmıştır].

dame Bovary'ye göre nasıl yaşayabilir insan? Tek bir biçimde: eve kapanmış sanatçı rolünü üstlenerek.

Flaubert'in gerçekliğe yönelik eleştirilerini ciddiye almaktan sakın; tek bir dayanağı var bu eleştirilerin: Vicdanlı sanatçı dışında her şey çamurdur.

19 Şubat

Gerçeğin mutlak mantığına inanan düşünürler bu konuyu bir kadınla ciddi olarak tartışmamışlardır.

20 Şubat

Çok sevdiğiniz bir kadını yitirmek zorunda olsaydınız, gidip başka bir yerde yaşayacağı yerde ölmesini yeğ tutmaz mıydınız? Bütün hayatımız olan bu insanın bizim için böyle olmaktan çıkıp başkaları ya da kendisi için böyle olmasına dayanabilir miyiz? Aradaki uzaklığın her türlü dönüş ve yeniden başlama olanağını ortadan kaldırdığını düşünsek bile?

Kendi yaşamına hâkim olamadın, bir de başkalarının hayatını yönlendirmek, anlatmak mı istiyorsun?

Sen ruha ilişkin şeyleri (sanat, ahlaklılık, saygınlık, bilgi) ağzında tatları kalacak kadar çiğnedin, sonra gene ekmeğinle patatesine döndün.

Köle doğduğunu unutuyorsun hep. Hep haksızlığa uğruyormuşsun gibi geliyor sana. İyi ama bir kölenin haksızlığa uğraması mümkün mü?

Acı çekmenin verdiği bıkkınlıktan doğan iyilik, acı çekmekten daha kötü, korkunç bir duygudur.

[.....].[1]

[1] [On iki satır çıkarılmıştır].

21 Şubat

Neden kıskanmalı? Benim onda gördüğümü o adam görmüyor ki. Belki de hiçbir şey görmüyor. Onu bir köpekten ya da yüzme havuzundaki sudan kıskanmak daha yerinde olur. Herhalde su bir âşıktan daha çok sarıp kapsayan bir şeydir.

Neden hemen herkes hayal kırıklığına uğramıştır aşkta? Öyle bir coşkuyla âşık olmuşlardır ki bu insanlar, bu coşkuyla yola çıktıkları için ister istemez hayal kırıklığına uğramışlardır. Ancak kayıtsızca istediğimiz şeyleri elde edebileceğimizi gösteren bir yasa vardır.

23 Şubat

Trajik bir aşk yaşamak için *yetenekli* olmak gerekir. Oysa, daha çok, *yetenekten yoksun* kimselerdir böyle bir aşka susuzluk duyanlar.

25 Şubat

Bir tutku kargaşasında –bugün olduğu gibi– (belki de sonuncusu?) bir duraklama oldu mu, şiir yazma isteği yeniden doğar. Sessiz bir çöküntünün gevşekliği ise düzyazıya dönme isteği verir.

Bir tutkunun şiddetle, bütün gücünü tüketircesine sona erişi Brancaleone'ye varışına benziyor. Şaşkın ve bitkin bir halde çevrene bakınmış, önünde uzanan boşluğu, bir iki evi, deniz kıyısını görmüştün; hepsinin belirgin ve yumuşak renkleri vardı, pürtüklü bir duvarın üzerinde açmış bir gül gibi. Ve rahat bir soluk almıştın.

İlk günler iyiydi. Ama sonra? Yalnız olduğunu anlar anlamaz?

Kabul et ki, şu son aylarda epeyce beylik şeyler düşünüp yazdın şu küçük günlüğüne.

Peki, kabul; ama ölümden daha beylik bir şey var mı?

Bir âşığın mantığı: Ben ölmüş olsaydım, o yaşamaya, gülmeye, talihini denemeye devam edecekti. Ama beni atlatıp bıraktı ve gene de yapıyor bütün bunları. Demek ki ben de ölmüş biri gibiyim.

1 Mart

Glamis hath murdered sleep.
[Glamis uykuyu öldürmüş.]

5 Mart

Sana yapılan bir haksızlığın öcünü almak, haksızlığa karşı yakınmak rahatlığından kendini yoksun bırakmak demektir.

Sevgi, birlikte getirdiği *şeyler* yüzünden ilgilendirir sevilen kimseyi. Kendisini bütün benliğiyle, içtenliğiyle sevmeye adamış insan, sevgisini kabul edilir duruma sokacak olan şeyleri (zenginliği, başkalarına söz geçirme ve onları etkileme gücünü) edinecek zamanı kolay kolay bulamamıştır. Sevginin kendisi ise, kimsenin ne yapacağını bilemediği bir şeydir. Haksızlık etmeyelim: Aşk kendi başına, koca bir maymunun libidosundan başka nedir ki?

10 Mart

Bir insan acı çekiyorsa, başkaları bir sarhoşmuş gibi davranırlar ona: "Hadi, kalk bakalım; yeter bu kadar; hadi işine; öyle değil; ha şöyle..."

23 Mart

Kendini öldürme konusunda haklı bir gerekçesi olmayan kimse yoktur.

Yirmi beş yaşında, gücün kuvvetin yerindeyken yapamadığın bir şeyi, şimdi otuz yaşında başarısızlıklar içinde bir insan olarak nasıl yapabilirsin?

Aşk ancak hayranlıktan doğabilirken, birinin seni acıdığı için sevmesini sağlamak, gerçekten acıklı bir düşünce.

Açıkça belli: (Bir iş edinerek, olağan bir hayat yaşayarak) dünyada *kendine bir yer sağlamayı* hiçbir zaman başaramayacaksın.

Yukarıda sözünü ettiğin ya da bildiğin başka bir eksikliğin yüzünden bir kadının sevgisini (ya da bir erkeğin dostluğunu) hiçbir zaman kazanamayacaksın.

Eski deneylerinden bildiğin gibi, uğrunda ölmeye değer bir ülküye hiçbir zaman bağlanamayacaksın.

Hiçbir zaman kendini öldürme yürekliliğini gösteremeyeceksin. Şimdiye kadar kaç kere bunu düşündüğünü hatırla.

[.....].[1]

26 Mart

Bu uzun aşk serüveni neye yaradı?

Bütün eksikliklerimi ortaya çıkardı, beden ve ruh yapımı sınamış, beni yargılamış oldu.

1934'e kadar kendimi neden herkesten uzak tuttuğumu şimdi anlıyorum. Aşkın benim için böyle bir kıyım olacağını bilinçaltından seziyormuşum.

Hiçbir şey kurtulmuş değil... Vicdanım çöküntü halinde: Mektuplarıma ve içimdeki insan öldürme kışkırtısına bakın. Kişiliğim iyice çarpıldı: hapiste geçirdiğim zamana bakın. Deham konusundaki hayalim de sönüp gitti: Yazdığım budalaca kitaba

[1] [Yirmi beş satır çıkarılmıştır].

ve çevirmen yaradılışıma bakın. Sokaktaki adamın dayanıklılığından bile yoksunum. Otuz yaşımda bir iş sahibi bile değilim.

Kurtuluşu kendi dışımdan bekleyecek bir noktaya geldim işte, hiçbir şey bundan daha belirsiz olamaz. Hâlâ onunla olsaydım, bu savaşı sürdürebilirdim diye düşünüyorum; ama o kendisi bu hayalin gereğine baktı ve benimle alay etti. Dış görünüşüm bile artık aynı değil.

"...Kötü alışkanlıklarla, tiklerle, korkularla dolu her yanımız
– biz erkekler, babalar..."
Hepsi doğru. Ne var ki, baba bile olamadık.

[.....].[1] Fiziksel olarak da, artık eskisi gibi değilim.

Bununla birlikte, *birçok* insan onulmaz durumlara düşmüştür aşk yüzünden. Ben böyle bir duruma düşmeyecek kadar yakışıklı mıyım ki başıma bu gelmedi?

Söz konusu olan artık diri kalmakla son adımı atmak arasında bir seçim yapmak değil; bu adımı, her zaman yaşadığım gibi tek başıma mı atacağıma, yoksa dünyanın beni hatırlaması için yanıma bir kurban mı alacağıma karar vermektir.

Her gün, her gün sabahtan akşama kadar bunu düşünmek! Tabii, kimse inanmıyor buna, belki de benim gerçek niteliğim bu (yetenek, iyilik ya da başka bir şey değil), bütün hücrelerimi etkileyen bu duygunun bende bir saplantıya dönüşmesi.

Asıl övünülecek şey bu: Böyle bir işkenceye dokuz ay boyunca başka kimse dayanamazdı. Başka bir erkek onu şimdiye kadar öldürmüştü bile.

[.....].[2]

Gizlice en korktuğumuz şey her zaman başımıza gelir.

[1] [Üç satır çıkarılmıştır].
[2] [On üç satır çıkarılmıştır].

Çocukluğumda sevdiğim kimsenin sonra bir başkasıyla evlendiğini görmek nasıl olur diye *ürpertiyle* düşünürdüm hep. Kendimi *alıştırmıştım* bu düşünceye. İşte sonucu!

27 Mart

Bir Pazar gününü, örümceğin ağma takılmış bir sinek gibi, bunu kafamda kurup bunalarak geçirdiğimi, ya kaderin demir pençesini ensemde duyarak öfkelendiğimi ya da daha az korkunç bir geleceğin belirsiz umuduyla kendimi avuttuğumu hatırladım.

Acmm çirkinleştirdiğini, alıklaştırdığmı, ezdiğini gözlemliyorum. Bir zamanlar dünyayı duymamı, yoklamamı, ona yaklaşmamı sağlayan her duyargam sanki kökünden kesilip kangrenleşmiş gibi. Günlerimi dizkapağını sivri bir köşeye çarpmış kişi gibi geçiriyorum; bütün günü o katlanılmaz an gibi yaşıyorum. Ta yüreğimde acı; sanki doymak bilmiyor ve hâlâ aç, çok büyük bir yaradan akıp giden ve geri dönmeyen kanla atıyor.

Elbette, bir saplantıdan başka bir şey değil bu. Allahım, ben de işte bu yüzden yalnızım. Yarın, kısa bir süre için kısa bir mutluluğa kavuşacağım, sonra acıyla ürpermeler, sıkıntılar, işkenceler yeniden başlayacak. Yalnız kalabilecek fizik güç yok artık bende. Bir zamanlar dayanabiliyordum, ama sonra yara yeniden açılıyordu ve yeniden açılan bütün yaralar gibi öldürücü oluyordu bu.

Ne var ki, bu duruma bir başka acı ekleniyor, sanki ikiye bölünmüş de hâlâ diş ağrısı çeken birisi gibi. İşte çektiğim acının kaynağı: Brancaleone'den 2 Şubat tarihli bir mektup yazmıştım. O zamandan bu yana nasıl bir hayat yaşadım? Bu kadar alçalmaya değer miydi, kaldı ki ne elde etmek için? Yeni yaralar, yeni bir kangren, yeni bir aldatılış.

Herhalde çılgının biriyim ben. Durmadan soruyorum kendime: Ona ne kötülük ettim? Dayan, Pavese, dayan.

[.....].[1]

Hiç değilse bir iyi yanı var bu işin. Kimse zarar görmüyor senin yıkılıp gitmenden. Bu da senin lehinde bir şey.

[1] [Üç satır çıkarılmıştır].

25 Nisan

Neden, hata ettiğimizde, "Gelecek sefer nasıl davranacağımı öğrendim," deriz, "Gelecek sefer ne yapacağımı şimdiden biliyorum," dememiz gerekirken?

6 Mayıs

Her şeyin bir çaresi vardır. Hapiste geçirdiğin son geceyi düşün. Derin bir nefes al, çevrene iyice bak hücrende, hücrenin duvarları, demir parmaklıkları, pencereden sızan cılız ışık, çevrende duyduğun ve artık bir başka dünyaya ait olan o sesler konusunda duygulan biraz.

Kaldığın hücreyi düşünmek neden heyecanlandırıyor seni bu kadar? Kişisel bir şey olduğu, hayatının bir parçası haline geldiği için. Ama biri çıkıp da bir yanlışlık olduğunu, yarın serbest bırakılmayıp belirsiz bir süre daha orada kalacağını söyleyecek olsa, bu kadar rahat olabilir misin?

Açık konuşalım. Cesare Pavese karşına çıksa, seninle konuşsa, seninle dostluk kurmaya kalksa, onu çekilmez bir insan bulmayacağından emin misin?

Ona güvenebileceğini, onunla bir akşam çıkıp eğlenmek isteyeceğini sanıyor musun?

11 Mayıs

Sırf garip ve irkiltici bulduğun için ne kadar çok şeyin hoşuna gittiğini ve seni ilgilendirdiğini düşün.

İnsanlar arasında değil de, daha çok doğada olan şeyler. Kaplan derisi gibi çizgili bahçeyi; küçük ilkyaz bulutlarını; Torino'dan Dora Ovası'na doğru inişi; yol boyunca sıralanan ağaçlar arasında burnuna gelen benzin kokusunu.

Çıktığın yürüyüşlerde duyduğun bütün o baş döndürücü hazların kaynağı *gariplikten* hoşlanman; yalnızca onu yeğleme

yürekliliğini gösterdiğin için 19. yüzyılın resimselliğinden farklı bu.

Ona onu kurtaracak kadar sağlam kurulmuş evrensel bir değer vermek istediğimiz açık. "Belli bir garipliği olmayan hiçbir büyük güzellik yoktur..." Güzelliğin gizi o gariplikte yatıyor. Fakat cümlenin tamamı şöyle: "Boyutlarının belli bir garipliği olmayan hiçbir büyük güzellik yoktur." Yani, kendileri çoğu zaman sıradan nitelikte olan öğelerde değil de, bu öğelerin *bir araya gelişinde* çarpıcı ve beklenmedik bir özellik olmalı. Bazı şeylerde bir gariplik olduğunu görmek kolay ve anlamsız bir şeydir. Bunların arasındaki bağlantıda bir gariplik bulmaktır önemli olan. İnsana garip olanı tanımayı, gariplik niteliğinin en sıradan ve evrensel şeyler arasında bile nasıl ortaya çıkıp canlılık kazandığını bu öğretir.

Her sanatın 'şaşırtıcılık'ı, daha doğrusu 'şaşırtıcılığı öğretme'yi hedeflediği tartışma götürmez. İnsan 'ne'ye değil 'nasıl'a şaşırdığında, daha sonra her istediğinde bu şaşırma duygusunu yaşayabilecektir.

13 Mayıs

Tanrı, kötülüğe geçit vermeyen bir özgürlük *yaratabileceğine* göre (özgür ve günah işlemeyeceğinden emin ermişlerin durumunu düşünün), kötülüğü istediği sonucu çıkıyor. Ama kötülük onu incitiyor. Demek ki, bayağı bir mazoşizm durumu bu.

Şairin *niçin* ile değil *nasıl* ile akıl yürüttüğüne dikkat etmeli. "X'i aldattın, beni de aldatacaksın; beni aldattığın gibi, Y'yi de aldatacaksın; onun gibi, beni de, vb."

Cuma, on üçü – tartışmasız bir gerçek, çocuk değiliz artık.

16 Mayıs

Çalışmak Yorar'ın sayfalarını yeniden çevirirken bayağı bezginlik duyuyorsun. Şiirlerin yapısı gevşek, sonra bunlara şiir demeni haklı çıkaracak yeterince yoğun bölümler yok. Eserin yaratıcı yapısını meydana getirecek olan o ünlü imgeler nerede? 24 yaşından 30 yaşına kadar, hayatının altı yılını bu kitabı yazmak için harcamaya değer miydi? Ben senin yerinde olsam, utanç duyardım.

24 Mayıs

18-20 yaşında bir delikanlının kendi belirsiz ruhsal durumunu gözden geçirmesi, yumruklarını sıkıp gerçekliği kavramaya çalışması güzel bir şey. Ama bunu otuz yaşındayken yapmaya kalkması o kadar parlak bir davranış değil. Hem aynı şeyi kırkında ya da daha sonra yapacağını da düşünmek seni ürpertmiyor mu?

26 Mayıs

Yazdıkların için zengin bir kaynak bulduğun tek dönem 6-15 yaşların arasındaki yıllardı. O zamanlar belli bir olgunluğu ve havası olan hikâyelerle şiirler hemen aklına geliyordu, bunun nedeni de şuydu: O yıllarda, bir dana gibi ilgisiz, ama *dünyada*, çevrendeki dünyanın bir parçası olarak yaşıyordun. Benliğin dünya ile arandaki gündelik bağlara ilgi duyuyor, seninle dünya arasındaki duygu alışverişini etkilemiyordu.

On beşinde, benliğin o yalın ve karmaşıklıktan uzak yaşama düzeninden çıkıp dünyayı yargılamaya başladı. Oysa o zamana kadar sadece bir seyirci olarak tanıyordun dünyayı. Ve her şey kısır, karışık, duyusal oldu ondan sonra.

İçinde bulunduğun otuz yaş yeniyetmeliğinden kurtulma sorunu şu: Erkekliğin oynayacağı oyunlara kolayını bulan bir gözle bakmasını bil, tıpkı bir çocuğun çocuksu dünyasına baktı-

ğı gibi; ama, gene bir çocuğun yalınlığı içinde, bu aşağılık dünya ile çekinmeden alışveriş kur.

Durmadan kendi benliğimizi düşünmemizin tek nedeni en çok onunla birlikte yaşamak zorunda oluşumuzdur, başka birisinin benliğiyle değil.

O 'zengin kaynaklara' gelince: Sayısız çocukluk yaşantılarının içinden, düşle acımasız gerçeklik arası aile yaşantılarını seçtin, bunu da uzun süren yeniyetmelik yıllarının gelişmesi içinde yaptın. Nasıl olduydu bu?

Sürekli olarak yalnız bu yaşantılar geliyordu aklına. Onların hayalini kurmaktan hâlâ *alamıyorsun* kendini. Ama sen onları seçtiğin zaman beğenin belirlenmiş miydi, yoksa senin beğenini onlar mı belirledi?

30 Mayıs

Bir şey yalnız sana bağlıysa, onu elde etmek için istemek ve kararlı olmak yeter. Başkalarının onayına bağlı olan her şey, hiçbir şekilde ilgi *gösterilmemesi* gereken bir 'alışveriş'tir. Ancak kayıtsız görünerek istediğiniz bir şeyi elde edip koruyabilirsiniz.

İnsan ilişkilerini ticarette de geçerli olan yasalar yönetir. İyi sözleşmeler yapmak için, bir şeye ilgi duysanız da duymasanız da görünüşte ilgi duymuyormuş gibi davranmalısınız.

Kendinize karşı içtenlikle davranın, başkalarını yanıltın.

Bir kadının seninle kalmasını, yalnız bunu istiyorsan, onu öyle bir duruma sok ki başkalarının düşünceleri, kendi çevresinin duyduğu saygı ve kendi özçıkarı onun gitmesini engellesin. Sadece ona karşı duyduğu bağlılık ve içtenlikle bir kadını tutabileceğini sanan erkek, budalanın biridir. Yerleşmiş törelerin senden yana olmasına bak: Devrimleri ve kadınları korumanın yolu budur. Her türlü soylu davranışı bir yana bırakıp saygıdeğer bir yurttaş, göbekli bir burjuva olarak yaşamaya bak. Bütün tanıdıklarının kendilerine nasıl önemli işler bulduklarını, çapkınlıklarının, ondan da çok, yedikleri yemeklerin nasıl tadını

çıkardıklarını görmüyor musun? Herkesin de hoşuna gider böyle olması.

Böyle bir insanın kendisini ülküleri uğrunda gözden çıkaracağından kuşkuya düşersen, o insanı büyük ölçüde şaşırtmış olursun. Hayatta becerikli olmanın yolu kurnazlıktan geçer.

Kendisini bırakıp gider korkusuyla sevgilisinin isteklerine *boyun eğmeyen* nişanlı kızın bildik kurnazlığı gibi.

31 Mayıs

İçinde bu yılgınlığı duydukça, aklını kaçırmak korkusuyla hayal kurmamaya çalıştıkça, hiçbir iş çıkaramayacağın açıkça ortada. Herhangi bir şey yaratacaksan, hiç değilse *eşyayı* sevmeyi, yalnız yaşayıp zaman ve emeğine değer bir şey yaratmayı başarmalısın. Başkasından nefret eden bir insan hiçbir zaman yalnız değildir. Nefret ettiği insan her zaman onun yanındadır. Ama nesneleri sevmek için insanları da sevmen gerekir. Bundan kurtuluş yoktur. Aslında, senin bugünkü ruhsal durumunun mantıksal sonucu intihardır. Öyleyse, ya ilk ve son olarak intihar et ya da dünyayı ve senin için dünya demek olan insanı bağışlamaya karar ver. Onu bağışladıktan sonra gene yalnız olabilirsin – yalnız onunla kalabilirsin. Görüyorsun ya, bunda da bir *hesaplılık* var!

Tutumunun yanlış olduğu, onun ölmesinden ya da kendisini öldürmesinden korkmandan belli. Ondan gerçekten nefret etseydin, böyle bir düşünce karşısında gülümserdin. Oysa için korkuyla dolu; demek ki, ondan nefret etmiyorsun. Bunun nedeni, kurbanın elinden kaçtığını görmen olmasın? Bu da var, ama kaygını açıklamak için yeterli değil. Yapılan şeyi bilmek gibi basit bir alçaklık mı nedeni? Bu da var –bundan utanç duymalısın–, ama bu kaygıyı açıklamak için yeterli değil. Öyleyse, bağışla onu. Her zaman kendini göstermek istediğin insan ol ve rahata kavuş.

2 Haziran

Cinsel ilişkide, bana öyle geliyor ki, tatmin olan erkek rahatlar ve uzaklaşır; bunun üzerine kadın onun isteğini yeniden uyandırmak için daha ateşli davranır.

Bu doğal gerçeğin nedeni, kadının erkeğin isteklerini her zaman karşılıksız bırakması ve böylece onu kendisine bağlamasıdır. Bir erkeğin karşısındaki kadını kendine bağlamak için kendini ondan esirgemesi ise anlamsızdır.

Bundan başka, kadın huzuru gebelikte, karnında çocuğu taşımada bulur; ama huzuru salt cinsel birleşmede bulamayan erkek, başka hiçbir şeyde bulamaz.

3 Haziran

Şiir yazarken parlak bir düşünceyi yaratan, esin perisi değil, esin perisini harekete geçiren parlak düşüncedir.

Bahar ve yaz mevsimlerinde, sokaklarda, kahvelerde, kemerlerin altında dolaşan şık kadınlar bana her zaman eski Babil ve İskenderiye güzellerini hatırlatır. Bu herhalde onların makyajının, kırmızı tırnaklarının, güneşte parlayan çıplak bacaklarının, o rahat ve aylak havalarının etkisidir, ama kafamda bu iki uygarlığa yaraştırdığım yabanıllıkla incelik karışımı bir özellikleri de yok değil.

7 Haziran

Gereğinden fazla melek gibi olmak tehlikelidir: Dünya sana, meleklere her zaman haklı olarak davrandığı gibi, acımasız ve kayıtsız bir alaycılıkla davransa, hemen en kötü ve en alçak bir iblis haline gelirsin. Sözgelimi, kötülük etme yeteneğinden yoksun birinin, zaman zaman kendisine duyduğu öfke yüzünden ağlayan sızlayan bir tavşanı başını ağrıtıyor gerekçesiyle öldürmeye kalkması ve bu iş için bütün bir gününü harcaması gibi. Hiçbir şey düşmüş bir melek kadar çarpık değildir.

Hıristiyanlığın önemli öbür öğretileri arasında şunu da hatırlamayı unutma: Gerçek kötülük başlangıcından beri kötü olduğu için daha da kötüleşemeyip kendi soysuzlaşması sonucu bir gün kuruyup gidecek birinden değil de, bir zamanlar iyi olmuş olan birinden gelir.

Bunu doğrulayan bir görüşü, Neron'u gençliğinde, ikiyüzlülüğü ve yapmacıkları dışında, küçük bir Aziz Louis sayan gelenekte buluyoruz.

Bütün bunların romantik bir yorum olması (intikam Korsanı, Haydutu) ve bütün keşiflerin gibi hiçbir şeye yaramaması yazık.

Şimdiye kadar başına gelenlerin sen yirmi yaşına varmadan başına gelmiş olması gerekirdi. Senin garip yanın bu, dehan ya da başka bir özelliğin değil. Yirmi beş yaşında ortaya çıkan üretkenliğinin ve şimdiki çöküntünün nedeni hayatının olanakları ile gerçek yaşantın arasındaki bu tutarsızlıkta yatıyor. Sayısız fırsatlar kaçırdın o yıllarda ve arayı kapatmak için büyük bir tutkuyla kendini yalnızlığa ve şiire verdin. Şimdi bu yaşantıları tattın, ama onların gerçek değerini yargılayabilmen için iş işten geçti artık. Her şeyi çarpıttın bir kere.

Elbette bu tutarsızlık bir rastlantı sonucu değildi, bu sende başlangıçtan beri hayatın çağrısına karşı var olan bir sağırlıktan ileri geliyordu; bu yüzden, yirmi yaşındayken, değer duygunu yitirdin ve en olmadık şeyleri en olmadık biçimde dolambaçlı yollardan aramaya kalktın. Ama arayan, bulur; yaşantılarımız içimizden doğar ve yaşadığımız serüvenler yaşamayı seçtiklerimizdir.

Yeni Üslup'ta kadınların yüceltilmesi ve melekleştirilmesi, sadece onlarla fazla uğraşmaktan kurtulma yöntemi değil miydi? Gereken saygı gösterildikten sonra daha ciddi ve daha önemli konulara geçme özgürlüğü sağlanmış oluyordu.

Ölüm huzurdur, ama ölüm düşüncesi her türlü huzuru ortadan kaldırır.

Ben en az sekiz yıl daha gerideyim çağdaşlarımdan. Onların yirmi iki yaşındayken emin oldukları konularda, ben otuzumda hâlâ kararsızım.

Bir insanla *yaşamsal* ilişkilerimizin değişebileceğini varsaymak gülünç.

11 Haziran

Bakıyorum, ona karşı artık hiçbir hınç duymuyorum. İyi bir direniş belirtisi bu bence.
[.....].[1]

Kendi isteğimizle seçmişsek, tatsız ve güç bir şey bile bize rahatlık verir. Ama onu başkalarının zoruyla benimsemişsek, o zaman bir işkence olur bu bizim için.

Eskiden beri bilinen bir şey, ama yeniden bulduğum için kendi adıma seviniyorum. Ancak bir özveriyi gerektiren sevgiye inan; bunun dışında her şey, çoğu zaman, boş sözlerden başka bir şey değildir.
Tanrısal örneğimiz İsa bile bundan azını beklemiyordu insanlardan.
Sana kanını feda etmeye hazır demiyorum –bu anlık ve kolay bir şey–, bütün bir yaşam boyunca sana bağlanmaya (bir başka deyişle her gün bağlılığını yenilemeye) hazır olmayan kişiden bir sigara bile kabul etmemelisin.

Sevgilim, çocuklara şaka yapılmaz. Ben de bir çocuktum (ilk ay).

12 Haziran

Onun ölümünden sonraki üçüncü öğleden sonra.
Şehvetle değil kahramanca yaşanan bir öğleden sonra.

[1] [Üç satır çıkarılmıştır].

Bu günlerde elimden daha az şiir çıkıyorsa, bu bendeki şiir kaynağının kurumasından değil, ele aldığım konuları ve bunların işlenişini daha güç beğenir olmamdan ileri geliyor.

'En kutsal sevgilerimizin' hepsi tembel bir alışkanlıktan başka bir şey değildir.

13 Haziran

[.....].[1]

Bu mektup kadar katışıksız Alfieri üslubunda bir şey var mı? Bu hikâyedeki bütün bir tutumum mu? Ve bütün o derin acılar, acı çekişler, haykırışlar, vb. mi? Saul'un öyküsünün aynısı: bir yüzyıl sonra doğmaya değmezdi.

Benim için Fransız Devrimi henüz olmuş değil, olduğunda da tiksinti duyacağım.

16 Haziran

Bir çeşit insan vardır ki, kendisini *kıskandıran* bir kadını, kapıyı onun yüzüne çarpmadan bırakmayı *düşünemez*.

Bunun herhangi bir kötülük duygusundan ötürü yapıldığını sanmıyorum. Bu sadece, öyle yapmazsa yüreksiz ve kararsız davranmış olacağını sanan bir adamın bu işi gürültülü ve eksiksiz bir şekilde yapmak istemesidir.

Zayıflıktan ileri gelir bu: İnsan, içinden verdiği karara güven duyamadığı için, kaba sözler, küfürler, rezalet çıkarma gibi ayrılmanın dış görünüşüne önem verir.

Korkunun da payı vardır bunda, gülünç duruma düşmek, her şeyin gene bu ilişki başlamadan önceki gibi olacağı, bu ayrılığın yol açtığı bütün acıların hiçbir işe yaramayacağı korkusunun da.

Kötülük duygusundan ileri gelmez bu davranış, ama her türlü kötülüğün kaynağı gerçekleşmemiş ihtirassa, o zaman kesinlikle kötülüğe de yol açabilir.

[1] [Üç satır çıkarılmıştır].

Bir insanla yaşamaktan vazgeçmeyi değil onunla yaşamayı öngören fedakârlık tanımınla, seni reddeden kişiye haksızlık etmiş oluyorsun. Ama şurası da bir gerçek: Fedakârlık yapmak niçin gerekli olsun?

Sağlıklı ve normal bir ahlaki yapıyı reddederken, geriye her tür tarihsel ya da aşkınsal dayanaktan yoksun bir *ahlaki jest tapınması* –bir başka deyişle salt retorik– kaldığını fark etmiyor musun?

[.....].[1]

17 Haziran

Acı çekmek (mutsuzluk, yas), düşünceleri belli bölgelerden uzak tutmak, böylece orada egemen olan acılardan kurtulmak için zihinde tel örgü yaratmak gibidir. Bu bakımdan, manevi yetenekleri sınırlar acı çekmek.

Acı sona erdikten sonra, yeteneklerinin daha da güçlenmiş olacağını söylemek, hiç de öyle çarpıcı bir gerçek değildir. Çünkü, her şeyden önce o bölgede her zaman belli bir uyuşukluk, o kötü noktadan bir sakınma eğilimi olacaktır; ayrıca acı çekerken bir kazanç elde edilmemişse, daha sonra, insan iyileştikten sonra nasıl bir şey kazanılacağı düşünülebilir?

Gerçekte, kazandığın bir şey varsa o da ***deneyimdir***, yani hayatta en belirsiz ve işe yaramaz şey. Düşünsel bakımdan ise, ancak çaptan düşmüş olabilirsin. Acı çeken hiç kimse artık eskisi gibi değildir; tıpkı yaralanmış bir gövdenin eskisi kadar sağlıklı olamayacağı gibi, ancak belli bir sertleşme ve nasırlaşma olabilir.

Bütün o büyük ruhçular aslına bakılırsa maddi sonuçlardan söz ediyorlar: insanın benliğiyle, yaşamla ilgili görüşler, önümüze sürülen genel ilkeler, vb. Üretkenlik, ölçülülük, 'kaya gibi sağlam olma'... Herkes acı yüzünden etkinlik alanının sınırlandığını açıkça görür, özgür hareket alanına kavuştuğunda da şöyle bir dinlenip gücünü kazanma avantajından bile yoksun

[1] [Dokuz satır çıkarılmıştır].

kalır – çünkü acı çekmek özgür oyuna izin vermediği gibi, kişiyi altüst eder ve yıpratır da.

20 Haziran

Bir kez olgunlaştık mı, iyilik etmenin, iyi olmanın yeni yollarını öğrenmediğimiz, sadece kötülük etme ve kötü olmayı öğrendiğimiz üzerinde durulmaya değer bir konu. Evet, bu konuda, öğrenmenin sonu gelmez.

Niçin? Belki de iyilik için duyduğumuz en içten isteğimiz çocukluğumuzun *hatırlayabildiğimiz* temizliğinden öteye gitmez de ondan. "Hatırlayabildiğimiz," diyorum, çünkü herhalde o zaman bile küçük canavarlardan başka bir şey değildik.

22 Haziran

Dünya beceriklilik üstüne kurulu. Yalnız becerikli kimseler kötülük yapıp bundan zararsız bir şekilde kurtulmasını biliyorlar. Bu durumda cezaya çarpılıp bunun acısını çıkarmak için kendisi de kötülük etmeye karar veren bir insan, bundan böyle *her zaman becerikli olmak zorunluluğunu* unutmamalıdır, yoksa her tökezleyişi olağan beceriksizliğiyle çelişeceği için ona acı çektirecektir.

Böyle bir adamın yanlışı, kendi alışkanlıklarına aykırı davranmasıdır. Bu da dengesini bozar.

Öyle ki bir adam yanlış bir davranışta bulundu mu, yani vicdanını rahatsız edecek bir şey yaptı mı (böyle bir şey yoksa, yanlışlık söz konusu değildir), bütün kişisel hayatı tartışma konusu olur.

Günah işleyenlere öğüt: Sakın yarı yoldan dönmeyin, sonuna kadar gidin; kendinize yeni bir yön vermeyi alışkanlık haline getirin, her şeyi, *özellikle kendi geçmişinizi başka bir açıdan görün.*

Tersi doğruymuş gibi görünebilir, ama herhangi bir kimsenin başına gelebilecek en korkunç şey, bir sabah, önceki akşamdan *farklı* uyanmasıdır. Bir başka deyişle, kişisel kimlik duygusunu yitirmesidir.

Gerçekleştirilmiş bir suçla, üzerinde uzun uzun düşünülmüş, yüceltilmiş, ama işlenmemiş bir suç arasında ne gibi bir ayrım vardır? Birincisi bir olgudur, değiştirilemez; ikincisi ise bizde kişiliğimizin etkilenmediği yanılgısını yaratır. İkisinde de aynı vicdan rahatsızlığını, aynı pişmanlığı duymamız gerekir; ama duymayız, çünkü ikinci durumda eski halimize dönmemizi engelleyen bir şey yoktur.

Ne var ki, Hıristiyanlığın bu konuyla ilgili görüşü hiç de belirsiz değil: "Bir kadına şehvetle bakan kimse zina yapmış demektir..."

Kısacası, temiz bir vicdan hepimizde var olan bir isteğin dile getirilmesinden başka bir şey değildir – kendimiz olmak ve huzur duymak.

Arada bir önemsiz yalanlar söyleyenler azılı canilerden daha çok acı çekerler, çünkü caniler bu gibi işlere adamakıllı alışmışlardır.

Kötü bir davranış yüzünden pişmanlık duyduğumuzda bizi tedirgin eden, başkalarına verdiğimiz zarar değil, bunun bize getirdiği rahatsızlıktır. (Raskolnikof'u düşün).

Yaşama sanatı, eğer yaşamak için başkalarına acı çektirmemiz gerekiyorsa (cinsel hayatımızda, iş alanında ve öbür uğraşlarımızda olduğu gibi), rahatımızı bozmadan her türlü aşağılık oyunları oynayabilecek bir ustalık elde etmekten başka bir şey değildir. Böyle doğal bir yetenek bir insanın sahip olabileceği en üstün niteliktir.

23 Haziran

Mutlaklığıyla ahlaki buyruğun aşkınlığının en kesin göstergesi gibi görünen o güzel '*Yapmamalıyım*' formülü, karmaşık

bir hesabın bütünüyle gözden geçirilmesini ima eden etkili bir eksiltme değil midir daha çok?

7 Temmuz

Po'nun konuşması.

8 Temmuz

"O çocuklarında hayatı için bir amaç buldu." Onlar da kendi çocuklarında bulsunlar diye mi? Ama bu sonsuz üremenin anlamı nedir?

Başkalarını o kadar az umursuyoruz ki Hıristiyanlık bile *Tanrı aşkı için* iyilik etmemizi istiyor bizden.

Çenesine bir yumruk indirdi.

Hayatta bir amaç sahibi olmak için çocuk yapacak kadar budala.

9 Temmuz

Herhangi bir işe, başarma kararıyla girişmek iyi bir belirti değildir, çünkü başkalarını geçme, gurur ve hırs vardır böyle bir tutumda. İnsan, yaşamak için yaşadığı gibi, giriştiği işin tekniğini severek başlamalı bir işe.

Ancak böyle bir tutum gerçek bir yatkınlık ve başarı olanağı gösterir. Akla gelebilecek toplumsal tutkuların hepsi bu katıksız teknik sevgisini izler ve onu yoğunlaştırır –bunlar nasılsa kendiliklerinden gelir–, ancak işe onlarla başlamak tembellik belirtisidir. Kısacası, *dünyada başka hiçbir şey yokmuşçasına* bir işe vermeli insan kendini. Önemli an, insanın bir işe başladığı andır, dünya tasaları (toplumsal tutkular) bu iş bakımından söz konusu değildirler.

Bir işten ne elde edebileceğini bilen herkes kendisini o işe adayacak güçtedir; karşılık beklemeden kendini bir işe adamaktır zor olan.

13 Temmuz

Pişmanlık veren şey günahtır.

Aynı şeylerin bazıları için günah olup bazıları için günah olmaması (5 Mayıs '36) doğaldır: O şeyden pişmanlık duymamak yeterlidir. Nasıl davranmalı? 22 Haziran '38'de söylendiği gibi. Bu arada, pişmanlığın mutlaka insanın üzerine çöken mutlak bir gerçeklik olduğu düşüncesini akıldan çıkarmalı. Bunu özellikle eğitimli vicdanlar duyar yalnızca. Demek ki, pişmanlık duymayacak şekilde eğitilmek mümkün. Eğitimsiz kişinin hiçbir şey duymadığı pek çok eylem için pişmanlık duymanın incelik ve içsel zenginlik göstergesi olduğunu söylüyorlar. Peki doğru mu bu? Vicdan durumlarını dışlamayan, onların hepsini, genel olarak pişmanlık verenlerini de kabul eden bir içsel zenginlik düşünülemez mi? Burada bir *safsata* söz konusu, çünkü *herhangi bir* vicdan durumu bir zenginlikse, pişmanlık durumu da zenginliktir, böylece başlangıç noktasına dönmüş oluruz.

Ama *zenginlikten* söz ederken, *zevkten* söz ediyoruz. Öyleyse şöyle diyeceğiz: Pişmanlık durumunun da başımızın üstünde yeri var, kendi başına değil (çünkü her acı gibi –17 Haziran– o da aslında bir yoksullaşma, katılaşma, taşlaşmadır), vicdan azabından alınan zevk vaadi ve onun sonucunda pişmanlığa yol açmayacak yeni eylemlerin *kararlı* seçimi olarak.

Ne var ki, bu koşul ('yalnızca pişmanlığa yol açmayacak eylemler') adeta elimizi kolumuzu bağlayıp bizi yoksullaştırıyor.

Bir de şu var: Pişmanlık ve onunla bağlantılı vicdan azabı ve iyilik etme kararı olumlu bir süreç (zenginleşme) ise, bu zenginlik basamaklarını tırmanmak için neden günah işlenmemesi gerektiği açıklık kazanmıyor.

Sonuç: Aslına bakılırsa, eşi benzeri olmayan, keşfe açık, bizde pişmanlık duygusuna yol açacak, dolayısıyla bizi kendi-

miz adına yeni kararlara (= zenginleşme) götürecek tarzda günah işlemek kabul edilebilir bir şeydir.

Yalnızca pişmanlığa yol açtığını, bir kez bizi zenginleştirdiği için artık zenginleştirmeyecek bir karara (zenginleşme) götürdüğünü bildiğimiz bir eylemi *yinelemek* günahtır. Haksız mıyım?

14 Temmuz

Bir kadının birkaç delikanlının yanındayken neden *ciddi*, düşünceli, utangaç ve özür diler bir durumda olduğunu anlamak için, aralarından birini seçmen için bekleyen beş altı orospunun arasındayken neler hissettiğini düşün.

22 Temmuz

Hiçbir zaman öfkelenmeyen adamdan kendini koru. (Bk. 7 Aralık '37, VI. paragraf).

Bir hikâyenin ilk satırı bir kez yazıldı mı, bütünü tasarlanmış demektir – anlatım, hava ve olaylar dizisi.

Bundan sonrası bir sabır sorunudur. Hikâyenin gerisi bu ilk satırdan gelişip tamamlanmalıdır.

Sonuçta yüreğimizde bir pişmanlığı, geçmişte yapılmış bir alçaklığın yarasını taşımamız, kendimize ilişkin bilincimizi artırıyor, bizi kendimiz için ilginç hale getiriyor, başka türlü boş bir kararsızlık içinde geçireceğimiz birçok yalnız ânımızı kaplıyor olabilir.

Herhangi bir pişmanlık – çünkü kötü bir eylem her zaman bir tutku göstergesidir ve bizde bir an için belirli bir enerjiye sahip olduğumuz yanılsamasını yaratır.

Buna karşılık, *beceremediğimizden ötürü duyduğumuz pişmanlık* hiçbir avuntu vermez, tabii bu pişmanlığı bir enerji, fedakârlık, öz çıkarını gözetmeme, vb. olarak yorumlamayı başaramazsak. Ama bu her zaman kolay bir iş değildir.

28 Temmuz

Her olay dizisinin itici gücü şudur: belli bir kişinin belli bir durumdan kendisini nasıl kurtaracağını bulmak. Bu durumda, her olay dizisi, bir kişinin göstereceği tepkilerin araştırılması olduğu sürece, ister istemez bir iyimserlik girişimi demektir. Kuşkusuz, o kişi *başarısızlığa* uğrasa bile, bu gene de bir tepki demektir. Bu başarısızlıkta suç yazarınsa, yani o güç durumdan kurtulmayı başaramadıysa, olayları başarılı bir sonuca bağlamak için ne yapması gerektiği sorusu ortaya çıkar. Her olay dizisinin bildirisi şudur: İnsan işte böyle davranmamalıydı. Buna göre, ahlaktan yoksun eserler varsa, bunlar olay dizisinden de yoksun eserlerdir.

Olay dizisine yer vermeme eğiliminde görünen modern sanat, bunun yerine sadece gündelik olayları, evcil yaşantının sayısız ayrıntılarını aktarmak yolunu benimsiyor; *kişiler* yerine bir tek kişiyi, *sıradan insanı* koyuyor; bu da içimizden herhangi biri olabileceği gibi, eski psikolojik sınıflandırmanın dışına çıkmıyor.

Bu sanatın doruk noktası becerikli bir hileyle sağlanıyor: 'Sıradan insan'ı (modern sanatın ilk döneminde olduğu gibi) olağanüstü bir kahraman olarak göstermek yerine, şimdi moda, olağanüstü bir insanı kahraman olarak almak ve onu olağan durumu içinde, yani 'sıradan insan' yanıyla göstermek. Böylece göreneksel sınıflandırmalardan kaçınılmış oluyor; yazar örnek dışı bir insan, hastalıklı bir kahraman seçiyor (yerleşmiş olan 'olağanüstü' kavramı bu olduğu için), bu kahramanın başından geçenleri eleştirisiz bir yalınlıkla izliyor (Faulkner? O'Neill? Proust?)

2 Ağustos

[.....].[1]

[1] [Yedi satır çıkarılmıştır].

7 Ağustos

Gerçekten güzel kadın memesi, kökleri kaburga kemiklerine kadar giden iki dorukta ortaya çıkan bütün bir göğüsten meydana gelir.

Başka türlüsü sadece güzel birer eklentidir, ama bunların da altında göğsün kendisi vardır.

28 Ağustos

İyileşmenin sevimli yanı, eski alışkanlıklarımıza sanki onları ilk kez tanıyormuşuz gibi dönmemizdedir.

Düzeltilmesi güç yanlışlarımız konusunda yapmamız gereken şey, onları birer erdeme dönüştürmektir. Kendi kendime yüksek sesle okumaktan hoşlandığıma göre şu ya da bu önemsiz oyun kişisinin rolünü ezberleyip bunun doğal gelişmesinin ne olacağını görerek bu budalaca zaman kaybını gidermiş olabilirim. Aslında, şiirin bir öncülünden başka bir şey değildir bu.

30 Ağustos

Vico'da bulduğumuz –bilinenlerin ötesinde– çok önemli yön, şiirin tarihsel yaşamdan doğduğuna ilişkin tensel duygudur; şiirin dinden, siyasetten, ekonomiden ayrılamaz oluşudur; biçimlendirilmiş bir mitin, bütün bir kültürün zihinsel biçimi haline gelmeden önce bütün bir halk tarafından 'halk usulünce' yaşandığı gerçeğidir.

Özellikle, şiir yazmak için özel bir ruhsal durumun ('şiirsel mantık') gerekli olduğu duygusudur.

Hâlâ yaratıcı şiir dönemlerini, bir ulusun bütün canlı güçlerinin belirli bir anda mitler ve görüler halinde dışa vurulması gizemini en iyi dile getirip açıklayan kuramdır bu.

Yazdığım hikâyeler her zaman ya aşk ya da yalnızlıkla ilgili. Öyle görünüyor ki benim için bir kadınla birlikte olmanın

dışında, yalnızlıktan kurtulmanın yolu yok. Acaba başka şeyler beni ilgilendirmediği için mi böyle bu? Yoksa aşk ilişkisini kafamda herhangi bir insanla değil de, mitolojiyle birleştirmek daha kolay bir başarı sağlıyor da ondan mı?

17 Eylül

Bir sanatçı için önemli olan *yaşantı* değil, iç yaşantıdır.

Onların ileri sürdüklerine göre, insan günah işlemek için yalnızlığa sığınırmış.

Nasıl her zaman hastalıklı olanlar önemli bir hastalık tehlikesiyle karşı karşıya değillerse, zayıflığın güçlülük olabileceğini düşünmek de bir avuntu olabilir mi?

Yıllar geçtikçe, her yüzün gerisindeki kafatası daha da belirginleşiyor.

Svevo'nun *bunama* dediğine ben ergenlik diyorum.

Bir Hıristiyan'a göre zevk arayan bir insan, bunun yerine eksiklerini bulur. Zevk düşkünlüğünün Tanrıca belirlenmiş görevi insana sakıntılı davranmayı unutturmasıdır. İçine hapsedildiği hücrenin duvarlarına başını vurmak kişiye alçakgönüllü olmayı öğretir. İnsan ancak doymaz bir zevk düşkünlüğüyle acının ne olduğunu öğrenir.

Tanrı'nın varlığının kanıtları öncelikle evrenin uyumunda, her şeyde görülen o eşsiz dengede, çiçeklerin olağanüstü renklerinde değil, nesneler ortasındaki kişinin uyumsuzluğunda, *acı çekme* yeteneğinde aranmalıdır. Çünkü kısacası, eğer ahlak sorumluluğu, yani çektiği acıya bir anlam verme yeteneği, hatta ödevi diye bir şey yoksa, insanın bu dünyada acı çekmesi için bir neden yoktur.

18 Eylül

İnsanın başkalarıyla ilişkilerinde, bir anlık toksözlülük başkalarına günlerce süren hizmeti yok etmeye yol açabilir.

Toksözlülük, iyilikseverlik değildir; bencilliğimizi açığa çıkaran ve başkalarını kıran bir özelliktir.
İyilikseverliğin ise insan kırmakla ilgisi yoktur.

19 Eylül

Fırtınalı bir iç hayatları olup da konuşarak ya da yazarak içlerini dökmek istemeyenler, aslında, fırtınalı iç hayatları olmayan insanlardır.

Yalnız bir insanla arkadaşlık et, herkesten çok konuştuğunu göreceksin.

21 Eylül

Sevdiğimiz bir kimsenin arada bir hoşumuza gitmeyen, sinir bozan ya da bizi inciten bir şekilde hareket etmesinden yakınmamalıyız. Homurdanacak yerde, gücenmişliğimizi ve kinimizi biriktirmeliyiz: Bir gün bu sevdiğimiz insan şu ya da bu şekilde bizi bırakıp gittiği zaman, acımızı hafifletmeye yarar bu biriken duygular.

Ama ancak belli bir noktaya kadar işe yarar böyle bir birikim. Çekip gidene suç yüklemek onun yok oluşunun acısını dindirmez, ona karmaşık bir nitelik kazandırır sadece. Bizi anlatılmaz bir şekilde incitmiş olması, aramızdaki bağların gevşemesini gerektirmez; o andaki yasımıza dinmez bir sızı, çaresiz bir aşağılık duygusu, giderilmez bir kaybın mührünü basar.
Bütün günahların kaynağı aşağılık duygusu, başka bir deyimle, ihtirastır.

Bir öyküde *yoğunlaştırma*, bilgilerin Japon kutuları gibi iç içe geçirilmesinden değil, olayların akışını üzerinde düşünülmüş, makul bir uzaklıkta gerçekleşen, *bu yüzden de uzaklığın ima ettiği yananlamlarla yüklü*[1] bir şey şeklinde sunan *tondan* kaynaklanır.

'İki Dost' gibi bir öykü –bir başka deyişle, duyumsal ve psikolojik olayların aynı bilinç düzeyinde belirli bir inatçılıkla sergilendiği bir öykü– tamamıyla kendine özgü 'dolaysız' bir teknik aracılığıyla psikolojik olguların *gerçekleşmesine bakan* dramaturjiye verilmiş talihsiz bir ödündür. Oysa hikâyeciliğe özgü olanı, az çok aydınlatılmış olayları *yeniden düşünmektir*, olayların aynı var olmayan ışık altında meydana gelmelerine izin vermek değil.

22 Eylül

Kimi zaman, ikinci satırda, doğalcı bir fırça darbesi ('Hafif sisli hava serindi'), ısrarcı bir doğalcılığın egemen olduğu, *anlatılmış* değil, *belgesel* –bir başka deyişle, her olayın *yeniden düşünülmeye* elvermeyip sözü edilen fırça darbesi düzeyinde kaldığı– sayfaların ortaya çıkmasına yeter.

Bu başlangıç açıklamaları ('Hafif sisli...') yalnızca kısa ve zamansal olarak son derece belirli bir kapsamı olan bir öyküde ('Şenlik Gecesi'), kısacası sahneye özgü bir biçimleri ve kesinlikleri olan ve oynanabilecek öykülerde işe yarar. Gerçekten de, sahnede her şey belgeselliğe uygun tarzda meydana gelir, dekor ile jestler de betimlemelere denk düşer.

Gerçek öykü ('İlk Aşk' ve 'Buğday Tarlası') zamanı sınır olarak değil malzeme olarak işler, zamanı kısaltıp yavaşlatarak ona egemen olur, gerçek yaşama özgü zamanın ve görünüşün ne olduğuna ilişkin açıklamalara elvermez; daha çok, kurgu (perspektif kazandırıcı uzaklık ya da yeniden düşünme) dürtüsü içinde (temel sentez ya da yaratıcı fikir) zaman ortamını çözer.

[1] [Elyazmasında, italik sözlerin, belli ki sonradan, kırmızı kurşunkalemle altı çizilmiş ve yanına bir ünlem işareti konulmuştur].

Otuzunu aşmış herkes gençliği ile yapabileceği en korkunç yanlışı özdeşleştirir. (Bk. 31 Ekim '37).

29 Eylül

Bayramlar, tatiller, kalabalığın bir parçası olmak, aile gibi sıradan insanların hoşlandığı şeylerden bir tat alamamakla övünmekten vazgeçmem gerekecek. Benim asıl tat alamadığım şeyler olağandışı zevkler (yalnızlık ve soğukkanlılık) ve herkesin hoşlandığı şeylerden zevk alamıyorsam, bu bende başlangıçta doğal olan bir yeteneği elimden daha iyisini yapmak gelirmiş gibi bir özentinin köreltmiş olmasındandır.

Genellikle, herkesin hoşlandığı şeylerden zevk almadığımız zaman bir üstünlük duyarız, çünkü böylece 'daha üstün yetenekli' olduğumuza inanırız.

Oysa belli bir konudaki yeteneksizliğimiz başka bir konuda yetenekli olmamızı gerektirmez. Budalaca bir şey yazamayan bir insan, güzel bir şey de yazamayabilir.

Korktuğumuz şeyden, dolayısıyla *kendimiz olabileceğimiz, bizimle belli bir yakınlığı olan şeyden nefret ederiz, çünkü herkes kendinden nefret eder.* Bir insanın en ilginç, en verimli nitelikleri kendisinde ve başkalarında en çok nefret ettiği niteliklerdir, çünkü nefret bütün öbür duyguları da (sevgi, kıskançlık, *bilgisizlik, gizlilik, bilme ve sahip olma* isteği) içerir. Acı çektiren de nefrettir. Nefreti yenmek demek, kendini *tanımaya,* kendine *egemen olmaya,* kendini doğrulamaya, dolayısıyla acı çekişe son vermeye doğru bir adım atmak demektir.[1]

Acı çekiyorsak, suç her zaman bizdedir.

[1] [Elyazmasında, italik sözlerin, belli ki sonradan, kırmızı kurşunkalemle altı çizilmiş ve yanına bir ünlem işareti konulmuştur. Yazar sayfanın kenarına altı çizili yerlerin '11 Kasım alıntısına gönderdiği'ni not düşmüştür].

3 Ekim

Günlük yaşayışımızda umduğumuz gibi çıkmayan pek çok şey biliriz. *Eylem adamı* kendini düşünmeden tehlikeye atan dik kafalı budala değil, bildiği şeyleri hayata geçiren adamdır. Şair de şaşkın bir hayalci değil, bildiği şeyleri kendine özgü bir ustalıkla canlandıran, düşünen bir kafadır.

29 Eylülde yazdıklarıma göre nefret gereklidir. Yeni bir gerçeklikle kurulmak istenen her bağ nefretle başlar. Bilgi edinmenin vazgeçilmez bir koşuludur nefret. Güvensizlik ve isteksizlik tam nefret değildir, ancak ilgi alanının dışında kalıp bilinmeyen bir şeye karşı bir tiksintiye dönüştükleri zaman –az çok her zaman olur bu– nefret niteliği kazanırlar.

(Bk. 21 Eylül, IV. paragraf). Anlatıda *zaman*'a ilişkin güçlük, tekdüze ve kaba *maddi zaman*'ı *imgelemsel zaman*'a dönüştürmektir; ama bu dönüştürmenin püf noktası, imgelemsel zamana maddi zamanın tutarlılığını kazandırmaktır.

Şiirin ebedi yanlışlığı, olaylarının gerçekten farklı bir zamanda meydana gelmesidir.

5 Ekim

Bir insanı küçük düşürmenin en korkunç yolu, onun acı çektiğine inanmamaktır.

Başkalarının acılarını nasıl düşünmeyebiliyorsak, kendi acılarımızı düşünmekten de kaçınabiliriz.

8 Ekim

[.....].[1]

[1] [İki satır çıkarılmıştır].

9 Ekim

Yapmamız gereken önemli işleri gerçekleştirmek için *önemsiz gerekçeler* bulma sanatı. Başkalarının tepkileri yüzünden yılmama, duygusal değerlerin bizim kişisel yargımıza bağlı olduğunu, sonunda başkalarının değil, bizim ne duyacağımızı unutmama sanatı. Yalan söylediğimizi bile bile, romanlarımızdan birindeki kişilermiş gibi korkusuzca bakabilme sanatı. Bir hiç olduğumuzu, başkalarının da birer hiç olduklarını bile bile, sırf kendimiz olduğumuz için herkesten önemli olduğumuzu unutmama sanatı. Bir kadına bir somun ekmek gibi, bizi oyalayabilecek bir şey gibi bakabilme sanatı. Daha sonra yüksekliklere sıçrayabilmek için acıların derinliklerine yıldırım hızıyla çarpma sanatı. Kendimizi bir başkasının yerine koyup herkesin yalnız kendini düşündüğünü öğrenme sanatı. Yaptığımız herhangi bir işi bir başkasına mal edip doğru bir iş yapıp yapmadığımızı anlama sanatı.

Sanatsız yapabilme sanatı.

Yalnız kalabilme sanatı.

10 Ekim

Elbette, sence en iğrenç adam dört kişilik yemek yiyen ve hayatın tadını çıkaran adamdır. Daha doğrusu, bu sana onun iğrençliğinin vurgulanması gibi gelir.

Karısı dünyanın en güzel kadınıdır ve onunla tam bir mutluluk içinde yaşamaktadır; güzel bir evi ve ince bir beğenisi vardır; mutlu bir baba, önemli bir iş sahibidir ve doğruluğuyla ün yapmıştır.

Zevkle ağzında bir şeyleri çiğneme ile bu öteki zevkler arasında bir fark var mı acaba? Bununla kalmaz, arada bir mutsuzluk, olağanüstü bir mutsuzluk duymak, çektiği acı yüzünden kendini soylu hissetmek zevkini de ona çok görmezsin.

Peki bu insanların en iğrencine neyi çok görebilirsin? Hiçbir şeyi.

Gülerken ölçüyü kaçırmak, ağlamak gibi bir zayıflık belirtisidir. İkisi de güçsüz bırakır insanı.

Genellikle, *insanın duygularını körelten her şey bir zayıflık belirtisidir.* En büyük zayıflık ise ölmektir.

13 Ekim

Bir kadın aldatmıyorsa, işine gelmediği için yapmıyordur bunu.

Her lüksün bedelinin ödenmesi gerekir ve başta dünyaya gelmek olmak üzere her şey bir lükstür.

Bir kız arkadaşını yitirmekten üzüntü duymak budalalıktır: Onunla karşılaşmamış olabilirdin, öyleyse onsuz da edebilirsin.

Din, *dünyada olup biten her şeyin olağanüstü bir önem taşıdığı* inancından başka bir şey değildir. İşte sırf bu yüzden dünyadan hiçbir zaman yok olup gidemez.

Bk. 10 Ekim '38, I. paragraf – Acı çekmek (bk. 17 Haziran '38) bir zayıflıkmış demek ki.

Ölümün bizi acemisi olduğumuz bir yaşantı olarak bulduğu doğru değildir (Montaigne). Doğmadan önce hepimiz ölüydük.

15 Ekim

Elbette acı çekerek insan birçok şey *öğrenebilir.* Ne yazık ki acı çekmek öğrendiklerimizden yararlanacak gücü bırakmaz bizde; bir şeyi sadece bilmekse, hiçten de az bir şeydir (bk. 3 Ekim '38, I. paragraf).

Acı çekmeyi kabul etmek (Dostoyevski), aslında acı çekmemenin bir yoludur. Öyleyse... Bir insan kendisini bir şey uğrun-

da harcadığı zaman, bir başkasının acısını dindirmek amacıyla yapmaz mı bunu? Bu da şu demeye gelir: Ben acı çekeyim, yeter ki başkaları çekmesin. Ama her insan acı çekmemenin bir yolunu bulsa, daha etkin bir yöntem olmaz mı bu?

Ama Dostoyevski'nin kuramına göre, ancak acı çekmeyi kabul etmekle acıdan kurtulur insan. Acı çekmeyi de ancak kendisini harcayarak kabul edebilir.

Bu durumlarda, güçlük insanın boyundan büyük işlere kalkışmasından doğmaktadır. İnsan acı çekmeyi kabul eder (boyun eğme) ve anlar ki acı çekmiş olmaktan başka bir şey yapmamıştır. Bunun bize bir yararı dokunmadığı gibi, başkaları da aldırmamışlardır çektiğimiz acıya. Bu yüzden dişlerimizi gıcırdatır, insanlardan uzaklaşırız.

Bizi en çok inciten şey, enayi yerine konmak, çektiğimiz acıların yadsınması, göz önünde bulundurulmamasıdır (bk. 5 Ekim '38).

16 Ekim

Mutluluğun kendisini özlemez insan. Özlediği, mutluluk saplantısından kurtulmak için böyle bir zevkin anlamsızlığını sınamaktır.

18 Ekim

Şiirde doğayı betimlemek, güzel bir kadın kahramanı ya da güçlü bir erkek kahramanı betimleyenler gibi davranmaktır.

Ne olursa olsun, herhangi bir konuda başarı kazanma isteği hırstan, aşağılık bir hırstan başka bir şey değildir, bu yüzden en aşağılık yollara başvurmak mantığa aykırı değildir.

Biz acı çekerken, acımızın çemberinin dışında mutluluğun var olduğuna inanırız. Acı *çekmediğimiz* zaman, mutluluk diye bir şey olmadığını biliriz, bu yüzden de katlanacak bir acımız yok diye daha büyük bir hüzün duyarız.

Evrensel kötümserlik bir avunma öğretisidir. Kurulu düzende karşıt değerler olduğuna inanmakla birlikte kendisine bu düzende uygun bir yer bulamayan ve bu yüzden de acı çekmeye yargılı olan insanın durumu çok daha kötüdür.

(Bk. 22 Haziran '38).

Vicdan dediğimiz bir şey vardır, ama bu, sandığımız gibi bizi her yerde denetleyen bir göz değildir: Herhangi bir eylemimizle ilgili olarak ileride ne düşüneceğimizi bilen, kendi yaşantımızın sonuçlarına ters düşmemizi önleyen onurumuzun bir karşı çıkışıdır. Her insanın vicdanı değişik şeylere izin verir, değişik şeyleri yasaklar; bu kararların sıkılığı da herkese göre değişir. Bu değişmeler her zaman yaşantının sonucudur.

Bir başka insanın davranışlarını ahlak açısından yargılamak, bizim kendi yaradılışımıza uyarak aynı davranışlarda bulunduğumuz zaman duyacağımız ya da duymayacağımız tedirginliği açıklamak demektir. Bir mantık sorunu değildir bu. Yaşantılar başkalarıyla paylaşılamadığına göre, o adamın vicdanının rahatsız olup olmadığını, olduysa ne dereceye kadar olduğunu nasıl bilebiliriz? Ya da gene aynı kapıya çıkan bir durum: Adamın duyduğu vicdan rahatsızlığı açıklansaydı, bizim daha önceki yaşantımızla karışacağı için değişmeyecek miydi?

Spoon River Anthology'de yapılan ilginç deneyde her ölü kendisini gene kendi yaşantısına dayanarak yargılıyor. Daha önce de söylediğim gibi, onları asıl yargılayan kendi yaşantısına göre değer ölçüleri kullanan bir yazardır, bu yüzden de saçma bir değerlendirmedir bu. Ama her yazar konusunda ortaya çıkar bu saçmalık. Tabii, yazarın bütün oyun kişileri hep aynı insandır: yazarın kendisi. İlginç olan, Lee Masters'ın dünyayı, herkesin kendi yaşantısına göre, kendi suçlamasını ya da kendi doğrulamasını yaptığı bir yer olarak *görmesidir.*

Başkalarının düşüncelerine verdiğimiz değerin bizim yaşantımızın bir parçasını meydana getirdiğini buraya eklemek belki de gereksizdir.

22 Ekim

Öykü ya da roman kişisi ve ona ait şeyler her zaman gerçek varlıklar gibi düşünülmelidir. Zihnimizde onları yaşıyor ve hareket ediyormuş gibi canlandırmaktan korkmamak gerekir. Hatta ellerinden ne geliyorsa yapmalarına izin vermek gerekir.

Belli bir noktada, onların yaptıklarını anlat.

(Bu şu demektir: *Üslup* öykünün oluşumunu etkilememelidir; üsluptan önce *gerçekleşmiş* bir gerçeklik çekirdeği ve kişiler vardır. Bu böyle belirlendikten sonra, engelle yüzleşmek ve onu en iyi şekilde yok etmek mümkün olacaktır. Üslup hayali çekirdekten önce var olduğunda 'edebiyat' vardır).

(*bunun 24 Ekim'deki çürütülüşüne bak*)

Bir şeye karşı hiç ilgi göstermemesi gerektiğine inanan ve böyle bir ilgi göstermekten korkan insan akrabalarından ve arkadaşlarından da uzak duracak ve onlarla ortak ilgiler kurarak onlara katılmaktan her zaman kaçınacak, onlara karşı bir soğukluk duyacaktır.

Bu da, maddi şeylere karşı kayıtsızlığın başkalarından kopmaya ve bencilliğe yol açtığı anlamına gelir.

Kaldığım yerden devam ediyorum. Epik şair, anlattıklarının *olmuş olduğuna inanır. Hayali olabilen* bir yaratının başlangıcı, 'edebiyat'ın da başlangıcıdır. Antik Yunan'da, yeni komedi ve roman.

(Somut olarak, şurası açık: Homeros'ta da 'edebiyat' var.)

Leopardi'den ve büyük kitapların şiir yazmak *için* yazılmadığı gerçeğinden söz etmenin tam sırası. Bir gerçekliği yazıya dökeceğini öne sürmek, bu gerçekliği *bir başka* amaçla kullanmak istemek demektir. Oysa hayal kurmak, şiir yazma amacı gütmek demektir. Bu da hayalcilerin lehine bir şey değildir.

(*bunun 24 Ekim'deki çürütülüşüne bak*)

23 Ekim

Gertrude Stein'a göre, her insanın belli bir güç birikimi vardır; bu kullanılıp tüketildi mi, insan 'hapı yutar' Burada Gertrude Stein'ın tıp öğreniminin etkisini görüyoruz. Bütün doktorlar gibi onun da geniş görüşlü ve usanmadan kuralları bir araya getiren biri olduğu anlaşılıyor. Gene bütün doktorlar gibi, *sağlıklı bir durumu* bulup tanılamayı biliyor.

Kendisi gibi, herkesin 'ölçülebilirliği'ni kabul eden, ama buna boyun eğmeyen insanın dramını önemsemiyor. Sonsuz iradenin dramını önemsemiyor.

Onun sayfalarında, korkunç bir açık seçikliği var hayatın. *Hayal gücü* gibi ölçülemeyecek şeylerin duyarlığı yerine, sessiz akan bir derenin büyüsünü, bir gülün bir gül olduğunun kesinliğini veriyor bize.

'Öyleyse mutsuz bir insanım ben; suç ne bende, ne hayatın kendisinde' sözü bu trajik 'ölçülebilirlik' kuralıdır ve bir kere gücümüz tükendi mi, huzur içinde ölebiliriz.

24 Ekim

Kaldığım yerden devam ediyorum. Ama *şimdi* bir olayı ve bir kişiyi anlatmak demek, hayali yaratı uğraşına girişmek demektir, çünkü geleneksel şiir kavramı bu anlatma edimine indirgenmektedir. *Herhangi bir başka* amacı gözeterek yazmak için artık üslup üzerinde çalışmak, bir başka deyişle yeni bir bilgi niteliği taşıyan bir *yaşamı* –akışı içinde zamanı (bk. 3 Ekim, III. paragraf)– anlama tarzı yaratmaya çalışmak gerekir. Bu açıdan, benim imgeyi yazının konusu haline getirme, düşünceyi anlatma, doğalcılıktan çıkma şeklindeki eski saplantımı kabul etmek gerekir.

Bu hayal kurmak değil, *bilmektir*: gerçekte ne *olduğumuzu* bilmek. Anlatmak üzere olduğumuz şeyin *gerçekleşmiş olduğuna inanma* gereksinmesi böyle yerine getirilmiş olur; demek ki, yalnızca gerçekten var olduğunu düşündüğümüz şeyin (üslubumuz, zamanımız = *bilincimizin* nesnesi) yazılmaya değer olduğu bir gerçek. Yeni bir görme biçimini, dolayısıyla yeni bir ger-

çekliği öğretmeyi amaçlıyorsak, üslubumuzun *gerçek*, yazılı sayfanın ötesine yansıtılabilecek bir şey olarak anlaşılması gerektiği açıktır. Aksi takdirde, bu keşfimizin ne gibi bir ciddiyeti olur ki? (22 Ekim, I. paragraf çürütülmüş oluyor.)

Bir hikâye anlatırken, o hikâyedeki kişilerin belli kişilikleri olduğunu ve olayların önceden belirlenmiş yasalara göre yer alacağını bilerek anlatmalı, ama hikâyemizin amacı ne o kişilere, ne de o yasalara bağlı olmalı.

25 Ekim

İnsanın hayal gücü gerçeklikten çok daha yoksuldur. Geleceği düşündüğümüz zaman, onu tekdüze bir gelişme içinde görürüz hep. Geçmişin, kuşakların meydana getirdiği çok renkli bir kaos olduğunu unuturuz. Geleceğin *'teknik ve zorba yönetimlerle barbarlaşması'* korkusuna karşı bizi avutabilir bu düşünce. Gelecek yüz yılda, belki de art arda üç dönemle karşılaşabiliriz ve insan ruhu sırayla sokakta, hapiste ve gazetelerde yaşayabilir.

Bir insanın kişisel geleceği için de böyle olabilir.

26 Ekim

Kendimize de, ne düşündüklerini belli etmeyen yüzlerine baktığımız ve anlaşılmaz, dayanılmaz bir güce sahip olduklarını sandığımız *yabancılara* davrandığımız gibi davranabilseydik. Bunun yerine, bütün eksiklerimizi, zayıf yanlarımızı biliyoruz ve içimizden bilinçaltı bir gücün ortaya çıkıp kendine özgü bir incelikle hareket etmesi umuduyla yaşıyoruz.

27 Ekim

İnsan nasıl ölümü düşünmeyebiliyorsa, kadınları da düşünmeden edebilir.

28 Ekim

Karşılaşacağımız mutsuzluklar için kendimizden başkasını suçlamamalıyız (28 Ocak '37).

Hiçbir işe yaramaz acı çekmek (26 Kasım '37).

Manevi yetenekleri sınırlar acı çekmek (17 Haziran '38).

Acı çekiyorsak, suç her zaman bizdedir (29 Eylül '38).

Acı çekmek bir zayıflıktır (13 Ekim '38).

Hiç değilse bir şey çıkarabilirim bütün bunların karşısına: Acı çekmemiş olsaydım, bu güzel sözleri yazamayacaktım.

29 Ekim

Çalışma masamın başına oturmuş, düşüncelere dalıp hangi kelimeleri kullanacağımı kafamda tartışırken, kendi kendime verdiğim *teknikle ilgili* öğütleri hatırlamak başka; sevinç ya da üzüntüye kapılıp hızla değişen durumlarla uğraşmam söz konusu olduğu zaman, *hayatla ilgili* öğütleri hatırlayıp ona göre hareket etmek başka.

Dünyaya karşı yakınmak boş ve zararlı; bu kesin bir şey. Kendi kendimize yakınmanın da aynı derecede boş ve zararlı olup olmadığını ise bilmiyoruz. Bundan ne bekleyebiliriz? Acıma mı? Anlamsız bir şey bu, çünkü *iki* varlığın istekle bir araya gelmesidir acıma. Bir iyilik mi? İnsanın kendisine yapacağı tek *iyilik*, kendi acıklı güçsüzlüğünü büyük bir hoşgörüyle karşılamasıdır; bunun ne kadar zararlı olabileceğini ise herkes bilir.

Bunun dışında kalan tek özür ise, acıma duygusuyla yumuşayan yüreğimizde gerçeği bulmak için yaparız böyle bir hareketi. Deneyimin bize öğrettiğine göre, gerçekler ancak vicdanımızı beklenmedik bir tutum içinde durdurup ona ansızın donup hareketsiz kalmış bir filme bakar gibi bakan telaşsız ve titiz bir araştırma sonunda ortaya çıkar.

Öyleyse yeter.

– *Başkalarından* önce *kendine* karşı açıkgöz olmayı öğrenmelisin (7 Aralık '37).

– *Herkese*, kendimize bile, korkusuzca bakabilme sanatı... (9 Ekim '38).

– *Kendimize de*, yabancılara davrandığımız gibi davranabilseydik... (26 Ekim '38).

– *Kendi kendimize* yakınmak da, *dünyaya* karşı yakınmak kadar boş ve zararlı (29 Ekim '38).

Bütün bunlardan şu sonucu çıkarıyorum:

Kendi özelliğimizin benliğimize kazandırdığı aldatıcı üstünlükten kurtulmak için öncelikle *kendi benliğimizi başkalarının* benliklerinden daha önemli saymaktan vazgeçmek; o ağlamaklı kendimize acıma ve her huyumuzun kendi gözümüzde kemirici bir önem kazanması hastalığına son vermek; başkalarına olduğu gibi, kendimize de nesnel bir gözle bakmak.

Belki başkalarına acımak, ama hiçbir zaman kendimize acımamak.

To pity others perhaps, never to pity one's self [Belki başkalarına acımak, ama hiçbir zaman kendimize acımamak].

(Acımak, öfkelenmek anlamına da gelir.)

Emouve-toi, si tu veux, sur les autres, ne t'émouve jamais sur toi-même [İstersen, başkalarına acı, ama hiçbir zaman kendine acıma].

Be touched by others, don't be touched by yourself [Başkalarına acı, kendine acıma]. (Bk. II. paragraf).

30 Ekim

İşimize geldiği zaman bağışlarız başkalarını.

1 Kasım

Bir hiç yüzünden yılgınlığa kapılan insanlar en büyük darbelere karşı durmaya en yatkın insanlardır. Böyleleri güçlü insanlardan daha kolayca kendilerini bir trajedi havası içinde yaşamaya alıştırırlar. Direnme güçleri çabuk tükenir ve yuvarlanıp giderler. (Bk. 17 Eylül, III. paragraf).

Her sıyrığı bir yıkım sayma alışkanlığı gerçek bir yıkımın incitme gücünü azaltır. (Bk. 19 Ekim).

Talihsizlik çıkıp geldi mi:

'kendisine güvenen iyimser', korkunç acı çeker;

'işlerin her zaman kötü gittiğine inanan insan'ın çektiği acı ölçülüdür;

'sapına kadar kötümser olan insan' ise, korktuklarının çıkmasından sevinç duyar.

Acı çekmemek için her şeyin acı çekmek olduğuna inandırmamız gerekir kendimizi. Leopardi'nin mutlu bir hayatı olabilirdi.

Acı çekmemek için acı çekmeyi 'kabul etmek' gerekir.

Bunu yapabilmek içinse, pisliği altına çevirebilecek bir simya bilgisine sahip olmalı insan. Acı çekmeyi 'kabul edemeyiz' üstelik, bunun da ötesi yoktur. Hem neden edelim? Denecektir ki: (1) daha iyi bir insan olunur; (2) Tanrı'ya varılır; (3) bize şiir yazma esini verir (en zayıf gerekçe); (4) herkesin ödediği bir vergi ödenmiş olur.

Ama en son acıya, ölüme gelince, (1) ile (3) geçerliklerini yitirir, geriye Tanrı'ya erişmek ve insanlığın ortak yazgısı kalır.

2 Kasım

Talihsizlikler bir budalayı akıllı bir insan yapmaya yetmez.

Cimrilerle savurganları aynı zamanda cezalandırmakta haklıydı Dante: Yalnız savurganlar gerçekten cimridirler. Para harcamak acı verir onlara. Cimri savurgan olduğunu sanır, savurgan da cimri olmaktan korkar, ikisi de işkence içindedirler bu yüzden.

3 Kasım

Hepimiz kötü şeyler düşünürüz, ama pek seyrek kötülük yapabiliriz. Hepimiz iyi şeyler yapabiliriz, ama iyi şeyler düşünebilenlerimiz pek azdır. (Bk. 20 Haziran '38).

Başkalarının bizim hakkımızda ne düşünecekleri kaygısı kendi vicdanımızdan daha güçlüdür. Suçu başkasına yükleme olanağını bulamadığı sürece, bilmeyerek bile olsa kötü bir şey yapacak yerde içindeki kötülüğün sesine *uymayı* kim seçmez?

4 Kasım

Bütün tutku hallerinin kendilerine özgü belirlenimci bir kimyaları olduğuna, bu da bizi neden-sonuç etkileşimine bağlı çileden çıkarıcı, çelişkili ve sözde bizim yarattığımız durumlara götürdüğüne göre, tutkunun yol açtığı her boyun eğişin karşısına bütün sapmaları görmezlikten gelen ve kendinden hoşnut olan katı bir kökünü kazıma iradesi –otlar üzerinden geçen bir yol silindiri gibi– konulmalıdır. Bir hazzın karşısına bir başka hazzı koyma: Bu, dağılma kadar zengin ve ondan çok daha sağlıklı bir şeydir. Zevk ya da çileden çıkmalardan oluşmuş her belirlenimci zinciri kırmanın hazzı, yalnız kendi adına.

Kendine özgü dışlayıcılığı ve tekdüzeliği bu hazzı belirlenimci değil isteğe bağlı hale getirecektir. Ya da hiç olmazsa, insan o hazzın etkilerini bir kereliğine isteyecek ve zaman zaman onlara maruz kalmayacaktır.

Bu katı iradeyi gösterememiş kişiler, çok değerli olduğunu bildiklerinden bu gücü elde etmek için daha büyük bir kararlılık göstermişlerdir (= Alfieri).

Güçlük şurada: İyilikseverlik ve bağlanma olmaksızın yaşam canlılığını yitirir; buna karşılık, iyilikseverlik ve bağlanmayla insan kendisini tutkusal dağılmaya ve bunun sonucu olan çileden çıkarıcı belirlenimci kimyaya açmış olur.

Yol silindiri ve otlar.

Şiirde sen aynı gereksinmeyi duyuyorsun. Belirlenimci tutku labirentine duyulan ayrıntıcı ve boşboğaz ilgiyle (Proust!) bir hayatı ezen ve buyurganlıkla ona son veren şiddet yüklü, kendinden emin hareket çelişiyor.

Çözümlemenin belirlenimciliğine kendini bırakmaktan hoşlanmıyorsun. Öte yandan, mite dönüşmüş hızlı bir hareket –yani sapmalara dayatılmış istençli bir olay– seçmek istiyorsun.

Tutkunun bütün çileden çıkarıcı ve değişken giriftliklerini bilmekle iyi ediyorsun. Ama tutkuyu doğuran mekanizmaya yönelik ironik yaklaşımlara rağmen, bütün çözümleyicilerin yaptığı gibi, onları seçmelisin, yani onlara boyun eğmemelisin.

Yaşamda teslim olduğun gibi tutkuya teslim olmak, ama amacı –evlilik miti– büyük bir netlikle görmek ve bu sonucun uygulanamaz, arzu edilemez olduğunu görür görmez birden o otu ezmek. Bunu yapacak gücün var: '36 Nisam ile '38 Ağustosu'nun isyanlarına ve kesin reddine bak.

Başarılarımızı kendi becerikliliğimize değil de Tanrı'ya borçlu olduğumuzu ileri sürmek, kendi gözümüzde, bu başarıların önemini kurnazca artırmanın bir yolu olsa gerek.

Hem kendini aşağı görmekten, kayıtsız davranmaktan, gevşetici bir yumuşaklığa sığınmaktan hoşlanmak, hem de böyle bir eğilime karşı dişlerini gıcırdatarak ve büyük bir öfkeyle tepki göstermek demek, verimli ve sürekli bir manevi hayatın olanaklarına sahip olmak demektir.

5 Kasım

Epik için lirik şiir ne ise, roman için de denemeye özgü, betimleyici, ahlakçı, *toplumsal* düzyazı odur.

On altıncı, on yedinci ve on sekizinci yüzyılda deneme yazıldı, daha sonra roman ortaya çıktı. Bu düzyazının çöküşle birlikte geri dönmesi koşutluğu pekiştiriyor: lirik şiirin de yaptığı bu.

Bir zamanlar, bir erkek karısını aldattı mı kadın suçlu sayılırmış. Bu da, cinsel konularda, kamuoyunun ahlaka değil (ahlak erkeklerin yarattığı bir değerler düzeni olduğuna göre), insanın kendisini koruma ilkesine dayandığını gösteriyor. Erkek

için önemli olan saçma bir doğruluk ilkesine bağlı olmak değil, karısını kendi tekeli altında tutmaktır. Savaşın yasalarına göre yenilgi yüz karası; yenenin doğruluk kavramı ise, yenileni köleleştirmektir. (Bk. 15 Aralık '37) (31 Aralık '37, III. paragraf) (19 Ocak '38, V. paragraf) (1 Şubat '38) (5 Şubat '38, II. paragraf), (20 Şubat '38).

Aile hayatı yaşamanın ustalığı, bencilliğimizle kendimizi başkasının gözüyle görmeyi, sevme içgüdümüzü, yani kendimizi esirgememeyi uzlaştırmaktadır.

Yirminci yüzyılın üslubu, İtalyan gerçekçilerinin izlenimciliğiyle başlamış olan Leopardi-Stendhal üslubundan kopuşu derinleştirir. Ve bunu da, yeni akımı başlatanların kurgulu üslubun son kahramanları Leopardi-Stendhal'e karşı çıkarken benimsedikleri üslup anlayışına dönerek yapar. Ama bu kavram kaynağını artık hümanistlerin evrensel modelinden değil; her ruhun uyum içinde hareket ettiği ve *kendi* gerçekliğini yaydığı ülküsel modelden alır; düşüncenin, iç yaşamın büyülü yoldan *kendini kurması*'dır bu, onun için önceden var olan bir dinginlik yoktur, 'aklın dili', bir başka deyişle soyut düşünce yoktur. Dile getiren, ama açıklamayan bir üsluptur bu. (Leopardi-Stendhal üslubu gibi) açımlama metinlerinin mantıksal üslubunu örnek alan hümanist yazarların sayfalarından değil, geçen yüzyılın yazarlarının arayışlarından doğmuş bir üsluptur.

Gerçekçi yazarların araştırmaları, (Dickens-Dostoyevski tarzı) üslubu yok etmiş ve bize duyumların, ayrıntıların dünyasını (Balzac, Tolstoy, Maupassant, vb.) getirmiştir. Her iç yaşamın kendine özgülüğünü yansıtmak için gerekliydi bu, ama üslup değildi. Gerçekçilik karşıtlığı, tek bir bilincin izlenimlerindeki ortak tınıyı vurgulamaya başladı (Pater ve Wilde'ın estetikçi üslupları, D'Annunzio'nun tenselliği, Proust'un psikolojik hayal dünyası, Joyce'un barok vülgerliği, vb.) ve sonunda, düşüncelerini dile getirerek onlara hayat veriyor görünen canlı ve ritmik kurgu yazarlarına zemin hazırladı. Kaldı ki, bazı gerçekçilik karşıtı yazarlarda ve –özellikle– Verga'da daha önce rastladığımız bir kurgudur bu.

Geçmiş üsluplardaki imge oyununun, oradan gerçekliğe geçişin ve ikisinin kaynaşmasının seni bu kadar ilgilendirmesi bu

yüzden. O anlarda sürekli bir *içsel yaşam geliştirme* demek olan yirminci yüzyıl üslubunu görüyorsun; bu üslup, anlatının konusu gerçeklik-imge bağı olduğunda, yani anlamca zengin bir içsel gerçekliğin oluşumu olduğunda açığa çıkıyor. Daha açık dile getireyim: İmgenin aşama aşama çözüldüğü ve imgenin izlediği yolun gerçekliği nasıl yansıttığını, düzelttiğini, yeniden yarattığını, bir başka deyişle anlatısal gerçekliğin hayalde nasıl üsluplaştığını görmenin ilginç olduğu anlarda.

6 Kasım

Kendimi yalnız bırakmamak için bütün gece aynanın karşısında oturdum...

Doğal olarak (bunu da 'Münzevi' şiirinde kanıtlıyorsun), imgeyi *nasıl*'ın ya da ona denk kavramların üzerine oturtmak gerekli değil. İmge, betiye ya da duruma derinlik kazandırarak onu sonuçlandırmaya yarayan değişik bir deneyime gönderme yaptığın zaman da oluşur (hatta geçerli tek imge budur). Örnek: deniz ile yıldırım. Ama ne demek istediğimize açıklık getirelim: Anlatmaya ara vermeden biraz geriye çekilmeni ve bütünsel deneyimi anımsamanı-derinleştirmeni sağlayan bu öğeler, yalnızca birer betimleme olmanın ötesinde birer simge işlevi görür. Demek ki, içsel bir gerçekliği açıklamak için doğal bir görünüme bürünmeleri anlamında birer imge olmakla birlikte, senin anlatında bir mitteki bir tanrı ya da bir kahramanın değişmez nitelikleri (Okeanos kızlarının ak bedenleri, Akhilleus'un katil elleri, Aphrodite'nin kuşağı) gibidir bunlar, kişinin gizli gerçekliğine gönderme yapan öykü içindeki öykülerdir.

O halde, imge adını keçi ('Münzevi') ya da dinamo ('Bağlılık') gibi öğelere bırak, bunlar tam anlamıyla klasik birer imgedir.

8 Kasım

İnsan kendi üslubunun ne olduğunun farkındaysa, onu bilinçli olarak kullanamaz. Her zaman önceden var olan bir üslubu, farkında olmadan onu yeni bir üsluba dökerek kullanır. İnsan ancak eskiyip belirlendikten sonra, gözden geçirip yorumlayabildiği, nasıl ortaya çıktığını açıklayabildiği zaman üslubunun ne olduğunu anlar.

Yazarken bir kör gibiyizdir yazdığımız şeye karşı. O anda yazdığımızın iyi bir gelişme gösterip göstermediğini, yani üzerinden geçtiğimiz zaman sonucu başarılı bulup bulmayacağımızı bilemeyiz. Onu yaşarız sadece. Yeni üslubumuza getirdiğimiz, elbette ondan değişik olan eski üslubumuzun bir parçasıdır.

Yazdıkça, eski üslubumuzun yanlışlarını da düzeltmiş oluruz. Yazdığımız bir şeyi yeniden gözden geçirmek tehlikelidir; bu arada başka düşünceler ortaya çıkmış olabilir.

Öyleyse teknik diye bir şey yok mudur? Vardır elbet, ama asıl önemli olan yeni ürün, bildiğimiz teknikten bir adım ileride, kalemimizin ucundan kendiliğinden kâğıt üzerine dökülen sonuçtur.

Üslubumuzun farkında olmak demek, içimizdeki gizin bir bölümünün açıklanması demektir. Ayrıca, artık o üslupta yazamayacağımızı da gösterir bu durum. Bütün gizimizin açıklanmış olduğu gün geldiği zaman, artık yazamayacağız, yeni bir üslup yaratamayacağız demektir.

10 Kasım

Hayatın saldırılarına karşı bir savunmadır edebiyat. Hayat şöyle der: "Beni kandıramazsın. Senin alışkanlıklarını biliyorum, tepkilerini sezip onları seyretmekten hoşlanıyorum, doğal akışını engelleyecek kurnazlıklarla gizini açığa çıkarabiliyorum."

Bunun dışındaki bir başka savunma gücü de, bize yeni bir sıçrama olanağı veren sessizliktir. Ama bu sessizliği kendi kendimize uygulamamız gerekir, bunu başka birisine, hatta ölüme

bile bırakmamalıyız. Kendimiz için bir güçlüğü seçmek, o güçlüğe karşı kullanabileceğimiz tek savunmadır. Acı çekmeyi kabul etmek *budur*. Ona boyun eğmek yerine, onu bir sıçrama tahtası olarak kullanmak. Yediğimiz darbenin etkisini denetleyebilmek. Yaradılışları gereği eksiksiz olarak acı çekebilenlerin bir üstünlüğü vardır. Acı çekmeyi etkisiz hale getirmenin, onu kendi yarattığımız, kendi seçtiğimiz bir şey yapmanın yolu ona boyun eğmektir. İntihar etmek için bir gerekçe.

İyilikseverliğin yeri yoktur burada. Bu şiddet hareketinin kendisi en gerçek iyilikseverlik değilse eğer?

11 Kasım

5 Kasım, II. paragraftaki gözlemlerimi maddi zevkin her türlüsüne uygulayacak kadar genişletirsek, kadın-erkek arasındaki savaşın başka bir anlam kazandığını görürüz. Bir kadınla sevişen bir erkeği gördüğümüz zaman ürperir ve talihli keratadan nefret ederiz. Aşağılık budalanın biridir bu adam bizim gözümüzde. Ama yemeğini atıştırırken ya da başkasını incitirken gördüğümüz adam karşısında da aynı şeyi hissederiz. Siyasal alanda yapıldığını gördüğümüz ya da duyduğumuz canavarlıklara karşı duyduğumuz öfkenin kaynağı belki de şudur: Bizim ya da bize yakın olanların böyle yollara başvurmalarını hoş görebiliriz; ama aym bencilliği kuramsal olarak bile başkalarında kabul edemeyiz. Bir insanın hayatın tadını çıkarmasına, kıskançlık duymadan, katlanamadığımızı kesinlikle söyleyebiliriz (bizim gözümüzde bir başka insanın ancak fiziksel zevkleri *olabilir*). Kendimizi fiziksel bir zevk duyarken yakaladığımızda, kendi hakkımızda da aym şeyi hissettiğimiz olur. O zaman o zevkin kabalığından, bayağılığından, kısacası onu başkalarının zevklerine yaklaştıran nitelikten nefret ederiz. Tensel kabalık yalnızca bize özgü olmadığı için. *Nefret her zaman kendi ruhumuzla bir başkasının bedeni arasındaki çatışmadır.*[1]

(Ayrıca, o bedenin bir ruhu olduğu ve o bedenlerin olağanüstü, *bizimkilerden üstün* ya da en azından bilmediğimiz tarz-

[1] [Kırmızı kurşunkalemle altı çizilmiştir].

larda anlaştıkları kuşkusu da söz konusu değil mi acaba? Bk. 29 Eylül'ün sonu ve 3 Ekim, II. paragraf).

Ayrıca, o başkasının bedeninde bizsiz olabilecek bir ruh bulunduğu kuşkusu da vardır. Kısacası, *başkalarından* tek istediğimiz şey, duyduğumuz gerekliklere uysallıkla ve sevgiyle boyun eğmeleridir (bunların en yoğunu olan ayaklarına kapanıp kendimizi küçültme isteğimize bile). Ancak her zaman böyle bir duyguya sahipsek, başkalarının hayattan aldıkları tatları paylaşabiliriz.

Bu açıdan bakıldığında, insanın bir başkasından nefret etmesi demek, aslında ona aldırmaması, daha doğrusu ona *aldırmadığını bilmesi* ve onun sadece dışını görmesi demektir. Bir şey bilmediğinin farkında olmak öğrenme isteğini içerdiğine göre, nefret de sevgiye susamışlıktan başka bir şey değildir.

Tümüyle bir sinir sorunudur iyilikseverlik.

13 Kasım

Birinci şahıs ağzından anlatılan bir hikâyede gerçekçilik tuzağına düşmeden gerçekçi olunabilir. Gerçekçiliğe gelince, birinci şahıs ağzından söylenen bir türkü üçüncü şahıs ağzından söylenenden daha inandırıcıdır.

Gerçekleşen her umudun yerini yeni bir duruma bıraktığı, bu yüzden de bir öncekini yok ettiği düşüncesi Proust'ta bir saplantı halindedir (evlenecek olan Swann'ın düşleri; Swann'ın evinde ağırlanacak anlatıcı benin düşleri). Ruhlar arasındaki iletişimsizliğin yanı sıra, ruh halleri arasında da bir iletişimsizlik söz konusudur. Her şeyin görece ve boşuna olduğu –'kayıp zaman'ı yeniden bulmak dışında– duygusu buradan kaynaklanır. Hayallere dalma gereksinmesi; gerçeklikle yüzleşmelerde gerçekliğin nasıl kayıp gittiğini, bu yüzden de her hayali sonsuzlaştırmaya yarayan bir yasa aramak gerektiğini sadistçe açığa vuruş buradan kaynaklanır.

Bizim istediğimiz, bir kadına sahip olmak değil, o kadına sahip olan tek erkek olmaktır.

17 Kasım

Bir öğretmenin kendisinin orada olmasının yettiğine, sessizliği sağlamak için kimseyi uyarmak gerekmediğine olan cömertçe inancı, sınıftaki öğrencilerin sezdirmeden onun hakkından gelmelerine yol açar. Fakat sınıftaki gürültü yavaş yavaş çoğalıp bütün sınıfa yayılınca, öğretmen bir şey yapmak zorunda olduğunu görür ve öğrencilerinden birine susmasını söyler. O zaman bütün öğrenciler öğretmenin yaralanmaz biri olmadığını, içlerinden birinin konuştuğunu ve bunun herhangi biri olabileceğini anlarlar. Bunu öğretmenin başka uyarmaları izler ve öğrenciler bu duruma *alışır*. Hepsi birden cezalandırılamayacaklarına göre, sınıftaki gürültü ne dereceye kadar hoş görülecekse, o kadar artar. Bunun üzerine öğretmen daha büyük bir öfkeyle sessizliği sağlamaya çalışır; bunun sonucu olarak da öğrencilerin gürültüsü daha *kararlı*, daha kötü niyetli bir nitelik kazanır. Öğretmenin onları cezalandırmak istemediği ya da uygun bir ceza bulmakta güçlük çektiği düşüncesi yaygındır öğrencilerde. Bundan sonra, öğrenciler öğretmenin tepkilerinin sınırlarını öğrendikleri için, gürültü doğal bir duruma, bir eğlenceye, açık bir savaşa dönüşür. Öğretmenin orada olması sessizliği sağlamaya yetmemektedir artık; gürültüyü kesmeleri için öğrencilere bağırmak zorunda kalır, ama bu bağırmaların da bir etkisi olmadığı ortaya çıkmıştır.

21 Kasım

Aynı meslekten, aynı cinsten, aynı inançtan kimseleri bir konu hakkında konuşurken dinlemek, dinleyen de aynı takımdan biri değilse, onda o mesleğe, cinse ve inanca karşı bir tiksinti yaratır. Bunun nedeni belli bir işteki becerikliliğin en heyecanlı işi bile basit bir alışkanlığa, bir ayrıntı sorununa dönüştürmesi ve böylece efsane tarih için neyse o iş için de aynı şey olan

gizlerden, o gizlerden doğan ilginç belirsizliklerden o işi yoksun bırakmasıdır. Buraya kadar Leopardi de bu görüşe katılırdı.

Biz Leopardi'den öteye giderek diyeceğiz ki, beceriksizlik beceriklilikten çok daha kötü bir şeydir; çünkü günün birinde, kendi boşluğunu ister istemez gösterecek ve kendi budalalığı ve yetersizliğiyle yaratmış olduğu güzel hayalleri yıkacaktır. Gene de, bu durumdan kurtulup bir makinenin çarkları içinden geçercesine acımasız gerçekler dünyasına varmanın sağlıklı ve Stoacı bir tadı vardır. Leopardi de, farkında olmadan, o acımasız açımlamalarında varmıştır bu tada.

24 Kasım

Çocukken tanıdığım bütün o yaşıtlarına genç N. şimdi 'eski kalıntılar' diyor, sen de ona katılıyorsun.

"Ama neden *hâlâ ortalıkta* bu eski kalıntılar?" diye söyleniyor. Bu yargıdan nasıl kurtulabilirlerdi ki? Kuşkusuz, hâlâ çocukken yaptıkları şeyleri yapmamakla, 'ortalıkta' olmamakla, aynı şeyleri söylememekle, geçmişin çoktan kaybolup gitmiş bir hortlağını yeniden hortlatmaya kalkmamakla. Otuzuna varmış bir insan nasıl kendisini bir kalıntı olarak *görmez?* Umut içinde yaşamaktan, dostça karşılıklı ilişkinin hayatında bir değişiklik yapacağına inanmaktan vazgeçerek; kendi sorunlarında işine yarayacak bir çözüm arayarak, kendi kişiliğini geliştirerek.

Gençlik yıllarında insan şaşkın bir şekilde, kendisinden olduğu kadar, başkalarından da bir şey beklediği, onların 'başkaları' olduğunu anlamadığı için, gençliğe umut çağı diyorlar. Kendimizle başkalarını ayırt edebildiğimiz zaman, yani artık onlarla birlikte olma gereğini duymadığımız zaman genç olmaktan çıkarız. Ve iki şekilde yaşlanırız: ya kendimizden bile hiçbir şey beklemeyerek (taşıllaşma, ikinci çocukluğa dönme) ya da yalnız kendimizden bir şey bekleyerek (çalışkanlık).

Olgunluk yıllarımızda başkalarına karşı iki türlü davranış yolu vardır: *sanki* hepimiz gençmişiz, ama bir ilişki kurmaktan çekiniyor ve bunu *biliyormuşuz* gibi ya da hepimiz yaşlıymışız ve bu yüzden herkesin yalnız kalma gerekliliğinin farkındaymışız gibi.

Evlilik neden gençlikten olgunluğa doğru atılmış bir adım sayılır? Çünkü bu hareketimizle bize her zaman eş olacak, öbür kadınlarla aramızda duracak, kendini bizimle özdeşleştirecek, onun dışında kendimizden başka kimsenin arkadaşlığını aramayacağımız toplumsal hayatımızın sınırları belirli alanı olacak bir kadını bütün öbür kadınların arasından seçeriz de ondan. Ayık yaşamak için gerekli olan bir bencilliğin, özrü sorumluluk yaratmak olan bir bencilliğin üzerine vurulan mühürdür evlilik.

Bu iki olgunlaşma yolundan birincisi, bize hâlâ genç olduğumuz, başkalarıyla kuracağımız ilişki artık kendi başımıza elde edemeyeceğimiz bir şeyi getireceği umudu gibi budalaca hayallerle bizi oyaladığı için çok güçtür. Başka bir deyişle, kuşkucu *eski kalıntılar* yaratır bu yol. İkincisi daha kolay gibi görünür, ama sinir bozucu ve insanı çok tatsız durumlara sokan bir yoldur. Üstelik, sonunda öbür insanlarla şu ya da bu şekilde bir ilişki kurmak gibi boş bir umuda daha da körü körüne kapılmaya yol açar. Yani *toyca kalıntılar* yaratır. Her iki durumda da önemli etkenin olgunluklarına karşı direnen yetişkinlerdeki gibi, bencillik olduğunu söylemek gereksizdir.

İyilikseverlik görülmez. Gençlerinki henüz iyilikseverlik değildir, çünkü bu bencilliklerden birine dönüşecektir, en çok otuzlu yaşlarda.

(Bütün bu söylediklerim, 31 Ekim '37'deki güzel deyişin bir açımlamasıdır.)

26 Kasım

Yabancısı olduğumuz köydeki hapisten çıkmanın şaşkınlığı sürerken, bir başkasının –sevdiğimiz bir insanın– hapse gittiğini görmek ve bu ikinci hapsin, yeni yalnızlığı içinde, gizli çehresini gösteren yerin yabancılığıyla renklendiği gibi bir sabit fikre tanık olmak. Cenovalı, o kaba umursamazlığı içinde köyüne ilişkin tuhaf şeyler söylüyor hoparlörden, kimseye aldırış etmeden, ama karşıdan bir şeyler bekleyerek, karşı çıkıp mahkûm ediyor, sonra köy onun iradesini kabul edince onaylayıcı sözler ediyor.

24 Kasım'ın konusuna dönüyorum. – Ciddilik saflığı doğurur.

29 Kasım

Görünmez hücrenin insana yaşattığı duygu, kişiyi barındıran o insani ortama bile bir geçicilik kazandırıyor. Kim bir hücreden ev yapar ki kendisine?

30 Kasım

1) Bir öyküyü kurmada iki zaman söz konusudur. Bulanan bir su vardır, şiddetli hareketler, sıçramalar, köpük vardır; sonra bir sakinlik, bir edilgenlik oluşur, kıpırtılı su hareketsizleşir, seyrelir, berraklaşır ve her şey öngörülmedik biçimde açıklık kazanır. Arka plan ve gök devinimsizdir.

Öykü sakinlikle, bu her devinimin ve arınmamışlığın süzülmesiyle *gerçekleşti.* Unutma: Sakinlikle gerçekleşti.

2) Böyle doğar bir öykü: Bulanık su kıpırdayarak berraklaşır ve durur.

1) ile 2) iki zamanı gösterir; 1) karışık ve dağınık, 2) sakin.

3 Aralık

Okurken aradığımız yeni düşünceler değil, kendi düşüncelerimizin basılı sayfada doğrulandığını görmektir. Bize çarpıcı gelen sözler, kendimize mal ettiğimiz –içinde yaşadığımız– bir evrende yankılar yapan sözlerdir. Bu titreşim içimizde yeni başlangıç noktaları bulmamıza yardım eder.

Her türlü *zorlamanın* boşuna olduğunu anlamak ne büyük bir şey! Benliğimizi açığa çıkarmak, ona uymak, *bir başkasıymış gibi* onun elinden tutmak, sandığımızdan daha önemli olduğumuza güvenmek yeter bence.

Kuşlara Vaaz herhangi bir kimseye simgesel kurguyu öğretebilir. Aziz Francesco dua etmesi mi, vaaz vermesi mi gerektiği konusunda kararsızdır; bunu dünyanın bir ucundaki Aziz Francesco'nun ağzından Clara 'bacı'ya ve altın haçı görmüş olan Silvestro 'birader'e sordurur. Yanıt, vaaz vermesidir. (Bunun üzerine büyük bir ruhsal güçle Carmano'da vaaz verir, kırlangıçlara susmalarını buyurur; bütün insanlar onu izlemek isterler, Aziz Francesco da onları tarikatın rahipleri yapar.) Sonra Bevagno'da 'bacı' kuşlara vaaz eder, vaazı dinleyen ve kutsanan kuşlar çarmıh şeklinde uçar, vaazı dünyanın dört bir yanına *imlerler.*

Simgesel yön, *bacı* Clara'yı ve *haçla ilgili* Silvestro'yu *haçla ilgili, bacı* kuşlara bağlar (kırlangıçlar göstergesiyle bütün bir halkı keşişe dönüştüren Carmano vaazı aracılığıyla). Öykü, kuşların bacılar (Clara) ve haçla ilgili olanlar (Silvestro) kılığına büründükleri gerçeğini fark etmemizi sağlar ve yalın bir güzellikten (kuşların vaaz karşısındaki tutumu) iç yaşantıya ilişkin derin ve zengin bir imge yaratır. Clara ile Silvestro (birbirlerinin eşleri) kuşlara anlam verir, kuşlardan anlam alırlar – buna imge adını veriyorum. (Carmano halkının dine bağlılığı ve kırlangıçların susuşu, daha büyük imgenin iki öğesini birleştiren ustalıklı bağdır).

Yinelenen bir hareketle, bir nitelemeyle, herhangi bir çağrışımla, bir kişi, bir nesne ya da bir durumun öyküdeki bir diğeriyle hayali bir bağı olduğunu ima etmek, iki özneden her birinin maddeselliğini kaldırmak ve her ikisinin maddi durumlarını öyküye dökmek yerine, bu bağın, bu imgenin öyküsünü kurmak demektir.

'Bu imge' bir benzerlik olmamalıdır – bu kadarını söylemek yeterli. Bu imge bütün konusunu kendi rengine büründürmeli ve onu belli bir açıdan, belli bir anlam içinde göstermelidir; bu da iletilecek olan *hakikat*'tir: 'Bacılar ve haç', eşleri ve kuşları 'Tanrı'nın tanığı iyiliksever varlıklar'a dönüştürür, bir başka deyişle 'etkin bir iyilik mesajı' iletir.

Dante'deki Haç, Kartal, vb. (ya da başkaları; bunlar en bilinenleri) dışındaki simgelere böyle yaklaşmak gerekir, örneğin

Araf'taki bütün sahnelere egemen olan bildik alacakaranlık; bu simge istiharelere, bu istiharelerden uyanışlara anlam verip anlamını onlardan alır ve 'neşeyle gözden yitip giden dünya' *mesajını* dile getirir.

6 Aralık

Yaşlılık ya da olgunluk dış dünyaya da yansır. Evleri kar yüklü bulutlardan ayıran soğuk ve saydam kış gecesi bir zamanlar yüreğimizi titretir, gözü pek bir tedirginlik dünyası yaratırdı bizim için.

Zamanla, dış dünyada dolaşıp onun tedirginliklerini paylaşmak isteğini duymaz oluyor insan. Dış dünyaya şöyle bir değinmek, onun var olduğunu, bizim içimizde de var olduğunu bilmek, artık doğanın tazeliğini ve verimliliğini edinmiş bir iç yaşantılar dünyasını beklemek yetiyor. Bir de şudur olgunluk: kendi dışımızda bir şey aramayıp iç hayatımızın kendi ritmiyle dile gelmesini, bu ritmin önemli olduğunu bilmek. O zaman anılarımızın bilinmeyen ve köklü olgunluğu ile karşılaştırıldığında, değersiz ve maddi görünür dış dünya. Tenimiz ve kanımız olgunlaşmış, ruhsal bir zenginliğe kavuşmuş, soluklu bir ritim elde etmiştir. Kendine yeterli bir yalnızlıktır olgunluk.

Gençlik ise ne kendi bedenine sahiptir, ne de dış dünyaya.

Dehanın yaratıcı verimlilikle eşanlamlı –seksen trajedi, yirmi roman, otuz opera, vb.– olduğu yolundaki o eski inanca gelince: Deha, kendi dışımızda bir konu bulup onu ustaca işlemek değil, kendi yaşantılarımıza, kendi gövdemize, kendi anılarımıza, kendi ritmimize sahip olduktan sonra, bu ritmi olaylar dizisinin ve ele alınan konuların sınırlarının ötesinde bir düşünce zenginliğiyle dile getirmektir.

Dehadan ve verimlilikten yoksundur gençlik.

8 Aralık

Aşkın bir çıkara dayanmasını kim ahlaksızlık sayıyorsa, bütün kadınları rahat bıraksın daha iyi, çünkü bir kadının sırf

aşk için kendini verdiği o pek ender durumların dışında, sizi seven kadın bile, kendisiyle yatmanıza izin verdiği zaman, az çok bir orospu gibi çaresizlik içinde, ya kibarlıktan ya da kişisel bir çıkar için yapıyordur bunu.

Daha seyrek olmakla birlikte, aynı şey erkek için de söylenebilir.

Bu gülünç oyunun dışına çıkmanın tek yolu, içten sevgiyi de suçlamaktır – onun amacı da kendini tatmin olduğuna göre. Şunu da hiçbir zaman unutmamalı ki, karşısındakini öpmekten, okşamaktan ya da ona zevk vermekten *hoşlanmayan* taraf için, okşamalara, gülümsemelere, gönül almalara bir başlangıç sayılan öpüşmeler sıkıcı bir oyun olur. Bu durumdaki insanların sevişmeleri de kendisini para için satanlarınki kadar düzmecedir. Bu yadsınamaz. Amaçları çocuk yapmak olsa *bile.*

6 Aralık'ın sonunda söylediklerin, 24 Kasım'da gençlik üzerine söylediklerini pekiştiriyor. "Kendimizle başkalarını ayırt edebildiğimiz zaman genç olmaktan çıkarız." "Gençlik, kendi bedenine sahip olmamaktır." Olgunluk, kendine yeten yalnızlıktır.

10 Aralık

Aylaklık, saatlerin yavaş, yılların ise hızlı geçmesine yol açar. Çalışmak, saatlerin kısa, yılların ise uzun olmasını sağlar. En dolu yıllar çocukluk yıllarıdır, çünkü bu dönemde zaman dünyanın ne olduğunu anlamak ve ona alışmakla geçer.

Yıllar, onları düşündüğümüz zaman, hayal gücümüzün geliştirebileceği olaylarla doluysa, bize uzun görünür. Çocukluğun o kadar uzun gelmesinin nedeni budur. Herhalde hayatımızın her dönemi bir sonraki dönemde onun üstüne düşündüklerimizle zenginleşir. En kısası, onu yeniden düşünme fırsatını bulamayacağımız için, yaşlılık dönemidir.

Başımızdan geçen her şey bizim için tükenmez bir hazinedir; onları ne zaman yeniden düşünsek, kapsamlarını genişletmiş, çağrışımlarını zenginleştirmiş, anlamlarını derinleştirmiş oluruz. Çocukluk dönemi sadece gerçekten yaşadığımız çocuk-

luğumuz değil, yeniyetmelik ve olgunluk dönemlerimizin onunla ilgili izlenimleridir de. Hayatımızın en önemli dönemidir, çünkü bu konuda düşünce zincirleriyle en çok o dönem zenginleşmiştir.

Yıllar bir anı birimidir, saatler ve günlerse yaşantı birimi.

20 Aralık

Hikâyelerine anlamlı ve çarpıcı konuşmalar yerine, konuşmalarla dile gelmeyen, anlatının sürekliliğinde derinleşip oluşan anlamlı ve çarpıcı düşünceleri koy.

Birincisi betimleyici gerçekçiliktir, ikincisi ise anlamlı bir yapı kurmak.

Kişilerine *akıllıca* sözler söyletmekten vazgeç; akıllıca şeyleri sen bilmeli ve hikâyenin yapısında geliştirmelisin.

26 Aralık

Hapisliğin, her türlü iyilik duygusunun sınırı olarak, insanca anlayışın donduğu nokta olarak görünmesi kaçınılmaz bir şey. Başlangıç evresinde insanın aklı bu duvarları aşıp kurtulmayı kurar. (Bu yeni dünyanın tuhaflığını bir amaç olarak değil, hayret ve merakını uyandıran bir araç olarak kullan.) Son evrede ise insan, oraya hapsedilecek *yeni mahkûmu* ve bu tuhaflığın onun yalnızlık çilesini nasıl artıracağını düşünür.

27 Aralık

Çocukluk, gerçekte, her ne kadar belirsiz ve dünya ile kurduğumuz ender ilişkilerden (ilk ilişkilerimizden) meydana geliyorsa da, önemli buluşlarımız arasında uzun duraklamalar olduğunu bildiğimiz *için*, geriye baktığımızda bize oldukça uzun görünür.

Yaşama sanatı, insanların ve eşyanın bize gelmeleri için bizim onları çağırma gereğini duymadığımız bir şekilde davranma

sanatıdır. Bunu elde etmek için sadece onlardan nefret etmek yetmez, ama nefret etmek *de* gerekir.

Tıpkı kadınlar konusunda olduğu gibi, sadece budala olmak yetmez, ama budala olmak *da* gerekir.

1939

1 Ocak

Uzun uzun düşünmelerle, zincirden kurtulmayla (yarı içerde, yarı dışarda) geçen bir yıl; bir iki yeni eser, ama özgürlüğe kavuşmak ve kendimi anlamak için artan bir istek. *Artık başlayabilirim.*

Gerçekleşebilecek bir biçimde düzenlediğim çalışma hayatım artık kargaşalıktan kurtulabilir; bu düzene göre, sağduyuya bağlı bir yalnızlık hayatı başlayacak ve bütün gücüm *yaratıcılığa* yönelecek.

30 Aralık '37'de kendine duyduğun güvenin boş bir hayal olduğunu ve altı ay sonra hâlâ sayıkladığını hatırla. Hatırla.

7 Ocak

Genç bir insan –çekingenlik yüzünden– kuşkulu davranma eğiliminde olsa bile, başkalarıyla dostça ilişkiler kurmanın ona istediği her şeyi sağlayacağı gibi çocukça bir güven duygusuna sahiptir – ama böyle bir dostluğu kuramadığı için bu durum canını daha da çok sıkar. Olgun bir insan ise, tersine, kurabildiği dostlukları serinkanlılıkla değerlendirir (bk. 27 Aralık '38), ama iç huzurunu bunlara dayandırmayı aklından geçirmez.

19 Ocak

Aynı zamanda sana bir şey öğretmeyen her türlü acı *boşuna çekilmiş* bir acıdır. Acı çekmenin ne belalı bir iş olduğunu bildi-

ğin için, bu gerçeği hatırla. Bir yıkımın büyüklüğüne üzülecek yerde, onun bir işe yaramayışına üzül. Bir acıya bir hayvan gibi edilgin bir şekilde katlanmak onu azaltmaz. Bunun yerine, insan bir yıkıma serinkanlılıkla bakıp onun üzerinde derin derin düşünerek onun boşunalığından bir yarar sağlamalı kendine.

Ne var ki, kişiyi yok ederek onun düşünme gücünü de yok eden ölüm gerçeğiyle her zaman karşı karşıyayızdır. Ama bunun acısını çekmek daha da boş bir şeydir. Göz kırpmadan son dakikaya kadar onu düşünmek gene de en *kolay* yoldur...

"Woo't drink up eisel? Eat a crocodile?"[1]

23 Ocak

Ancak içgüdüsel bir düşünce bir *inanç* ilkesi olup kişiyi eyleme yöneltebilir. Kişinin kendini gereğinden fazla çözümlemeye çalışması tehlikelidir: böylece yaradılışımızın en can alıcı noktalarıyla içli dışlı olarak onları hem açığa çıkarmış, hem de tepkilerini mekanik bir hale getirmiş oluruz. Asıl yapılması gerekli olan, bunun tersine, uyarmalar karşısında ruhsal içgüdülerimizin kendiliklerinden tepki göstermelerini sağlayacak yaratma sanatıdır. Bir geleneksel inançların gereği olan tepkiler –ezbere bilinen ve düzmece olan dinsel ilkeler– vardır; bir de, içgüdüsel tepkiler. İnsan içgüdüyü, üzerinde uzun uzun düşünerek köreltmeden aramalı, bulmalı, beslemeli ve ona güvenmelidir. Ama içgüdüye göre davranabilmek ve içgüdünün köreldiği anlarda onun yerini alabilmesi için düşünce de gereklidir.

29 Ocak

En orta malı şey bile, kendimizde ortaya çıktığı zaman, son derece ilginç gelir bize. Bu artık orta mah ve soyut bir şey olmaktan çıkar, gerçeklikle kendi kişiliğimizin şaşırtıcı bir karışımı olur.

[1] ["Sirke içip timsah mı yiyeceksin?", *Hamlet*, V Perde, I. Sahne].

2 Şubat

Eğer iç hayatımızdaki gerçek bir ilerleme, ancak bilinçli inançlarımızla daha önce bilinçaltımızla bildiğimiz şeylerin örtüşmesiyle olabiliyorsa (3 Aralık '38), o zaman yalnız bilinçaltımız önemlidir ve gerçek doğamız ve yaradılışımız bilinçaltımızdadır.

Hayatta *öğrenebileceğimiz, öğretebileceğimiz* şey bilinçlenmeye geçiş tekniğidir, bu da doğamızın yalın *biçimi* olur.

Bütün dinler ve öğretiler yalnız bilinçlenmeye geçişin tekniğini değil, bunun içeriğini de öğretebileceklerini ileri sürerler; üstelik bu yetmiyormuş gibi, bilinçaltının gerçeklikle birleşmesinin yarattığı sıcaklığı tamamlamak için buna *iyilik*, sevgi ve hayranlık gibi kavramları da katarlar.

5 Şubat

Bir şeye inanmak demek, biz öldükten sonra var olacak bir şey bırakmak ve yaşarken bizden daha uzun ömürlü bir şeyle ilinti kurmanın hoşnutluğunu duymak demektir.

Ama bizden önce de *bir şeylerin* var olduğunu ve yaşarken bizden önceki şeylerle ilinti kurduğumuzu düşünmek bize herhangi bir hoşnutluk verir mi? Hepimizin duyacağı sınırlı hoşnutluk öldükten sonra da bizden bir şeylerin var olmaya devam edeceğini bilmektir.

7 Şubat

Gençliklerinde en ateşli görünen kimseler, genellikle olgunluk yıllarında kuşkucu kesilirler; gençken kuşkucu olanlarsa, yaşlandıkça cinsel konularda toylaşırlar. Birinci tipin örneği Byron, ikinci tipin örneği ise Swann'dır. Bu iki tutumdan yalnız birine sahip olunamaz, biri ister istemez öbürünü getirir.

24 Kasım '38'de şunu yazmışım: Gençler kendileriyle başkaları arasında bir ayrım görmezler; insan kendisiyle başkaları-

nı ayırt edebildiği zaman olgunlaşır. Öyleyse uygarlıkların dünyanın nesnelliğine inançla başlayıp çökmek üzereyken ülkücülüğü bulmalarını nasıl açıklayabiliriz?

Şöyle: *Dünyanın nesnelliği* onu sevmenin, onun gizemli, nesnel, düzenli bir bütünlüğü olduğuna inanmanın sonucudur; *ülkücülük* ise benliği boş ve biçimsel görünüşlerden (olgun insanların 'başkalar'ından) ayırmanın sonucu.

9 Şubat

Gençlik coşkusunun yetersizliği, temel olarak kendi sınırlarını tanımayı reddetmekten kaynaklanır. Olgunlukta gerçekleşen ben-başkaları ayrımı, *ben*'i başkalarına geçiş olmadığına inandırma eğilimi gösterir. Aslına bakılırsa, doğrudan geçiş de yoktur. Başkalarının saygınlığı yalnızca üstün bir varlık aracılığıyla tanınır: Tanrı. Bu yüzden, bize *Tanrı aşkına* iyilik yapmamız söylenir. Kendi içinde değerlendirildiğinde o kadar önemsizdir başkası.

Başkalarını tanımak (tek gerçek tanıma sevgi özdeşleşmesiyle olur) bir zenginlik olduğuna göre, başkalarını sevmeyi (= tanımayı) reddeden kişi yoksullaşır. Gençliğin kendine yeterliği buradan kaynaklanır, çünkü o yaşın ölçüsüzlüğü içinde insan evrensel bilginin ürpertisini duyar. Ama bu kendine yeterlik bir temelden yoksun olduğu için, olgunluk deneyiminin getirdiği düş kırıklıkları yaşanır; otuzlu yaşların daralması da buradan kaynaklanır: bundan yalnızca başkalarına karşı çıkmaksızın kendi sınırlarını bilen kişi kaçabilir. Otuzlu yaşların çıplak yararcı *bilgisi* (sinizm), yirmili yaşların çıplak karmaşık *aşkının* (saflık) tekyönlü tersidir. Bunların ikisi de yoksulluktur, o kadar ki büyük bir çabaya gerek kalmadan birbirlerinin yerine geçerler; oysa bunların birinden gerçek iyilikseverliğe geçmek için ya da yaygın deyişle 'Tanrı'yı bulmak' için büyük bir çaba göstermek gerekir.

15 Şubat

Anladım ki, birisi bizi küçük gördüğü, aşağıladığı, bize uşak gibi davrandığı zaman, ona bağlanır, ardını bırakmaz, elin-

den tutar ve büyülenmiş gibi onu yürekten kutsarız. Acaba bu insanlar arasındaki kardeşlik duygusunun içimize doğması, aşağılanma ihtiyacımızın (doğaya karşı) bir çeşit tanınması mıdır?

5 Mart

Bir delikanlı ne kadar kendi adına düşünmek isterse istesin, kendisini her zaman çevresindeki dünyadan alınmış soyut bir örneğe uydurmaya çalışır. Ve bir insan, ne kadar tutucu olursa olsun, değerini bu örnekten uzaklaşmaktaki kişisel çabasıyla gösterir.

Bunun nedeni, kendi yaşama biçimimizi kendimizin yarattığını ancak zamanla anlayabilmemizdir; hayatımız en küçük ayrıntılarına kadar kendi deneylerimizin dile getirdiği bir şeydir. Gençlerin sıkıntısı kendi yaşantıları ile dünya konusunda edindikleri kaba çizgili ve şematik izlenimleri örtüştürmeyi sağlayamamalarından doğmaktadır. Genç insana her meslek, toplumdaki her aşama uzak ve erişilmez gibi görünür, ta ki yavaş yavaş ve kendine özgü bir biçimde geliştirdiği kaba çizgileriyle tasarladığı ve korktuğundan bambaşka bir mesleğe ve toplumsal aşamaya kavuşsun. Bunu yaptığı zaman da olgun bir insan olmuştur artık (*Bk. 6 Aralık '38, 29 Ocak, 7 Şubat, 9 Şubat*). Bu da genç olmanın kendine hâkim olamamak anlamına geldiğinin kanıtıdır.

12 Mart

Şunu göz önünde bulundurmak gerek: Deneyim kalıplarını sayısız duyumsal âna ayrıştıran Proust, aynı zamanda bu duyumların en tutkulu kuramcısıdır ve kitabını bir duyumdan ötekine belleksel çağrışımlar üzerine değil, bunları araştırma malzemesine indirgeyip ortadan kaldıran kavramsal ve gnoseolojik katmanlar üzerine kurar.

29 Mart

6 Aralık '38'den şu çıkıyor: Yaşlı ölmek genç ölmeye oranla daha tatsız bir şey.

3 Nisan

Herkesin kendi yeteneklerine göre bir felsefesi vardır.

26 Nisan

Sevdiğimiz kadının yanında olmak bize acı çektirir ve güç bir durumda yaşamamıza yol açar. Umursamadığımız birinin yanında olmayı seçmeliyiz, ama o zaman da sınırlı bir ilişki kurmuş oluruz; her zaman yalnız kalmak ve o insanı kafamızdan silmek isteriz.

İnsan ilişkileri konusundaki bütün düşüncelerde önemli olan tutkuyla kayıtsızlık arasındaki karşıtlıktır ki, bu da her ikisini birden anlamsız ve birbiriyle bağdaşmaz bir duruma sokar. Cömertçe bir çözüm: Böyle kadınlara yaklaşmanın tek yolu onları bilgi edinme ateşi içinde görmektir.

Garofolo yalnızlığını kırmak ya da onu güçlendirmek istediği sürece (ilk dokuz bölüm), yalnızca kendini yaralar; *başkasını düşündüğü*, rahatladığı, baharı yakaladığı, hayali geçmişi düşündüğü, kendisini aşağıladığı ve kendisini birçok kişiden biri olarak gördüğü zaman (tutuklu Oreste ve sürgün anarşistle özdeşleşme) sakinleşip hafifler (son iki bölüm).

İki mevsimin anıları.[1]

29 Nisan

Görüyorum ki, 1938 yılının güzünde bir üslup ve belli bir yönde gelişen bir düşünce dizisi bulmuşum. Gene görüyorum ki, aynı dönemde, hayatımda ilk olarak nasıl davranacağım konusunda, yani ne istediğim konusunda bir karara varmışım. Ve hemen bu tutumun yaşantısına dayanan bir roman yazmayı başarmışım.

İyi bir başlangıç noktası kişinin kendi geçmişini değiştirmesidir.

[1] [Dahasonra *Hapis* adını alacak olan anlatının başlangıçtaki adı].

3 Mayıs

Acı çeken yanımız her zaman küçük bir yanımızdır. Sevinç duyan yanımız gibi. Ancak huzur içinde kalabilen yanımız önemlidir.

Acı çekmek de, zevk almak gibi, duygulara kapılmaktır. 17 Haziran '38'e aynı şeyin zevk almada da olduğunu eklemeliyim. Aradaki tek ayrım, zevk almanın huzur gibi görünmesi, dolayısıyla aldatıcı ve daha çok zaman harcatıcı olması, acı çekmenin ise kısa zamanda insanı sertleştirmesi ve yormasıdır.

Kısacası, zevkin huzura dönüşebilmesi için can sıkıcı bir nitelik kazanması gerekir. İnsan her zaman can sıkıntısı sonunda huzura kavuşur. Acı çekmenin bile yaratıcı olabilmesi için önce sıkıcı olması gerekir.

Bir şey yaratacaksak, düş kurmak için boş zamanımızın olması zorunluluğu bu yüzdendir. Bu durumda can sıkıntısı düşünce olarak billurlaşır.

4 Mayıs

Bir şey yapmak, acı çekmenin ve zevk duymanın tersine, kendisi için yapılan bir şey değil de, işimizle ilgili olduğu için bize huzur verebilir, çünkü bizi birtakım beklenmedik düşünce ve duygularla karşı karşıya getirmeden can sıkıntısını önlediği gibi, bizim buyruklarımıza (çalışmamıza) uyan bir varlığa dışarıdan bakma (*huzur*) olanağını verir.

Herhangi bir insan uğraşı, dolayısıyla sanat hakkında söylenebilecek en iyi şey, böyle bir uğraşın bize huzur içinde, yani gerekirlikten ve kullandığımız malzemenin yasalarından uzak, benimsediğimiz yöntemin uygulanışını seyrederken her türlü öz çıkarımızı unutarak yaşama olanağını vermesidir.

Eski Yunanlıların felsefe üzerine söylediklerini –felsefenin çıkar gözetmeyen bir derin düşünme, dolayısıyla en yüce etkinlik olduğu– çıkar gözetmeyen yaşam, yani neden-sonuç zincirlerinin yaratılması niteliğindeki herhangi bir *tekhne* için söyleyebiliriz.

Bir şeyin tadını çıkardıktan sonra geride bir hoşnutsuzluk

ve eksiklik bıraktığı gerekçesiyle ona karşı çıkarsak, bir eseri tamamlayıp bitirdiğimizde, herhangi bir zevk gibi bizi hoşnut etmeyen bir eseri bu tutumun dışında nasıl bırakacağımızı bilemiyorum.

Gerçi, eser kalıyor, ama bu yeter mi? Ayrıca, bu eserin kendi varlığını sürdürdüğü ve insanlara bir *yarar* dokunduğu da söylenebilir. Öyleyse, mutluluk insanın kendisini başkalarına adamasından başka bir şey olarak düşünülemez. Yani, ancak kendi dışımıza çıkarak mutlu olabiliriz (zevk ve acının bir başka eleştirisi), mutluluğu ancak dolaylı olarak, *teğet* geçerek, bir doğrultuda giderken ilk amacımızın gerçekleşmesiyle bitmeyen beklenmedik ve fazladan bir tat bulduğumuz zaman duyabiliriz. Aslında, sonu belirsizleştiği için, daha uzun süre zevk almamızı sağlayan *kurnazca bir tutumdur* bu. İnsan, en uzun ömürlü, en geniş kapsamlı, gerekirse sonsuz bir ilkeyi benimseyip, "Ben kendim için değil, yüksek bir ilke uğruna bunu yaptım," diyebilirse, bundan duyacağı hoşnutluk da o ölçüde uzun sürecek, belki de hiç bitmeyecektir.

(Akşam)

Herhangi bir ilkeyi küçümsemek istediğin zaman, bunun bir kurnazlık olduğunu ileri sürüyorsun. Hiçbir şeyi benimsenmeye değer bulmayıp bunu bir kurnazlık, çıkar gözetmeyen bir hayranlık saymak romantizmdir. Ama, seni mutlu edebiliyorsa, böyle kurnazca bir ilkeye neden karşı çıkmalı? İşin kötü yanı, söz konusu ilkede kurnazlık varsa, ona yürekten inanmadığın için, onda mutluluk bulamıyorsun.

15 Mayıs

Sana yakınmadıklarını, pek az şey isteyeceklerini ya da hiçbir şey talep etmeyeceklerini, umarsız bir acı içinde olduklarını, ama gözü yaşlılardan olmadıklarını söylediler...

Politika, olabilecek şeylerin sanatıdır. Hayat her yanıyla politikadır.

En büyük mutsuzluk yalnızlıktır. Bu o kadar doğrudur ki, en eksiksiz avuntu olan din, seni hayal kırıklığına uğratmayacak bir arkadaş –Tanrı– bulmaktan başka bir şey değildir. Dua etmek, bir arkadaşınla olduğun zaman yaptığın gibi, içini dökmektir. Çalışmak da dua etmek gibidir, çünkü ondan yararlanacak kişiyle ilişki kurmanı sağlar. Öyleyse hayatın bütün sorunu şudur: Yalnızlıktan nasıl kurtulmalı, başkalarıyla nasıl ilişki kurmalı? İnsanların sürekli olarak evliliğin, babalığın, dostluğun peşinde olmalarını böyle açıklayabiliriz. Çünkü bu ilişkiler mutluluğu sağlayabilir! Ama *bir başkasıyla ilişki kurmanın* yalnızlıktan neden daha iyi olduğu anlaşılmaz bir şeydir. Belki de bir hayaldir bu, çünkü insan, çoğu zaman, tek başına da pekâlâ mutlu olabilir. İnsanın arada bir oturup iki kadeh atacağı bir içki arkadaşı olması, başkalarında aradığımız şey bizde olduğu sürece hiç de kötü bir şey değildir. İşin anlaşılmayan yanı, neden kendi başımıza içip düşüncelere dalamayışımız, kendimizi neden ancak başkalarının aracılığıyla bulabilişimizdir. (Cinsel ilişki sadece bir rastlantıdır; anlık ve beklenmedik bir şey verir bize: Bu ilişkide cinselliğin sadece bir belirti, bir simge olduğu gizli ve anlaşılmaz bir şeyin parçası olarak görürüz kendimizi.)

16 Mayıs

Bekârlar evlilerden daha çok ciddiye alırlar evliliği.

18 Mayıs

Onlara bakmak istemediği için çocuk sahibi olmaktan çekinen insan, başka insanların çocuklarına bakmak zorunda kalır.

20 Mayıs

İçinde bulunduğu koşullar yüzünden bir başka insanın gövdesinin kendi gövdesi üzerinde hak sahibi olmasına boyun eğmek zorunda kalan bir kadının (toplumsal bakımdan boyun eğişi bir yana), erkekten sıyrılmasını, onun kendi üzerindeki üs-

tünlüğünü hiçe indirgemesini sağlayan bir kaçış tekniği bulması doğaldır. Aldatma ve toplumsal ilişkilerdeki oyunlar gibi öbür silahları da cabası.

Erkek, olsa olsa, kötü bir alışkanlığın kölesidir; oysa kadın, cinsel ilişkiden sonra, bundan doğabilecek sonuçların kölesidir: Bu konularda son derece becerikli davranmasının nedeni budur.

12 Haziran

İnsan bir kadını eninde sonunda başından atacağına göre, bunu bir an önce yapması daha iyidir.

Tarihin başlangıcındaki insanlar kendilerinden sonra gelenlerden daha büyük bir geçmiş duygusuna sahiptiler. Bir ulus kendi geçmişiyle artık *yaşayan* bir bağ kuramıyorsa, o ulusun sonu gelmiş demektir. Yaratıcı canlılığın kaynağı geçmişin birikimindedir. Ancak bir geçmişimiz olduğu zaman yaratıcı oluruz. Bir ulusun gençliği zengin bir yaşlılıktır (bilgelikle gençliğin birleşimidir deha).

Yaratıcılık, bir hareketin, her gün yapıla yapıla can sıkmaya başlayan bir iş gibi, durmadan yinelenmesinden doğar. Bunu usandırıcı bir dönem izler. Bunun ardından, sıkıcılığı yüzünden unuttuğumuz şey, birden bir mucize, bir esin kaynağı gibi yeniden canlanır ve yaratıcı gücümüz ortaya çıkmış olur (bk. 3 Mayıs – son satır).

Zaman içinde uzak olanın (geçmişin) yerini tutabilecek bir şey, uzam içinde uzak olandır (garip, yabancı bir şeydir). Kimi uluslarda yaratıcılığın iki ayrı uygarlığın karışımından doğmasının nedeni budur; ya da daha doğrusu, bu karışım, her iki uygarlıktaki zengin birikimin ortaya çıkmasını sağlayan güçtür. Elde edilen şaşırtıcı sonuçlar için en gerekli kıvılcımdır bu karışım.

İster uzak ülkelerden gelsin, ister geçmişten, 'zenginlik' sözüyle, tarihe ya da coğrafyaya bağlı bir özelliği değil, *hayatın* kendisi ile kurulmuş bir bağı anlıyorum.

Hayal gücünün hayatında yalnız iki evre vardır: ya geçmişin yeniden tomurcuklanması ya da iki ayrı yaşama tarzının çatışması.

Esin perileri belleğin ya da Hintli Dionysos'un kızlarıdır.

Bu yüzden, usanç duygusu, gebe kadınların bulantısı gibidir.

7 Temmuz

Geçmiş bizim için, hem düşünmeden yeniden yaşayabileceğimiz kadar alışık olduğumuz, hem de ona her döndüğümüzde bizi şaşırtacak kadar bize yabancı bir şey olmalı: Bu durumda hayal gücümüzün kullanabileceği bir nitelik kazanmış olur.

Size önceden sıradan görünmüş olan bir yaşantının üzerinden biraz zaman geçsin, onu yepyeni bir gözle görür, hayretler içinde kalırsınız.

Sessizce zaman geçirmek insanları ve ulusları gençleştirir.

30 Temmuz

Tarihte ilerleme var mıdır, yok mudur?

Bu soruna kolay bir çözüm bulunamaz, çünkü senin ilerlemeyi mutlak olan bir şeye manevi değer katmak ve bunun dışında kalan her şeyi teknik ustalık ve beceriklilik saymana karşılık, başkaları da, daha rahat yaşama koşullarındaki bu *teknik* gelişmeden hoşnut kalıp bunu ilerleme sayıyorlar.

İnsan mutlak olana birtakım aşamalardan geçerek varamaz. Bunun için mutlağı tarihsel evrim sonucu elde edemez.

Bu yüzden, ilerleme (yadsıyamayacağımız gibi) mutlak olana doğru bir yöneliş değil, nicel bir şeydir.

Birey için de aynı şey geçerlidir. Teknik ilerleme, insanın becerikliliğinin ve görgüsünün artması diye bir şey vardır, ama köprünün boyu hep aynı kalır. İnsan yedisindeyken bu boy ne kadarsa, otuz beşine vardığı zaman da o kadar olacaktır.

3 Ağustos

Kıskançlığa karşı geçici bir çaredir cinsel ahlak. Bir başka erkeğin cinsel gücüyle herhangi bir karşılaştırmayı önleme ça-

basıdır. Kıskançlık ise böyle bir karşılaştırma yapma zorunda kalma korkusudur.

Düşüncelere karşı hoşgörü, gerçeğin usa dayandığı gibi bir yanılsamadan doğar. Ama insan her türlü düşüncenin bir seçime dayandığı ve iradenin ilk anlama organı olduğu ilkesini benimser benimsemez, bu görüşü paylaşma olanağı ortadan kalkar. Şunu ya da bunu düşünmek insanı suçlu durumuna düşürür. *Uygulamada* bir yanlışlar kaynağı olur.

27 Ağustos

30 Temmuz'da yazdıklarına şunu da ekle: teknik ilerleme derken, aynı zamanda, kısaca bir rahatlık olan ahlak ülkülerinin yetkinleşmesi demek istiyorum. Mutlak bir ahlaka doğru ilerleme ise, tersine, zamanla ilgili olmayan bir sorundur (1), böyle bir şey insanın Tanrı'yla özdeşleşerek kendini yok etmesini gerektirir. Bu da ilerlemenin hiçbir anlam taşımadığı fizikötesi bir alanda olur.

(1) İnsan böyle bir değişikliği sanki hayatta sonsuzluktan bir an bulmuş gibi, birdenbire yaşayabilir, ama bu ortaklaşa bir kavram olan zaman anlayışımızın dışındadır. Tanrı'yla özdeşleşerek kendimizi topluca yok etmemiz ise söz konusu olamaz, çünkü ortaklaşma deneye dayanan bir kavramdır. Her an Tanrı'yla özdeşleşerek kendini yok etmeye karşı çıkacak bir insanın doğması her zaman *mümkündür*.

9 Eylül

Savaş insanı barbarlaştırır, çünkü insanın bir savaşa katılabilmesi için kendisini her türlü pişmanlığa, inceliğe ve soylu değerlere karşı duygusuzlaştırması gerekir. İnsan *sanki bu değerler yokmuşçasına* yaşamak zorundadır ve savaş bittiği zaman o değerlere yeniden dönebilme gücünü de yitirmiştir.

17 Eylül

Dilenciye yoksul görünüşüyle bizi rahatsız etmesin diye sadaka verir, onu başımızdan savarız; böyle birisi kendisiyle aramızdaki yadsınmayacak belli bir yakınlığa seslenerek bizi tedirgin ederse, ona karşı büyük bir nefret duyarız.

1 Ekim

Bir eserde hemen gözüne çarpan ya da okurken açığa çıkan yanlışlar bu nitelikleriyle kolayca düzeltilebilecek yanlışlardır. Asıl önemli yanlışlar, doğru olan bölümleri bile çarpıtan, o bölümlerin dengesini bozan yanılgılar ve köklü yanlışlardır. Eserin kendisini yok etmedikçe düzeltilemeyecek yanlışlardır bunlar. Yüzeydeki göze görünen yanlışlar, en çok o yanlışların altında ne olduğunu belirtmeye yararlar.

9 Ekim

"Karşımıza çıkan herhangi bir insanda bu karşılaşmamızdan ayıramayacağımız bir duygu vardır." (Lavelle, *Narkissos'un Hatası*, s. 31.)

"Başkalarının bana karşı davranışlarından yakınıyorsam, kuşkusuz haksızımdır. Çünkü bu her zaman benim onlara karşı davranışımın bir sonucu, bir kopyasıdır. Ama yeterince sevilmediğime üzülüyorsam, bu da benim yeterince seven bir insan olmayışımdandır." (Lavelle, *aynı eser*, s. 34.)

"Başkalarıyla kurduğumuz ilişkiler her zaman kendimizle kurduğumuz ilişkilerin bir yansımasıdır." (Lavelle, *aynı eser*, s. 165.)

". önemli olan ne olduğumuzdur, ne yaptığımız değil." (Lavelle, *aynı eser*, s. 171.)

14 Ekim

Kendi yaradılışımıza aykırı olsa bile, her ne pahasına olursa olsun, kötülük yapma isteği yeniyetmeliğe özgü bir şeydir. Bu

nunla evrenin bir parçası olduğumuzu, beylik kısıtlamalara aldırmadığımızı kendimize kanıtlamak zorunluluğunu duyarız.

Bir sabah bir kır yolunda öküz arabaları ağır ağır giderken yaptığımız şeytanlık yüzünden kendimizi bir kahraman olarak görmekten daha güzel ne olabilir?

Berto'nun üslubu,[1] belirli bir Berto'ya atfedilmemeli, üçüncü bir kişiyle bütünleştirilmelidir. Doğalcılıktan çıkıp açığa vurucu *düşünme tarzı* haline gelmelidir. Şiirlerde yapamadığın, buna karşılık bir düzyazıda başarılı olabilecek şey budur.

Yaşamın bir darbesiyle sarsılıp kendimize karşı bir öykü ya da roman kişisi haline geldiğimizde belli düşünceler geçer aklımızdan, tıpkı bir öykü yaratırken sahnelerle birlikte düşüncelerin ve sorunların doğması gibi. Bu yüzden, işe yarar düşünceler bir poz takınıldığında, yani insan kendisi olmaktan çıktığında, bir başka deyişle *seçilmiş* bir tutuma göre yaşadığını gördüğünde ortaya çıkar.

9 Ekim '38'de dile getirilen 'kendimize kendi öykülerimizden birinin kişileri gibi' bakma sanatı ile kendimizi düşünme ve düşüncelerinden zevk alma durumuna getirmemiz de kastedilmektedir.

15 Ekim

Sansfin ile Homais arasındaki fark, Sansfin'in ne onaylanması ne de onaylanmaması, kökünü bütün Stendhal kahramanlarının tözünden almasıdır: etkin, keskin ve kötü, bilinçli bir irade. Oysa Homais yazarından kopmuş, bu yüzden de yargılanan bir portre-karikatür niteliği taşıyor.

18 Ekim

İnsanları ve kitaplardaki kişileri yargılamak onları dış çizgileriyle görmek demektir.

[1] [*Senin Köylerin* romanında birinci kişi ağzından konuşan kişi].

Hayırseverlik çağları dilencilerin içeri atıldığı çağlardır.

29 Ekim

Günümüzde artık kimse dünyanın dengesine inanmadığı için roman yazılmadığı görüşü doğru değil. Doğru değil, çünkü on dokuzuncu yüzyıl romanı bir dünya yıkılmak üzereyken doğmuş, hatta dünyanın yitirmekte olduğu dengenin yerini tutmuştu. Şimdi kendini yenilemekte olan bir dünyada yeni bir yasa arıyor roman ve bu yeni dünyada eski boyutları içinde kalamayacağını gösteriyor.

Verimli bir düşünce nasıl iki ayrı görüşün birleşip yeni ve canlı bir şey yaratmasıysa, bir romancının yarattığı roman kişisi de öyledir.

1 Kasım

Bütün kuşkuculuğuna, bütün Hitlerciliğine ve kötülüğüne rağmen biraz acıma duygusu ve yumuşaklığı olan bir kadına karşı genellikle iyi davranırız. Ama bu durumlarda, böyle iyi duygulara sahip olduğumuz için kendimizi kutlayarak daha çok kendimize iyi davranırız. Ender de olsa ('iyilik yapmak iyi bir şey düşünmekten kolaydır,' bk. 3 Kasım '38), herkesin 'iyi bir düşünce' dediği şeyin herkesin sahip olabileceği duygusal bir içtepi olduğunu unutma. Film senaryolarının, hatta Alman film senaryolarının bile gösterdiği gibi.

29 Ekim'de söylediklerimi açıklayan bir örnek:

– Yalnızlık, bir delikanlının büyülü ziyaretleri
– İki gün tatil. Nasıl sıkıcı geçiyor bu günler
– Delikanlıda frengi olduğunun anlaşılması
– Bu iki güne önemli bir siyasal eylemin sıkıştırılması; delikanlının kapıldığı büyük karamsarlık
– Şu nedenler yüzünden delikanlının bir suç işlemeye sürüklendiğini hissetmesi

yalnızlık
tatil günleri (Duraklama)
frengi
siyasal eylemin başka bir şeyin yerini alması

(*Nizan*'dan gelen) siyasal açıyı bir yana bırakırsak, yukarıdaki odaya yapılan büyülü ziyaretler, o iki günlük tatilde olup bitenler ve frenginin ortaya çıkması ve bunun işkencesi, delikanlının böylece suç işlemeye itilmesi kalır.

5 Kasım

Yeni bir yazarı neden her zaman sıkıcı buluruz? Çünkü henüz onu çekinmeden paylaşabileceğimiz toplumsal bir çevrede düşünebilecek kadar tanımıyoruzdur.

10 Kasım

Önceden tasarlanmamış bir şeytanlıktan utanç duymak artık genç olmadığımızı anlamanın bir yoludur (bk. 14 Ekim). Gençliğin sona erdiğini açıklamaya elverişli bir konudur bu. İnsanın amacı hikâyede *gençlik*'ten söz etmemek, bunun hikâyedeki kişinin kendisini koyverip koyvermediğinden çıkarılmasını sağlamak olmalıdır. Gençlikten söz edilecekse, bu hikâyenin adında yapılabilir: *Geçen Gençlik*. Altta da şu düşünce olabilir: Bakın bunları yapmayacağım artık; bundan böyle yapacağım yanlışlar, önceden tasarlanmış, herkeste görülen değil, bana özgü yanlışlar olacak.

Ayrıca, önceden tasarlanmamış şeytanlıklar artık otuz yaşında sahip olmadığımız bir boş zamanı ve sıkıntıya katlanma yeteneğini gerektirir.

18 Kasım

Sen Merimée'yi, özellikle onu 'ince bir sanatçı' yapan nitelikleri yüzünden beğenmiyorsun. Sence Merimée, anlattığı çev-

renin gerçekliği konusunda herhangi bir kaygısı olmayan, ona uzak duran, durmadan düzmece ve başkasından duyulmuş toplumlar hakkında renkli resimler çizen bir yazar. Giysi değiştirir gibi çevre değiştiren biri. *Bir insanın kendi çevresinde* başına gelen bir olayı canlandıramıyor; trajik olduğu zaman bile, ancak kulaktan dolma, düzmece bir trajedi yaratabiliyor; olayın geçtiği çevreyle köklü bağlar kuramıyor (*Carmen*). Yüksek sosyetede bağnaz ve ahlakçı bir şeytan gibi *yaşayan* Stendhal'in tam tersi.

Geçerli her olay örgüsünün yasasının ne olduğunun araştırıldığı 28 Temmuz '38'de şunları yazmışım: "Her olay dizisinin itici gücü şudur: belli bir kişinin belli bir durumdan kendisini nasıl kurtaracağını bulmak – belli bir durumdan, yani belli bir çevreden."

Merimée gerçek çevreye inanmadığına göre, kullandığı olay dizilerinden hiçbirini ciddiye alıp onları inandırıcı kılamaz.

19 Kasım

Landolfi'yi okurken, kendi şiirindeki keçi motifinin *insan ile doğa-yabanıllık arasındaki bağı* gösteren bir motif olduğunu anladın. Tarihöncesine –insan ile doğa-hayvanın iç içe geçtiğinin görüldüğü çağa– duyduğun ilgi buradan kaynaklanıyor. İmgenin kökenini o dönemlerde arayışın da buradan kaynaklanıyor: bir ilk öğenin (salt insani) ikinci bir öğeyle (yalnızca doğal) iç içe geçişi; bu, yalın bir hayalin ötesinde bir şey –canlı bir bağın tanıklığı– olacak. Lévy-Bruhl'ü yorumlarken her şeyi yakalamıştın (15 Eylül '36, II. paragraf); orada imgenin ilkel zihniyete göre bir anlatım oyunu değil, *kesin bir betimleme* olduğunu belirtmiştin. (Ayrıca bk. '*Çalışmak Yorar*'a gelince' Kasım '34 – doğalcılıktan kurtulmak için düşündüğün *anlatı imge-motifi* konusundaki ilk sezgin). İmge-anlatının *bu bağın öyküsü*, yani bir simgenin kuruluşu olması gerekiyordu (Bk. 6 Kasım '38, II. paragraf). Ayrıca, imge-anlatıya 24 Ekim '38'in I. paragrafında şöyle bir açıklama getirmiştin: anlattığımız şeyin olduğuna inanmanın, bir başka deyişle imgeyi yazılı sayfanın ötesinde de var olan bir *gerçeklik* olarak değerlendirmenin gerekliliği.

Bir fikir *iki* buluşun *birleşimi* olduğunda verimli hale gelir dediğinde, gene psikolojik olarak benzer bir şeyler düşünmüş-

tün (29 Ekim '39, II. paragraf).

26 Kasım

Dante Araf'ı çıkarken hiçbir zaman dönüp panoramayı gözden geçirmiyor, çünkü gerçekçi bir yöntemle bir yolculuğu anlatmıyor, bir inancı savunmak için birtakım sahneleri *görünebilir* bir duruma sokup bunların düşüncelerine somut bir biçim vermesini sağlıyor. Bu yüzden, gerçekçiliğin doğalcı mantığına uymak zorunluluğunu duymuyor.

Yüzyılın sonunda sanatla hayat arasındaki çatışma konusu –sanatçının kendisini etkisiz ve gerçeklerden kopmuş hissetmesi– bin sekiz-yüzlerdeki o dizginlenmez deha patlamalarından ve çılgınlıklardan sonra yetersiz görünen bütün o romantik otobiyografilere bir son verdi.

28 Kasım

Belki de çocuklar yetişkinlerden daha çok kuralcıdır da yetişkinlerle savaş halinde yaşadıkları ve alışkanlıklarına gizlice uymak zorunda oldukları için bunun farkına varmıyoruzdur. Aslında, yetişkinler çocukların alışkanlıklarında bir karşı çıkma ve kargaşacılık öğesinden kuşkulandıkları için, bu alışkanlıkları önlemeye çalışırlar. Ama çocukların belli bir kendi kendilerini yönetme hakkına sahip oldukları oyunlarda, kuralcılıkları açıkça görülür: tören ve tekerleme merakları, birtakım yerler konusundaki boş inançları vb. Bunda yetişkinlerden bağımsızlık yoluyla bilinçdışı bir öç alma duygusu da vardır.

Biz küçüklerin büyükler gibi şeyler yapması güç olduğu için, hem büyüklerin yaptıkları şeylerin kendilerinin güç oluşu, hem de büyüklerin kimseye güvenmemeleri yüzünden, çocuklar yaptıkları işlerde kendilerine göre kurallar bulmak, çizginin dışına çıkmamak, daha önce yapılmış olana uymak eğilimindedirler. Beş yaşındayken, masaya oturur oturmaz nedensiz yere ağ-

lama alışkanlığını hatırla. Daha önce denediğin ve sana özgü bir davranış olduğu için hoşlandığın bir şeydi bu.

4 Aralık

Pinelli'ye şunları yazdım: bazı fikirlerime dönecek olursam, eser bir simgedir; eserde gerek kişiler, gerek çevre, bir meseli –esinin ve yazarın ilgi alanının nihai kökünü oluşturan bir meseli– anlatmanın *aracıdır:* benim İlahi Komedyamda 'ruhun ilerleyişi' "

"Dil... doğalcı bir izlenimcilikten çok başka bir şeydir. Konuşan tek kişi Berto'ya öykünerek değil, onun düşüncelerini, şaşkınlıklarını, alaylarını, vb. çevirerek – *İtalyanca konuşsa* bunları nasıl söyleyecekse öyle– yazdım. Dilbilgisi kurallarını yalnızca onun ruhundaki bir aldırışsızlığı, bir karışıklığı, bir tekdüzeliği göstermek için bozdum. Berto'nun kendisini İtalyanca konuşmaya zorladığında nasıl konuştuğunu göstermek değildi amacım (bu, lehçe izlenimciliği olurdu), sözleri bir mucizeyle İtalyanca haline gelse nasıl konuşacağını, kısacası nasıl düşündüğünü göstermekti."

10 Aralık

6 Kasım '38 (II. paragraf) ve 4 Aralık '38'de (*Fioretti*) sözü edilen *simge*, konuşmayı belli bir çerçeveye oturtan hayali bir bağdır. Burada, anlatının maddi öğelerinden birindeki ısrarlı imgesel anlama (öykü içinde öykü) –yüzeye çıkan gizli bir gerçekliğe– işaret eden yinelemeli dayanak noktaları söz konusudur (6 Kasım'ın klasik örneğindeki 'değişmez nitelikler' gibi). Örneğin, *Senin Köylerin*'deki 'meme' – o köyün cinsel gerçekliğini dile getiren gerçek bir 'değişmez nitelik'tir bu.

Alegorik simge değil, *imgesel simge* – 'hayal'i (öyküyü) dile getirmenin fazladan bir aracı. Bu simgelerin dinamikliği buradan kaynaklanıyor; anlatıda yeniden beliren, anlatının *kişileri* olan ve konuşmanın eksiksiz maddeselliğine eklenen değişmez nitelikler bunlar; gerçekliği kanından ve soluğundan yoksun bu

rakan ikameler değil: Değişmez simgelerde (İhtiyat: üç gözlü kadın) böyle bir şey söz konusudur.

Bu araca denk düşen örnek *alegori* değil, Dante'ye özgü *imge*'dir. Burada birçok çözümlemeyi ve okumayı özet olarak veriyorum. *Cennet*'in XXIII. kantosu bir örnek olabilir. Burada bütün ışık görüngüleri, yerin ışıklı *gerçekliğini*, aynı zamanda da onun *gizli gerçekliği*'ni –'yaratılmış her şeyin kaynağı' olma– dile getirir (yıldırım, güneş, kuşlar, ay, ezgi, çiçekler, değerli taşlar).

12 Aralık

Her sanatçı, gerekirse heyecana kapılmadan kullanabilmek için, tekniğinin gerisindeki mekanizmayı söküp parçalarını gözden geçirmek ister. Ne var ki, bir sanat eseri ancak *onu yaratan sanatçı için* belli bir giz taşıyorsa başarılıdır. Bir sanatçının serüvenini, daha karmaşık bir estetik yasayı gerektiren yeni bir eserle, durmadan bir önceki tekniğini aşması olarak düşünmek çok doğaldır. Özeleştiri bir kendini aşma yoludur. Tekniğini durmamacasına çözümleyip parçalarını gözden geçirmeyen sanatçı, başarılı bir sanatçı değildir. (Bk. 8 Kasım '38).

.....[1]

Bu her uğraşta böyledir, tarih içinde akan hayatın bir mantık kuralıdır. Ama, romantizmin ortaya çıkmasından bu yana, hayatta olduğu kadar sanatta da, bu mantık kuralında her zaman kendini gösteren bir tehlike var: istenen yaratıcı gücü sağlama bağlamak için gizin nerede olacağına bile bile karar vermek. Oysa yaratıcılığa yol açan giz kendiliğinden, özellikle açıklığa varma çabamızda farkında olmadan karşılaşılan bir engelin aşılmasıyla doğmalı. Kendi anlaşılmaz usdışı sezgileriyle *bile bile* oynayan bir sanatçı ya da politikacı kadar utanç verici bir şey olamaz.

.....

Bir gizi parçalara ayırıp (yaratma sancısı çekmeden) onu eserinde soğukkanlılıkla kullanmak insan ruhunun tarihinin gerisinde yatan bir dürtüdür. İnsanın özsaygısı da, kötülüğe yatkınlığı da bunda ortaya çıkar.

[1] [Burada ve bundan sonra, köşeli parentezsiz noktalar elyazmasında yer almaktadır].

14 Aralık

Gerçekçiliğin yaşantı zenginliği ile simgeciliğin duygu derinliğini istiyoruz.

Her türlü sanat iki karşıtın arasındaki denge sorunudur.

21 Aralık

Dinlerin en ucuzudur aşk.

25 Aralık

Gerçek bir sanatçı yarattığı eserlerde elinden geldiği kadar az söz eder sanattan. (Böyle yapmıyorsa, sanatçı değil, sanat virtuozudur.)

İçerik olarak yalnız sanatın sancılarını ele alan bir insan, araçlarını hazırlama evresinden daha kurtulamamış, dünyada olgun bir insan gibi konuşma yetkisini daha kazanamamış demektir.

27 Aralık

Kırmızıya çalan bir tepe. Üst üste yığılmış bina ve saraylarıyla (sigorta ajandası şehri), tepeden görülen büyük duvar resimleriyle bir başka küçük tepe. İki tane. Biri alegorik, kalabalık bir kadınlar topluluğu, simgeler ve çevresi kadınlarla çevrili, palmiyeler üzerinde taşınan, havada salınan kadın (Veronese'nin Venedik'i). Ön planda, incileri bir kabın içine boşaltan sakin ve endamlı bir kadın. (İncilerle uğraştığını görmüyoruz, biliyoruz.) İncilerle uğraştığını görmüyoruz, ama *biliyoruz*. Tıpkı yazarın betimlemeksizin (göstermeksizin) 'incilerle uğraşıyor' dediği bir romandaki gibi.

Birden, daha önce zaten hayalimden geçirdiğim bir şeyi –bu kadının İtalya olduğunu– keşfettim, çünkü havada salınan kadınlarla palmiyeler *onu kuşatan* denizin simgesi. İşte, düşünü

görürken o figüre, hayalimden geçirdiğimde bile *bilmediğim* anlamı verdiğimin bir kamtı. Onu bu anlamla yaratan *kimdi*?

(Hiç kuşkusuz, düş Venedik ziyaretinin bir etkisi – Şubat '39).

Bana öyle geliyor ki, başka zamanlarda da eteklerinden ya da orta noktasından görülen, kırlarla ve dut ağaçlarıyla kaplı benzersiz tepelerin doruklarım düşledim. Kimbilir ne zaman ve nasıl.

İki varsayım. Ya bu tablolardaki (Carpaccio'nun tabloları, düşümde biliyorum bunu) Piemonte şehrini ilk kez düşlüyor ve onu (başka düşlerde) daha önce gezmiş, geçmişte görmüş olduğum izlenimine kapılıyorum – bu izlenimin kaynağı yalnızca düşteki zamansallık; çünkü düşteki zamansallıkta, düşlenen her an geçmişteki zamansal manzarasıyla doğar. Ya da, Monferrato ölçülerine indirgenmiş oranlarda, tepelerin doruğundaki şehirlere (bu durumda herhalde Venedik değil, Siena ile Cenova) ilişkin başka düşler gibi, başka geceler gerçekten gördüğüm bir düş; o zaman demek ki düşler âlemi, dikey kuyunun bizi asansörle farklı derinliklere taşıdığı ve orada her defasında yeniden gördüğümüz sabit düşlerin bulunduğu bir maden ocağıdır. Burada da, zamanın bizim olağan zamanımız olduğu söylenemez, tam tersine düşlerimizin kurgusu (jeolojik tortular, katmanlar) daha değerli olmalı: Kendine içkin bir geçmiş yanılsamasını yaratmakla kalan tek bir düş değil, birlikte *bütün* gecelerin (uykuların) ardında yatan zamansal bir ağ söz konusu.

31 Aralık

Yeni Üslup'u yaratanlar, şairin sözlerini yönelttiği dostlar ve kadınlar 'koro'su gibi bir özellik getirmekle bu topluluğun ululanması ve kendi en içten düşüncelerinin gene bu çevreye açıklanışı olan şiirleri için bir *gerekçe* bulmuş oldular.

Her türlü ulusal şiir böyle çevrelerin ortaya çıkmasıyla, yani dinleyici ve yaratıcılardan oluşan sınırlı ve koşullanmış bir topluluğun toplumsal gövdeden kopup bir araya gelmesiyle başlar.

1940

1 Ocak

Fazla bir şey yapmadığım bir yıl. Üç eser: 'İki Mevsim', *Senin Köylerin* ve 'Arabacı.'

İki hikâye geçmişle ilgili şeyler; içten duyduğum bir isteği yerine getirdikleri ve karar verdiğim zaman.bir üslup bulup bunu sürdürebildiğimi göstermeleri bakımından belki bir değerleri var, ama hepsi bu kadar. Küçük şiir önemli bir şey değil, ama gelecek için umut verici. Bu konuda enine boyuna düşündükten ve şimdiki anlatı havasından kurtulduktan sonra yenilenmiş bir hevesle bu şiire döneceğimi umuyorum.

Düşüncelerime gelince, gerçi bu sayfalarda ayrıntılı olarak açıklamadım düşüncelerimi, ama oldukça değişik, olgun ve bereketli bir hasat elde ettim; üstelik bunları büyük bir canlılıkla kullanacak durumda hissediyorum kendimi; '39 yılı sona ererken yepyeni özlemlerle doluyum ve artık tetikte avını bekleyen bir kedi gibi kendime güveniyorum. Düşünsel bakımdan da bir kedinin çevikliğine ve denetimli gücüne sahibim.

Artık sayıklamıyorum. Sanatım için yaşayarak kafa dirliğine kavuştum. Öte yandan, ölümden korkar oldum, bedenimin bana bir oyun oynamasından ödüm kopuyor.

Kendimi belli bir düzene soktuğum için özsaygıyla yaşadığım ilk yıl oldu bu.

Dante (Yeni Üslup), Stendhal[1] ve Baudelaire gibi sanatçılar *üsluplaştırılmış durumlar* yaratırlar: Hiçbir zaman güzel sözle-

[1] [Elyazmasında: Dostoyevski? / Shakespeare? / Stendhal?].

rin tuzağına düşmezler, çünkü cümlelerin durumları yarattığını bilirler. Bu yazarlar, yazdıkları zaman ipin ucunu hiç kaçırmazlar, çünkü onlar için bir sayfayı doldurmak demek, kapalı bir çemberin içinde, hayattan bambaşka yasaları olan bir alanda oluşan soyut bir durum yaratmak demektir. Öte yandan, bu yazarların karşıtları (Petrarca, Tolstoy, Verlaine) her zaman sanatla hayatı karıştırmak tehlikesiyle karşı karşıyadırlar, sanatlarında yanlışlar yaptıkları zaman, bu öbürleri gibi kalıplaşmış durumlar yaratmada değil, güzel ya da savruk cümleler kurmada kendini gösterir. Bu yazarların sanatı gündelik hayatlarının bir uzantısı olmak eğilimindedir (Petrarca - hümanist; Tolstoy - ermiş; Verlaine - lanetlenmiş şair); gündelik hayatlarında hemen her zaman başarılı insanlardır bu tür yazarlar. (Sanatlarında ise varoluşsal nedenler yüzünden hoşnutsuzluk duydukları olur. Bk. 26 Kasım '39, II. paragraf.) Birinci gruptaki insanlar, tersine, dünya işlerinde başarısız olmalarına rağmen (kimi ölçüsüz insanların yığınların gözüne girmek için yaptıkları gibi) bundan yakınmazlar; yaratacakları eserlerin yapısına uyabildiği ölçüde o eserlerde belirmesine izin verdikleri başka bir dünya kurarlar. Önemli eserlerin büyük yazarları kendi taşan duygularını boşaltmak için bir sayfa bile yazmayıp, esere başlamadan bunun üzerinde uzun uzun düşünüp ona biçim verirler.

Bunlar büyük sanat kuramcılarıdır –onları durmadan düşündüren sorun budur–, öbür yazarlarsa soluk alır gibi, türkü söyler gibi, yaşar gibi yazarlar. Ben büyük yalnızları, hayatta kendi belirli sanat, ahlak ve siyaset anlayışlarının gerçekleşmesinden başka bir şey istemeyen çilekeşleri tutuyorum. Geri kalanların hepsi *yaşantı* peşindedirler; bunların eserleri de bu yaşantıları yansıtan günlüklerden başka bir şey değildir.

Flaubert, *benim* sanatçılarımın istem dışı karikatürüdür (17 Şubat '38'deki değerlendirmene bak – orada şu görülüyor: sanat onun için kapalı, özerk, zekâ yoluyla kurulan bir çember olsa da, sanata insanın ahlaki bütünlüğü girmiyor ve yalnızca güzel tümce hayaletleri birbirini izliyor.)

[.....][1]

[1] [İki satır çıkarılmıştır].

Belki de *üsluplaştırılmış durumlar* senin *imge-anlatılar* dediğin şeydir; bir başka deyişle imgelerin, gerçekliğin somut betimlenmesi olarak değil de 'başlarına bir şeylerin geldiği düşsel simgeler' olarak, anlatının *kişileri* olarak sunulmasıdır.

3 Ocak

Bir çeşit insan vardır ki, hayattan bir şey beklememeye alışmıştır; ne yaptığı bir iş, ne de çektiği acı için bir karşılık umar. Ne olursa olsun, hiç kimseden, hatta yardım ettiklerinden bile bir şey beklemez. Dolayısıyla, ancak dilediği zaman başkalarına yardım eder. Tıpkı benim gibi. (Bk. 20 Şubat '38, IV. paragraf ve 13 Ekim '38, II. paragraf).

8 ya da 9 Ocak

Siyasetle ilgilenmeyişinin kanıtı liberalizme (siyasal hayatı yok sayma olanağına) inanarak bunu zorbalıkla uygulamak istemen. Ancak baskı dönemlerinde siyasal hayatın farkına varıyor ve heyecanlanarak siyasetle ilgilenmeden yaşayabileceğin özgür koşulları gerçekleştirme umuduyla kendi liberalizmine ters düşüyorsun.

11 Ocak

On üçüncü yüzyıldan on altıncı yüzyıla kadar İtalyan şiiri soylular dünyasıyla ilgilidir; yüreğin soyluluğu kavramıyla başlar (Yeni Üslup), töre ve moda soyluluğuna hayranlık duyar (Boccaccio), şövalyelik ruhunu yeniden yaratır (Boiardo), alaycılığa ve kuramcılığa kapılır (Ariosto ve Castiglione). Son bulurken de Shakespeare'e özgü nüktelere ve neoklasik çağın (*grand siécle*) üstün beğenisine yer verir, sonra birtakım romantiklerde (Stendhal, Baudelaire) geçmişe özlem ve yaşama düzeyi olarak yeniden belirir. Burada belki de 1 Ocak, II. paragrafla bazı bağlantılar var. İdeal bir tutum olarak *şövalye davranışı* este-

tik ideal olarak *üslupçu duruma* denk düşüyor olsa gerek. Bu damarın 2 Ekim '36'da ortaya çıkması şaşırtıcı; orada ||şeklindeki iki çizgi 1 Ocak'ı haber veriyor.

Edebiyatta en verimli dönemler yoğun çalışan bir çevirmenler kuşağını izler (Latin edebiyatında Neoteroi topluluğu, Yeni Üslup Şairleri, Elizabeth Çağı yazarları, Romantik dönem üçlüsü, Rus romanı, Amerikan Yeni Gerçekçiliği). Yabancı severlik dendiğinde... Bk. 6 Temmuz '39, II. paragraf.

Tarihte günümüze yaklaştıkça, ayrı ayrı uygarlıkların daha sık birbirine karıştığını, bu karışımın tende ve kanda değil, kâğıt üzerinde yer aldığını görürüz. İstilalar yerine çevirilerle karşı karşıyayız artık.

21 Ocak

Önceleri, iktidar ideolojilere hizmet ederdi; şimdi, ideolojiler iktidara hizmet ediyor.

Parasız olan şeyler en pahalıya mal olan şeylerdir. Niçin? Bize karşılıksız olduklarını anlama çabasına mal olurlar da ondan.

22 Ocak

(Bk. 27 Aralık '39). Bir düşteki görüntüler uyanıklık halindeki baskın bir yaşantıdan kaynaklanır – ve düşte bu yaşantıdan yoğun izler vardır. Söz konusu yaşantı bizde eriyerek bir kaleydoskopa dönüşür ve 'tutku' ('düşten sonra iz bırakan *tutku*', Dante) ile uyanıklık halinin uyaranlarını simgeler. Böylece bir düş âleminin geriye dönük zamansal manzarasıyla nasıl doğduğuna açıklık getirmiş oluyoruz – düş dediğimiz simgesel görüntünün dip yüzeyi olarak bıraktığımız yaşantı gerçekliği.

Ayrıca, düşün neden kurgulu bir anlatı gibi işlediği –bir başka deyişle, neden düşte, bir ayrıntının, ilk görünüşünde örtük olarak var olan ek bir önem kazandığı– anlaşılmış oluyor.

Biz olacakları bilmiyoruz, ama düşteki 'tutku' ve uyanıklık halindeki izlenimler kütlesi biziz. Kısacası, bir hayalinin ilk öğesini, simgesel görüntüsünü değil, ikinci simgesel öğesini bilen (kendi içinde yaşayan) kişi –anlatıcı– gibi. Gözlerimizin önünden geçtikçe, bu hayal gelecek gelişmelerle, *tarihin bir anlam vererek yorumlayacağı ipuçlarıyla* dolu olarak doğacaktır.

26 Ocak

Ölüm için hiçbir şey avuntu olamaz. Ölümün kaçınılmazlığı, değeri, atılan bu adımın önemi konusunda söylenen bütün sözler onun yalınlığını ve korkunçluğunu artırmaktan ve hükümlü bir insanın acı gülüşü gibi durumun ölçüsüzlüğünü kanıtlamaktan başka bir işe yaramaz.

1 Şubat

Proust'a özgü bir şey: Kahven olmadığında, sinirlerin hayal kurmaya elvermeyecek kadar gergin oluyordu. Kendini buna alıştırıyordun ('Çatılar Üzerinde Cennet', 'Manzara' ve *Çadır*'ın[1] örgüsü). Şimdi kahve olduğunda, düş kurmak için gereken rahatlığı engelliyormuş gibi geliyor sana.

Öfke hiçbir zaman birdenbire gelmez. İnsanın ruhunda açtığı yarayla orada patlayacak gücü biriktiren uzun süren bir sıkıntıdan doğar. Öyleyse, *birdenbire öfkeyle parlamak içten ve hesapsız bir yaradılışın belirtisi değildir.* Tersine, elde olmadan beslenen bir hınçın, kıskanç ve içedönük bir yaradılışın belirtisidir.

Hiç öfkelenmeyen insandan sakın (22 Temmuz '38, I. paragraf), çünkü insan ancak kendini denetlemediği zaman içtendir, (7 Aralık '37, VI. paragraf) yollu öğüt şu anlama geliyor: Her insanın içinde belli bir kin biriktiğine göre, özellikle öfkeye kapılıp kendini ele vermeyen insanlara karşı uyanık ol. Sana gelince, içindeki kini gizlemenin bir zararı yok, ama öfkeye kapılarak kendini ele vermen doğru olmaz.

[1] [*Çadır: Güzel Yaz*'ın başlangıçtaki adı].

9 Şubat

Genellikle, kendini esirgememe eğiliminde olan bir insan, hayatına başka türlü anlam vermesini bilmeyen bir insandır.

Hayranlığı meslek haline getirmek, ikiyüzlülüğün en mide bulandırıcı şeklidir.

18 Şubat

Bir kere tek bir konuyla uğraşmanın heyecanı bitti mi, dağınık düşüncelere anlam verecek bir ana düşünce de bulunamaz. Kısacası, insanın aklı kendini ağır basan bir havaya ne kadar kaptırırsa görüşünün kapsamı o ölçüde genişler ve zenginleşir.

Birçok şey bulabilmek için yalnız bir şey aramalı.

19 Şubat

Şiirlerinin kişileri arasında *benzersiz* (yani gösterişli) meslekler biraz fazla yer tutuyor.

21 Şubat

Hiçbir şey beklemediğimiz kimselere karşı yüksekten bakmak, onlardan uzak durmak küçümser bir alaycılık ya da soylulara özgü bir umursamazlıkla davranmak kolaydır. Böylelerinin bizim için hiçbir önemi yoktur; sadece bir oyalanma, bir gösteriş bahanesidirler bizim için, (ısırmayan) hayvanlar gibi.

Kendini üstün görme denir bu çeşit davranışa. Ama birinden bir şey *istemek* zorunda kaldığımız zaman, karşımızdaki insan istediğimizi bize vermeme hakkına sahip olduğu için, onunla eşit bile değil, ondan daha aşağı durumdayızdır.

En yetkin davranış tam bir kayıtsızlıktan doğar.

Bize kayıtsızca davranan bir kadını çılgınca sevmemiz belki de bu yüzdendir; böyle bir kadın 'üslup'un, 'yüksek tabaka çe-

kiciliği'nin, aranan her şeyin temsilcisidir. İşte, *elde etmek* istediğin kadına *kendini hiçbir zaman bütün benliğinle vermemen* gerekliliği konusunda 1937- 38 yıllarındaki sonu gelmeyen düşüncelerin karşılığı – özellikle 16 Kasım '37, II. paragraftaki düşüncelerinin.

22 Şubat

Bu günlüğün ilginç yanı, belki de iç hayatının ana eğilimlerini gösteren önceden bilinmedik düşüncelerin bolluğunu ve esinlenme dönemlerini bir araya getirmesidir. Zaman zaman ne düşündüğünü anlamaya çalışıyorsun ve ancak iş işten geçtikten sonra o andaki düşüncelerinle önceki düşüncelerin arasında bir bağlantı kurmaya kalkışıyorsun.

Bu sayfaların özgünlüğü, yapının kendi kendine kurulmasını ve *nesnel olarak* karşına çıkmasını beklemende.

Düşüncelerindeki bu sıralanışın kendiliklerinden sağlam yapılı bir eser ortaya çıkartacağına karşı duyduğun güvende fizikötesi bir nitelik var.

.....

Henüz Yazılmamış Bazı Şiirler Hakkında'da söylediğin gibi, lirik şiir derlemeleri böyle yazılır. Öyleyse 'şiirler'le 'düşünceler' arasındaki ayrım aldatıcı bir ayrım mıdır? Düşüncelerin *kendin için* bir sorunu açıklama çabaları, şiirlerin ise *evrensel* bir imge yaratma çabaları olduğunu söylemek yeter mi? Yeteceğini sanmıyorum.

.....

Bütün bir hayatın toplu eserleri için aynı sorun söz konusudur: Her eser elbette kendi başına bir yapıdır, ama bir arada ele alındıklarında sadece bir sıralanış mı ortaya çıkar, yoksa bir yapı mı? Tarih yazanlar için edebiyatta yüzyılların var olmadığını burada hatırlatmak bilgiçlik olacak. Bir yüzyıl deneye dayanan, soyut bir birimdir, ama bir hayat, bir birey bundan fazla bir şeydir.

En azından yaşayıp kendini geliştirmiş olması bakımından daha fazla bir şeydir; ama eserleri toplu olarak ele alındığında, bu eserlerin her evresinin tamamlanmasında günlerin birbirini

izleyişinden ve kendi özeleştirisinden doğan bir yapı bütünlüğü de söz konusu olabilir mi? Fizikötesi bütünlük dediğimiz bir şey?

.....

Tersine. Yapısı sağlam tek bir eser, değişik parçaların ayrı ayrı gözden geçirilmesinden sonra (ve elbette son biçimi vermeden önce) bir araya getirilmesinden başka türlü ortaya çıkabilir mi?

Şiire olan ortak inancımızın bir gün kıskançlık yaratacağını göreceğiz.

Anladığıma göre ben yalnız kalmayı öğrendiğim zaman olgunlaştım, başkaları ise insanlarla birlikte olma gereğini duydukları zaman.

23 Şubat

Shakespeare'in insanüstü büyüklüğü yalnız eserlerinden değil, *Antonius ile Kleopatra, Macbeth* (?) ve birçok güldürüleriyle birlikte eserlerinin üçte ikisini yayımlayamadan ölmesiyle de ortaya çıkıyor.

Bu o kadar olağanüstü bir şey ki, insan ister istemez on yedinci yüzyılın başlarında yayıncılığın pek yaygın olmadığını ve bir kere bir kitap yazıldı mı, bunun doğal olarak sonraki kuşaklara kalacağına inanıldığını düşünüyor. Ama bu durumda, Shakespeare'in oyunlarını oyuncuların elindeki birbirinden kopuk ve bozulabilecek metinler halinde *bırakmasını* nasıl açıklayabiliriz? Bununla uğraşacak zamanı olmadığı söylenemez.

Dünya ile alay eden bir bilgelik karşısındayız burada. İnsanüstü bir *davranış* bu.

24 Şubat

Bizi mutlu kılmakla sorumlu saydığımız kişiler ya da kurumlar, dilersek kendimizi onlara karşı çıkma gücüne sahip öz-

gür kimseler saydığımızı onlara hatırlattığımız zaman yakınmakta haklıdırlar. *Kendimiz için başaramadığımız her şey, özgürlüğümüzü o ölçüde eksiltir.* Bir hekimin elindeki hasta, ister bir kahraman, ister bir siyasal parti olsun, bir kurtarıcının elindeki toplum gibidir.

Nasıl? Hem toplumu, yani kendinizi yeniden düzenlemesi için birini görevlendiriyorsunuz, hem de özgür kaldığınızı mı ileri sürüyorsunuz?

Sadece ekonomiye dayanan bir toplum olmadığı için, her bilimsel ekonomik düzen gizli bir inancın kesinliğini de birlikte getirir ve bu gizli inanç ya da yönetim ilkeleri manevi hayatı da etkisi altına alır. Toplumun düzenleyicisi, ekonomik alandaki her aykırı görüşü nasıl ortadan kaldırmak *zorundaysa*, manevi hayattaki aykırı düşünceleri de ortadan kaldırmak *gereğini duyacaktır.*

Tümüyle ekonomik denetim altında olan bir toplumun manevi bakımdan özgür olması bir çelişkidir.

(Bk. 30 Temmuz ve 27 Ağustos '39). *Ahlak ülküsü* ortak bir kavramdır. Bireyin ahlak ülküsü yoktur; çünkü birey kendi mutlaklığı içinde (sonsuz şimdiki zaman) bir ölçüye uymaz, sadece *vardır.* (Bergson, *Ahlak ile Dinin İki Kaynağı*).

İçindeki bireylerden biri her zaman ona başkaldırabileceği için bir toplum mutlak olamazsa, herhangi bir kişi de böyle bir duruma *bir an için* erişse bile, *daha sonraki anda* o durumdan uzaklaşabileceği için uzun bir süre mutlaklığını koruyamaz. Bu söylediklerin 22 Şubat '40'ta yazdıklarını yeniden gündeme getiriyor ve tek tek anların –en bilinçli olanların bile– mekanik yoldan art arda dizilişiyle yakalanan bir yaşamın metafizik bir kurgu içinde biçim kazanabileceğini yadsıyor. Gerçekten de, düşüncelerin mekanik olarak art arda dizilişi zamanın deney yoluyla bilinen dizgesine denk düşer. Bir yaşantının metafizik değeri olması için zamandan kaçması gerekir. Gündelik yaşamda öyle görünüyor ki bu, yalnızca belli anlarda –zamandan kaçışta– gerçekleşebilir.

'Şiir yalanı' (3 Ekim '38, III. paragraf) –deneysel zamanın yerine mutlak zamanın koyulması– 'göklerin krallığı'ndan daha çekici bir nitelik kazanır; çünkü göklerin krallığı yalnızca belli

anlarda gerçekleşirken, şiir yalanı, yer değiştirme de tek bir mutlak an değerinde olmakla birlikte, hoş bir biçimde yayılan ve kimi zaman uzun deneysel süreleri kapsayan kurgular şeklinde gerçekleşir.

.....

Demek ki bir yapıtın birliği, bütün anlarının mutlak ya da metafizik dediğimiz tek bir âna ait oluşu demektir.

Yaşamı her zaman deneysel zaman çerçevesinde yaşamaya ve aslında mutlak zamanı ahlak edimlerinde yalnızca deneysel zamanın yadsınması olarak görmeye alışmış biz insanlar için söz konusu birliği, yapıtın içinde yer aldığı durum ve görüngülerin belirlenimci gelişimi dışında belirlemenin güçlüğü de buradadır. (Ahlak edimi gibi sanat yapıtının da *kendine özgü* yapısı buradan kaynaklanır, mutlak oldukları için doğaları gereği kolektif olmayan yaşantılar olmalarından.)

'Anlık' bir sanat eseri, bir 'parça' yaratmak, ahlaka uygun bir an yaşamak gibi kolaydır; oysa o ânı aşan bir sanat eseri yaratmak, cennette yüreğin bir vuruşundan daha uzun bir süre yaşamak gibi zordur. Cenneti bir andan fazla bir süre için düzenleme sanatı (ermişlik), bir şiiri anlık durumundan ötede düzenlemeyle eşdeğerlidir.

(Ahlakı, temelde, ayrı ayrı alanlarda oluşan bir kavram olarak düşündüğüne göre), birincisi hemen hemen imkânsız görüyor, fakat ikincisinde başarılı olacağını umuyorsun; bu da senin gerçek yeteneğinin ahlak değil, şiir alanında olduğunu gösteriyor. İstediğin oldu mu?

26 Şubat

Zamanda nasılsa, uzamda da öyledir. Şiir ve resim. Resimde, deneysel uzam nasıl olmamalıysa, bir şiirde de, deneysel zaman olmamalıdır.

Bu yüzden, bir eser yaratmak bir insanın kendi zamanını, kendi uzamını mutlaklaştırması demektir. Bunun en güvenilir yollarından biri, bilindiği gibi, deneysel zamanı ve uzamı değiştiren duygu yoğunluğu öğesini işin içine katmaktır. (Yoğun tutkuyla dolu bir saat, saatteki aynı süreden daha uzundur. Can sı-

kıntısının yoğun bir tutku olduğunu, *yapacak bir şeyi olmamanın* getirdiği gerilimle zamanı uzattığını unutma.)

.....

Senin düşünceye dalma dediğin şey (*kendi* şiirsel özelliğin) deneysel düzeyden şiirsel düzeye geçiştir.

Evrimin tohumdaki ani *değişmeler* yoluyla ilerlediği (*De Vries*), daha sonra doğal seçilme yoluyla korunduğu (J. Rostand, *Kalıtım* ve *Irkçılık*) varsayımı, senin şu yaşantınla örtüşüyor: İç yaşam (kavramların ve imgelerin yaratılması) bir düşünceden ötekine (biyolojide, bir bireyden ötekine) gelişme yoluyla değil, ani sezgilerle (*her zaman* tohum halindeki dönüşümler) gerçekleşir; yalnızca sonradan bu sezgilerin daha önceki sezgilere bağlı olduğunu keşfeder ve onları koruruz (içsel seçim).

29 Ekim '39, II. paragraf ve 1 Kasım'daki örnek, içsel yaşam ile biyoloji arasındaki bir başka koşutluk niteliğinde. Tek tek içselleştirilmiş bir kavram ya da bir imge değil, birbirine yaklaşan iki kavram ya da iki imge benzersiz bir ürün (ani bir değişim) ortaya çıkarıyor. Çoğu zaman son derece mutlu insanlar yaratan birbirine uzak ırklar kaynaşması.

27 Şubat

24 Şubat'taki çözümlemen yanlış; orada, bir yaşamın, tek tek önemli anlarının bütünü deneysel bir ardışıklık oluşturduğu için, metafizik yoldan kurulamayacağını öne sürüyordun. Sonsuz anların (ahlaki edimler, şiir edimleri, kavramsal edimler) deneysel dizilişinin sonradan yorumlanması ve yaşamsal bir kurguya göre düzenlenmesi mümkün.

O kadar ki, şunu kabul ediyorsun (22 Şubat, IV. paragraf ve 26 Şubat, II. paragraf): Kurgulanmış *herhangi* bir yapıt her zaman anlık aydınlanmalardan –metafizik anlardan– oluşur; bu anlar sonradan kaynaştırılır, bir başka deyişle birleştirilebilir oldukları açıklık kazanır.

Ne kadar anhk, ne kadar gizli olursa olsun, hiçbir düşünce dünyada bir iz bırakmadan geçemez. Bu hiç değilse her insan

için kesinlikle böyledir. Ne var ki, böyle bir düşüncenin *nesneler üzerinde* de bir iz bırakıp bırakmadığını bilmek ilginç olurdu. Yalnız, o düşüncenin etkilediği insanın onu değişik bir biçimde kullanması bakımından değil de, o düşüncenin nesnelerin kendileri üzerinde bırakacağı izi, sözgelimi, insanın o düşünceyi düşünürken ölmesi durumunda ne olacağını bilmek. Bu da dünyanın bir ruhu olduğuna inanmaktır. Yani başka bir sorundur.

1 Mart

Bir hikâyenin dengesi iki şeyin aynı zamanda var olmasına bağlıdır: (1) hikâyenin biteceğini bilen yazar, (2) bunu bilmeyen hikâye kahramanları. Birinci tekil şahsın anlattığı hikâyelerde olduğu gibi, yazarla hikâye kahramanı birbirine karışırsa, dengeyi sağlamak için öbür kişilerin boyutlarını büyütmek gerekir. Bu yüzden, hikâyenin kahramanı, *hikâyeyi kendisi anlatıyorsa*, her şeyden önce bir seyirci olmalıdır (Dostoyevski: 'Bizim mahallede'; *Moby Dick*: 'Ishmael deyin bana').

Hikâye birinci tekil şahıs ağzından anlatılıyorsa, hikâye kahramanının daha başlangıçta hikâyenin nasıl biteceğini bilmesi gerektiği açıkça ortadadır. Tabii yazar şimdiki zamanı kullanmıyorsa.

Üslubun insanın kendi iç hayatının dile gelişi olduğu yolundaki görüşün (24 Ekim '38; 5 Kasım '38) hikâyeyi şimdiki zamana ve birinci tekil şahsa aktarma *eğilimini gösteriyor*, böylece hikâyenin ne olacağını bilenle bilmeyen arasındaki dengeyi ortadan kaldırmış oluyor. Hikâyeyi şimdiki zamanla geçmiş[1] zaman arasında bir perspektif oyunu olarak tasarlamanın olanaksızlığı buradan doğar.

Tiyatronun güzel yanı, bütün kişilerin birinci tekil şahıs ve şimdiki zamanda olmaları ve sonun nasıl geleceğini bilmemeleridir.

[1] [Elyazmasında: gelecek? / geçmiş].

9 Mart

Doğalcılık romancılara eylem olmayan hiçbir şeyin hikâyeye sokulmamasını öğretti – artık hepimizin kanında olan bir şey bu. Bir zamanlar, olayların geçtiği yerleri nesnel olarak anlatmak olağan bir şeymiş; şimdi bütün bunlar hikâye kahramanının gözüyle betimleniyor; ama artık herkes konu dışına çıkılmaması gerektiğini kavramış durumda. Doğalcılıkta yazar gerçeklik adına nasıl gözden kayboluyor idiyse, şimdi de hikâye kişisinin gözünün önünden kaybolmak zorundadır.

17 Mart

Tümüyle günah duygusundan uzak bir hayat mümkün olabilseydi, ne korkunç bir boşluk olurdu bu!

Denebilir ki, hayatta bu duygu (yasak olan şey) neyse, sanatta malzemenin güçlüğü de odur; bu güçlük olmasaydı, başta sanatçılar olmak üzere, hepimiz sıkıntıdan patlardık.

Elbette, hayatın *tadı* insanın bu duyguyla çatışmasında, uzlaşmasında, onun gerektirdiği çözümleri aramasındadır. Böyle bir duygudan büsbütün yoksun olmaktansa, bu duyguya sahip olup ona uymamak yeğdir. (22 Temmuz '38, III. paragraf, pişmanlık üzerine). Bazı şeyleri yapamayacağımız ya da yapmamamız gerektiğini bilmek bizim için son derece çekicidir (bk. kendi yazdığın 'Âdem ile Havva' ve 17 Eylül '38, VII. paragraf).

25 Mart

Senin gibi azla yetinmeye, yalın şeylerden hoşlanmaya alışmış bir insanın savaş ya da ona benzer bir olayın güçlükleri ve yoksunluklarıyla karşı karşıya kaldığı zaman daha az güçlük çekeceği doğru değildir. Niçin? İnceliklere, bolluğa, geniş bir seçme olanağına sahip olan bir insan, katı gerçeklerle karşı karşıya gelince, yalın ve az rastlanır şeylerin çekiciliğini bulacaktır; sen ise, tersine, daha kötü duruma düşemeyeceğin gibi yeni bir şey de bulamayacaksın.

Bir kitabın *yaşayan* dengesi, yazarın kaleminden ortaya çıkan *olayların* doğalcı mantığı ile bir efsane gibi yazarı etkisi altında tutan bir iç mantığın önceden tasarlanmış ve bellekte tutulan düşüncesi arasındaki karşıtlıktan doğar. Birincisi ikincisinin sınırları içinde çabalar ve simgesel ve anlatımsal anlamlar yüklenir. Bu iki yaşama biçimi birbirinden ne kadar uzaklaşırsa, eserin yayıma hazırlanışı da o ölçüde heyecan verici olur. (Bk. 14 Aralık '39).

28 Mart

Latin şiirinin coğrafi nitelemeleri (*'ante tibi Eoae Atlantides abscondantur'*),[1] hayali gerçekliği geçmişe ve uzaklığa yerleştirerek mit *yapmanın* en uç –üzerinde düşünülmüş– biçimidir. Antikçağ zihninin becerebildiği tek egzotikliktir bu: efsane tanımlama haline gelir ve nitelemeyle sınırlı tutulur – çünkü o zamanlar her şey sınırdır. Burada simgenin (anıştırmanın?) nasıl üslup haline geldiği görülür (bk. bir önceki düşünce). Bk. özellikle *simge* konusunda kesin açıklamalar getirdiğin 10 Aralık '39.

29 Mart

Yarınki bilimin göz kamaştırıcı vaatlerinin seni korkuttuğunu ve bunların boşa çıkmasından büyük sevinç duyacağını kabul etmelisin. Bilim öldürücü savaş silahları yarattığı için değil (bu silahlara karşı bir savunma nasıl olsa her zaman bulunacaktır; üstelik, senin canını sıkan insanların *öldürülmesi* değil: İnsan ölmek için gelir dünyaya), bilim bir gün insanın kişisel ve fiziksel hayatı üzerinde de buna benzer baskı yolları getireceği ('içtenlik testleri', kısırlaştırma, vb.); insanın yerini tutacak şeyler bulacağı (robotlar); ya da özel ve fiziksel hayatına yön vermeye kalkışacağı (yapay dölleme, davranışların sınıflandırılması, hareketlerin Taylor yöntemine göre sayılarla denetlenmesi, vb.) ve böylece hayatın yaşanmaya değmez bir nitelik alacağı

[1] ['bekle gizlensin Atlas kızları alacakaranlığa', Vergilius, *Georgicalar*, Birinci Kitap, 219. dize].

için. Geleceğin romanlarının tipik sonuçları, aslında, bu çizgilere göre yaşanan oldukça sıkı bir denetim altındaki bu hayatın betimlenmesinden başka bir şey değildir: baş belası durumun doruk noktaya varışı ve bu yüzden yığınların zincirlerini koparmışçasına birbirlerini öldürmeleri, çıldırmaları, bir karabasandan kurtulmaya çabalamaları. Kısacası, kılıçla ya da ölüm ışınlarıyla ölmek bir şey değil; korkunç olan bilimsel olarak yaşamak. Bir avuntu: 25 Ekim '38'de düşündüklerin.

6 Nisan

[.....][1]
Eski ritimler:

Pupe fiape
côme rape
rape d'uva
d'una fômna patanuva.

[Pörsük memeleri
çıplak bir kadının
sanki birer salkım
üzüm salkımı.]

[.....][2]

7 Nisan

Bir insan yaşından daha fazla gösterir, bir başkası ise her zaman olduğundan daha genç görünebilir. İki ayrı insan tipidir bunlar; belki aralarında başka ayrımlar da vardır.

Sen yaşından daha genç görünenlerdensin. Otuz yaşında, o kadar yaşlı olduğuna inanmıyorsun.

[1] [İki satır çıkarılmıştır].
[2] [Piemonte lehçesiyle yazılmış müstehcen bir tekerlemenin dokuzdizesi çıkarılmıştır].

16 Nisan

Her zaman çalışıp inceleyen, sayfaları çevirerek gözlerini doyuran bir gencin en önemli şiirlerini balkona çıktığı, ormanda, kırda bayırda dolaştığı anlarda yaratmış olması önemli bir şeydir. Şiir 'hayat boyunca yaptığımız iş'in, her zamanki uğraşımızın değil, başımızı kaldırıp hayatla yüz yüze gelmekten şaşkınlığa düştüğümüz anların sonucudur. (Sıradan işler bile bunlar üzerine düşündüğümüz zaman şiirleşir, olağan olmaktan çıkıp olağanüstü bir nitelik kazanır.)

Bundan da anlaşılıyor ki yeniyetmelik dönemi, şiir için önemli bir hammaddedir. Bu dönem –olgunlaştığımız zaman– henüz başımızı işimize eğmediğimiz geçici bir an gibi görünür.

19 Nisan

Kuşaklar yaşlanmaz. Her dönemin, her uygarlığın genci her zaman aynı olanaklara sahiptir.

Roma İmparatorluğu ırkın bozulması yüzünden yıkılmamıştır, (bunun böyle olduğu, bu çöküşe tanıklık eden ve daha sonra gelen kuşakların bu yıkıntıdan manevi bir imparatorluk –Katolik Kilisesi– kurmalarından bellidir), bu çöküşün nedeni ekonomik ve toplumsal koşulların değişmesiyle yönetici güçlerin dağılmasıdır (ekonominin zayıflaması, yönetimin taşra illerine kayması, barbarların gelmesi, vb.).

20 Mayıs

Yapay Cennetler gerçek Baudelaire *cennetini* betimliyor, onun programı niteliğinde; gel gelelim, bu yapıt oraya bir hileyle ulaşılabilmesi olasılığını dışlıyor, bunun yerine bütün bu iç dünyanın zihnin mağrur ve zorlu eseri olmasını talep ediyor. Kısacası, *Yapay Cennetler* uyuşturucuların rekabetine karşı çıkıyor – onların artılarını dile getirse de. (Özellikle, Baudelaire'in gerçek poetikası niteliğindeki *İnsan-Tanrı* başlıklı IV. Bölüm).

21 Mayıs

İnsanın karşıtıyla evlenmeyi yeğ tuttuğu doğruysa ('hayatın kuralı'), bunun nedeni bizimle aynı eksiklere ve aynı özelliklere sahip bir insana bağlanmaya karşı içgüdüsel bir tiksinti duymamızdır. Bu da herhalde bize yakın birinde gördüğümüz eksiklerin ve özelliklerin, kendi eksik ve özelliklerimiz olduğu zaman, özgünlükleri yüzünden bağışlanabilir gariplikler sayılacağı yolunda beslediğimiz umudun boşa çıkması yüzündendir.

28 Mayıs

Faulkner'in benzetmeleri (*Kutsal Sığınak*), *'a l'è fol côme na vaca 'n bici'*[1] türünden lehçe özelliklerine ve imge zenginliğine dayanır. Sözgelimi, sağır bir ihtiyarın gözleri için 'arkaları görünecek kadar içe dönmüş' ya da erkekleşmeyi düşünen ve kendisini bir eldiven parmağı gibi düşmüş hisseden Temple. Bütün bunlar Elizabeth Çağı yazarlarına özgü imgelerdir: 'Yaltaklanan bir köpektir kader; ne yapsak uzaklaştıramayız.' Nesne yerine anlatımsal bir belirti koyan imgelerdir; dili yaratan imge parıltılarıdır (Latince *ad-ripare*, yani 'kıyıya varmak'tan; *arrivare*, yani 'varmak, ulaşmak' eyleminin doğuşu gibi).

29 Mayıs

Tourneur'ün *Öç Alanın Trajedisi* adlı oyunu, işe giriştiği zaman değer verdiği her şeyin soysuzlaşmış ya da soysuzlaşmakta olduğunu gören öfkeli bir öç alıcının hikâyesi olabilirdi; annesi Graziana ile kendisi arasındaki sahneden (II, i) ve kız kardeşi Castiza'nın sözlerinden (IV, iv) oyun bu yönde gelişecekmiş gibi görünür. Ne var ki ana hemen pişman olur, kız kardeş de aynı pişmanlığı duyuyormuş gibi davranır. Böylece hikâye öç alıcılarla şehvet düşkünü saraylılar arasında geçen bir entrika ve kan dökücülük oyununa indirgenir; beş perde boyunca Vindice ne bir ahlak *dersi* alır, ne de yeni bir yaşantı kazanır; kuru-

[1] [Piemonte lehçesi: 'Bisiklete binmiş bir inek gibi çılgın'].

lu bir çark gibi öç almak istediği kimselerden öç alır, sonra da aynı çarka kapılarak cezalandırılır. Vindice'nin son sözleri hiçbir zaman Shakespeare'in kişilerinin ya da Webster'in *Ak Şeytan*'ındaki Flaminea ve Vittoria'nın etkileyici son sözleri değil, sağduyuyla önlenebilecek çılgınca bir davranıştan sonra duyulan acı öfkenin ifadesidir: 'We die after a nest of dukes' ('Dükaların yuvası uğrunda can veriyoruz') sözleri pek yetersizdir.

Tourneur'ün 28 Mayıs türü imgeleri:

'Sfoot, just upon the stroke
jars in my brother; 'twill be villainous music"

ve bir yoksul imgesi:

"... hope of preferment
will grind him to an edge..."

1 Haziran

İnsanlar neden numara yapar, şıklık düşkünü, kuşkucu, çilekeş, aylak rollerini oynarlar? Hayatla kendi kafalarında bile olsa, belli bir değer ölçüsüne, belli bir disipline göre yüz yüze gelmekte bir üstünlük görürler de ondan.

Gerçekte, mutluluğun gizi de budur: bütün izlenimlerimizin ve ifadelerimizin uyacağı bir tutum, bir üslup, bir kalıp bulup benimsemek.

Tutarlı, kapsamlı ve canlı bir kalıba göre yaşanmış her hayat klasik bir hayattır.

5 Haziran

Acı, insanın büyülü bir hayal dünyasında yaşamasını sağlar; bu dünyada sıradan, gündelik şeyler bile şaşırtıcı, heyecan verici, her zaman sıkıcı olmayan bir nitelik kazanır. Ruhla gerçeklik arasındaki boşluğun farkına varmamıza yardım eder; bizi

yükseltir, gerçekliği ve kendi gövdemizi bizden uzak ve tuhaf şeyler olarak görmemizi sağlar. Acının eğitici etkinliği budur.

Savaş gerçeği şu basit düşünceyi öne sürer: Bunca arkadaşınız ölürken ölmek üzücü bir şey değildir. Savaş insana bir topluluğun parçası olduğu duygusunu verir. Hoş geldiniz! Buyurun!

9 Haziran

Kendisini bir tutkuya kaptırmış kişi bunun sonucu olarak bütün insanlardan nefret eder, çünkü herkesi tutkusu konusunda onunla yarışan bir insan ya da bir engel olarak görür.

12 Haziran

Savaş herkesin kişisel hayatını oldukça yalın bir kalıba –çatışan iki taraf– uydurduğu ve her an ölümle karşı karşıya gelinebileceği düşüncesiyle en sıradan davranışlara bile insanüstü bir önem kazandırdığı için hayatın gerilimini artırmış olur.

13 Haziran

'İlan-ı harp', 'ilan-ı aşk' gibidir. İnsan düşmanıyla eşit duruma gelir; yükselmesi de, düşmesi de onunla aynı koşullara uyar. Bir kere âşık olduk mu, kendimizin de işlemeye hazır olduğumuz günahlar yüzünden suçlarız düşmanımızı.

12 Haziran'da savaş konusunda söylediklerini aşk konusunda da söyleyebilirsin.

14 Haziran

Ölçünün iyilik-kötülük değil de, kurnazlık-budalalık olduğu siyasal hayatta en aşağılık oyunlara bile izin verilmesinin nedeni şu olmalı: Siyasal kurumlar ölmedikleri için, herhangi bir Tanrı karşısında da sorumlu değildirler. Bireysel ahlakın tek nedeni ise bir gün öleceğimizi ve ondan sonra ne olacağını bilmememizdir.

16 Haziran

(Hava saldırılarına karşı uyarmalar)

Bu kulak tırmalayıcı gürültüler, herkesi titreten bu boğuk sesli patlamalar savaştan önce yalnız serinkanlılıkla karşılanmıyor, kimsenin dikkatini bile çekmiyordu. Her tutku –burada, korku– onu hazırlayan etkenlere karşı belli bir duyarhhk yaratır ve daha önce farkına varılmadan geçilen bütün bir nesnel yaşama alanını ortaya çıkarır. Tutkularımız oldukça dünya hakkında *yeni bir şey öğrenmemizin* de sonu gelmez.

Döblin'in *Devler*'inin soyut betimleyiciliği, *Berlin Alexander Alanı*'nın insan yaşantısı ve derin düşünceyle yüklü göründüğü noktalarda bile yalnızca kaba ve sıradan, dramlaştırılmamış, *betimlenmiş* gündelik gerçeklik malzemesiyle doldurulduğunu açığa çıkarıyor; bu da günümüzün ve senin birçok anlatının ortak kusuru.

Döblin, Dos Passos, sen: Bir salgın gibi yaygın gerçekçilikten kaçmak istediğinizde, soyut dışavurumcu kurgu tuzağına düşüyorsunuz. Sizde özellikle dram duygusu eksik.

Yalnızca çok sayıda farkh kişi olmayı öğrenmek yetmez (Dos Passos bunu başarıyor), bu kişileri *seçerek* olmayı ve onların özelliklerini seçmeyi de öğrenmek gerekir (Dos Passos'un portreleri bir kişiden ötekine aktarılabilir).

18 Haziran

Bir toplumun meclisle yönetilmesi kralla soylular arasındaki çatışmalara bir odak noktası sağlar.

Meclis yönetiminin gereği, hükümdarlıkların (ya da diktatörlüklerin) yıkılmasıyla değil, oligarşilerin çökmesiyle duyulur; çünkü hükümdarlıkların ya da diktatörlüklerin yıkılmasıyla oligarşiler ortaya çıkar.

21 Haziran

Doğayı insanca davranıyormuş gibi betimleyerek canlandırmak ('tarla suların altında dinleniyordu'), aslında en içgüdüsel imgelerden yararlanmak olduğu için ('yağmur *mırıldanıyordu*') bir lehçe özelliğidir ve nesnelerin betimlemesini birtakım garipliklerin belirtilmesine indirgemektir.

Öyleyse, izlenimciliğin karikatürcülükle yakınlığından söz edebiliriz.

Senin yaşama uğraşının püf noktası, uğraşla ilgili olarak *anlatım gereksinmesini*, yaşamla ilgili olarak da *insanlarla ilişki gereksinmesini* duymandır.

Yaşamda nefret edilecek, yabancı, bilinmeyen birisi oldukça, yapacak bir şeyler de olacaktır: ona yaklaşmak.

Senin poetikan zorunlu olarak dramatik, çünkü iletin iki kişinin buluşması –bu buluşmaların gizemi, çekiciliği ve serüveni–, iç dökme değil.

Şu âna kadar çevre karşıtlıklarını (güneye karşı kuzey; kırsal alana karşı şehir) yeğledin, çünkü bunlar gösterişli biçimde iki kişinin karşıtlıklarına bürünüyorlar.

23 Haziran

Hayatı dile getirmek için yalnız birtakım şeylerden vazgeçmekle kalmamalı, bu fedakârlık konusunda susabilme yüreklili-ğini de göstermelidir.

İngiliz edebiyatının on dokuzuncu yüzyıldaki estetizmi –Keats'den Hardy'ye kadar uzanan dönemdeki güzel imgeler, Oxford'a özgü değişmeyen hava– hep Elizabeth Çağı'nın bir yansımasıdır.

Dostoyevski'nin çıplak ve sözel anlatımı ile bütünüyle zihinsel, akla vurucu yaratıları arasında bir ilişki var. Onun yaşamı hissetme gücü canlı imgelerle değil, gündelik yaşamın oluşturduğu dramatik ve görüsel varlıklarla ifade buluyor. Platon'la karşılaştır: diyalektik, mitler (diyaloglar, Dostoyevski'nin görüleri).

Bk. bugünkü II. paragraf. Elizabeth Çağı'nın en az etkilediği yazar olduğu için Defoe en büyük İngiliz romancısıdır. Bozulmamış bir sesi vardır, Defoe'nun. Öbür yazarlar, hatta Dickens bile, ya şiirlerinde ya da güldürü anlayışlarında, on yedinci yüzyılı yansıtırlar. Hayal güçleri zengin, bol *imge* kullanan yazarlardır bunlar, ama Elizabeth Çağı yazarlarının coşkunluğunu ve nükte zenginliğini artık yitirmişlerdir. Bol bol söz sanatlarından yararlanırlar; *bu söz sanatları kahramanlardan* kaynaklanmadığı için, dramatik değildirler.

Bir hikâye, içinde yalnız bir kişi olduğu zaman bile dramatik olabilir (Defoe). Ama bu durumda karşıtlık insanla çevresi arasındadır.

24 Haziran

Tess bir türlü canlılık kazanamaz, çünkü romandaki kişilerden tekinin, hatta karikatür olarak çizilmiş olanların bile, kendine özgü bir dili yoktur. Tess nasıl konuşur? Angel nasıl konuşur? Yazarın diliyle. Her şeyi içine alan bu dil gene de zengin, soyut ve zaman zaman çok güçlü bir sahneyi betimlemeye yarayan –sözgelimi, Angel ile Tess'in Sandbourne'de buluşmaları, Bölüm LV (burada etkili bir dil vardır, ama kişiler canlı değildir)– ağırbaşlı bir anlatım yöntemidir. (Melodram).

Melodram, kişiler bir sahnedeki etkili duygular aracılığıyla konuştukları zaman, kişi olarak değil de duygusal drama bir gerçeğe benzerlik kazandıran eğreti öğeler olarak bulundukları zaman meydana çıkar.

Ama bir hikâyede bile *kişilere* saygılı davranmalı, böyle olmazsa hikâye melodramlaşma eğilimi gösterir. Hayatta hırs ve zevk düşkünlüğü neyse, sanatta da melodram odur.

Elbette, insanın kişileri *kullanma* hakkı vardır; ama bir etki yaratmak için değil, daha çok bir yapı kurmak için yapmalıdır bunu; tıpkı hayatta da bir duygu ya da bir deney için değil de, anlamlı bir şeyi gerçekleştirmek için olduğu gibi.

27 Haziran

Eski bir halktan, insan, büyük bir dayanışma, yasalara saygı ve buna benzer şeyler bekler. Genç bir halkın ise birçok şey yapmasına göz yumulur. İnsanların gençliği ve yaşlılığı bir parçası oldukları ideolojilerin gençliği ve yaşlılığıdır. Bu durumda, genç bir ideoloji birçok iyi şeyi kötü bir şekilde yapar, çünkü bunların ne kadar yanlış olduklarını ya da tepeden inme bir müdahale olup olmadığını anlama olanağı henüz yoktur. Yaşlılardan ise sadece yasalara saygı beklenir.

28 Haziran

Tarihte bile, öyle bir durum olabilir ki, hoşa gidecek bir şey nedense gerçekleşemez: İş işten geçtikten sonra gerçekleşir. Eski imparatorluklar barışçı, uygar ve iyiliksever oldukları zaman yıkılırlar; oysa bir devlet taşkın, yasalara saygısız ve saldırgan oldu mu, onu kimse durduramaz.

3 Temmuz

Devrim konusundaki bunca heyecan, *tarihin* kendini yaratmasına bunca düşkünlük ve bütün bu anıtsal tutumlar tarihi kanıksamış olmamızın bir sonucudur. Yüzyılları sanki bir kitabın sayfaları gibi görmeye alışmışız ve ne zaman bir eşek anırsa, geleceğin borazanlarını duyduğumuzu iddia ederiz.

Yalnızca bireylerde değil halklarda da bir *ikiye bölünme* meydana geldi.

Üstelik, her şeyi tarihin gözüyle gördüğümüz için, sonunda az çok başarı kazanacak olan düşüncelerle, soyut kavramlarla yargılıyoruz her şeyi, bir insanın ne olduğunu da artık bilmiyoruz. Başka bir deyişle, öğretilerimizin genişliğiyle, düşmanın *adından* bile nefret edildiği –barbarlık törelerinin en dindarca bir örneği– zamanlara döndük. Yalnız o zamanlarla aramızda şu ayrım var: Hiç de dindar değiliz artık.

6 Temmuz

Ancak kesinlikle var olan şeyleri öğretebiliriz (teknik gibi). Bunun dışında, bir şey öğretebilmemiz için, onun bizim dışımızda da var olan mutlak değerine, nesnel varlığına inanmamız gerekir.

7 Temmuz

Estetik değerler, ahlakın özü, gerçeğin ışığı öğretilemez. Her insan kendi içinde yaratmak zorundadır bunları. Bu kavramlar *mutlak,* zaman ve toplum dışı değerler oldukları için (bk. **27** Ağustos '**39** ve **24** Şubat '**40**, **II**. paragraf) başkalarına iletilemez. Kelimeler bu kavramları ancak ana çizgileriyle dile getirebilirler.

8 Temmuz

Dostoyevski'nin kitaplarındaki kadın kahramanlar talipleri arasından hangisini seçeceklerine hiçbir zaman karar veremezler. (Nastasia Filippovna, Prens ile Rogozin arasında kararsızdır; Katerina Nikolsievna ise Versilov ile delikanlı arasında; Gruşenka da Dimitri ile Feodor Karamazov arasında). Bir gün olumsuz olan kutup (Rogozin), başka bir gün olumlu kutup olur (Dimitri).

Kadınlar hiçbir zaman başkişi değildirler, her zaman başkalarının gözüyle *görülen* kişilerdir.

Delikanlı'nın yavan olmasının nedeni, genellikle olduğundan daha fazla ruhsal rahatsızlıklar üzerinde durması değil; Dostoyevski'nin büyük romanlarının en panoramik olanı olması. Yapıtta kendinde bütün anlatma ateşini bir araya getirip içine çeken o sahne ya da o sahneler topluluğu, çöldeki o beklenmedik türden cengel eksik; öykü uzadıkça uzuyor, yoğunluğunu yitirip bir *günlük sorunlar yazısı*'na dönüşüyor; bir başka deyişle, bunalımların, dopdolu ve şaşırtıcı sahnelerin oluşturduğu sürekli patlamalar var olmakla birlikte, sürekli yinelemeler bunlar, asla belirleyici değiller, ses çıkarıp da asla hareket etmeyen bir motoru andırıyorlar.

9 Temmuz

Mutsuzluğumun nedeni düşünerek kendimi tanımam değil, Leopardi'nin *söylememiş* olduğu gibi, bunun eksikliğidir.

10 Temmuz

Bu savaş belki de şimdiye kadar görülmemiş zenginlikte *hainlikleri* de birlikte getirdi. Bu da bir devrim ortamının, yani her şeyin yavaş yavaş *değiştiği* ve yargı ölçülerinin şu ya da bu grubun görüşleri olmaktan çıkmaya başladığı bir ortamın belirtisi olsa gerek.

13 Temmuz

Ortaçağın Günbatımı'ndan. Paris Üniversitesi Rektörü Gerson şöyle diyor: Derin düşünceye dayalı yaşam tehlikelerle doludur. Birçok insan bu yüzden karasevdaya tutulmuş ya da delirmiştir.

Daha önce aykırı bir şey yapma zevkiyle küfreden ile söylediği şeyin ciddiyetini düşünmeksizin konuşanı birbirinden ayırıyordu.

Dini yaşamı dogmalara gösterilen saygıya göre değerlendiriyor, ama bunun yeterli olmadığını hissedip her durum için psikolojik ölçütler getiriyor – yoğunluğun patolojik olup olmadığını görmek için.

Erdenlik saplantısı yüzünden, yoz bir rahibin idare ettiği dinsel törenlerin geçersiz sayılacağını söyleyen Jean de Varennes'ı mahkûm ediyor.

(*Ortak Yaşam Kardeşleri*) Benelüks ülkelerinde Yeni İbadet (*devotio moderna*) hareketinin içinde yer alanların (kendi köşelerine çekilen ve yüce din duygusu esrimesini sakin bir arkadaşlık ve kutsallık ilişkisi içinde yaşayan kentsoyluların) hazzını çözümlüyor ve inançlı kişinin bununla yetinip Tanrı'yı unuttuğunu görüyor. Ruysbroeck'in Tanrı'da hiçleşmesini benimsemiyor, çünkü bu durumda insan artık günah işlemediği iddiasıyla ortaya çıkmış ve sorumluluğunu yitirmiş olur (Begard'lar, Özgür Ruhlu Kardeşler, Turlupin'ler = sefih azizler).

Tarihçe. Bu mistikler açlık, susuzluk ve şehvet görüntüleri yaşarlar. Dinsel hazdan zevk verici ve tensel büyülere geçerler = cadılara özgü tutum. 15. yüzyılda cadılığın artmasının nedeni de budur; gerçek inanç çöküş içindedir, maddeci bir tutumla simgelere inanır insanlar.

14 Temmuz

Ortaçağ'ın her nesne ve bireyde tümeli görme eğilimi: Rahip Dolcino değil *heretik*, VII. Henry değil *imparator*, vb. Bu, bizim bireyleri sınıf ya da ulus açısından görmemize benziyor (Bk. 3 Temmuz, II. paragraf). Fark şurada: O zamanlar bireyin

ruhunun mutlak saygınlığı, canlılığını koruyan bir kavramdı (kurtuluş sorunu), artık değil.

Huizinga'nın çok güzel bir saptaması da (s. 300-1) şu: Ortaçağ gerçekçiliği (her şey, en ele avuca sığmaz görüngüler ve düşünceler bile, temel gerçeklikler halinde netlik kazanır) özü itibarıyla *maddecilik*'tir. (Bk. Azizlerin hayırlı işlerine ilişkin derleme). (Günah kanın yozlaşmasıdır. İsa kanla yıkar. Gerçeklik haline gelen mecazlar.)

21 Temmuz

Dostoyevski'de hiçbir zaman doğal bir gerçekliğin (insan, aile, toplum) *öyküsü* yoktur; onda olan, fragmanlar halindeki sorunlu ve diyalektik bütünlerdir ve bunlar bir tartışma sırasında birer yaşam kesiti şeklinde bir araya getirilir (Platon'un mitleri). En doğal nitelikli tek öykü *Suç ve Ceza*'dır.

22 Temmuz

Düşünde hapisten çıkıp salonları, merdivenleri olan saray gibi bir eve döndüğünü, orada tanıştırıldığın birtakım aile dostlarıyla karşılaştığını, bu arada annenle babanın belirmeleriyle senin için ne türden insanlar seçtiklerini görmek, nasıl biteceğini bilmediğin ve başkişisiyle okurunun özdeşleştiği bir romanı okumaya benzeyen bir düş örneğidir.

Düşler aklın ürünü olan şeylerdir; düşün sahibi kendisi içinde olduğu halde o düşün nasıl biteceğini bilmez.

23 Temmuz

Düşlerin bir başka garip yanı da, gördüğü şeyi hemen yakalayıp üzerinde düşünemiyor ve onu yeniden yaşayamıyorsa, insanın onları hatırlayamamasıdır. Gördüğümüz bir düş başkala-

rının anlattığı bir hikâye kadar bile bizim olmayan bir şeydir; çünkü başkasını dinlerken hiçbir zaman düş görürken olduğumuz kadar edilgin değilizdir. Gene de, hiç kuşkusuz, gördüğümüz düşü kendimiz yaratırız. *Farkında olmadan yaratırız onu*, bir düşün olağanüstü yanı da budur işte.

25 Temmuz

Zorbaca bir adaletsizliğin herhangi bir direnişle karşılaşmadan ve kolayca uygulanması bunun açıkça belirli ve sayıca sınırlı bir gruba yöneltilmesiyle gerçekleşir.

Varlıklarıyla, hayat karşısındaki tutumlarıyla beğendiğimiz yazarlar –sözgelimi, Stendhal– çoğu zaman yazılarında bile üslupçudurlar.

Sanatçılar burjuva çağının keşişleridir. Sıradan insan onlarda 13.-14. yüzyıl köylülerinin keşişlerde gördüğü sonsuzla ilişki halindeki yaşayışın, dünya zevklerinden el etek çekişin gerçekleşmiş olduğunu görür.

26 Temmuz

Gôgnin.

27 Temmuz

Bu dünya ile ilgili şeyler (*yaptığımız şeyler*, doğa elbette söz konusu değil burada) bizim ve başkalarının içsel gerçeklerinin *simgeleridir*. Dolayısıyla, insan akıllandıkça, boş ve belirsiz bir simge uğruna duyusal hayatından fedakârlık etme eğilimi de o ölçüde azalır.

Burada düşüncenin görünüşteki gerçekçiliğinin bozguncu olduğu ve üstünlüğün simgeye büyük bir önem yükleyen bir disiplin sorununa dönüştüğü bir durumla karşı karşıyayız. İna-

nan bir insan kötülük simgesi olan bir eylemde bulunmaktansa öldürülmeyi göze alır.

Ateşli bir ruh için her şey simgedir. Seven bir insanı düşünün.

Belki de davranışların ülkücülükte simgesel, aşkınlıkta ise doğal nesneler olduğu sonucunu çıkarmak gerekmiyor mu? Bir şey dünyaya ancak yaratıcı bir güç tarafından getirildiği zaman bir simge olabilir.

Dünyadan el etek çeken keşişler, öbür dünyada erişecekleri mutluluğu sıradan insanlar kıskanmasınlar diye kendi kendilerine kötü davranıyorlardı.

28 Temmuz

Günleri değil anları hatırlarız.

1 Ağustos

Bütün çapkınlar duygucudurlar. Önce, sözleriyle böyle olmaya özenmelerinden ileri gelir bu; sonra da kadınlarla kurdukları ve onları her türlü inceliğe, yumuşaklığa, biçimselliğe alıştıran ilişkilerden; ama bunun daha da önemli bir nedeni, kadın-erkek ilişkilerini ödev değil de, duygu alanında düşünmeleridir.

Duyguculuğun çaresi kuşkucu değil, ağırbaşlı olmaktır.

2 Ağustos

Düş gören bir insan, düşünde her zaman çok korkakça ve hayatta hoş görmeyeceği şeylere katlanırcasına davranır; her türlü ahlaksal ve toplumsal duygudan yoksun bir içgüdü yığını olur.

5 Ağustos

Şaka olarak bile hiçbir zaman yıldığımızı söylememeliyiz; çünkü bakarsınız, birisi inanır bu sözümüze.

Bir başka insanın çocukluğunu öğrenmek, onu *yeniden yaşamak* istemek, belli bir sevgi belirtisidir.

Birisi kendi durumunu *bizim durumumuzdan*, sadece bizim durumumuzdan daha aşağı görürse, duygulanır ve yumuşarız. Bunun yerine, bu insan bir başka insanın durumunu kıskanırsa, o insan bizi ilgilendirmez, hatta incitebilir.

7 Ağustos

Gögnin'in tonu. Cinsel ve toplumsal karar özgürlüğü; zevk düşkünleri çevresinde olduğu gibi. Erdenin kapalı ve utangaç içe kapalılığı. Geçiş dönemlerindeki olağan kopukluk: biçimler yeni, ruh yaşlı. Sanıldığı gibi tam tersi değil.

Önce biçimler değişir, sonra içsel şeyler. Sözün, biçimin, üslubun gücü.

8 Ağustos

Hayat yaşantı aramak değil, kendimizi aramaktır. Kendi gerçek durumumuzu gördüğümüz zaman bunun yazgımıza uyduğunu anlar, huzura kavuşuruz.

11 Ağustos

Hayattaki en tatsız şeylerden biri, basit bir cümlede bile, bozuk bir ses çıkarmaktır. Bir sanat eserindeki kişiyi belli bir perdeden konuşturmak ve bunu daha sonra hiç değiştirememek kolay, çok kolay rastlanan bir şeydir. Bu yüzden, romanlarda pek çok ülküleştirilmiş tip vardır; okurlar da bayılırlar bunlara.

Tonda yanılan kişiden nefret ederiz.

Pek az mutlu evlilik varmış gibi görünmesi, romancıların mutlu evlilikler üstüne söyleyecek bir şey bulamamalarından ileri gelir.

Hiç kuşku yok ki, bir şeyi yapmak *zorunda oldukları* için yapanları, onu içgüdülerinin yönlendirmesiyle yapanlara yeğliyorsun. Yanlış anlaşılmasın, *zorunluk* yalnızca güncel zorunluktan ibaret değildir. Üslup ve ton kuramının onaylanması (25 Temmuz, II. paragraf ile 1 Haziran, I. paragraf).

12 Ağustos

(Bk. **16** Aralık '37). Aşkla şiir arasında gizli bir bağ vardır; çünkü her ikisi de, kiminle olursa olsun, konuşmak, anlaşmak, ona içini açmak isteğidir. Yerini başka bir şeyin alamayacağı dizginlenmez bir istektir bu. Şarap da buna benzeyen düzmece bir durum yaratır; gerçekten de, sarhoşların durmadan konuşmaları bunun bir kanıtı değil midir?

14 Ağustos

Bir eseri ancak kendi değeri o eseri aşan bir insan tamamlayabilir.

16 Ağustos

Yanlış diye bir şey olmadığı, yanlışların 'yeni buluşlara açılan kapılar' olduğu düşüncesi, insanın talihli olmakla ödevli olduğu gibi başka bir düşünceyi öngörüyor. Bu da, akıllı bir insanın hiç yanlış yapmadığı, yani talihli olduğu anlamına geliyor. Ya da bu adam yanlış yapıyor, ama sonunda bu yanlışlar onun işine yarıyordur. Kadınlar için güzel olmak bir ödevdir, diyen Gôgnin'in aklıma getirdiği düşünceler.

17 Ağustos

Gögnin'in şundan bundan söz açması, bir konuyu dilediği gibi yarıda bırakıp sonra yeniden ona dönmesi bir üslup oldu onda. Bu üslubu kabul edip benimseyenleri dost sayıyor. Böyle yapmaktan hoşlanıyor ve bunu bir alışkanlık haline getiriyor. Üslubun gücü!

19 Ağustos

'...bütün nefsine düşkün insanlar gibi, korkağın biri...' 'Nefsine düşkün insan' sıcakkanlı insan anlamına gelmez, kendisini denetlemesini bilmeyen ve ***bütün*** hazları ten hazları sanan biri için kullanılabilir bu söz. Hiçbir yasak tanımaz böyleleri.

Nefis düşkünlüğü duygu gösterişçiliğinden başka bir şey değildir. Aslında, en bayağı duygulu şarkılar ve ezgiler pahalı gazinoların kokuşmuş havasında doğarlar. (Bk. 1 Ağustos).

21 Ağustos

Bir kahve ya da pastaneden başka bir yerde bir bakirenin bir erkekle aynı sıraya oturması yasaktır.

Herkes ne derse desin, yüksek tabakaların titiz ve biçimsel davranışları küçük burjuvaların şapşal rahatlıklarından iyidir. Bunalım anlarında yüksek tabakadan bir insan ne yapacağını bilir, küçük burjuva ise düpedüz hayvanlaşır.

31 Ağustos

Zekâ gösterisiyle bir kadını elde edebileceğini sanmak kadar budalaca bir şey yoktur. Bu konularda zekâ güzellikle yarışamaz; çünkü güzelliğin cinsel heyecan uyandırmasına karşılık, zekâ böyle bir şey yapamaz.

İnsan bu tutumla, ancak zekâsı yetki, zenginlik ve ün elde etmenin bir aracı olarak göründüğü zaman bir kadını elde edebilir; çünkü bu durumda kadın sözü edilen olanaklardan yararlanacağını bilir. Ama zekâ kendi başına, kişisel hiçbir yanı olmayan büyük bir makine gibi, her kadını kayıtsız bırakır.

Unutmaman gereken bir gerçek.

6 Eylül

Aşk söz konusu olduğunda, insan ancak kendi aşklarına katlanabiliyor.

7 Eylül

Proust'un, durumların ve insanların durmadan ve anlaşılmaz bir şekilde değişmesi ve istediğimiz şeyi elde ettiğimiz zaman bunun artık bizi tatmin etmemesi yolundaki temel düşüncesi, Croce'nin, durumların ve insanların gündelik etkenlerin sonuçları olduğu görüşüne benzer; bu etkenler tam bir hoşnutluk sağlamazlar, fakat kendilerini gerçekleştirdikten sonra başlangıçta olduklarının karşıtı bir nitelik kazanırlar.

Arada büyük bir ayrım vardır: Proust için hayattan kendini çekmek, Croce için ise kendini hayatın ortasına atmak bir güç kaynağıdır.

9 Eylül

Sahneyi gözümde canlandırabiliyorum. Her zaman oradan oraya gidiyor, fikrini değiştiriyor, masadan kalkıyor, konuşmayı yarıda bırakıyor, telefona gidiyor, vb. Birisi ona ödevlerini hatırlattığı zaman da, şu karşılığı veriyor: "Seninle ilgilenmemi, yanında oturmamı sağlayamıyorsan, bu senin eksikliğin."

Böyle bir karşılık yeniyetmeliğe özgü bir sertleşmeyi gösterir; çünkü bunun altında, arkadaşı başka olsaydı, durumun da başka olacağı inancı yatmaktadır. İnsanın gençken inanabileceği

bir yanlıştır bu, *başına gelen her şeyin kendi yüzünden geldiği* gerçeğini kavradığı daha sonraki yıllarda değil.

12 Eylül

Gündelik hayat şimdiki zamanda, düşünce ve hayal dünyasında, yaşanan hayat ise geçmişte yer alır. Eylem ile bellek.

21 Eylül

Birtakım sıradan, önemsiz şeyler var ki, keyifsiz olduğum zaman beni oyalayabilir – sabahları evde kaldığım zaman yatağımı yapmak, benden bunu uman birisini bol para harcayarak eğlendirmek, bol sabunla yıkanmak, vb. gibi. Oysa içgüdüsel bir tiksinti duyuyorum bunlara karşı ve yapmam gerektiği zaman –bunları düşündüğüm zaman– büyük bir çaba harcamak zorunda kalıyorum. Oldukça duygulu ve çekingen yaradılışlı bir insanın sert bir şekilde yetiştirilmesinin sonucu bunlar. Oysa annem babam ne sert, ne de kuraldışı insanlardı. Kimbilir kendilerine gerçekten kötü davranılan çocuklar ne durumdadır?

Bazı şeyleri kendi kendime yapabileceğimi, kimsenin buna engel olmayacağını, yaptığım işten aldığım tadı kimsenin kıskanmayacağını, bunu o işi yapmaktan başka hiçbir şeyin engellemeyeceğini birden düşünmek her zaman garip, hatta şaşırtıcı bir şeydir benim için. Şiirsel yeteneğim bununla açıklanabilir: Sertleştikten sonra, erimenin, yumuşamanın heyecanına, bütün çocukluk sorunlarımın eriyip havaya karışacağı güne kadar sürecek bir heyecanın tadına varıyorum.

(Gögnin'in ettiği tatlı bir sözün esinlediği düşünceler.)

25 Eylül

mektup

29 Eylül akşamı

pühhh!...

30 Eylül

Bir aşk ilişkisine karşı en iyi savunma kendi kendine bıkıncaya kadar şu sözleri söylemektir: "Bu tutku budalalıktan başka bir şey değil, astarı yüzünden pahalı." Ama seven insan her zaman bu keresinde gerçek aşkı bulduğunu sanma eğilimindedir; aşkın güzelliği, bize olağanüstü, inanılmaz bir şeyle karşılaşacağımız inancını aşılamasındadır.

Ne de olsa, **25-29** Eylül arasında olanlar 4 Kasım '38'de (V. paragraf) söylediğim kesin sözleri doğrulamış oluyor. Ne var ki, gerçekte sonuç pek de kesin sayılmaz.

Gögnin'le kurduğum ilişki (sona erdiğini varsayarsak...), '34-38' yıllarının bir özetiydi.

5 Ekim

Hayır, her şey bitmedi.

7 Ekim

Yalnız 'harcıâlem' kadınlara (dansöz, ***, Gôgnin) tutulduğun, bunlarda hoşuna giden şeyin herkesin gözünün onlarda olması ve onlara sahip olan tek insan olmadığın için acı çektiğin doğru olabilir mi?

Bu türden ilişkilerde asıl ustalık herkesin göz koyduğu bir kadını elde etmek değil, bu nitelikteki bir kadını daha tanınmamışken bulup çıkarmaktır. (Külkedisi).

10 Ekim

Acının kamçısını suratına yemesini bilmek de bir sanattır, öğrenmen gereken bir sanat. Bırak kendini tüketsin her saldırı; acı daha yoğun, daha güçlü bir şekilde incitebilmek için tek saldırıda bulunur hep. Sen de, acının iğnesi bir noktayı sokmuş gibi zehrini dökerken seni sokabileceği bir başka yerini uzat ki ilk yaranın sancısını duymayasın. Gerçek acı *çeşitli* düşüncelerden meydana gelir. İnsan bir anda ancak bir şey düşünebileceğine göre, bir düşünceden öbürüne geçmeyi, böylece sırayla her sızlayan yerin acısını dindirmeyi öğren.

12 Ekim

Aşk iki sevgiliyi birbirlerine değil, kendi kendilerine çırılçıplak gösterme gücüne sahiptir.

14 Ekim

Büyük bir çaresizlikle özlediğin, on beş gündür bir an bile düşünmeden edemediğin o kadını yeniden görmek neredeyse hayal kırıklığına uğrattı seni. O kadın gerçekte senin düşlediğin kadından başka, daha somut, daha güç ele geçen bir varlıktır. (Bk. Leopardi, 'Tasso ile Koruyucu Ruhunun Konuşması').

Kadınların köklü ve kesin bir kayıtsızlıkları vardır şiire karşı. Bu bakımdan 'eylemci' insanlara benzerler – bütün kadınlar 'eylemci'dir aslında. Gençken, kurnazca bir nedenle, şiire ilgi duyarmış gibi görünürler: Şiir, kadınların gerçek saydıkları her şeyin kökünde yatan bir coşkunluktan, Bakkhos ayinlerine özgü bir coşkunluktan doğar. Kadınlar, toy ve özentili oldukları zamanlarda bile, hayatla karşı karşıya geldikleri zaman içlerinde uyanan o gerçek ve etkin duyguyla başka bir duyguyu hiçbir zaman birbirine karıştırmazlar.

Büyük âşıklar her zaman mutsuz olacaklardır, çünkü onlar için aşk büyük önem taşır, dolayısıyla da sevdikleri kadından ona gösterdikleri yoğunlukta bir ilgi beklerler; öyle olmazsa, kendilerini aldatılmış hissederler.

Bir kadın bir erkeğin kendisini gece-gündüz düşünmesinden hoşlanmaz, çünkü kendisi her an o erkeği *düşünmemektedir.*

Yıllar geçtikçe aşkın daha az korkunç bir nitelik kazandığı doğru değildir. Bilinen acılara (kıskançlık, şiddetli istek, vb.) zamanın bir daha geri gelmemecesine geçip gidişi korkusu da eklenir.

Hiç kimse *bildiği* şeylerden vazgeçmez; yalnız bilmediğimiz şeylerden vazgeçeriz. Gençlerin olgun ve yaşlı insanlardan daha az bencil olmaları bu yüzdendir.

15 Ekim

İnsan artık istemediği zaman elde eder bazı şeyleri.

Talihsizliğe uğramış bir genci şu sözlerle avutmaya çalışırız: "Sabırlı ol; kendini koyverme; ilerisi için daha dayanıklı yapar bu seni; herkesin başına bir kere gelir böyle şeyler, vb." Kimse gerçeği söylemeyi düşünmez: "Aynı şey bir kere, dört kere, on kere daha başına gelecektir – böyle şeyler her zaman başına gelecektir; çünkü sen kendini koruyamayacak bir yaradılışta isen, bundan *kendini kurtaramazsın.*"

Kadın tipleri: başkalarını sömürenler ve başkalarının kendilerini sömürmelerine izin verenler. Erkek tipleri: birinci tipten hoşlananlar, ikinci tipten hoşlananlar.

Birinci tip kadınlar tatlı dilli, kibar, hanım kadınlardır. İkinci tip kadınlar ise ters, kaba, davranışlarını denetleyemeyen kadınlardır. (Kabalıklarının ve tersliklerinin nedeni sevgiye susamış olmalarıdır.)

Her iki tip de insanlar arasında anlaşmanın *olanaksızlığını* doğrularlar. Eşit insanlar yoktur, efendilerle uşaklar vardır.

Tek korkusuz kural: Yalnız, yalnız, yalnız olmaktır.

Davranışlarında ve düşüncelerinde bir başka insanın varlığını hesaba katmadan *bir* gün geçirebildiğin zaman, kendini yiğit bir insan sayabilirsin.

Bir de İsa gibi olmak, kendini yok etmek var. Ama dün de söylediğim gibi, kimse vazgeçmiyor bildiği şeylerden; sen ise pek çok şey biliyorsun.

17 Ekim

İnsan kendi kendini aldatamaz.

Sen büyük bir şey yapmak, çilekeşler gibi dünyadan el etek çekmek istedin; sonunda da ne bunu yapabildin, ne de her zaman seninle birlikte olan insanların arkadaşlığından hoşlanır oldun.

Kaderin sana attığı bu son tekmeden çıkaracağın acı ders de, iki yıl süren iç hesaplaşmanla hiçbir şeyi değiştirmiş ya da *düzeltmiş* olmamandır.

Düşünceye dalarak bu bataklıktan kurtulabileceğini sanma avuntunu bile yitirdin.

20 Ekim

Bütün şairler gibi senin de karşı karşıya olduğun sorun, *birden çok okur çevresine* seslenebilmendir; böyle olduğu halde, sen gene de *ikiz ruhlar* arıyorsun.

Kadınlar sanatçılarla sanatçı oldukları için değil, toplumda başarı kazandıkları için ilgilenirler.

Doğaldır böyle olması. Evlenmek toplumda kendine bir yer edinmektir; hem sonra hangi adam –bu adam başkalarını en

çok düşünen biri bile olsa– kendi isteğiyle çürük tahtaya basar? Kadınlar da böyledir, böyle olmakta da haklıdırlar.

Fedakârlık (ya da bir şeyden vazgeçme) bile bir kurnazlık sorunudur.

Bambaşka şeyler için doğmuş olan sen bile durmadan kurnazlıktan söz ediyorsun.

Bir erkeği çocuktan ayıran özellik bir kadın üzerinde üstünlük kurmayı bilmesidir.

Bir kadını bir çocuktan ayıran özellik ise, bir erkeği nasıl sömüreceğini bilmesi. (15 Ekim'de sözünü ettiğim ikinci tip kadınlar kendi hayatlarına yön veremeyen çocuk ruhlu kadınlardır.)

Demek ki insanlar ya çocuk ya da yetişkin olarak doğarlar, sonradan değişmezler.

Bununla avut kendini.

21 Ekim

İnsan, zevklerinin sonsuz olmasını umduğuna ve kimse bu sonsuzluk umudundan vazgeçmediğine göre, ***bütün*** zevklerin neden sonunda tiksintiye dönüştüğünü anlıyorsun. Bizi zevklerden koparak uzaklaştırmak için doğanın bulduğu bir yoldur bu.

22 Ekim

(Bk. 9 Ekim '39, IV. paragraf, Lavelle). İnsan *ne ise* onunla ölçülür, *yaptıklarıyla* değil. İnsanın eylemleri manevi hayatının bir parçası değildir; başkalarına karşı ya iyi davranırız ya da kötü. Manevi hayat benliğimizin değişmez, sonsuz varlığıdır. Eylemlerimiz ise, derinliği ancak fırtına çıktığı zaman belli olan, hatta o zamanlarda bile belli olması gerekmeyen o deniz üzerindeki dalgalanmalardan başka bir şey değildir.

23 Ekim

Hırslı değilim, gururluyum.

Etkin hayat kadınsı bir erdemdir; düşünsel hayat ise erkeksi. (Bk. **14 Ekim, II.** paragraf ve F.'nin *Aşk Tahlili*). Benim bu yüzyıl içinde yaşayışımın bir önemli yanı Leopardi ile Nietzsche'nin eylem hayatının düşünce hayatından üstün olduğu kuramını yıkmak, gerçekten büyük insanın saygınlığının kendini gündelik hayatın ıvır zıvır uğraşlarına kaptırmamasına bağlı olduğunu göstermek olabilirdi. Elbette nasıl yaşanacağı konusunda Dostoyevski'nin verdiği öğüde uymaktan vazgeçmeksizin. Bütün tutkulara kapım açık. Ama unutmamalı: İnsan *ne yaptığıyla* değil, *ne olduğuyla* ölçülür (22 Ekim).

24 Ekim

Aşk stratejisi insan ancak âşık olmadığı zaman kullanılabilir.

30 Ekim

Acı çekmek hiçbir anlamda bir ayrıcalık, bir soyluluk belirtisi, Tanrı'yı hatırlatan bir özellik değildir. Acı çekmek hayvanca, insanı hırpalayan, sıradan, gereksiz ve hava gibi doğal bir şeydir. Elle tutulamayacak bir şeydir acı; insan ne kavrayabilir, ne de karşı çıkabilir; zaman içinde vardır – zamanla aynı şeydir; olmadık zamanlarda insanın karşısına çıkması sadece kendisini izleyen anlarda, insanın son işkence ânını yeniden yaşadığı ve bir sonraki nöbeti beklediği sürede acı çeken kimseyi savunmasız bırakmak içindir. Bu nöbetler gerçek anlamda acı değil, bize gerçek acının *süresini*, sıkıcı ve bıktırıcı sonsuzluğunu duyuran sinirsel canlılık anlarıdır. Acı çeken kimse her zaman daha sonraki ve ondan sonraki nöbetin bekleyişi içindedir. O an, acının onu beklemekten yeğ tutulabileceği sırada gelir. O an, insanın boş yere, zamanın akışını kesmek için, *bir şey olduğunu* hisset-

mek için, bu hayvanca acının sonsuz etkisini bir an için bozma amacıyla haykırmasıyla gelir – bu haykırış acıyı daha da korkunçlaştırsa bile.

Ara sıra, ölümün ve cehennemin de böyle zaman ve sonsuzluk içinde değişmeden, *anlara bölünmeden*, bir daha hiç ölmeyecek bir gövdede akan kan gibi durmadan akan bir acı olduğu kuşkusuna kapılır insan.

Ah! Şu kayıtsızlığın gücü! Budur taşlara milyonlarca yıl değişmeden dayanabilme olanağı veren.

31 Ekim

İşte yalnız gururdan yaratılmış olduğunun kanıtı: artık kendisine telefon etmene, mektup yazmana izin vermesine rağmen, senin bunları yapmamakla kalmayıp onunla böyle bir bağ kurmak için büyük bir istek bile duymaman.

Bu aynı zamanda *bizi yalnız gelecekteki olanakların ilgilendirdiğinin* de bir kanıtıdır. Bir şeyi *yapabileceğimizi* bilmek bize yetiyor, bu yüzden belki onu yapmaktan bile vazgeçiyoruz.

1 Kasım

Fern., yoksul bir insanda zenginlerin erdemlerini (kibarlık, ince duygululuk, toplumda nasıl davranılacağını bilmek, vb.), zengin bir insanda ise yoksulların erdemlerini (ağırbaşlılık, gündelik davranışlarda yalınlık, alın teri sonucu elde edilen iyilik, vb.) arıyor.

2 Kasım

Bir insan kendini kurtaramıyorsa, onu hiç kimse kurtaramaz.[1]

[1] [Elyazmasında: hiç kimse onu kurtarmaz / onu hiç kimse kurtaramaz].

Sonunda en değerli ve önemli saydığım şeylerin başlangıçta hiç de hoşuma gitmeyen ve beni tiksindiren şeyler olduğunu sık sık görmüşümdür.

8 Kasım

Freud'un *Psikanaliz Üstüne Denemeler*'ini benimseyecek olursak, her türlü düşüncenin ölüm içgüdümüzden çıktığını görürüz. Hayatın bütün geçici, coşkun, aşırı cinsel duygularına kendi kendimize duyduğumuz sevgiyi tatmin edebilen bir düzen verme çabasıdır bu. İnsan benliği hareketsizliği ve isteklerden yoksunluğu ile dinginliğe, kendi kendine yeterliğe dönme eğilimindedir.

İnsanın kendi bunalımını yaşarken, onu çözümleyip anlamaya, *belirginleştirmeye*, daha doğrusu yok etmeye çalışırken değerlendirebileceği bir gerçektir bu.

9 Kasım

Duyularımızın çalışması dışında, gövdemizin yaptığı her şey dikkatimizden kaçar. Kan dolaşımı, sindirim gibi gövdemizin yaşamımızla ilgili en önemli işlevleri hakkında hiçbir şey bilmeyiz. Ruhumuz konusunda da bu böyledir; düşüncelerimizle ilgili kabataslak bir bilgiden öte, ruhumuzun çalışmaları, değişmeleri ve bunalımları konusunda hiçbir şey bilmeyiz.

Gövdemizin işleyişindeki incelikleri ancak bir hastalık sonucu anlayabiliriz. Aklımızın ve ruhumuzun işleyişini de dengemizi yitirdiğimiz zaman.

12 Kasım

Ancak kendilerine acımayan insanlara acırız.

24 Kasım

Demir parmaklıklarla, demir çubuklarla çevrili kapalı bir alan, çeşitli bölümlere ayrılmış (= havuz). F. üç adama (= bu gece burada barınmaya gelen üç Sicilyalı) kapıyı açıyor, sakin, tehditkâr-gülümser, suskun kişiler. Kapıyı açarken F.'nin yüzünde sert bir ifade beliriyor. Ben bu üçünün tutsağıyım – bunu her yönüyle duyumsuyor ve arada bir F.'ye bakıyorum; o, yüzünde sert bir ifade, hiçbir şey söylemiyor. Beni onların eline düşürecek kadar uzun süren aldatmacayı düşünüyorum (= gizemli yoldan birçok kadını tanımalar, ama belki bir de bir erkek kardeşi). Bu erkek kardeş, belli belirsiz, kız kardeşi F.'nin öğrenim sorunları konusunda benimle hesaplaşacağını belirtiyor. Yumrukları okkalı; aralarında şakalaşıyorlar. Ben gözucuyla gözetleniyorum. Onlardan gelecek tehlike duygusu çok güçlü ve kaygı verici.

Sonunda parmaklığı geçip koşar adımlarla uzaklaşıyor, F.'ye yeniden görüşeceğimizi ve ona açıklayacağımı haykırıyorum. Yani, beni aldattığına inanmadığımı.

30 Aralık

Foscolo, *Edebi Düzyazılar*, Le Monnier.

Cilt II, s. 65: "Demek ki, daha güçlü duyumları olan kişinin daha güçlü fikirleri vardır."

Belagat Dersleri:

s. 129: "edebiyat tarihinde, gerçek ve yararlı bir ünle övünebilecek olan, buna karşılık ilk ve soylu girişimlerden sonra her uğraşı yarıda bırakıp tanınmamışlığı yeğleyen birçok insan vardır, büyük bir olasılıkla çalışmamada ve tanınmamışlıkta öylesine alçakgönüllülükle amaçladıkları memnunluğu ve huzuru bulamamış olsalar da."

s. 19'da şu not düşülmüş: "R. Descartes, *Doğa insanları aynı akılyürütme yetisiyle donatmıştır* aksiyomundan hareket ediyor (*Yöntem Üzerine Konuşma*, No I). Jean-Jacques Rousseau *Toplum Sözleşmesi*'ne şu cümleyle başlıyor: *İnsan özgür doğar*

Bu ikisi de her zaman edebiyat ve yönetim felsefesine son derece olumsuz etkileri olmuş yanlışlardır."

s. 152: "böylece, insanın usulünce savuşturması gereken tek engeli, hayal kırıklığını yaşayacaksınız."

'Dekameron' Metni Üzerine:

Cilt III, s. 20: "Şurası da aynı derecede bir gerçek ki, değişik lehçeler İtalya'da bir edebiyat ve ulus dili oluşturmak için sürekli olarak elbirliği etmişlerdir. Kimsenin konuşmadığı, herkesin anladığı ve yazarın becerisine, sanatına, daha da çok yüreğine bağlı olarak daha iyi veya daha kötü yazılmış bir dil."

s. 38 (edebiyat dilinde lehçeler): "Eski Toscana komedileriyle Goldoni'nin Venedik komedileri en iyileridir; ama bu oyunlar Napoli bölgesinde, Roma'da ve Lombardia'da halka son derece soğuk gelecektir."

s. 41 (Boccaccio): "herkes onunkinden farklı bir tarzda yazıyordu, onun tam konuştuğu gibi yazdığını ve onun yazdığı dilin Floransa halkının lehçesi olduğunu –ne daha fazlası, ne daha azı– kim dile getirecek?"

s. 42: "Her dilde gerekli olan sanat İtalyanlara son derece güç geliyorsa bunun nedeni şudur: İtalyanların, dilin fikirlerin seyrinden ve değişiminden... yararlanarak zenginleşebileceği ne bir sarayları, ne bir başkentleri, ne de parlamentoları vardır."

s. 43: "yazınsal özü açısından İtalyan dili yakın tarihli diller arasında benzersizdir: Beş yüzyıldan uzun bir süre boyunca hemen hemen bütün ahenkli, açık ve güzel sözcüklerini, bütün zarif üsluplarını korumuştur."

s. 58: "Bir başka çalışmamda, genellikle sanıldığı gibi, Homeros'un dilinin farklı lehçelerin mozaiği şeklinde düzenlenmediğini gösterebildiğimi umuyorum; buna karşılık, şairler ve tarihçiler, kendi şehirlerinin lehçelerine yazınsal nitelikler kazandırabilmek için onun dilini incelemişler, böylece yazdıkları metinler bütün Yunanistan'da daha rahat anlaşılır hale gelmiştir (*Eolis Digammasının Tarihçesi*)."

s. 76: (*Crusca*): "her zaman İtalyan diline değil lehçeye özgü bir sözcük olarak kalmıştır."

Dante Şiiri Üzerine:

s. 117: "Yunanlı ve Romalı yazarlar... doğal özgürlük ve geri alınamaz haklara ilişkin kuramlar öğretmezler; onlara göre, daha çok, her hak ve ödevin yazgıyla utku tarafından belirlenmiş olması söz konusudur."

s. 120: "görüşlerin ağırlık kazanması için mutlaka hükümetlerin gücünden destek almaları gerekir, ancak o zaman görüşler gelişip serpilebilir."

s. 321: "Ulusun olduğu yerde, diller hatiplerin yönettiği bir kamu mülküdür; ulusun olmadığı yerde ise, edebiyatçıların mülküdür; kitap yazanlar da sadece kitap yazarları için yazarlar."

s. 382: "*Cennet*'in birçok bölümünün, daha doğrusu öğretiye ilişkin ve alegorik bölümlerinin şair dile ve sanatına egemen olmadan çok önce düşünülüp yazıldığı kanısındayım, hatta bundan eminim. Çünkü şair, *Cehennem*'de seyrek olarak, *Araf*'ta daha da seyrek olarak, *Cennet*'in yer yer ahengini bozan kaba Latince kullanımlara, ikircikli sözdizimine ve kaba biçimlere başvurmak zorunda kalmıştır."

s. 453: "bu fikirler arasında, şiirsel görüntülerin en doğal şekilde dışa taşmasını sağlayanlar hangileriyse onlar."

s. 458: "D. onları koruyordu; onlarla birlikte, sözcükte, zamana dayanıklılığa, eylemin değişmezliğine ve artan gücüne ilişkin görece sık rastlanır anlamları da koruyordu. Bundan yola çıkarak, Yorumcusuna söylediklerini anlayabiliriz – yoksa bizim için bir giz olarak kalırdı bu sözler: 'Şiirlerinde çoğu kez sözcüklere öteki şairlerin dile getirdiklerinden farklı bir anlam veriyordu.' (*Anonim*) 'Sözlerinden, bir araya getirilmiş fikirler arasındaki çatışmanın eşzamanlı olarak ve büyük bir güçle dökülmesi bundandır.'"

s. 479: "Ne var ki dilin kurucuları için dil yazılı dildi, konuşma dili değildi hiçbir zaman; kitaplar daha sonraki sesletimlere uymadığı için, ses organları göze bağlı kalmak zorundadır."

İtalyan Dili Üzerine (İngiltere'de İtalyanca olarak yazılmıştır):

Cilt IV, s. 180 (Homeros'un Dili): "sözcüklerinde hep yalın ve doğal olarak dilbilgisi kurallarına uygun bir yapı sergiler

Sözleri asla çok fazla eğretilemeyle yüklü değildir, metafizik fikirlere, deyim yerindeyse somut olmayan düşünce ya da duygulara yer vermez. Öyle ki vezin kaldırılsa ve *İlyada* ile *Odysseia* düzyazıya dönüştürülse, günümüzde bin kat daha kötü dillerle ve üsluplarla yazılan binlerce başka öyküden daha olağanüstü birer romans izlenimi uyandırırlardı."

"Dante'nin şiir dili... düzyazı yazılara model olamamıştır, asla olamayacaktır da."

s. 197: "Son olarak, Thukydides sözcükleri neredeyse edilgen bir malzeme gibi kullanır ve bu sözcükleri tutku, imge ve düşünceleri bazen sözcüklerin içeremeyeceği kadar yoğunlaştırarak aktarmaya zorlar; bu yüzden de neredeyse dilinin zorbası izlenimini verir. Gene de Boccaccio bir âşık gibi bağrına basar onu..."

s. 210 (Petrarca): "ama *onun* dili, ulusun olmaktan çok yazarındır."

s. 211: "Villani, Floransalı yazarlar arasında en deyimsel olanıdır."

Roman yazarına özgü eğilimleri ve çözümleme yetileri için bk. *Saggio d'un Gazzettino del Bel Mondo* (*Okura* bölümü; burada kırk yaşındaki insanın teslimiyeti dile getirilir) ve Fragmanlar, özellikle 10 nolu fragman: "...deneyimin katılaştırdığı yüreğiyle ben..."; olağanüstü Sterne çevirisine yazdığı önsöz (*Didimo Chierico'dan Okurlara Merhaba*) ve bu önsözde Sterne'ü anlattığı yerler: "... ve arzuyla parlayan gözleri, sanki utançla yere eğilir..."; *Didimo Chierico Hakkında Bilgi*'nin tamamı; *Savunma Mektubu; Pisagorcular Akademisi'nin Tutanakları*'ndaki nutuklar (*Bel Mondo* tipi mizahi ve buruk bir deneme); *Duygusal Yolculuk* çevirisi; De Crevecoeur'un *Voyage en Pensylvanie*'sinden alınma *Ün ve Umutsuzluğun İnsan Üzerindeki Etkileri* başlıklı çeviri ve son olarak gençlik girişimi *Jacopo Ortis*. Romancı olmamasının bir nedeni de Sterne'de kendini bulması ve çeviriyle yetinmesidir, ama mizah anlayışı tam bu türdendi – *Bel Mondo*, *Tutanaklar* ve çeşitli Fragmanlar'ın da gösterdiği gibi.

1941

14 Ocak

Üslubun ne olduğunu hissetmek için, Foscolo'nun herhangi bir düzyazısını, sonra da onun İngilizce'den çevrilmiş –hatta Ugoni'nin çevirdiği– düzyazılarından birini okumak yeter. Daha doğrusu: *önce* çeviri düzyazıyı, sonra herhangi bir özgün metni –örneğin *Açılış Dersi* – okumak.

Bu yıl vicdanınla hesaplaşmadıysan, böyle bir hesaplaşma eskisinden çok daha gerekli olduğu için yapmadın bunu. Bir geçiş dönemi içindeydin ve iç yaşantılarını gözden geçirecek bir açık seçiklikten yoksundun.

30 Ocak

Soğuk bir günde, bir kahvede oturup birkaç saat geçirdiğin ve bir adamın zayıf, üzgün yüzü, bir başkasının çarpık ağzı, bir üçüncünün sıcak ve acıklı sesi dikkatini çektiği zaman duyduğun yumuşaklık ve insan sevgisi, bu gündelik acılara ve sıkıntılara karşı yüreğinin kabarması gerçek *insan sevgisi* değil, hoşuna giden bir gevşeme ve içedönüklüktür. Böyle durumlarda parmağımızı bile oynatmayız başkaları için: Yaşam karşısındaki işe yaramazlığımızdan mutluluk duyarız sadece.

Bir şiiri tanımak için yaptığımız *sessiz okuma* da yorum olmakla birlikte, şiir üzerine nasıl olup da tarihsel bir hükme va-

rılabileceğini anlamıyorum – çünkü şiiri tanımak, kendi içimizde bir *başka* yapıt yaratmak demektir. Bu öteki üzerine mi bir hükme varacağız? Peki ya tarihsel hükmün evrenselliği? *Gerçekliği?* (Pugliatti'nin *Müzikte Yorum*'unu okurken).

2 Şubat

Dostum P., kendi değeri konusunda yumuşak, ama inatçı bir duyguya sahip; bu, başkalarının işlerine karışmamasından, kendi çalışma alanına başkasını sokmayan bir köylü gibi insanlarla arasına aşılmaz engeller koymasından belli. Kendi davranışları konusunda hiçbir zaman kuşku duymayan bir insan; bu yüzden de, başka insanların hayatla karşılaştıkları zaman duydukları sinir gerginliği konusunda hiçbir şey bilmiyor. Eğer sanatçı olmasaydı, başka bir deyişle, karşılaştığı herhangi bir insanın davranış ve görünüşünü keskin ve kişisel olmayan bir ilgiyle gözlemleme yeteneğini geliştirmemiş olsaydı, tam bir köylü olurdu. Onun bu 'ilgisizliği' konusunda pek çok şey söylenebilir. İnsan bir yetisini *sürekli olarak* kendi dünyasını yaratmak için kullanırsa, tiyatro kültürü diye nitelediği konuyla ilgili olmayan hiçbir şey okumamak gibi, kendisi için verimli olmayan sapmalardan uzak durursa, o yetiye 'ilgisiz' denebilir mi? Gençliğinde tasarlayıp belirlediği uğraşının dışında olduğu halde onu sarsan herhangi önemli bir *yaşantısı olmuş*, gerçek hayatla herhangi bir ilişki kurmuş mu?

P., Katolik; öyle olduğu için de alçakgönüllülüğün bir ödev olduğuna inanıyor; gel gelelim, kendisi öyle bir yaradılışta ki, hayatın bütün ayrıcalıklarını heyecanlanmadan, şaşırmadan, bunlar onun doğal hakkıymış gibi görüyor. Onun önceden tasarladığı bir şey bu. Kendisine psikoloji konusunda hiçbir şey bilmediğini söylediğim zaman, bununla, üzerine oyununu kurduğu mekanik insan tepkilerini bilmediğini değil, sanatta kullanılan 'geçerli' psikolojinin dışında, onun hiçbir zaman ruhsal bir kuşku dönemini, bir ruh hastalığını –ancak onun yardımıyla bilincin derinliklerine inebileceğiniz hastalıklardan birini– yaşamadığını söylemek istiyorum. Belki de bir hastalıktan işe yarar herhangi bir şey elde edilebileceğini sanmadığı için, bu ya-

şantıları toptan reddettiği söylenebilir. Şurası belli ki, yarın kendisini koyverip ruhsal bir bunalımı yaşamaya kalksa, amacı ölüm-dirim sorunu olan bir gereği yerine getirmek değil, yazacağı bir trajedi için malzeme toplamak olurdu. Onun bu türden ihtiyaçlarını Katolik bir köylüye ve bencil bir insana özgü 'şeması' karşılamıştır bile.

Yazdığı en güzel sayfalarındaki melodram havası bundan ileri geliyor. Yazdıkları (belki de bu özelliğinin bir sonucu) tam tiyatro sanatı olduğu için, bugüne kadar edebiyat olmaktan kurtulamamış. Bundan nasıl kurtulabileceğini de bilemiyorum.

Belki de P., insana intiharı düşündüren türden bir yeniyetmelik dönemini hiç yaşamamıştır. Bu eksikliğin cezası ise hiç bitmeyen özel bir ruhsal yeniyetmeliktir, olgunluk döneminin temelinde yatan (davranışlarının, aile kurmuş olmasının, sorumluluk duygusunun, başarılarının) ve onu bir yaratıcı değil, yeni bir edebiyatçı tipi yapan bir yeniyetmelik. Bütün bu açıklamalardan sonra, onu hâlâ neredeyse bir kadını sevebileceğim kadar sevmemin nedeni hiç de anlaşılması güç bir şey değil: P., benim ve yaşantılarımın tam karşıtıdır.

P.'nin ağırbaşlı ve bilgece bencilliğinin kadınsı bir yanı var. Bu da yeniyetmeliğin –yalınlık, insana huzur veren iyilik anlamında yeniyetmeliğin– bir özelliğidir.

3 Şubat

Her şeyin, her insanın yaklaşmasını bilene sunduğu o gizli ve sevgi dolu 'iç benliğe' bağlı olduğunu ileri sürme saplantımın gerisinde ne olabilir? Hiçbir şey, çünkü bu sevgi bağını ben hiçbir zaman kuramadım.

Aslında, hayatın gizi, yokluğu bize acı veren şey bizde varmışçasına davranmaktadır. Hıristiyanlık öğretisinin tümü bundan başka bir şey değildir. Her şeyin iyilik uğrunda yaratılmış olduğuna, insanlar arasında kardeşliğin *gerçekten* var olduğuna kendimizi inandırmak – bu doğru değilse, ne önemi var? Böyle bir düşün vereceği rahatlık ona inanmaya bağlıdır, onun doğru

olup olmamasına değil. Çünkü ona ben, sen ve herkes inanırsa, o zaman bu düş gerçek olacaktır.

10 Şubat

Marcel Raymond: *Baudelaire'den Gerçeküstücülüğe:*

Üç Fenerden Sonra: "Ama gerçekliği, mutlak olanı bulmak istiyorsak, ona bir kavramlar dizisi ya da bir diyalektik çerçevesinde ulaşmayı düşünemeyiz; onu keşfetmeyi düşündüğümüz yer ruhsal somutluktur. Son derece incelikli yeni bir duyarlık... bir metapsikoloji... işte modern şaire özgü yetenek..." (s. 48)

"...genellikle yeni şairler, *benliklerine* ilişkin verilerin onlara ait olmadığı ve bunlar aracılığıyla evrensel bir ruhun kendini gösterdiği ilkesini temel alıyorlar." (s. 261)

Apollinaire: "Yenilik bütünüyle sürprizdedir," diyor Apollinaire. (s. 273)

Dada: "yalan söylemeyen bilinçdışı yoktur." (s. 316)

Dada: "bilmemiz gereken şey şu: Geleneksel çağrışımlar kırıldığında ortaya çıkan dilsel rastlantılar –bir model yaratma ya da bir duyguyu dile getirme tasası olmaksızın– herhangi bir sonucu olmayan birer oyun mu, yoksa belli koşullarda, neredeyse biz farkında olmaksızın, gerçek bir varlığa karşılık gelmeleri mümkün mü?" (s. 324)

Gerçeküstücülük: "Her gerçeküstücü metin, içinde gerçeküstünün belli belirsiz biçim kazandığı kaosa dönüşü öngörür; birbirinden son derece farklı sözcükler arasındaki 'şaşırtıcı' kimyasal birleşimler, yeni sentez olanakları birden aydınlık kazanıverir." (s. 332)

"...iradeye bağlı olmaksızın, bilinçdışı yoldan, bir başka doğaya ilişkin verilerin, katışıksız ölçüde ruhsal verilerin biçim kazanmasına izin vermek ve böyle bir şey mümkünse, bu verilerin bizde belli bir içsel ve şiirsel duygu –belki de iç dünyamıza ilişkin kavrayışımızla karışan bir duygu– yaratmasını sağlamak." (s. 333)

Gerçeküstücülük eleştirisi: "gerçeküstücü metinler... kültürün, üstelik en ileri kültürün ürünleri gibi –az ya da çok bütün insanlarda ortak bir sözel yaratma yetisinin özgürce kullanılma-

sının sonucundan bambaşka bir şey olarak– görülmeye başlandı." (s. 335)

Gerçeküstücülüğün tanımı: "özgürlüğün sonsuz olacağı bir dünyaya nüfuz etmek," (s. 337) "belki de doğru yola en çok yaklaşanı çocuk." (s. 338)

Breton: "Her şey bizi, yaşam ile ölümün, gerçek olan ile hayali olanın, geçmiş ile geleceğin, iletilebilir olan ile iletilemez olanın, yüksek ile alçağın artık çelişkili görünmediği belli bir noktanın var olduğu kanısına vardırıyor. Bu yüzden, gerçeküstücü etkinlikte bu noktayı belirleme umudu dışında bir başka dürtü aranması boşunadır." (s. 340)

Gerçeküstücülük eleştirisi: "rüyalarımız da uyanıklık hallerimiz kadar değerlidir." (s. 365)

Rimbaud'dan sonra, öğrencileri "şiir etkinliğini bu etkinliği aşan amaçlara tabi kıldılar." (s. 391)

Doğa karşısında sanatı küçümsüyorlar (artık akıl, artık duygu, artık imgelem söz konusu değil); doğa düşlere özgü, kendiliğinden, vb. düşünce demek. Şiir, ruhsal bir görüngü olduğu için herhangi bir biçime bürünemez (s. 392)

"Şiir, bir yaşamın kendine özgü koşullarına, çıkarsama yoluyla zihinde oluşturulmuş içsel bir modele göre değerlendirilecek az çok sadık bir *anlatım*'dan farklı bir şey olma eğilimi gösteriyor. Son noktada, bu kendi başına var olan, yaratıcısıyla iletişimi olmayan bir *nesne* olacaktır... özerk bir nesne, bilinmeyen bir gezegenden düşmüş bir havataşı..." (s. 400).

Sergilemeyle değil, bir doğa olgusuyla duyguları harekete geçirmek: Şiir bir günbatımıdır, bir kumsaldır, vb.

18 Ocak '41'de *Kumsal*'ı bitirdim.

14 Şubat

Rüyamda Fern., bana ta gerilerdeki müzisyenleri izlediğini ve 'o Tanrısal üçlü'nün tadını çıkardığını anlatıyor.

Biraz sonra içeri giriyoruz – Fern.'i görmüyorum artık. Müzisyen arkadaşımın iki klavsencinin epey gerisinde, duvarın

yanında durduğunu ve elleriyle orkestrayı yönetir gibi yaptığını görüyorum (klavsen çalanlar dönüp gizlice bakıyorlar).

Belli ki, müzisyen bu işi yapmaya Fern.'den daha uygun *–daha olağanüstü biçimde uygun–* ve rüya sırasında bir anlatısal düzenleme süreci gerçekleşmiş. Bir başka deyişle, burada ikincisi ilkinden doğan ardışık iki olgu söz konusu değil; tek bir olgunun, bir durumun gelişmesi söz konusu: Önce çekirdek halinde parlayıveriyor, sonra da deyim yerindeyse daha zengin ve uygun bir anlatım buluyor (hem sessiz kadın kahraman, hem anlam; ayrıca ilk parıltıda hiçbir biçimde bilmediğim tutarlı ayrıntılarla büyülü biçimde zenginleşiyor).

Belki de 27 Aralık '39'daki olgunun –bir rüya sürecinde belli ayrıntıların bize onları tamamlayacak başka ayrıntıların anlatısal öncüleri gibi görünmeleri– açıklaması burada. Daha sonra bir başka şey halinde somutluk kazanacak olanın tohum halindeki bir ilk taslağı bunlar. Kısacası, söz konusu olan, insanın kendisine bir şeyler anlatması değil; değişmez, ruhsal-fiziksel bir durumun, baskın *'tutku'*nun ifadesi olan bir tablo, bir durum hayal etmesi. Rüyada eylemin görünürdeki gelişimi, görüyü (önce Fern., sonra müzisyen, ikisi de aynı şeyi yapıyorlar) hep daha iyi tanımlamaya yönelik bilinçdışı çabaların art arda dizilmesinden kaynaklanıyor. Her benzersiz görü çerçevesinde, doğal olarak olayların belli bir doğalcı gelişimi de söz konusu (olaylar dizisi).

Sanki birisinin bir tabloyu göstermesi; sonra birden değişmiş ve üzerinde oynanmış kişilerle aynı tabloyu bize sergilemesi gibi. Bu, çok hızlı ve gerektiği gibi yapılırsa, sinema anlatısıyla karşı karşıyayız demektir; ama burada, her sekansın aynı şeyi söylemeye yönelik yeni bir girişim olduğu bir anlatı söz konusu.

Rüya görerek, rüyada geçmiş olayların olmadığını, her şeyin eylem olduğunu fark ettim; hiçbir şey özet değil – çağrışım sanatının modeli.

2 Mart

Lévy-Bruhl, *Mistik Deneyim.*

Birinci Bölüm – İlkel insan gizemli nedenler yüzünden kendini talih oyunu tutkusuna kaptırır, hatta her şeyini yitirmeyi göze alır; çünkü böyle bir işe kalkıştı mı, onun için önemli olan yitirdiği değil, *doğaüstü güçlerin onu bırakmadığını*, sahip olduğu her şeyin bu güvenliği sağlamaya yarayan bir araç olduğunu kanıtlamaktır. Bununla, hayatında kötü bir şey olduğu zaman nasıl mutsuzluğa kapılmak, kaderin bu kesin yargısında nasıl kesin bir değerin doğrulamasını bulmak eğiliminde olduğunu karşılaştır. Doğrulanmasını istediğin şey, başına gelen mutsuzluğun rasgele olmadığı, doğaüstü güçlerin sana bir hınçları olduğu için, yani senin bir önemin olduğu için başına geldiği düşüncesidir.

4 Nisan

Bir sanat eserine başlarken hiçbir şey *zengin bir görüş açısı* sağlamak kadar önemli değildir. Bunu elde etmenin en yalın ve dolaysız yolu biraz alışılmamış ve yeterince uzak bir yaşantıyla işe girişmek, sonra da bunun ortaya çıkaracağı çağrışımların gerçekçi karmaşıklığını işlemektir. Ama bir görüş açısı yaratmanın teknik bir yöntemi vardır; bu yönteme göre, çeşitli ruhsal düzeyler, çeşitli zamanlar ve açılar, çeşitli *gerçekler* bir araya getirilir; bunlardan kesişen akımlar, bir yanılsama oyunu ve bütün gücünü dilediğin gibi geliştirmeye adayabileceğin anıştırma zenginlikleri oluşturulur. Bunun iyi bir örneği, Corradino ile ilgili hikâyenin üçüncü tekil şahıs olarak anlatılabileceğini, fakat olayları birinci çoğul şahısla çerçeveleyerek hem hikâyenin geçtiği yeri belirlemek, hem de gereğinden fazla başıboş olan Corradino'yu alaycı bir açıdan ele almak için önemli bir niteliğin sağlanabileceğini bu sabah bulmuş olmamdır.

Herhangi bir şeyde, bir hareketi yalnız bir kere yapacağını, belli bir davranışta yalnız bir kere bulunabileceğini sanmak yanlıştır. ("Otuzumuza kadar köle gibi çalışıp her meteliğimizi

biriktirelim, ondan sonra hayatın tadını çıkarırız," diyenlerin yanlışı. Böyleleri otuz yaşına gelince kendilerini hırsa kaptırmış ve ağır işe alışmış olacaklar, artık hiçbir şeyin tadını çıkaramayacaklardır. Başkaları da şöyle diyebilirler: "Bu suçu arkada bırakıp hayatım boyunca mutlu olacağım." Böyleleri sözünü ettikleri suçu işleyecekler, sonra da o suçu gizlemek için başka bir suç işlemeye her zaman hazır olacaklardır.) İnsan yaptığı şeyi nasılsa bir kere daha yapar, *hatta çok eskiden yapmıştır bile.* (Bk. 26 Kasım 1937, II. paragraf ve 5 Ocak 1938). Hayatın tedirgin edici yanı, kararlarımızın tekerleklerin altına yerleştirdiği tekerlek izidir. (İşin gerçek yanı da, daha bu kararı vermeden o doğrultuya yönelmemizdir.)

Bir karar, bir hareket başka bir durumda ne yapacağımızın şaşmaz belirtileridir. Bu da herhangi belirsiz, gizemli bir nedenden ötürü değil, kendini yineleyecek otomatik bir tepkinin sonucu olmalarındandır.

12 Nisan

En az göze çarpan insanca zevklerden biri bir olay dizisini gözümüzde canlandırmak, birtakım olaylara onları anlamlı kılan, belli bir mantığa göre gelişen, başlangıcı ve sonu olan bir düzen vermektir. Son neredeyse her zaman duygusal bir doruk noktası, insanı sevindiren ve hoşnut bırakan bir kendini tanıma ânıdır. Bu hayatın basmakalıplığına karşı göğüs göğüse verilen bir savaş, hayal gücünün dizginsiz coşkunluğunu aşan bir karşı saldırıdır. Bu zevk anlatı sanatının, bu köklü isteği tatmin eden sanatın ilk adımı değil de nedir? Bir hikâyeyi anlatmanın ve onu dinlemenin zevki, olayların önceden tasarlanmış belli bir çizgiye göre geliştiklerini görmeye bağlıdır. Hikâyenin orta yerinde insan hikâyenin başına dönüp olayların nedenlerini, ipuçlarını bulmanın tadını çıkarabilir. İnsanın kendi geçmişini düşündüğü zaman, onda şimdiki zamanın ya da geleceğin belirtilerini tanımaktan aldığı tat da bundan başka bir şey midir? Bu yapıyı kurmak *zamanı* anlamlı kılmaktır; hikâye anlatmak da, kısaca, onu

bir efsaneye, bir mite dönüştürme, ondan bir kaçış bulma yolundan başka bir şey değildir.

14 Nisan

Hiçbir kadın para için evlenmez: Bütün kadınlar, bir milyonerle evlenmeden önce, ona âşık olacak kadar kurnazdırlar.

27 Nisan

Rousseau'nun *İtiraflar*'ı.[1]

(Dördüncü Kitap, 1731-1732, Flammarion basımı, s. 135):

"Ayrıca terzi kızlar, oda hizmetçileri, küçük satıcı kızlar beni pek çekmiyordu. Bana soylu kızlar gerekti... Gene de beni çeken şey, hiç de durumun ve sınıf düzeyinin boş gururu değildir; daha iyi korunmuş bir yüz rengi, çok daha güzel eller, daha gönül okşayıcı bir süs, tüm kişilik üzerindeki bir incelik ve yaraşırlık havası, insan içinde oturma ve duygu ve düşünceleri açıklamada daha büyük bir zevk, daha değerli ve daha iyi dikilmiş bir giysi, daha sevimli bir kundura, kurdeleler, dantelalar, daha iyi düzeltilmiş saçlardır..."

"Ve kararsız kafamdan geçen bütün çılgınlıklar, bir tek günün kaçamak zevkleri, bir yolculuk, bir konser, bir akşam yemeği, eğlence ya da işlerimde önceden hiç düşünülmemiş olan her şey, benim için, gülünç coşkunlukları içinde, bana en gerçek kaygıyı veren şiddetli tutkular haline gelirken, sürekli şeyler üzerinde durmanın ne anlamı vardı?..." (Beşinci Kitap, 1732-1736, s. 223).

"...mutluluğumuzu (Mme de Warrens'la) ve bütün isteklerimizi, kesin olarak o karşılıklı ve belki de insanlar arasında bir eşi daha bulunmayan sahiplenmeyle, daha önce söylediğim gibi asla bir aşk sahiplenmesi değil, ama nefis, cinsiyet, yaş, çehre gö-

[1] [*İtiraflar*'dan alıntıların çevirisinde, belli değişikliklerle Kenan Somer çevirisinden yararlanılmıştır].

zetmeksizin, kişiyi kendisi yapan ve ancak yok olmakla yitirilebilen şeylere dayanan daha esaslı bir sahiplenme olan o şeyle sınırlandırmaya çalıştık..." (*aynı yer*, s. 225) (Rousseau, Mme de Warrens'in daha önce onunla birlikte olduğunu belirtiyor.)

2 Mayıs

Bir *dikey* tipler vardır: Bunlar her şeyi sırayla yaparlar; bir kişiden ya da bir şeyden öbürüne geçerken bir öncekini bırakırlar; kendilerini yeni bir sevgiliye adadıkları zaman, bir eski sevgilinin gelip onları kışkırtmasına sinirlenirler. Bunlar *romantiktir*, hiç büyümezler. Bir de *yatay* tipler vardır: Bunlar oldukça geniş bir değerler dünyasından yaşantı zenginleştirirler, eski tanıdıklarından vazgeçmeden yeni insanlarla ve şeylerle ilgilenmesini bilirler; serinkanlılıklarının, köklü inançlarının yardımıyla birbirinden oldukça değişik tutkuları denetleyecek ve yola getirecek gücü bulurlar. Böyle insanlar da *klasiktir*.

10 Mayıs

Totaliter ideolojilerin bayağılıkları onları yaratan insancıl kuramların bayağılıklarını yansıtır. Tolstoy, Ruskin, Gandhi, bunların yarattığı...

22 Mayıs

Béguin, *Romantik Ruh ve Düş* (Schubert'te, Carus'de, Schopenhauer'de ve Jung'da rastlanacak bir düşünce.)

K.P. Moritz'in *çocukluk anılarına* gösterdiği büyük ilgi hayat öncesi var olan bir durum için kanıt bulmanın bir yoludur. Böyle bir durum çocuklukta tazeliğini hâlâ korur ve onun üzerinde iz bırakır. Başka bir deyişle, yalnız çağdaş gerçeklikten değil, bütün olarak gerçeklikten bir kaçışı temsil eder. İlk romantiklere özgü bir özlemdir bu. Shelley'den Leopardi'ye kadar birtakım şairlerin kendilerini *doğal* nesnelere (bulut, gök gürül-

tüsü, dalga gibi) dönüştürme ve böylece artık insan biçiminde olmayan bir hayata karışma isteklerinin nedeni budur. *Düşleri* yalnız gündelik hayatın gerçeklerinden bir kaçış olarak değil, aynı zamanda doğum öncesi yaşantıların bir odak noktası olarak görmeleri de bu yüzdendir. Doğum öncesi gerçeklikle aynı şeymiş gibi görünen 'Bütünlük' ile kendilerini özdeşleştirme kaygılarını da gene aynı nedene bağlayabiliriz.

(s. 72.) "İnsan başka insanları, kendi yetersizliklerini ve kuşkularını kumarda unutabilir. Hayat, sorunlarının ve umutlarının olanca ağırlığıyla karşımıza çıktığı zaman korkunç olduğuna göre, onunla kumar oynamak zorundayızdır. Başkasının oynadığı kumarda bizim de bir el oynamamız yetmez; kendimizi bile kandıracak kadar iyi oynamalıyız bu oyunu; hayata onun maskesini indirebileceğimizi, onu kendimize oyuncak edebileceğimizi, böylece kendimize ruhumuzun egemenliğini kanıtlayabileceğimizi göstermeliyiz. Romantikler bu ustalığa *alaycılık* diyecekler ve onu şiirlerine katacaklardır..."

O kadar güzel kadın giysileri var ki insan bunları parça parça etmek istiyor.

24 Mayıs

Bireyin, özgünlüğün, dehanın ortaya çıkışı ve gövde gösterisi diye bilinen Romantizmin evrenle birlik ve bütünlük kurma kaygısına kapılması ve İlksel Birlik'in bozulmasıyla ilgili efsaneler yaratması, bu birliği yeniden kurma yolları (şiir, aşk, tarihsel ilerleme, doğa hayranlığı, büyü, vb.) araması tuhaf bir şey. Bu eğilimin kanıtı bunca ortaklaşa kavramın yaratılmasıdır (ulus, halk, Hıristiyanlık, Alman, Gotik ve Roma üslupları, vb.).

27 Mayıs

Sanatçıyı, gücü kendinden olan ve sanatçıdan *habersizce* gerçekleşen bir esinlenme sarnıcı olarak düşünen Romantikler

bilinçdışını, yani insanla evrensel gerçeklik arasında bağ kuran birtakım olumlu güçleri bulurlar. Daha sonra ikinci bir Romantikler kuşağı gelecek ve bu bilinçdışını denetim altına aldığını ileri sürecek, deneylere girişecek, onunla ilgili her şeyi öğrenecek, başka bir deyişle, işleyişini *bilinç* düzeyine aktaracaktır (Poe-Baudelaire, vb.). Başlangıçta davranış simgelerinin ustaca bulunup ortaya çıkarılması olan sanat, bilinçli olarak estetik simgelerin yaratılmasına dönüşür (Fransız Simgeciliği).

Düş terimi hayal gücünün bağımsızlığını ve bilinçdışının kendine yeterliğini (geceleri gördüğümüz düşlerde de bunu buluruz) ortaya çıkaran Romantizmle ikinci bir anlam kazanır: *şiirsel hayal.*

Hayatın alaycı yasalarından biri de şudur: Sevilen kimse, veren değil, alan insandır. Sevilen kimse sevmez, çünkü seven, verir. Bu da anlaşılmayacak bir şey değildir; çünkü vermek almak kadar kolay unutulmayan bir zevktir; kendisine bir şey verdiğimiz insan bizim için gerekli, yani sevdiğimiz bir insan olur.

Vermek bir tutku, neredeyse bir kusurdur. Kendisine bir şeyler verebileceğimiz bir kimsemiz olması gerekir.

11 Haziran

Béguin, II, 152.

Güzel bir renk karşısında, içimizdeki düş, daha incelikli ve gizemli bir düşle kaynaşma eğilimi gösterir, bir açıklamaya değil, bir kavrayışa ulaşmak için: "Kendisi değişmek ve ortaya çıkmak için, dost bir varlığın yüreğinde kendisi bir varlık haline gelmek için."

(Tieck, *Masallar*'ın çerçevesini oluşturan *Hayal*'in konuşmaları).

Şair olarak Tieck, ruh haline göre özgür ritimler kullanır; uyaklı şiiri kabul etmesinin nedeni karmaşık sesleri dile getir-

mektir. Uyak ve kıta biçimlerine ilişkin bir simgecilik doğar buradan.

Tieck, çeşitli türden sesler arasında bir diyalog olmasını ister (*Sternbald*) ve canlı bir müzik şöleni, genel olarak da bir duyular alışverişi yaratır (*Fantasie*).

(Walzel, *Alman Romantizmi*).

Müziğin, sözün ulaşmadığı bir bilgi aracı olduğu fikri Wackenroder'e ait.

Sık sık *ironiye* döner. Schubert rüyanın ironik olduğunu (hüzünlü görüntülerle sevinci –ya da tam tersi– dile getirdiğini) belirtir. Şair, sıradanlık karşısında hep bir sıradışılıktır. Jean-Paul (ve Schlegel) ironinin rüya ve anarşik şiirin ortasında çıplak akıl olduğunu söylerler. Tieck, bilinçdışının parıltısına tanık olmanın, onun hakkında bir hükme varmanın ve onu özgür oyuna sürüklemenin ironi olduğunu belirtir (Bk. **22** Mayıs, II. paragraf). Hoffmann ise, ironinin, yaşamın sıradanlıkları ile daha üstün bir varoluşa ilişkin *aydınlanmaların* karışımı olduğunu söyler.

13 Haziran

İnsan hayatını bir güne benzetecek olursak, yaşlılık en sıkıcı zamandır; çünkü tıpkı akşamüstü, günün bütün işi sona erdiğinde olduğu gibi, insan ne yapacağını bilemez.

25 Haziran

Béguin'den, G. de Nerval'in *Aurélia*'sı hakkında:

"*Aurélia* anlatısının görünürdeki zamandizinsel tutarsızlığını şöyle açıklayabiliriz: Rastlantısal ardışıklığına bakılmaksızın, bütün bir yaşamın anları ortak anlamlarına göre düzenlenir. Bir tür zaman dışı, rüyadakini andıran bellek, başlangıçta bütün bir yaşamı bir bunalım ânına dönüştürür; bu farklı bakış açısını değiştirecek olan G. de Nerval'in çocukluğu da, şimdi o bakış açı-

sına yeni rengini veren olgun yaşın olaylarından sonra geliyormuş gibi görünür."

26 Haziran gecesi

Roman olabilecek bir düş.

(Her şey dramatik bir olayın çevresinde toplanıyor. Olay dizisinin bilinmeyen yanları yavaş yavaş ortaya çıkıyor. Dolaylı olarak anlatılan bir hikâye.)

Düşümde bir teğmenle bir köy otelinde kaldığımı gördüm. Oraya teğmenle bir iş görüşmek için yeni gelmişim; teğmenin yanında bir de çavuş var; söylediklerine göre beni bulması için kendisini albay göndermiş. Ona görünmemeye çalışıyorum. Girip çıkan başka bir sürü insan da var. Ben hemen Torino'ya (yoksa Serralunga mıydı?) dönecekmişim. Teğmenle kapıya doğru giderken, genişçe bir yeraltı salonundan geçiyorum, burada birtakım askerlerin yemekhane masalarına benzeyen masalara oturmuş olduklarını görüyorum. Garip bir şey olduğunu seziyorum ve belirsiz bir korkuya kapılıyorum. İçlerinden biri teğmenle birbirimizi sevdiğimizi bildiklerini, bunun iki subay arasındaki sevgiden öte bir şey olduğunu, bizim de onları sevdiğimizi, bu yüzden kendilerinin subay yapılmalarını istediklerini söylüyor. Orada olanlardan birinin bunu albaya söylemesinden fena halde korkuyorum ve onları azarlayarak disipline aykırı davrandıkları için utanmaları gerektiğini söylüyorum. Bağırarak buna benzer şeyler söylüyorum, 'bu konuda teğmenle ne düşündüğümüzü bildiklerini', teğmen albay olursa, benim de bu görüşe tümüyle katılacağımı belirtiyorum. Hepsi hayal kırıklığına uğramış ve korkutmak istercesine susuyorlar. (Teğmeni dürterek hiçbir şey söylememesini, konuşmayı bana bırakmasını fısıldıyorum.) Sonunda, ben konuşuyorum, teğmense arkamda durup ben sanki onun yaveriymişim gibi dinliyor. Askerlere susmaları için bağırıyorum, sonra birden, masaların gerisinde tanıdığım bazı insanların onlarla arkadaşlık ettiklerini görüyorum. Bana yakın oturan bir askere göz kırpıyorum; o da anlamış gibi bana göz kırpıyor, ama ben hiçbir şey olmamış gi-

bi davranıyorum. Ortalığa daha dostça bir hava yayılıyor, ama gerginlik etkisini sürdürüyor.

"Dostlarımla arkadaşlık mı ediyorsunuz?" diye soruyorum odanın dibindeki aydın görünüşlü iki adama, sonra birden kendimi onların arasında buluyorum. Oradan uzaklaşmam gerektiğini hissediyorum. Nasıl olduğunu bilmiyorum, ama o arada şarap içmeye başlamış olan teğmenle ben çamaşırlarımızı onun evinin parmaklıklarında unutmuş olduğumuzu anlıyoruz; o uğrayıp almamı söylüyor. Dışarı çıkıyoruz, otobüslerin yolu tıkadığını görüyoruz. Sonra bardaktan boşanırcasına yağmur yağmaya başlıyor, ben yalnız kalıyorum. Çamaşırlarımı almak için koşuyorum, karanlıkta hiçbir şey göremiyorum. Bahçe kapısının yanına gelince, Serralunga'da, kendi ailemin yanında olduğumu anlıyorum. Merdivenin basamağına sıçrayıp, "Benim, ben, Cesare!" diye bağırıyorum, Maria ile komşuları görüyorum (Maria'nın yanındaki iki kızın güzelliği dikkatimi çekiyor.) Yeniden uykuya dalmayı düşünüyorum; Maria, "Dört elma kaldı," diye bağırıyor.

5 Temmuz

Başkalarına ait olan kadınlarla ne yapacağımı bilemiyorum.

11 Eylül

Cohen'in *Chrétien de Troyes* üstüne yazdığı küçük kitabı okudum ve anlatı sanatının ne psikolojik, ne de doğal gerçekçilik değil de, anlatıcının, yerine bir başkası konamayacak o insanın, üslup ve gerçeklik duygusuna göre oluşmuş, *özerk bir olaylar düzeni* olduğunu bir kez daha düşündüm. Bk. *Erec*'in Enide'e konuşmamasını buyurması ve Enide'in üç kez bu kuralı çiğneyişi. Buna karşılık, *Lancelot*'a kâh şakayla, kâh ciddi olarak savaşmasını buyuran Guinièvre'in kaprisleri. Ya da *Yvain* kendisinden bir yıldan uzun bir süre uzak kaldığı için Landine'in kızgınlığı; Yvain'in bütün çektikleri buradan kaynaklanır. Ya

da Kutsal Kap töreninin ne anlama geldiğini Balıkçı Kral'a sormak zorunda kalan *Perceval*'in bilgisizliği.

Üslup sözünden, psikolojik ve doğal gerçekliğin bir olaylar dizisiyle açıklanmasını, bunun bilinçli bir şekilde ve yalnız aklın desteği ve denetimi ile gerçekleştirilmesini anlıyorum. Bütün bir olaylar dizisini yansıtan ve bu olayları bilinçli ama gerçek dışı bir 'tutku'ya göre renklendiren belirsiz bir düş kaynağı gibi bir şey.

[Bk. *bağ-simge* kuramı (4 Aralık '38) ve *üslup durumu* kuramı (1 Ocak '40, II. paragraf). Din (*Fioretti*), masal (Chrétien de Troyes), modern sanat (Stendhal, Baudelaire, Kafka) bir araya gelip bana bu dersi veriyorlar – bir zamanlar buna pek de net olmayan bir nitelemeyle *imge-anlatı* adını veriyordum].

2 Ekim

Bu doğalcı-psikolojik gerçekçilik neden yetersiz geliyor sana? Çok sınırlı olduğu için.

Burada sorun, yeni bir ruhsal gerçeklik bulmak değil, her zamanki gerçekçilik kavramında bulunan zenginlikleri açığa çıkarabilecek *görüş açılarını çoğaltma* sorunudur. Bir yapı kurma sorunudur bu (bununla 16 Kasım 1935'e uzanmış oluyoruz!!).

9 Ekim

"Hep aynı temayı kullanan yazarları severim," diyor Pintor. Bir yazarda açık seçiklik ve tanımlanabilirlik gibi nitelikleri beğenmesinin dışında, P. bundan doğal içeriği mi, yoksa üsluplaştırılmış işlenişi mi anladığını açıklamıyor. Doğal içerik üzerine bir çeşitleme, elbette, bir iç yoksulluğu gösterir; fakat üsluplaştırılmış işlenişin, ister istemez, en yalın anlam ayrımcığından tür değişikliğine doğru yönelen sürekli bir gelişme olması gerekir. Böyle olmazsa, sayfalar bir yazarın tek gerçek zevki olan yeni şeyler bulma duygusundan yoksun kalır.

İnsan hiçbir zaman büsbütün yalnız değildir dünyada. En kötü durumda, bir çocuğu, bir delikanlıyı ve zamanla olgun bir adamı, yani kendisinin eski bir halini bulur yanında.

Sorun, zamanımızda bir kültür temsilcisinin, geçmişte bir din adamından, bir sanatçıdan, bir bilginden, bir düşünürden daha az dinlenir olmasında değildir. Sorun, şimdilerde yığınların yalnız propaganda ile yaşamalarıdır. Gerçi geçmişte de yığınlar bir çeşit propaganda ile beslenirlerdi, ama o dönemlerde temel kültür daha az yaygın olduğu için, gerçekten kültürlü insanlara öykünmezler, dolayısıyla da onlarla görüş birliğine varıp varmadıkları sorunu ortaya çıkmazdı. Yığınları açıkça tanımlamak güçtür; ama şu ya da bu kişiye uyarak yaşadıkları, bunun sonucu olarak da onların düşünme ve konuşma tarzlarını benimsedikleri söylenebilir.

Çevreler betimlenmemeli, kişinin duyuları –dolayısıyla düşüncesi ve konuşması– aracılığıyla yaşanmalı.

Senin –'izlenimcilik' diyerek– o kadar sinirlendiğin şey böylece (kişiye bağlı olarak) hayatın eyleme dönüşmesi olur. Daha önce 'Şairin Uğraşı' yazında aradığın *ölçü* işte buydu. Sonra Anderson'un *hikâyenin gerisindeki hikâye* anlayışı ya da Joyce'un iç monoloğu da bu kişi gerçekliğinin nesnelliğe uygulanmasından başka bir şey midir?

Bir kadın evlendiği zaman bir başka erkeğe ait olur; bir başka erkeğe ait olduğu zaman da artık ona söyleyeceğin hiçbir şey yoktur.

1942

28 Ocak

Nesneler bizde kalan anılarıyla kendilerini açıklarlar.
Bir şeyi hatırlamak –yalnız o anda– onu ilk olarak görmek demektir.

En gerçek anlarda, geçmişte ne idiysen gene o olduğun olgusu (26 Kasım '37, II. paragraf) ile yalnız hatırlanan şeylerin gerçek olduğu olgusu (bugün, I. paragraf) arasında bir ilişki kurmalısın.

10 Şubat

Pineto yakınlarında, deniz kıyısında, geceleyin suların çekildiği saatlerde trenle giderken uzakta yakılan ateşleri seyretmek, sende dile getirmen gereken düşünceler uyandırsa, seni bir çocukluk anısı gibi duygulandırsa bile, gerçekte bunun senin için ne bir anı, ne de durmadan kafanda beliren bir hayal olduğunu biliyorsun. Gerçi önemsiz, edebi ya da çağrışımsal nedenlerle seni büyülüyor bu, ama bir bağ ya da o bildiğin tepelerden biri gibi dünyayı tanıyışının damgasını taşımıyor. Bundan da şu sonuç çıkıyor: Doğanın birçok kesimleri (sözgelimi, deniz, kırlar, ormanlar ve dağlar) senin ilgi alanının dışında kalıyor, çünkü sen bu yerlerde en gerekli zamanlarda yaşamış değilsin. Bunları şiirinde canlandırman gerekseydi, bir dünyaya şiirsel saygınlık kazandırmak için gerekli olan o gizli anlayış, sezgi ve ay-

rıntı zenginliğiyle dolaşamayacaktın bu bölgelerde. Aynı şey insan ilişkileri ve insanların kendileri için de geçerli: Ancak zamanla zihninde biçim alan, duyarlılığında belirginleşen durumlar ve kişiler ruhunun bir parçası olmayı başarmış ve sanat eserlerine kan ve can veren o sayısız kökleri salmışlardır. Kısacası, *sadece istediğin için* belli bir doğa parçasına ya da belli bir çevreye şiirsel bir ilgi duyamazsın; olsa olsa, bunları çocukluk ve yeniyetmelik yıllarının (yetersiz) kalıplarına uydurabilirsin. Doğal algılama gücünün şimdiden bir parçası olmuş olan bir dünyaya (hiç değilse bu anda) kaçamamanın nedeni de budur. Tıpkı gündelik hayatında doğal isteminin sınırlarını, dünya ile uzlaştığın yıllarda belirlenen sınırları aşamadığın gibi. Bu iki alanda, etkin ve yaratıcı alanlarda, hayatının parçası olan bir gerçekliği derinine inip anlamaya çalışmanın mı, yoksa sana yabancı gelen, biçimden yoksun şeylerle, görüntülerle, durumlarla, kararlarla karşı karşıya gelip bu çatışmadan sürekli bir ilerleme sağlamanın mı daha yararlı olacağını önümüzdeki yıllar gösterecek. Bütün sorun, ilk duyarlılığının bir kez biçim almasından sonra bunun geliriyle manevi bir hayatı mı sürdüreceğin, yoksa sermayeni her gün biraz daha artırma yolunu mu seçeceğindir. Şurası belli ki, yorucu ve tehlikeli de olsa, bu iki yol birleşebilir ve olgunluk döneminde geliştirilip işlenen bir çocukluk yaşantısı, değişik ve yepyeni bir başlangıç noktası olabilir.

12 Şubat

Modern sanat –eğer herhangi bir değeri varsa– çocukluğa bir dönüştür. Modern sanatın değişmeyen teması nesnelerin keşfedilip açıklanmasıdır; bu buluş en arı biçimiyle çocukluk anılarında gerçekleşebilir. Modern sanatçının her şeyi kapsayan duyarlılığının gerçekleştirdiği sonuç budur (sanatın kendine yeterli bir uğraş olduğu düşüncesi, bireycilik); on altı yaşından sonra bir gerilim[1] içinde, yani yeni düşünceleri özümlemeye yatkın olmayan, hoşgörüden uzak bir durumda yaşamasına yol açan bir özelliktir bu. Sanatta bir şeyin başarılı bir biçimde anlatılması ise onun bağnaz olmayan bir görüşle özümlenmesine

[1] [Elyazmasında: verimlilik / gerilim].

bağlıdır. Sanatçılara kalan iş, geriye dönüp henüz sanatçı olmadıkları dönemden esinlenmeye çalışmaktır; bu dönem de çocukluk yıllarıdır.

21 Şubat

Benim hikâyelerim –başarılı oldukları ölçüde– çevresinde kendinden büyük şeylerin oluşunu seyreden bir insanın masallarıdır.

23 Şubat

27 Nisan 1941'in devamı – Rousseau Okuması:

"...Bunca önyargı ve yapmacık tutku arasında, doğanın gerçek duygularını meydana çıkarmak için, insan kalbini iyi çözümlemesini bilmek gerek. Bu yapıtı, deyim yerindeyse, baştan sona kuşatan kalp inceliğini sezmek için, *ancak yüksek tabaka eğitiminde elde edilen* bir davranış inceliği gerek. Bu yapıtın dördüncü bölümünü, çekinmeksizin *Clèves Prensesi*'nin yanına koyarım ve eğer bu iki parça sadece taşrada okunmuş olsaydı, gerçek değerleri hiçbir zaman anlaşılmazdı derim..." (Cilt II, s. 221).

"...üzücü bütün duygular hayal gücümü zora sokar" (Bu yüzden *Yeni Héloïse*'a çekişme, kavga ve kıskançlığı koymaz) (Cilt II, s. 93).

"Bütün öteki edebiyatçılar gibi iş olsun diye yazabileceğimi düşünüyorlardı, oysa ben her zaman yalnızca tutkuyla yazdım" (Cilt II, s. 285).

26 Şubat

Bk. 4 Nisan '41. İlkçağ sanatı nasıl *dinsel* idiyse, büyük modern sanat da her zaman *ironiktir*. Kutsallık duygusu gerçek dünyanın ötesiyle ilgili düşlerin nasıl kökünde yatıyor ve bu düşlere anlamlı bir çerçeve ve geçmiş kazandırıyor idiyse, *ironi*

de bu görüntülerin temelinde ve içinde zihin oyunlarına elverişli geniş bir alan, yansıtılan şeyleri daha anlamlı bir gerçekliğin simgelerine dönüştüren akılcı anlatım yöntemlerinin heyecan verici havasını bulur. Bir şeyi *kutsal saymak* nasıl onu din töreninin bir parçası olarak görmeyi gerektirmiyor idiyse, bir konuyu *ironik açıdan ele almak* da onu alaycı bir biçimde işlemeyi gerektirmez. İmgeleri onları aşan ya da yöneten bir ölçüye göre yaratmak yeter.

Başarılı sonuçlar aldığın çalışmalarına ilk yaklaşımında da aynı şey görülüyor; işe, anlatacağın hikâyeden çok daha geniş bir görüş açısıyla başlıyorsun; sonra hikâyenin kapsamından daha geniş bir ilgi alanın olduğunu belli eden bir kayıtsızlıkla bakıyorsun bu hikâyeye ve bu görüş açısını korumayı hiç aklından çıkarmadan, hikâyeni daha ilk kelimesinden, ilk virgülünden başlayarak gerçeklerin ötesinde hiçbir fazlalığa yer vermeyecek bir titizlikle kuruyorsun. Burada dikkat edilecek nokta, konu dışına çıkmaktan kaçınmak, *büyük*, hayali bir perdenin üzerine açık seçik gerçekliği yansıtmaktır.

24 Mart

Alain: *Güzel Sanatlar Sistemi* (1926).

Sanat

"sanatçı... imgelerini yaptıklarına göre düzene koyar, parmakları arasında doğan nesneye göre demek istiyorum..." (s. 30).

"bir sanat yapıtının bitmiş, tamamlanmış ve sağlam olması gerekir... Bir bütün olarak alınmayan şeyin estetik güzelliği olamaz." (s. 33)

"model... önce nesne, sonra yapıttır." (s. 35)

"her ne zaman fikir uygulamadan önce geliyor ve onu düzenliyorsa, yapılan şey zanaattır." (s. 36)

"fikir ona (*sanatçıya*) daha sonra gelir, tıpkı seyirciye daha sonra geldiği gibi. Sanatçı da doğmakta olan yapıtının seyircisidir." (s. 37)

Tragedya

"doğanın hareketlerinin hepsinde biraz delilik vardır, özellikle seyirci açısından." (s. 138)

"(tragedyada) her zaman saatlerin ilerleyişini duymak gerekir; bir de tutkuları zorlayan, onları isteyeceklerinden daha büyük bir hızla olgunlaştıran dışsal gerekliliği." (s. 139)

"Şu söylenebilir: Tutkular her tragedyanın malzemesi, zaman ise biçimidir." (s. 139)

"tiyatroda her şeye kalkışabilirsiniz, ama sonra olanı önce gösteremezsiniz." (s. 143)

"dramın diyalog yoluyla açılması ve zamanın hep hissedilir şekilde ilerleyişi, bütün evrenin drama eşlik ettiğini yeterince belirgin kılar." (s. 146)

"güldürü tiyatrosunda, doğal ve gerçeğe benzer olanın yol açtığı bir tehlike vardır: İnsan buraya hapsolup bir daha çıkamayabilir." (s. 161)

Mimarlık

"Çünkü katedrallerdeki bu heykeller, belki geçerken şöyle bir bakma dışında, bakılmak üzere orada değildir. Çizgilerin dev boyutlu devinimi adeta bu heykelleri gölgede bırakır; insan zihni bu şeylerde bir başka anlam aramaya çağrılır. Demek ki, üstün bir yasa gereği, taklit ve benzerliğin çoktan aşılmış olduğu görülür..." (s. 196)

"süs... her âna ilişkin buluş ya da utkunun göstergesi ya da deyim yerindeyse, arayışa eşlik eden ve en ciddi düşüncelerimizden filizlenen fikir akımlarının işareti." (s. 200)

"üslubun kendine özgü özelliği, asla bir kuraldan kaynaklanmamasıdır." (s. 200)

Heykel Sanatı

"mutlak düşünce seyrektir ve kısa sürer; aslında hiç de kısa değildir, çünkü süresiz ilerlemeyi sürdürür; ama tıpkı bir kayalık burun gibi hep öne atılır." (s. 236)

"heykelin amacı, daha çok gerçek devinimsizliği temsil etmek ve sonuçta mermere insana özgü devinim görünümünü vermek yerine, tam tersine insan biçimini mermerin devinimsizliğine indirgemektir." (s. 215)

Çizim

"çizimdeki çizgi hiçbir biçimde nesnenin çizgilerinin taklidi değildir, daha çok biçimi yakalayan ve dile getiren bir hareketin izini taklittir." (s. 276)

Düzyazı

"iyi bir yazar asla bir sözcüğe bel bağlamaz." (s. 305)

"düşünce bağı düzyazının tek dayanağıdır... Öyleyse, düzyazının kendine özgü aktarım aracı, çözümleme dediğimiz şeydir." (s. 306)

"şiir, zaman yasasına tabidir... şiirin okunmaktan çok duyulması gerekir... Gerçek düzyazının gözle okunması zorunludur." (s. 307)

"kanıtlar hiçbir biçimde nedenler değildir." (s. 313)

"tam bir bütünlük gösteren anlatı, zaman yasasıyla uyumlu kararlı ilerleyişi yüzünden çözümlemeye karşı koyar." (s. 315)

"romanı belirleyen şey düş-eylem ilişkisidir; burada eylem düşü ortadan kaldırmak yerine ona tutarlılık kazandırır (*gerçeklikte olduğu gibi*)." (s. 321)

"bütün romanların teması, bir roman kişisinin, yol aldıkça kavradığı şeyler ve kişilerle olan çatışmasıdır..." (s. 326)

"düzyazının en önemli kuralı, sözcüklerle değil yargıyla iş görmesidir." (s. 331)

4 Mayıs

Tedirginliğinde ve yazı yazma çabanda sana yardımcı olan şey, her sayfada söylenmemiş bir şey kaldığını kesinlikle bilmendir.

25 Mayıs

(Cantoni'nin *İlkeller*, s. 256'da söylediği gibi) çocuk hayal dünyasında yaşamaz; içimizdeki çocuk yalnızca seyrek anı-anlarda varlığını sürdürür ve irkilir, bu da bize söz konusu anı-anların hayalî olduğunu düşündürür – oysa bu doğru değildir.

27 Mayıs

Sevgili Vittorini,[1]

Sana bu mektubu yazmayı bir ödev sayıyorum, çünkü hepimizin bütün gücümüzle seni desteklediğimizi öğrenmenin [.....][2] seni sevindireceğini sanıyorum. *Americana*'nın bütün değeri ve anlamı eklediğin notlarda ve açıklamalarda. Amerikan edebiyatını on yıldır inceler dururum, seninki kadar dengeli ve aydınlatıcı bir değerlendirmeye şimdiye kadar rastlamadım. Bunu söylemek istiyorum; çünkü *Amerika'da Şiirsel Kültürün Tarihçesi* kitabına eklediğin açıklamalar dünyada herkes tarafından öğrenildiği zaman, birinin çıkıp bu açıklamaların çok özgün, ama o ölçüde de garip olduğunu söyleyeceğinden kuşkum yok. Bence, bu açıklamaların bu kadar aydınlatıcı olmalarının özellikle bir anlatı biçimini, hatta bir roman biçimini almalarından ileri geldiği üzerinde uzun uzun durulmalı. Nice titiz çalışmaların, ayrıntılı belgelerin yardımıyla varılmış ayrı ayrı yargıların doğruluğunu bir yana bırakıp konuyu işleyişin, bu incelemede soysuzlaşmanın, saflığın, şiddetin ve suçsuzluğun dramını orta-

[1] [Elio Vittorini. *Solaria* Dergisi çevresinde toplanan genç yazar ve eleştirmenlerdendir *Sicilya Konuşmaları* adlı eseri 1939'da; *Americana* antolojisi 1942'de yayımlanmıştır].
[2] [Bir satır çıkarılmıştır].

ya koyuşun üzerinde durmak istiyorum. Soyut öfke nöbetleriyle başlaman ne bir rastlantı, ne de keyfe göre bir seçmenin sonucu; çünkü sonu, üstü kapalı bir şekilde de olsa, *Sicilya Konuşmaları*'nı hatırlatıyor. Bu bakımdan, bu şiirsel tarihçede de aynı gerilimi, yeni bir şey bulmayla ilgili aynı coşkun bağrışmaları duyurman büyük bir şey. Dolayısıyla, bu eser havadaki bulutlara bir sesleniş değil, dünya edebiyatıyla korkusuz bir hesaplaşmadır (o dünya edebiyatı ki yanılmıyorsam, tümüyle, Amerikan edebiyatının içeriğinde varlığını duyurmaktadır). Bunun sonucu, bir buçuk yüzyıllık Amerikan edebiyatının hepimizin yaşadığımız ve senin şimdi dile getirdiğin bir efsanenin tam bir açıklıkla özetlenmesidir.

Pek tabii katılmadığım bazı küçük ayrıntılar var (sözgelimi, *Kızıl Damga*'nın *Karamazof Kardeşler*'den daha güçlü olduğu, Whitman ile Anderson konusundaki bazı genel yargılar vb.), ama bunlar önemli değil. Önemli olan bu elli sayfa ile büyük bir kitap yazmış olman. Seni pohpohlamak istemiyorum, ama bana öyle geliyor ki Dante için *De Vulgari*'nin anlamı ve değeri ne idiyse, bu eser de senin için aynı anlam ve değeri taşıyor: bir şairin kendi şiirsel duyarlığı olarak gördüğü bir edebiyat tarihi.

4 Haziran

Aradığım *bütünlüklü yazıyı* Platon'un 'konuşma içinde konuşma' yönteminde bulabilirim. *Phaidros*'ta, *Şölen*'de, vb. her konuşmanın, her durumun, neredeyse her hareketin metnin kalanıyla birleşen gerçekçi bir anlamı vardır ve bir yapı oluşturur; ama aynı zamanda onu aşan bir ruhsal anlam kurgusunda bir yeri ve değeri vardır. Her durum, *birden çok* nedenle oradadır: gerçekçi bir tablo oluşturmak için, bir akıl yürütmeyi geliştirmek için, zihinsel bir durumu simgelemek için, kendileri de bir tablo oluşturan gerçeklik bloklarını yan yana getirmek için. Üstyapının gerçeklikle kaynaşmasını sağlayan teknik yöntem, kısacası *anlam yüklü mucize atmosferi, theia* [Yun.: Tanrısal şeyler] saplantısına ve Sokratik bilgisizliğe sürekli anıştırmadır; mitlere sinsi bir göndermedir – mitler, Platon'un zihinsel dün-

yasında, senin için *anılar* olabilecek şeylerdir: temsil edilen şimdiye ilişkin soyut duyumlara öz ve yaşam veren geçmişin kökleri (*anılar* için bk. 28 Ocak ve 10 Şubat '42). Bu bilgisizliğin dile getirilişi olan tanımlayıcı çözümlemeler şeklindeki diyalektik ısrarı da Platon'a özgü saplantı olarak görmek koşuluyla.

1 Temmuz (*Santo Stefano'da*)

eski ayda:		*yeni* ayda:
	çiçekleri ekerek geliyorlar	
güzel ve iri bacaklı		tutkun ve zayıf ve narin
	yıkılınca ağaçlar: olacaklar	
sağlıklı		kurtçuklu
	çam dışında: o olacak	
kurtçuklu		sağlıklı
	çarşaf üzerinde külle yıkanınca çamaşır oluverecek	
iyi ve temiz		kirli – kül sızacak
	budanınca üzüm bağları ve filizler: olacak	
zararlı		verimli

10 Temmuz

"...ne türden olursa olsun düzenleme, kompozisyon, bir oranlar, denklikler hesabıdır. Bunun tersine, hayal her tür hesabın, belli belirsiz ya da gizli de olsa her tür yasanın boyunduru-

ğundan kendini kurtarır ya da kurtardığı ıddiasındadır. Giraudoux'nun romanlarında kompozisyonun hiçbir öneminin olmaması buradan kaynaklanır..." (s. 154 – *D.* Mornet, *Günümüz Fransız Yazarlarını İncelemeye Giriş*).

Aslına bakılırsa, ben bunun tam tersini söylüyordum (*David Copperfield* çevirisinin önsözü: 'hayal: katışıksız kurgu'). Mornet adlı bu zat, Fransız bilgiçlerine özgü tutumla her şeyi ayırt edip sınıflandırıyor. Hayal, zekânın zıddı değildir. Hayal, benzerlik, anlam yüklü ima, simgesellik ilişkileri oluşturmada yararlanılan zekâdır. Yalnızca onun kurguyu gerçekleştirdiğini söylüyordum, çünkü yalnızca o gerçekliğin-günlük yaşamda olup bitenlerin, doğalcı olayın zorbalığından kaçar ve gerçeklik yasasının (gerçeklik yasası kurgu yokluğu demektir, o kadar ki ne sonu, ne başı vardır) yerine masalı, anlatıyı, miti, zekâ kurgusunu geçirir.

Mornet sayıklamaya hayal adını veriyor; kaldı ki, sayıklama da –patolojik durumlar dışında– zekâya dayalı kurguya yönelik içgüdüsel bir arayıştır her zaman.

2 Ağustos

Günlüklerdeki yolculukla ilgili sayfalar nasıl anlatılmaz bir can sıkıntısı yaratıyor sende! Yazarı şaşırtan yepyeni, yabancı yerler! Herhalde, bu şaşırma bu izlenimlerin köksüz olmasından, boşluktan, dış dünyadan, geçmişin yükünü taşımamasından ileri geliyor. Şaşırtıcı şeylermiş gibi göründükleri için çekici geliyorlar yazara; oysa gerçek şaşkınlık bellekten doğar, yenilikten değil.

7 Ağustos

Ta başlangıçtan beri şiirimi bir yanılsama, zihinsel bir tıkanma olarak görmeye alıştırdım kendimi; bu o kadar doğru ki, en zengin anlatımım başkişinin sesi; bulduğum çözüm yolu ise, '*şuya da bu kimsenin* kendisini *belli bir* durumdan nasıl kurtaracağını görmek'. Bunu yalnız düzyazıda değil, koşukta da yapı-

yorum. Vittorini için durum bambaşka: O kahramanına aldırmadan, onu Dante'ye özgü bir ağırbaşlılıkla ve hiçbir güçlük çekmeden bir simgeye dönüştürebiliyor.

14 Ağustos

Küçük trende yol alırken hızla gözümün önünden geçen tarlaların, sıra sıra ağaçların, evlerin, eski günleri hatırlatan bütün bu köşe bucağın bir anı, bir geçmiş yaratmada işe yarayacağını düşündüm. Günün hiçbir özelliği olmayan bir saati olmasına, düpedüz sıkıcı bir saati olmasına rağmen, bunlarla bir gün yeniden karşılaşmak hiç de sıkıcı olmayacaktı.

17 Ağustos

Bakarsınız, kulak kabarttığınız bir konuşma sizi durdurur; sizi doğrudan doğruya size söylenmiş sözlerden daha çok ilgilendirir, daha çok duygulandırır.

20 Ağustos

Söylediklerine göre, yazarken yaratmak önceden hazırlanan taslağın sınırlarını aşmak; araştırmak, içimizdeki o derin gerçeğe kulak vermek demektir. Ne var ki, içimizdeki en derin gerçek, çoğu zaman, adım adım ilerleyerek, acımasız ve yıpratıcı bir çaba sonunda yarattığımız bu taslaktır.

22 Ağustos *(Pavone'de)*

Artık iyice yitip gitmiş bir geçmişte ilk olarak gördüğüm şeyler. Onları ilk kez görmek beni sevindirmeye yettiyse (şaşkınlık, hayal gücünün coşması) onları yeniden görmek yeni bir anlam getirmeli. Nasıl bir anlam?

25 Ağustos *(Pavone'de)*

Küçük hikâyeler ve olaylar anlattığın zaman hep bir yerde düğümlenip kalıyor ve bir seçim yapamıyorsun; çünkü ***her şeyi*** söylemek istiyorsun. Sanata karşı bir güvensizlik, her küçük ayrıntıyı biriktirerek söylemek istediğin şeyi açıklayacak en uygun ayrıntıyı bulma umudu.

En büyük düşmanın, tarihöncesi mutlu çağa, Yeryüzü Cenneti'ne, altın çağa inanman; bir de aslolan her şeyin ilk düşünürlerce zaten söylenmiş olduğuna. Bu ikisi de aslında tek bir bütün oluşturuyor.

30 Ağustos *(Gressoney'de)*

Tanımak, bilmek isteğidir aşk.

31 Ağustos *(Gressoney'de)*

İnsan çocukken dünyayı –gördüğü gibi– eşya ile ilk ilişkileri kurarak değil de, eşyanın işaretlerinin (kelimelerin, resimlerin, masalların) aracılığı ile tanır. Dünyada gördüğümüz bir şey bizde coşkun bir duygulanma ânı yaratırsa, aynı şeyin bizi daha önce duygulandırmış olduğunu görürüz; duygulanmamızın nedeni ise, günün birinde, bizi duygulandıran şeyin onunla birleştirdiğimiz bir kelime, bir masal, bir hayal aracılığı ile değişmiş, her şeyden ***soyutlanmış*** bir biçimde bize görünmesidir. Elbette, o anda hayal bize uydurulmuş bir şey gibi değil, gerçeklik gibi, nesnel bilgi gibi görünmüştür. (Çocukluğun şiirsel olduğu düşüncesi olgunluğa özgü bu görüştür. Bk. 25 Mayıs).

4 Eylül *(Gressoney'de)*

Daha başlangıçta bizi bile şaşırtacak bir eser yaratmak isteriz. (Bk. 4 Mayıs).

6 Eylül

Bir gün gelir canımızı yakmış olan bir insana, o insanın budalalığına karşı yalnız kayıtsızlık ve bıkkınlık duyarız. Bundan sonra bağışlarız onu.

10 Eylül

Ancak içgüdümüze uyduğumuz, içimizden geldiği gibi, kendi ölçülerimize uyarak yaşadığımız zaman kendimizi haklı görür ve rahat ederiz. Peki ama içgüdüsü onu iki ayrı yöne çeken, durmadan kendisiyle boğuşmak zorunda kalan insan ne yapacak?

12 Eylül

Kulübesinde tek başına tencerenin dibindeki yağı sıyıran bir adam. Kimi günler bir bıçakla yapıyor bu işi, kimi günler tırnaklarıyla; bir zamanlar tencere dolu, içindeki yemek de lezzetliydi; ama artık yemek kokmuş, adamın bir lokma bulması içinse, kırık tırnaklarıyla tencereyi kazıması gerekiyor. Yarın da aynı şeyi yapacak, öbür gün de.

Benim yüreğimin derinliklerinden bir iş çıkarmaya çalışmama benziyor.

17 Eylül

Cesare Luporini'nin *Varoluşta Durum ve Özgürlük* adlı kitabındaki Sorumluluk ve Kişilik bölümü 'coşku ânı', 'sürekli bütünlük' (Simge ve Doğal Durum) konusundaki düşüncelerine açıklık kazandırdı (bk. 27 Ağustos '39, 22 Şubat, 24 Şubat II. paragraf, 27 Şubat '40). Bugün yeni olan şey, *coşku ânı* ile *simge*'nin örtüşmesi, bunun da tam özgürlük anlamına gelmesi.

Biz bir nesneler, olgular, eylemler dünyasında yaşıyoruz; zaman içinde bir dünyadır bu. Sonu gelmeyen bilinçdışı çabamız, özgürlüğümüzün gerçekleşeceği coşku ânına zamanı aşarak uzanmaktır. Nesneler, olgular, eylemler, zamanın geçişi, bütün bunların hepsi, bize böyle anları vaat ediyor, bu anları gözümüzde canlandırıyor. Bunlar özgürlüğümüzün simgeleri oluyor. Her birimiz kendi mutluluğumuzun simgeleri olan şeyler, olgular ve eylemler zenginliğine sahibizdir; bunlar kendi başlarına bir değere sahip değildir, ama bizi çağıran, bizi çeken şeylerdir, yani simgelerdir. Zaman bu simgelerin zaman-üstü anlamlarını çoğaltan bir perspektif oyunu yaratarak bu işaretler dünyasını şaşırtıcı bir şekilde zenginleştirir.

Bu da olumsuz, kötümser, hatta sıradan simgeler olmadığını söylemek gibi bir şeydir. Simge her zaman bir coşku ânıyla, bir odak noktasıyla eşanlamlıdır.

Demek ki, artık mutlusun! (*ve 6 Kasım '43'te anladın bunu*). (*26 Kasım '49*).

26 Eylül

Yunan trajedisinin teması şudur: ***ne olacaksa, olmalı.*** Dilediklerini yapan tanrıların olağanüstü dünyası; büyücülüğün kuralları, yasaklar, uyulması gereken kader; kaçınılmazlığın kabulü olan son arınma bunun sonuçlarıdır.

(Shakespeare'in beş perdesinde de aynı şey olmaz mı? O'Neill'de de olması gereken şeyi hayatın doğal yasaları belirlemez mi?) Yunanlıların şiir anlayışına göre, bu kader, bu yasaklar, bu kurallar keyfi, uydurma, büyüye bağlı –belki de simgesel– kavramlardır.

Bir şeyi 'ilk kez görmek' diye bir şey yoktur. Bir şeyi hatırlamamız, ona dikkat etmemiz hep ikinci kez olan bir şeydir. (Aynı şeyi 28 Ocak'ta da söylemiştim; 22 Ağustos'ta söylediğim yanıltıcı, 31 Ağustos'ta söylediğim ise kesin.)

27 Eylül

Yunan trajedisinde *kişiler* hiçbir zaman birbirleriyle konuşmazlar, gizdeşleriyle, koroyla, yabancılarla konuşurlar. Herkesin kendi durumunu seyirciye açıkladığı bir *anlatım yöntemidir* bu. *Oyun kişisi* hiçbir zaman başkalarıyla konuşacak kadar alçalmaz; kendisi gibi, bir heykel gibi, değişmez bir varlık gibi durur.

Cinayetler sahne dışında işlenir, biz bu olayların yol açtığı gürültüleri, çığlıkları, konuşmaları duyarız. Sonra haberci görünür ve bize *olanları* anlatır; olay kelimelere, bir söyleve dönüşür, ama bir konuşmaya değil. Trajedi kendisi bir konuşma değil, ülküleştirilmiş bir seyirciye, yani koroya, yapılan bir açıklamadır. Gerçek konuşma oyun kişisi ile koro arasında geçer.

[Klasik trajedinin –Fransız trajedisinin, Alfieri'nin– yoksulluğunun nedeni budur; bu örneklerde üslup, eyleme yer vermeme, Yunanlılara özgü anlatım korunur, fakat bütün öbür *kişilerin* toplamı olan ikinci kişiye, yani koroya yer verilmez.]

18 Ekim

Aiskhylos'ta başkişi yüzünü koroya dönerek hiç kıpırdamadan bir heykel gibi durur ve bütün olaylar onun çevresinde geçer (*Yalvarıcılar, Prometheus, Persler, Thebai'a Karşı Yediler*). Bu belki de 'anaerkil saplantı'dır. Bunu, Sophokles (*Oidipus Kolonos'ta*) ile Euripides'te (*Troialı Kadınlar, Hekabe*) buna benzer özelliklerle karşılaştır.

Hubris [aşırı gurur] tanrıların buyruğunu bilip bunu umursamamaktır. Ama bu bile kaderdir: Koronun söylediği gibi, ne olması gerekiyorsa, olacaktır. (Oyun kahramanlarının karşısında hep onlarla konuşan birisinin olmasının nedeni budur.)

31 Ekim

Trajedide tuzakmış, öç almaymış, girişimmiş gibi görünen bütün bu farslar, el çabuklukları, nükteli buluşlar kişilerin gerçek ruhsal durumlarını açıklayan biçimlerdir, ama bunun da ötesinde bu biçimleri yarı toplumsal, yarı mitolojik bir üsluplaştırma ile çevreler, ayakta tutarlar. Kısacası nükte, psikoloji değil, üsluptur.

5 Kasım

Kierkegaard'ın edebiyat adamını, katışıksız aydını betimleyen itirafları: "Benim ilgi alanlarım tek bir şeye bağlı değil, hepsi birbiriyle eşgüdümlü," ve "Bendeki eksiklik, bir bilgin yaşamı sürdürmenin yanı sıra, kusursuz bir insan yaşamı sürdürememek olmuştur." Dün akşam Romano ile G.'den söz ederken öne sürdüğün düşünceleri bu sabah Pryzwara'da (*Kierkegaard'ın Gizi*, s. 11 ve 12'de) buldun, her zamanki gibi bir rastlantı bu.

Romantizmden önce aydın diye bir insan tipi yoktu, çünkü hayatla öğrenim arasında da bir ayrım bulunmuyordu. (Bunu daha önce belirtmiştim.) Hayatın düşünceden daha önemli olduğunu kavramak, bir okuryazar, bir aydın olmak demektir; bu, o insanın düşüncesinin hayata dönüşmediği anlamına gelir.

1943

3 Şubat

Kaderin amansız oluşu değildir sorun; çünkü insan bir şeyi inatla isterse, onu elde eder. Korkunç olan, istediğimiz şeyi elde ettikten sonra ondan bıkmamızdır. O zaman suçu kaderde değil, kendi isteğimizde bulmalıyız.

9-10 Şubat

Léon Chestov, *Kierkegaard ve Varoluş Felsefesi* (Çölde Çağıranın Sesi). Les amis de Léon Chestov. 1936.

s. 37: "Felsefenin başlangıcı, Platon ve Aristoteles'in öğrettiği gibi şaşırma değil umutsuzluktur."

s. 42: (Sokrates) "'En iyi' her şeyden önce gelir, dünyaya 'en iyi' egemen olmalıdır. Ama bu durumda, akla bağlanmadan bilgi edinmek gerek: Akıl gerçekten insana en iyiyi sağlıyor mu?"

s. 102: "Yalnız inanç atlısı mutludur: Sonluluk üzerinde hüküm sürer, oysa tevekkül atlısı yalnızca bir yolcu, bir yabancıdır burada." (Kierkegaard)

s. 140: "Mistisizm akıl ve insan bilgisiyle uyum içinde yaşar ve insanlara vaat ettiği ödül en iyiyi içermez, doğaüstü müdahaleyi dışta bırakır! Her şey doğal olarak gerçekleşir, insan her şeyi kendi güçleriyle elde eder."

s. 148: "Âdem iyilik ile kötülük arasındaki farkı bilmiyor değildi, *böyle bir fark yoktu.*"

s. 201: "Tıpkı havariler gibi Tanrı'nın da gücü yoktur, yalnızca yetkisi vardır: Tek yapabildiği gözdağı vermek, buyurmak ya da olsa olsa beklemektir."

s. 207: (Dostoyevski) "Bence, acı çeken insanlara yardım etme ya da onların dertlerine az da olsa çare bulma konusundaki güçsüzlüğümüze ilişkin bilinç, bu acı çekişten yüzde yüz emin olsak da, yüreğimizdeki insan sevgisini insan düşmanlığına dönüştürebilir."

s. 217: "İsa insanlara sonluluğu aşmayı öğretiyordu, tıpkı Antikçağ düşünürlerinin öğrettiği gibi, tıpkı çağdaş âlimlerin öğrettiği gibi."

s. 222: "Kierkegaard, bilgi edinmek için inancı reddetti; atalarımızın daha önce gerçekleştirmiş oldukları hareketi yineledi ve bu en az beklenen sonucu verdi – güçsüzlük."

s. 223-29:

İsa'nın yaşamı talihsiz bir sevgidir, Zorunluluk hüküm sürüyorsa. Ağlayabilir, o kadar.

s. 230: "Hıristiyanlığın görevi yeryüzünde 'etik'i gerçekleştirmektir."

Öyleyse Yunan bilgeliğinden farkı ne? 'Şeytani kibir' (Pascal'ın Epiktetos hakkında dediği gibi).

s. 240: "Ve Kierkegaard, güçsüzün iyileşmesinde güçsüzlük üzerinde mucizevi bir utku değil –güçsüzlüğün yenilmesi olanaksızdır– havarinin sevgisini ve merhametini görmüştür."

s. 288: Kierkegaard şu kanıya varabilmiş: "Göğün ve yerin Yaratıcısı da, onun kadar, Kierkegaard kadar umutsuz, onun kadar çaresiz kalmıştır. Varoluş felsefesi işte bu anda doğmuştur..."

s. 307: "Akla dayalı bilinç, delilik ile ölümün ona söylediklerine katlanamaz."

s. 323: "İyilik ile kötülük arasında bir seçim yapmanın gerekli olması, özgürlüğün zaten yitirilmiş olduğu anlamına gelir: Kötülük dünyaya nüfuz etmiş ve *Tanrısal iyinin* yanında yerini almıştır." İnsanın sahip olduğu uçsuz bucaksız, nitelikçe farklı özgürlük "iyilik ile kötülük arasında seçim yapmakta değil, dünyayı kötülükten arındırmakta yatar. İnsanın kötülükle herhangi bir ilişkisi olamaz: Kötülük var olduğu sürece özgürlük yoktur ve insanların bugüne kadar özgürlük adını verdikleri

her şey bir yanılsamadan ve aldatmacadan ibarettir. Özgürlük iyilik ile kötülük arasında seçim yapmaz: Kötülüğü yok eder."

s. 325: "bilgisizlik olumsuz bir şey, bir yokluk, bir eksiklik değildir, tıpkı özgürlüğün bir kusur ve bir değilleme olmayıp çok büyük bir değerin onaylanması oluşu gibi. Masumluk bilgiyi istemez, onun üstündedir (bir kez daha Plotinos'un 'bilginin üzerinden geçme' görüşünü anımsatıyorum), tıpkı insanı kendi suretinde Yaradan'ın iradesinin bilginin üstünde olması gibi."

s. 328-39: "Gerçekten de, özgürlük, iyilik ile kötülük arasında seçim yapma özgürlüğü ise, o zaman bu özgürlüğün *en üstün* özgür Varlık olarak Yaradan'a da aynı ölçüde içkin olması gerekir. O zaman, şunu öne sürmek pekâlâ kabul edilebilir olacaktır: İyilik ile kötülük arasında seçim hakkı olan Yaradan kötülüğü seçebilirdi. Bu sorun, Ortaçağ felsefi düşüncesi için gerçek bir yorum sorunu oluşturmuştur. Özgürlüğün iyilik ile kötülük arasında seçim yapma özgürlüğü olduğu fikrinden vazgeçmek olanaksızdı; Yunan düşüncesinin tutsağı Ortaçağ, dinsel bakış açısını etik bakış açısından ayırmayı başaramıyordu (bunları ayırmaya cesaret edemiyordu). Öte yandan, Tanrı'nın kötülüğü iyiliğe yeğleme 'hakkına sahip olduğu'nu kabul etmek olanaksızdı."

(Duns Scotus) "Tanrı keyfiliktir: Hiçbir ilke, hiçbir yasa Tanrı'ya egemen değildir. Onun kabul ettiği iyiliktir. Reddettiği kötülüktür." "Onun sevdiği iyilik, sevmediği kötülüktür." (*Euthyphron*)

s. 332: "Tanrı karşısında bütün zorunluluk gerçek özünü açığa vurur ve içerikten yoksun bir Hiçlik olduğunu ortaya koyar."

s. 342: "çünkü son tahlilde gerçeklik zulme, şiddete başvurmak zorunda kalır. Tanrı... kimseyi engellemez."

s. 343: "Kierkegaard'ın şu tuhaf fikre varması gerekiyordu: Tanrı sevgisi onun değişmezliğine tabidir; Tanrı'nın eli kolu bağlıdır ve yerinden kımıldayamaz; tıpkı bize olduğu gibi Tanrı'nın tenine de 'kıymık batmıştır'; bir başka deyişle, hakikati, insanları ezen zulümler Tanrı için de söz konusudur. Kierkegaard'ın spekülatif felsefenin karşısına varoluş felsefesini çıkarma cesaretini göstermesi için, hakikatin nasıl Tanrı'ya egemen olmayı başardığını sorma yürekliliğini sergilemesi için ve aklın,

bu tuhaf keşfinde, aslında neyi gösterdiğini –insanın cennetten kovuluşu ve ilk günah– ayırt edebilmek için bütün bunlar gerekiyordu."

s. 345: "Bütün teodise, bir başka deyişle 'Tanrı'nın gerekçelendirilmesi' şu gerçeğe dayanır: Tanrı, yaratmadığı gerçekleri aşmak durumunda değildir. Demek ki, teodise Tanrı'yı da, kötülüğü de gerekçelendirmez."

s. 356: "Kurtuluş, ne olan her şeyin kaçınılmaz olduğu bilgisinden geçer, ne de kaçınılmazlığı gördüğümüzde ona 'rıza gösterip' boyun eğme erdeminden; kurtuluş, kendisi için her şeyin olanaklı olduğu, her şeyi kendi iradesiyle yaratan ve ona nazaran yaratılmamış her şeyin sefil ve boş bir Hiçlik olduğu Tanrı'ya inançtan geçer. Saçmanın anlamı buradadır..."

s. 359: "Tanrı, her şeyin olanaklı olduğunu imler. Tanrı, aklımızın büyük bir doymazlıkla arzuladığı ve o yönde bizi *karşı konulmaz biçimde eğittiği* bilginin var olmadığını imler. Tanrı, artık kötülüğün var olmadığını imler: Yalnızca başlangıçtaki *soluk* ve cennetin *engin iyiliği* vardır, bunların karşısında çelişki ilkesine, yeterli akıl ilkesine ve başka birçok 'yasa'ya dayalı bütün hakikatlerimiz birleşip birer hayalete dönüşür."

s. 362: (Aziz Pier Damiani, Tertullianus) "Tanrı, düşüncenin ve varlığın yasalarına bakmaksızın, gerçekliği keyfi olarak belirler."

s. 372: "'zorlama,' bir yargının hakikatine değil, tam tersine tanıklık eder, bütün 'zorunluklar' özgürlüğe dönüşmelidir, dönüşebilir de."

s. 376: "insanın baştan çıkarmaya kendini bırakması ve özgürlüğünü yitirmesi Tanrı'nın iradesiyle olmuştur. Aynı Tanrısal irade –bu irade karşısında, taşlaşmış değişmezlik, ona direnmeye çalıştığında, geçerliğini yitirmiştir– insana özgürlüğü verecektir, çoktan vermiştir de: Kutsal Kitap vahyinin anlamı budur..."

s. 379: "Vaat edilen toprak, inançlı olanın olduğu yerde bulunur, o oraya ulaştığı *için* vaat haline gelmiştir: *certum est quia impossibile* [imkânsız olduğu için kesin]."

19 Şubat

Örnek tiyatro eyleme değil, oyuna dayanan bir sanat olmalı. 'Gerçekler'e değil, tarafsız, dengeli bir temsile bağlı bir sanat demek istiyorum. Aslında, Yunanlılar bütün olayları sahne dışında geçiriyorlar, eylem habercinin dudaklarından dökülen kelimelere dönüşüyordu. Sahnede olan bir şey tiyatro değil, oyunculuk gösterisidir. Yunanlıların ve Shakespeare'in parlak günlerinde sahnede dekor olmayışını düşün. Gerçekçi temsilleri insanın sevmeyişi, sahne açıklamalarının saçma oluşu bu yüzdendir. Dekor insanı bir resim gibi etkileyerek hoşa gidebilir, ama bu 'tiyatro' değil, 'gösteri'dir. Bu konuşmadan çok hikâye anlatmaya önem veren sinema tekniğine doğru atılmış bir adımdır.

2 Nisan *(Roma'da)*

Söyleyecekleri sözler kalıplaşmış olacak. Hareketleri bir baleyi hatırlatacak. Hikâye olayların doğal gelişmesine göre değil, birbirinden kopuk değişmelere göre düzenlenecek. Her şey, istenildiği gibi yerleştirilmeye hazır granit blokları gibi önceden hazırlanmış olacak, olayları açıklayan bir yoruma ve belli bir doruk noktası meydana getirircesine kurulmayacak.

Bu yanlışmış gibi görünüyorsa, daha iyisine layık mıyız? Orada bulunmak yetiyor bize.

Yüksekten gelen bir dil.

Çeşitli yaşam kesitleri bir güncedeki gibi doğal bir rastlantı şeklinde sunulmuyor; temeldeki soluk kesici süreklilik bozulmadıkça, sayısız gerçekliklerin belirtisi olan değişimler olarak karşımıza çıkıyor.

25 Nisan

Sanatta taşralılık ahlakçı çekingenlikten başka bir şey değil dir.

31 Ağustos '42'de sözünü ettiğin 'kelime-masal-hayal' gerçeklikle birleştiği zaman bir anı yaratılmış olur: *İşte simge budur!*

29 Nisan

Yepyeni bir yere, kendine özgü görünümü, kendine özgü töreleri, evleri, yüzleri olan bir yere gittiğim zaman, orada yaşamış olsaydım, şimdi çocukluk anılarım olacak birçok şey dikkatimi çekiyor. Dolaşırken başka insanların düşlerini bozuyormuşum duygusunu bana veren de budur.

2 Mayıs

Bir aşağılanmanın derinliklerinden şu iki çığlık duyulur: Ya "Görüşürüz, ey dünya!" ya da "Seni sevdiğimi bilmiyor musun?"

13 Mayıs

Kötü yazmak demek, sahici olmayan kelimeler, cümleler kullanmak demektir. Balbo ile Petitjean kötü değil, kopuk kopuk yazıyorlar.

3 Haziran

İnsanların köylüler ya da ırgatlar değil de şemsiyeli kızlar olduğu bir kır kompozisyonu. Roma yıkıntılarını seviyorsun, çünkü oradaki sazlarla gelincikler, yamaçlardaki kuru otlar bu yıkıntılarla çocukluğun arasında bir bağlantı kuruyor; çünkü tarih (Eski Roma) ve tarih öncesi (Vico: çitin ve saban izinin üzerine serpilen kan) bu kır havasına uyuyor, doğumdan ölüme kadar tutarlı, kendine özgü bir dünya yaratıyor.

Klasik bilgi kaynakların: Vergilius'un *Georgicalar*'ı, D'Annunzio ve Pino Tepesi. Buna Amerika'yı ekledin, çünkü dili kırsal-evrensel bir dildi (Anderson, *Ohiolu Bir Putperest*) ve şehirle köyün buluştuğu bir ülkeydi (*Mısır Tarlası*). Alba istasyonundaki düşün (modern biçimleri yaratan Albalı gençler), klasiklik ile kırsal kesimdeki şehrin kaynaşmasıdır. Yakınlarda bunlara çocukluğu keşfedişini ekledin (köy=zihinsel biçim), etnografya araştırmalarını öne çıkardın ('Keçi-Tanrı', imge-anlatı kuramı).

Senin klasizmin kolayca tarih öncesi etnografyaya dönüşebilecek bir köy klasizmidir.

15 Haziran

31 Ağustos '42'deki konuya dönersek. Çocukluk doğalcı açıdan önemli değildir, onun önemi şeyleri nitelendirme fırsatı yaratmasından kaynaklanır; bize nitelendirdiğimiz şey karşısında duygulanmayı öğreten bir nitelendirmedir bu. Herhangi bir yaşta nesneleri *nitelendirebiliriz*. Ama bu dönüşümün nesnel bilgi olduğuna inanmak için çok saf olmak gerekir. O yüzden, bunu genellikle yalnızca çocuk başarır. Şiirin değil (şiir bir küçük öyküdür), malzemeyi sağlayan (bu gerekliliktir) şiir öncesi durumun *kendiliğindenliği* buradan kaynaklanır. *Şiir yazma*dan bambaşka bir şey olan *esin*'in kendiliğindenliği (bk. 10 Şubat '42).

30 Haziran

(3 Haziran, II. paragraf). Klasizminin köklerine yıldızlara karşı duyduğun tutkuyu da eklemelisin. Bu tutku sende güzel adlara beslediğin sevgiyi esinleyen klasikleri ilk okuyuşunla birdenbire başladı (*Georgicalar*): "*Bekle gizlensin Atlas kızları alacakaranlığa...*" ve D'Annunzio'yu (Maja).

20 Nisan 1936'da sözünü ettiğin zevk düşkünlüğü, tutku içtenliği alanından anılara ilişkin profesyonel arayış alanına kaydı. Buna son ver ve harekete geç.

2 Temmuz

22 Haziran'daki düşün yanı sıra, bu gece tipik bir düş gördün.[1] Çok büyük bir tiyatroda tek başıma rolümü oynayıp uzun uzun alkışlandıktan sonra, ikinci oyuna hazırlanırken, tiyatro kulislerinde çokça rastlandığı gibi, elinde bir çiçek saksısıyla hizmetçi kız içeri giriyor. Kim olsa gerek? Kart. Bildik güzel yazı. Tatlı-sert mektup.

Roman okurken olduğu gibi, tamamen keşfedilmeyi bekleyen tipik rüya ayrıntısı. Madem çiçekleri bana kimin gönderdiğini bilmiyor, kartı okuduğumda şaşırıyor ve biraz korkuyordum, o zaman nasıl olup da düşün örgüsünü zihninden geçiren kişi olabiliyordum?

Gel gelelim, saksıdaki çiçeklerin biçimi, mektubun tonu ve yazısı bu günlere ilişkin şeyler. Hizmetçi kız eski bir sinema anısı. Acaba şu olamaz mı: Bir saniyeden ötekine, bir anı bir anıya ekleniyor ve bu örnekte ben defalarca kuliste çiçek alındığını okuduğum ve gördüğüm için çiçek alıyorum. Ama açıklanmamış bir şey kalıyor hep: O an Fern.'den bin mil uzaktaydım, gene de pusula ondan geliyordu; üstelik, dikkat çekici nokta, onun tiyatroda olması ve benim bunu ancak o zaman öğrenmemdi.

4 Temmuz

(30 Haziran'a gönderme). Yalnız adlarının güzelliği yüzünden değil. Yıldızlar, her şeyden önce, sende tarih öncesine karşı bir ilgi uyandıran kırsal-mitolojik cisimlerdi.

Jeoloji ve astronomi gibi insana sıkıcı gelen, ama sende kırsal mitolojiye karşı bir yakınlık uyandıran konuları şiirden bile

[1] [Elyazmasında bu düş yer almamaktadır. Daha önceki düşlerden bazıları ayrı olarak, küçük, katlı kâğıtlara yazılmıştır].

(*İlyada, İlahi Komedya*, Leopardi) daha çok severdin. Gittikçe gelişen bu heves şiirde rastladığın az bulunur, ama heyecan verici örneklerle (*hesperos, hos kallistos en ouranoi histatai astêr*)[1] seni edebiyata, önceleri okumakla zorunlu olduğun kitaplar ve kültür çalışmalarınla, sonra da Baudelaire'i keşfedişinle elde ettiğin kelimeleri anlatım aracı olarak değerlendirme aşamasına yöneltti.

10 Temmuz

(Bk. 15 Haziran ve 4 Temmuz). 16 ile 19 yaşların arasında (senin için yıldızların altında Reaglie'ye uzanan patika ya da gemi yapmakta kullanılan dişbudak ağaçları demek olan) gerçekliğin Homeros ve D'Annunzio tarafından sessizce geçilen bir şey olması akıl almayacak bir durumdu. Önce nesnelerin *işaretlerinin* uyandırdığı bir duygu vardı (şiirler, masallar, mitler), sonra nesnel dünyanın kendi güzelliğini ve ilginçliğini tanıdın.

Edebiyata hâlâ dışarıdan bakıyordun, ama astronomiye duyduğun ilgi, Flammarion ve Dante konusundaki film gibi seni etkileyen olaylar bazı gerçeklerle ilgilenmeni hızlandırdı.

Torino ve
ateşkes –
sonra da
Serralunga

11 Eylül

Şiirin demiyorum, ama masalın ya da mitin özelliği, bir olguya, bir eyleme, bir olaya bağlı, *benzeri olmayan yerlerin* benimsenmesidir. O özel nokta seçilerek ona kesin bir anlam verilir. Sonra adlar, tapınaklar, coğrafi sıfatlar doğar.

Her insanın çocukken bildiği yerler onun belleğinde aynı şekilde belli bir anlam kazanmış olarak canlanırlar; oralarda olup bitenler, henüz şiirsel nitelik değilse bile, efsane özelliği

[1] ["Akşam Yıldızı... yıldızların en parlağı, en güzeli," Homeros, *İlyada*, XXII, 318]

kazanmış ve böylece başka şeylere benzemekten kurtulmuş olaylardır.

Belli bir yerle ilgili olarak düşünülen bu 'başka bir şeye benzememe' özelliği daha genel bir varsayımın, 'herhangi bir eylem ya da olgu benzersiz ve kesin olduğu için simgeseldir' varsayımının bir türevidir. Bu da bir mit özelliğidir. (Bir yerde birtakım şeyler oluyor ve bu olaylar arada bir tekrarlanıyor diye bu olayları anlamlı saymak ve o yeri özel bir yer olarak görmek hiç de gerçekçi bir tutum değildir). Gerçekte dünyada hiçbir olay, hiçbir yer öbüründen daha önemli değildir, fakat mitlerde bu türden olayların ve yerlerin kendilerine göre bir aşama sıralaması vardır. Pek çok insanın gerçekçilikten kaçarak çocukluklarına dönmeleri ve bir mit yaratmaları bu yüzdendir.

15 Eylül

Herhangi bir yazarda, o yazarı yöneten ve yazarın her zaman döndüğü ana düşünce için 'mitik' terimini kullanabiliriz. Dostoyevski'de bu, insanın dünyayı umursamayan yığınların düzeyine inmesidir. Stendhal'de hapishane hayatının yalnızlığıdır. Bir yazarın her türlü yaşantısını simgeleyen bir şey olduğu için her zaman döndüğü tema, mitik bir temadır.

Trende üzgün ama meraklı, umutsuz ama dikkatliydim.

17 Eylül

Bir Eylül sabahı sis içinde dünyadan kopmuş gibi gördüğün o tepelerle çevrilmiş düz çayır ve aralarında boşluk bırakarak sıralanan ağaçlar geçmişte *kutsal sayabileceğin bir yer* olarak sana çekici geliyor. Ağaçların arasındaki o boşluklarda çiçekler, şenlikler, kurban törenleri olduğunu ve ormanın içindeki karaltıların anlaşılmaz bir şekilde insanı çağırdıklarını ve korkuttuklarını düşün. Orada, ağaç gövdeleriyle gökyüzü arasında, o yerin tanrısı birden belirebilir. *Mitolojik nokta* benzeri olmayan bir yer değil (11 Eylül'de söylediklerimi düzeltiyorum burada),

ortak, evrensel bir addır: *çayır, orman, mağara, deniz kıyısı* gibi. Bu yerler sırf belirsizlikleri yüzünden insanın aklına bütün *çayırları, ormanları, mağaraları ve deniz kıyılarını* getirirler.

Burada bir kez daha çocukluğa geri dönüşün mit susuzluğunu nasıl dindirdiği görülüyor. Çocukluğun çayırı, ormanı, kumsalı birçok nesne arasında gerçek nesneler değildir; bunlar bize kendilerini mutlak halleriyle açan ve aşkın imgelemimize biçim veren *çayırdır, kumsaldır*. Bu yerler üstelik kişisel anıların zenginliğine de sahip iseler, o zaman şiir için malzeme olabilirler. Bu da mit olarak taşıdıkları ilk anlamdan bambaşka bir şeydir.

Kısacası, 'çocukluk yerlerini eşsiz kılan' (11 Eylül, II. paragraf) tek bir şeydir: aşkın imgeler yaratma.

Dinsel ürpertinin yerini almaya yeter mi bu?

30 Eylül

Milton, hayal gücünü kullanışı bakımından hâlâ bir Elizabeth Çağı şairidir; imgelerinde masal dünyasını, anıları ve doğayı ele aldığı gerçeklerle öylesine birleştirir ki, bunların hepsini bambaşka bir ortama aktarır; hatta onda Romantizmi haber veren geçiş döneminin tanımlanması güç belirtilerini sezeriz (*L'Allegro, Il Penseroso* ve *Comus*'da müziğin onun için ne kadar önemli olduğunu düşün); ama konuşulan canlı halk diline, deyimlere karşı bütün duyarlığını yitirmiştir. Tenin ve kanın, hayatın terinin tadını çıkaracağı yerde, 'kendini mermerde unutması'nın nedeni budur.

1 Ekim

Shakespeare öncesi oyun yazarları (Peele, Greene), 28 Mayıs '40'ta sözünü ettiğim imge türünü bilmiyorlar, oyunlarını soytarılık ve ağırbaşlılık karışımı uzun ve imgeli konuşmalarla dolu sahneler üzerine kurarak hayal gücüne ağırlık veren bir tiyatronun ilk adımlarını atıyorlardı.

Lyly, Marlowe, Shakespeare ve öbür oyun yazarları delidolu zekâ oyunları ile ciddi bölümleri bir araya getirmekle kalmayıp yazdıkları eserin bütününe bir yorum kazandırdıkları zaman *anlatı-imge* türü de ortaya çıkmış oldu. Zekâya dayanan nükte, tabii, psikoloji değil, üsluptur (bk. 31 Ekim '42). Bu da gösteriyor ki, kişiler nükteyi kimliklerini açıklamak için değil (bunu eylemleri ve düşünceleri açıklıyordu), nükte onların dünyasının doğal bir parçası olduğu için kullanıyorlardı. Nükte ciddi bir çözümleme değil, bir hava, bir türküdür; insanların konuşmalarını renklendiren bir hayal oyunudur, bu yüzden gerçek olarak değil, hayal gücü olarak düşünülmelidir.

4 Ekim

Yalnızca daha önce hayranlık duyduğumuz manzaralara hayranlık duyarız. Halka halka bir tabloya, bir ünleme, bir göstergeye ulaşılır; bunlar aracılığıyla *başkaları* seçip önermiştir bize onları (10 Şubat, 31 Ağustos '42). Doğal olarak, uzun bir alışkanlığın verdiği deneyimle bir an gelir manzaraları biz seçeriz, *sanki* bu manzaralar bir başka göstergenin desteğine sahipmiş gibi. Ama bu, genel kuralın ihlal edildiğini göstermez.

Hayranlık duymak, bir başka deyişle biçimden zevk duymak gösterge olarak görmek anlamına gelir tam olarak. Bu yüzden, bir hayranlığın başlangıcı her zaman bir göstergeye yönelir – bu gösterge, belirgin olarak, henüz bizim yarattığımız bir şey değildir.

Bize ait manzaraların sınırlı olmasının nedeni budur (10 Şubat '42). Hayal dünyamızın biçim kazandığı çocuklukta rastlantısal göstergelerin önümüze çıkardığı manzaralara yenilerini eklemek zordur.

Birçok insanın burjuva anlayışından kurtulma tutkusunu anlayamıyorsun. Şiir konusunda yeterince proleterleşmiş hissediyorsun kendini, görünüşler ve davranışlar işin içine kültür karışmadan, ilk belirtileriyle karşına çıkıyorlar.

Son yüzyıl lehçeyi ortaya çıkarıp ona edebi dilin yanında bir yer vererek bir haksızlığı ortadan kaldırmış oldu. Böylece lehçe bir zamanlar sahip olduğu ve İtalyan dilindeki her edebi çabanın temelinde yatan o her yere yayılma niteliğini sonunda yitirdi; bu nitelik on yedinci ve on sekizinci yüzyıllardaki akademik kısıtlamanın sonucu olarak yavaş yavaş önemini yitirmeye başlamıştı. Büyük şiir edebi dille lehçenin ayrım gözetmeksizin karıştığı bir alanda –halk dili– ortaya çıkıyordu. (Bu yüzden, büyük şiir hep başlangıç aşamasında kendini gösteriyordu, edebiyat yapıldığı bilinmediği –krş. Leopardi, *Zibaldone*–, bir başka deyişle bir lehçe kullanıldığı zaman). Söz sanatında belli bir soyluluk elde etmek için lehçenin canlılığından yararlanılıyor; ama bu, halk dilini kullanmayı hiçbir şekilde engellemiyordu. İtalya ile İngiltere'nin büyük şairler yetiştirmiş olmalarının nedeni bu ülkelerde dilin kesin bir biçim almasından önce şiir yazma işine girişilmiş olmasıydı. Fransa'da, çeşitli nedenler yüzünden iddialı şairler dil iyice biçim kazandıktan sonra (on yedinci yüzyıl) şiir yazmaya başladıkları için, bu böyle olmadı. Günümüzdeki Amerikan ve on dokuzuncu yüzyıldaki Rus yazarlarının güçlü olmalarının nedeni işte budur. Amerikalı yazarların büyük talihi dilin yeni bir toplumda canlılık kazanması, zenginleşmesiydi (bir lehçe ortaya çıkıyordu); Ruslar ise kendi vicdanlarıyla hesaplaşmanın sonucu, edebi dili önemsememişler, daha çok halk dilinden yararlanmışlardı.

Şiirle ilgili her şeyde olduğu gibi, bunda da belli bir denge sorunu söz konusuydu. Parlak dönemlerin şairleri, elbette, şiirlerini lehçe kullanarak yazmamışlardır. Bu şairler halkın dilini, onu her türlü söz sanatları ve şiirsel anlatım özellikleriyle zenginleştirerek kullanmışlardır. Onların eserlerinde *lehçeden edebi dile geçiş şiir adına gerçekleştirilmiş*, bu da doğrudan doğruya şairlerin lehçeyi kullanmaları ve canlılığını artırmalarıyla olmuştur. Öte yandan, edebi bir dil önceden yaratılmışsa, bu dilin *ağırbaşlı* bir niteliği olduğu için lehçenin canlılığına ihtiyaç duyulmaz.

Ama ne de olsa artık olan olmuştur. Günümüzde lehçe ile edebi dil birbirinden ayrı şeylerdir ve folklor heveslisi olmadan

artık lehçe kullanmaya dönemeyiz. Sorun yeni bir canlılık (Leopardi'nin deyimiyle *doğallık*) bulma sorunudur.

7 Ekim

VI. Henry, Shakespeare'in bütün eserleri arasında en zengin ve en eksiksiz anlatılarından biridir. Oyunun üçlü kuruluşu tiyatro niteliğini azaltıp anlatı niteliğini artırır. Çok renkli bir oyun *VI. Henry*: Fransa'da aralarına çeşitli serüvenler serpiştirilmiş savaşlar (Auvergne Düşesi, *Pucelle*); anayurttaki düzenbazlıklar, bozgunlar, kargaşalıklar (Cade); şiddetli çarpışmalar, her türlü hainlikler, kaçışlar (İskoçya ormanı). İşte oyunun üç ayrı bölümü. Bunun Shakespeare'in ilk oyunu olması mümkün mü? Shakespeare'in trajedi dilindeki ustalığı, tumturaklı söz sanatlarından halkın kaba güldürüsüne geçişlerdeki ölçülülükle daha bu oyunda kendini belli eder. Burada nükte anlatıyı aydınlatan açıklayıcı imgeler halinde kullanılır. Böyle bir nükte anlayışının egemen olduğu sayısız hareketli ve bol olaylı sahneler var. Shakespeare'in daha bu oyununda nükteyi konuşmalardaki hazırcevaplık ve renklilik için nasıl ustaca kullandığı dikkate değer bir özellik. Bu oyunda betimli ve anlatıyla ilgili nükteler konuşmaların yerini alır. Shakespeare'in aynı dönemdeki güldürüleri tam anlamıyla tiyatro örnekleri olmakla birlikte, bu tarihsel oyun her bakımdan bir anlatıdır.

Üç bölümün de ayrı ayrı kahramanları vardır: Talbot, gözü pek, basit bir asker; York, tahtın kurnaz ve inatçı isteklisi; Warwick, asker, kahraman ve politikacı. Ama asıl önemli olan, insanların ruhsal gerçeklerini değil de onların çevresindeki canlı dünyayı, bu dünyanın havasını ve *görüntülerini* (denizi, insanların uğraşlarını, doğayı, vahşi hayvanları) göz önüne seren kalabalık, çok yanlı ve çeşitli insan topluluğudur.

8 Ekim

Love's Labour's Lost, Shakespeare'in gençlik güldürülerinin en sevimlisidir. Belki de bu güldürülerin ilkidir? Söz oyunlarıy-

* Aşkın boşa giden Emeği.

la, kaba şakalarla, nüktelerle, abartmalarla dolu çılgın bir oyun. Oyundaki kişilerin gülmeye bile nasıl vakit bulabildiklerine şaşıyor insan. Soluk kesici bir güldürü. Gerçek bir zekâ ve nükte gösterisi olarak tasarlanmış.

(Bk. 1 Mart 1940). Rüyanda yazarsın ve bunun seni nasıl bir sonuca götüreceğini bilmiyorsun.

9 Ekim

Öbür gençlik güldürüleri (*Veronalı İki Centilmen* ve *Yanlışlıklar Komedyası*) ciddi bölümlerle doludur. Shakespeare'in düzyazısı bu oyunlarda henüz 'komik-trajik' bir dil düzeyine erişmemiş, trajedilerinde olduğu gibi imgeleri konuşmalarla veren bir dil olmamıştı (*VI. Henry, III. Richard* ve *Titus Andronicus*). Bu dönemde Shakespeare henüz imgeleri betimlemelerle aktarabilmenin ötesine geçememiştir. Ancak imge zenginliğine dayanan koşukta (*Bir Yaz Dönümü Gecesi Rüyası, Venedik Taciri*), lehçeye dayanan düzyazıda (*Kuru Gürültü, Nasıl Hoşunuza Giderse, On İkinci Gece*), ince, psikolojik anlatı dilinde (*Romeo ve Juliet, Kral John, IV. Henry, V. Henry, Atinalı Timon*) iyice ustalaştıktan sonra olgunluk döneminin 'komik-trajik' dilini elde eder. İmgeleri betimleme yerine konuşmalarla veren, hem komedide, hem trajedide aynı gücü taşıyan tam bir tiyatro dilidir bu.

İmgelerin konuşmayla verildiği bir örnek:

PERDITA *...sana çelenkler yapmak için; sonra sevgili dostum, durmadan üzerine serpmek için?*

FLORIZEL *Nasıl, ceset üzerine serper gibi mi?*

PERDITA *Hayır, üzerine uzanıp oynanan bir döşek olsun diye; ceset üzerine serpmek için değil: ya da gömülmek için değil, hemen kollarımın arasına gömülmek değilse bu...*

(*Kış Masalı*, IV, iv)

Kuşkusuz Shakespeare, ilk eserlerinde bile yer yer en yetkin üslubunun ve imgeli konuşmalarının örneklerini veriyordu. Ama bu üslubu dramatik durumlar arasında tam bir örtüşmeyi henüz sağlayamıyordu; bazı sahnelerdeki buluşlarda, hemen her zaman gülünç ya da duygulu bölümlerde, bu üslup başarıya ulaşıyor, ancak *tam* anlamıyla *ironik* bir nitelik taşımıyordu; yani iki ya da üç katlı bir gerçeklik, iki ya da üç anlamlı bir anlatım zenginliğiyle –imgeye dayanan (lirik bölümler); lehçeye dayanan (komik ara oyunları) trajik (insan ruhunun derinliklerini kavrayan görüş) anlatımın birleşmesiyle– dile gelmiyordu. Anlam katlarının bir dizede ya da tek bir kelimede birleşmesi, işte asıl önemli olan budur. Shakespeare'in alaycılığı (*ironisi*), *önce* komedilerinde ortaya çıkar –*Bir Yaz Dönümü Gecesi Rüyası, Nasıl Hoşunuza Giderse*– fakat *Julius Caesar*'la birlikte trajediyi bile saran bir özellik olur. Shakespeare'in üslubu *Julius Caesar*'da gerçekten güçlü ve sağlam bir üsluptur.

10 Ekim

York Dükü Richard'ın Gerçek Trajedisi, Marlowe'un, Peele'in, Greene'in ve biraz da Shakespeare'in emeğiyle yazılmış bir oyunsa, Shakespeare'in *VI. Henry*'deki ilk trajik üslubunu nasıl öğrendiği anlaşılıyor. Bu yazarlarla çalışarak onlardan yapı ve ses özelliklerini almış. Kendi kendine de, *VI. Henry*'nin üçüncü bölümüne daha akıcı bir anlatım, geçişlere daha çok inandırıcılık, bölümün bütününe de imge zenginliği kazandırmış. (Shakespeare'in eklediği bölümler geçişleri daha anlaşılır bir biçime sokar, donuk imgeleri zenginleştirip canlandırır ya da ormandaki avcılar sahnesinde olduğu gibi olayın geçtiği yere yeni bir canlılık kazandırır.) Hâlâ ironiden yoksundur, ama bu eksikliğini güldürülerinden başlayarak giderecektir.

Marlowe kişilerinden birini lehçeyle konuşturacak kadar ileri bir noktaya gelmiş (*Maltalı Zengin Yahudi*'de Ithamore, *Doktor Faustus*'ta soytarılar), ama kişilerinin karşılıklı nükte alışverişine girmelerini sağlayamamıştı. Gerçekten de, Marlowe'un oyunlarındaki konuşmalarda ironi yoktur.

Belli ki Marlowe, *Büyük Timur* ve *II. Edward* oyunlarının dışında, acelesi olan birisi gibi yazıyordu, çünkü dördüncü perdede Ithamore, cariye ve haydut arasındaki sahnede Ben Jonson'u haber veren canlı bir konuşma dili yaratabilir, hiç değilse, kutsal değerlerle ondan beklenebilecek bir coşkunlukla alay edebilirdi. Marlowe işte bu yüzden Shakespeare'in büyüklüğüne erişemez. Shakespeare bu sahneyi çarpıcı nüktelerle doldurur, bunu umulmadık ve çok iyi tasarlanmış bir şekilde yapardı (bk. *IV. Henry*, Falstaff'ın gerçek hayattan alınmış meyhane sahnesi).

Shakespeare'den önce hiçbir yazar lehçe ile lirik üslubu bir araya getirememiştir. Bunu yapabilmiş olan Lyly'de ise ironi yoktur.

Mitolojiden kuru ve bilgiççe yararlandığı bölümlerin dışında, Marlowe'da imgeye pek rastlanmaz. Onun kişileri dolaysız ve tutkulu bir sesle konuşurlar (Gaveston'un ölümü üzerine bir söylevi andıran dizeleri düşünün), fakat yer yer canlı ve inandırıcı betimlemeleri de yok değildir. Tanrı'ya karşı çıkan bir coşkuyla dile getirdiği iktidar, zenginlik ve şehvet düşkünlüğü büyük bir içtenliğin belirtisidir; Marlowe doruğuna varmış insan gücünün temsilcisidir, ama şair değildir.

II. Edward adlı tragedyası tarihsel bir oyun değil, zevk ve eğlence düşkünü, aklı bir karış havada bir kralın, talihsiz, sonu acıklı bir insanın ince dramıdır. Soyluların epik boyutları olmadığı gibi –garip bir nokta– oyunda hiç savaş sahnesi de yoktur.

12 Ekim

Düşün yaratıcı gücü. Bir radyo ve bir kadın ya da radyo işlevi gören çıplak bir kadın ya da her neyse; genç G. ona *Radio-peliga*[1] adını verdi. Güldün ve hemen hoşlandın bu deyimden. C'nin değil g'nin, üçüncü hecedeki vurgunun, tüy imgesinin gücünü duydun. Sözcük çağrışımıyla hemen olağanüstü göründü sana. İşin gizemli yanı, düş hafifledikçe silikleşen bu kanının nereden geldiği: O kadar ki, giderek sözcüğü bulmakta zorlanıyor ve yalnızca *pellex-pellicis* sözünü düşünebiliyordum.

[1] [*Peliga*: 'pelo' (tüy) ile 'figa' (.m) sözcüklerinden oluşturulmuş türetme bir söz].

Uyurken yapılan bu filolojik çözümleme tuhaf değil; tuhaf olanı, hiç duymadığım bu sözcükteki büyük anlatım gücüne olan inancım. Yoksa düşler âleminde Finnegan türü bir yaratı sözlüğü mü var örtük olarak?

Yeşillik arasındaki yollara girerek kaçan kuşlar – o yolları çok iyi biliyorlar.

4 Ekim'de söylediklerinden anlatıda *güzel manzaralar* betimlememek gerektiği çıkıyor; orada zevk alınan manzaraların gösterge gibi görüldüğü belirtilmişti. Öyleyse, alışılmış anlatı kişisi (ki bir göstergeler kurucusu değildir) bunlardan zevk alamayacaktır, hiç olmazsa çevreyi kişi aracılığıyla süzerek anlatmadığın sürece – bu da kaba ve gösterişçi olmayan yegâne anlatma tarzıdır. Ama hep onun çocukluğunun *göstergeleri*, onun miti, kısacası onun duyabileceği ve duyması gereken iç yaşam söz konusu olmamalı (17 Eylül '42, II. paragraf).

Ama burada da betimlemeye gitmeksizin *sunmak* gerekir: Örneğin, kişinin güzel sevgilisi, o kişinin bir miti olsa bile, güzel olarak *betimlenmemeli*, güzel olarak *sunulmalıdır*.

14 Ekim

Titus Andronicus'un zayıf yanları pek çok; *bazı sahneler imge bakımından oldukça yoksul*, bazı sahneler ise son derece zengin: ikinci perdede taptaze, sevinç dolu doğa ile cürüm ve fesat yuvasının karşıtlığı (bu sahne katıksız Shakespeare'dir); üçüncü perdede çaresizlik ve uğursuzluk. Dördüncü perdenin ikinci sahnesi: Küçük Mağripli prensle ilgili bu bölüm, acımasız mizahına rağmen ironiden yoksun. Bunun dışında, birinci ve beşinci perdeler renksiz ve üslup bakımından başarısız. Aaron, Iago'nun ve öbür kötü kişilerin öncüsü olmakla birlikte, Marlowe'un *Barabas*'ını hatırlatıyor. Oyun, üslubunun başarılı olduğu yerlerde *VI. Henry*'nin en iyi bölümleriyle eşit bir düzeye çıkıyor, evrenselliği bakımından onu bile aşıyor.

16 Ekim

Every Man in His Humour'u okurken şuna dikkat ettim: Öbür Elizabeth Çağı yazarları güldürü öğelerini olaylardan (farslar, yumruklaşmalar, soytarılıklar) alırken, Shakespeare aynı iş için kelimelerden yararlanıyor (nükte, hazırcevaplık, cinas).

19 Ekim

Every Man Out of His Humour. Jonson, Shakespeare'in nükteli düzyazısından öğrenmesi gereken şeyi öğrenmiş, bunu kişilerini gerçekçi bir anlayışla çizmek için en olumlu şekilde kullanıyor. Ama ondaki nükte patlamaları, Shakespeare'de olduğu gibi katıksız hayal oyunları değil, yarar gözeten, oyundaki kişileri tanımlamaya ya da büyütmeye yarayan anlatım özellikleridir.

22 Ekim

II. Richard (Shakespeare'in *II. Edward*'ı –tahtından indirilen kral ve çilesi– sayılabilir) Shakespeare'in gençlik dönemi trajedilerinin bütün özelliklerini göz önüne serer: tumturaklı bölümler, cafcaflı ve abartmalı sıfatlar. Burada nükte daha çok (ciddi) kelimelerle yapılan söz oyunları olarak ortaya çıkar. Ironinin gerçek bir dışavurumu olabilmesi için komedilerdeki düzyazı dilinin süzgecinden geçmesi gerekmektedir. Gene de bu oyun, hayal gücünden, zekâ ve söz oyunlarından yararlanmayıp sadece tutku üstüne konuşmakla yetinen Marlowe'un *Edward*'ından çok daha başarılıdır.

30 Ekim

Şiir her sayfada gerçekliğin verdiği heyecanı yaratmaktan başka bir şey değildir. İnsan bunu gerçekliği izleyerek başaracağını sanır. 'Çiftlik'in başarısızlığı.

(Bk. 4 Ekim, II. paragraf). Burjuvalıktan kurtulmak için nesneleri, ilk belirtilerine, işin içine kültür karışmadan önceki durumlarına indirgemek yeter mi? Kolay bir kaçıştır bu. Daha saygıdeğer bir kurtuluş yok mudur?

2 Kasım

"...ilk anlatı... daha sonra kurgulananların en büyüğü... öylesine halka özgü, öylesine düşündürücü ve öğretici..." (*Yeni Bilim*, İkinci Kitap, Kısım II, Bölüm 1).

Senin *geleceketeki* halka özgü, düşündürücü, öğretici şiirinin tanımı.

İtalyan *şairleri* küçük parçaların, kısa bölümlerin, ağacın meyvelerinin bir araya gelmesiyle ortaya çıkan büyük yapılardan hoşlanırlar (Dante'nin kısa kantoları; Boccaccio'nun kısa hikâyeleri; Machiavelli'nin büyük eserlerindeki kısa bölümleri; Vico'nun *Yeni Bilim*'deki özdeyişleri; soneyi bir yana bırakırsak, Leopardi'nin *Zibaldone*'deki düşünceleri). İtalyan şairlerinin anlatıyla ilgilenmemelerinin nedeni budur (anlatı Rus ve Fransız romanlarında olduğu gibi uzun ve sürekli bir çalışmayı gerektirir), İtalyan şiiri, buna karşılık, zihinsel öğelere ve tartışmaya fazla yer verir. Aslında Defoe'nun geliştirdiği düzyazı anlatıyla başlayan doğalcılığın tam karşıtıdır.

5 Kasım

(Vico üzerine: 30 Ağustos '38). Arkadya dışındaki *kırsal bir hayata* karşı duyarlığı olan tek İtalyan yazarı Vico'dur. Onun üslubunun kaba yalınlığı kır gerçeğini, *köy havasını* daha belirgin şekilde ortaya koyar. Bu konuları söz arasında kullanması, üstelik bunu *belirli bir amaçla yapması* içtenliğinin bir kanıtıdır.

"...bugün bile köylülerimiz, hasta yaşıyor demek için, hâlâ yemek yiyor demiyorlar mı?..."

İkinci Kitap, Kısım VII, Bölüm 2

"...her gün inatçı köylülerimizde gözlediğimiz bir şey: Kendilerine söylenen makul her şeyi kabul ederler; ama, düşünme zaafları olduğu için, onları harekete geçiren sav zihinlerinden çıkar çıkmaz başlangıçtaki fikirlerine geri dönerler."

İkinci Kitap, Kısım VII, Bölüm 5

"...kahramanların çakmaktaşlarıyla tutuşturdukları ve sıcak yaz güneşinin kavurduğu tepelerdeki dikenli çalılara tuttukları ateş..."

İkinci Kitap, Kısım VIII, Bölüm 1

"...buğday (köylülerin uğrunda bütün yıl emek verdikleri tek ya da en azından en önemli şey)..."

İkinci Kitap, Kısım X, Bölüm 1

"...yazın yağmur yağdığında, bir kurbağanın doğması gibi..."

İkinci Kitap, Kısım X, Bölüm 2

...çocuklarını o kadar şiddetli dövüyorlardı ki çoğu zaman çocuklar, babaların vurduğu darbelerin verdiği acı yüzünden ölüyorlardı..."

İkinci Kitap, Kısım V, Bölüm 8

"...köylüler arasındaki alışverişlerde hâlâ emek ya da ürün yoluyla ödeme yaygındır."

İkinci Kitap, Kısım V, Bölüm 2

"...sonsuz mülkiyet; bizce bu, kulları, efendilerinin ücretli düşmanı kılar..."

İkinci Kitap, Kısım V, Bölüm 1

"...birçok silahta, hiç kuşkusuz tarım aletleri olan tapanlar bulunur..."

İkinci Kitap, Kısım IV, Bölüm 2

"...tıpkı en uzak yörelerimizdeki kırsal bölgelerde hastalara buğday ekmeği verilmesi ve ölmek üzere olan hasta için 'buğday ekmeği yiyor' denmesi gibi."

İkinci Kitap, Kısım IV, Bölüm 1

"...çoğunlukla dağlarda bulunan ve yırtıcı kuşların yanında yuvalarını yaptıkları tükenmez pınarlar (avcılar bu yüzden ağlarını bu pınarların yanına kurarlar)."

İkinci Kitap, Kısım IV, Bölüm 1

"...Latium çiftçileri 'tarlaların susadığını' (*sitire agros*) söylüyorlardı..."

İkinci Kitap, Kısım II, Bölüm 2

Ve sürekli olarak 'köylü kahramanlar', 'çiftçiler', 'ırgatlar', vb.'den söz ediliyor.

6 Kasım

Bugün bir şeyin farkında vardın. Her insanın kendi tekerlek izleriyle bir güzergâh yarattığı düşüncesi seni bir zamanlar epeyce tedirgin etmişti (bk. 4 Nisan '41, II. paragraf), o zamanlar diri kalmak için seve seve ödeyeceğin bir bedel olarak göründüydü bu sana; o günden sonra da bundan yakınmaktan vazgeçtin, bütün gücünle insanın çocukluğunda o tekerlek izini nasıl açtığını araştırmaya başladın ('42, '43). Bu araştırmaya Thomas Mann'ın *Jacob*'unu '42 yılının Aralık ayında yeniden okumadan başladın. Sonunda seni bu eski saplantıdan kurtaran ve bunu yaratıcı mitolojiye duyduğun ilgiye dönüştüren mit-bütünlüğünü buldun (Eylül '43).

Bu da gösteriyor ki senin için *yaratma ihtiyacı*, bu kaynağa dönüş yasasıyla doğuyor. Aferin!

Gene anlaşılıyor ki senin hayatının yaratmaktan başka bir amacı olamaz.

Nasıl oldu da farkında olmadan her şeyi böyle bir odak noktasına yöneltebildin? Gizli bir mantıkla mı, Tanrı'nın yardımıyla mı, yaşam içgüdüsüyle mi?

Her şey yineleme, yeniden yol alma, geri dönüş. Aslına bakılırsa, ilk kez bile 'ikinci kez'dir (26 Eylül '42, II. paragraf).

10 Kasım

Kadınlar için *tarih* yoktur. Murasaki, Sappho, Madame de La Fayette birbirlerinin çağdaşı olabilirlerdi. Oysa *moda* diye bir şey var kadınlar için. Acaba bildikleri bir hile mi, yoksa akıl almaz bir yetenek mi, onların böyle tıpatıp modanın gereklerine uygun bir görünüşle karşımıza çıkmalarını sağlayan?

11 Kasım

İnanılmaz şeyleri gerçekmiş gibi anlatmak – eskilerin yöntemi; gerçekleri inanılmaz şeylermiş gibi anlatmak – yenilerin yöntemi.

12 Kasım

Yüksek tepelerde yürümenin zevki. Orada gördüğün küçük ağaçlar, o tepelere özgü başka şeyler senin ufuk çizgindir! Orada yürürken o ufkun kıyısına gelebilir, ondan uzaklaşabilir, ona öbür yanından bakabilirsin. Orası senin için *benzeri olmayan yerlerden* biridir.

14 Kasım

Murasaki'de doğa simgeseldir.

Çiçek açmış bir dal, bir tomurcuk, beylik bir manzara, bütün bunlar bu özel niteliğe bürünürler. Ama, bütün simgeler gibi, can sıkıcı olurlar: Anlamları hep aynıdır.

17 Kasım

Senin karşıt değerle ilgili düşüncenin (açgözlülük-eliaçıklık, tembellik-çalışkanlık, sevgi-nefret) hayatın boyunca bir kural olması tehlikesi var; belli bir etki yaratan güç onun karşıtı olan bir etkiyle düzeltilir.

18 Kasım

(Shakespeare'in üslubu üstüne, bk. 9 Ekim '43, II. paragraf). Durmadan lehçeye dayanan nükteler savuran soytarının yerini ya deli olan ya da dayanılmaz bir duruma düşen bir oyun kahramanı alır (Hamlet, Kleopatra, Lear, Macbeth), bundan sonra nükteli sözler keskinliklerini yitirmeden trajik bir yoğunluk kazanır. İroni budur.

19 Kasım

Shakespeare bir manzarayı, onu konuşmaların arasına örerek göz önüne serer (bk. *Titus Andronicus*'un ikinci perdesi; *Romeo ve Juliet*'in üçüncü perde beşinci sahnesinde ağaçlardaki ay ve üçüncü perde, birinci sahnesinde şafaktaki nar ağacı). Doğayı bile dramatik bir duruma sokan yalın bir anıştırmadır bu.

Romeo ve Juliet'te daha birçok başka şeyler gösterir; birinci perdenin dördüncü sahnesinde Queen Mab'i anlatan zengin imgelerle dolu sözler (Shakespeare'in *kendi* şiiri); oyuna ustaca yerleştirilmiş olan Mercutio ile ilgili ikinci tema; dünya ile ilgili trajik bir yargıya varan acıklı son; ateşli aşk ile aşkın alaya alınışının –Romeo ile Mercutio'nun kişiliklerinde karşıt özelliklerin– uyumlu bir düzen içinde işlenişi; Dickens'tan önce yaratılmış komik ve garip karakterlerin en inandırıcısı olan Dadı.

1944

14 Ocak

Karşılıklı konuşma, diyalog, bize en doğal gelen şeylerden biridir. Olayların uzun uzun, bütün ayrıntılarıyla bize anlatılmasından (*anlatıdan*) kaçınmaya bakarız ya da bunları bile birinci şahıs ağzından anlattırarak ona konuşan insanın kişiliğinin rengini kazandırmak isteriz. Kısacası, anlatıda aradığımız şey bir *sahne etkisi* yaratması değil, *dram duygusu* vermesidir. Bize tiyatronun temel öğesi olan konuşma ile görsel anlatım arasındaki ayrımı öğreten sinemanın bir etkisi olabilir mi bu?

Günümüzde *sinema* bir hikâyeyi görsel bir dille, roman kelimelerle anlatıyor; tiyatro ise artık bizi ilgilendirmiyor. Geçmişin büyük oyunlarını bile sahnede görmektense okumayı yeğ tutuyoruz.

29 Ocak

Tanrı'dan bir iyilik isterken kendimizi küçültür, böylece Tanrı'ya yakın dünyanın engin tadını tadarız. Neredeyse ne isteyeceğimizi bile unutur, üzerimize durmadan Tanrı'nın kereminin yağmasından başka bir şey düşünmez oluruz. Kuşkusuz, *benim* dine inanmam, her şeyi bir yana iterek bu inanca bağlanmam, kendimi bir sevgi denizine atıp böyle bir olanağın ilk belirtisiyle sevinç içinde kendimden geçmem böyle olurdu. Belki de her şey şu ürpertici düşünceye bağlıdır: "Ya doğruysa!" Ya gerçekten doğruysa...

1 Şubat

Acı çekmekten belimiz büküldüğü zaman da gene bu Tanrısal havanın bizi sardığını görürüz. O kadar ki, duyduğumuz ilk sızı bir sevinç, bir gönül borcu, bir umut yaratır bizde... Acıyı bekler bir durumda buluruz kendimizi.

Daha inandırıcı ve daha yüce bir gerçekliğin habercisi olan bu zengin ve simgesel gerçeklik Hıristiyanlıktan başka bir şey olabilir mi? Bunu benimsemek demek, tam anlamıyla, doğaüstü bir dünyaya girmek demektir.

Ne var ki, bunu, her birimizin hayatta kendimiz için yarattığımız o küçük simge dağarcığıyla karıştırmamamız gerekir. Bu simgelerde yaşantı anlarını mutlak anlara dönüştürmek için ruhsal bir dürtü, içten gelen bir çaba olsa bile, doğaüstü hiçbir özellik yoktur. Tanrısız Protestanlıktır bu.

2 Şubat

Belli bir düzene uyan gündelik yaşayışımız (belirli saatler, sınırlı yerler, hep aynı insanlarla karşılaşma, dua saatleri ve kutsal yerler) doğaüstü düşüncelerini de birlikte getirir. Bu düzenden kurtul, o düşünceler de uçup gidecektir. Her bakımdan alışkanlıklarımızın kölesi olan yaratıklarız.

3 Şubat

Gerçekten kendin olduğun bir yer varsa, o da Torino'daki o caddedir; her zaman ya bahar ya da yaz olan, şiirlerini yazdığın o soylu ama gösterişsiz, geniş, sessiz, gürültüsüz cadde. Kullandığın malzemenin birçok kaynakları vardı, ama biçim aldığı yer orasıydı.

Bu cadde ve bu caddedeki küçük kahve senin çalışma yerin, dünyaya açılan pencerendi. İçinde şiir yazma isteği uyandığı zaman, böyle bir yer arıyorsun; ama hikâye yazarken aramıyorsun burayı. Hikâye yazmak düşüncelere dalmayı daha az gerek-

tirdiği için mi? Oysa 'İki Mevsimin Anıları'nı ve *Senin Köylerin*'in çoğunu bu kahvede yazmıştın. Öyleyse...

İşin doğrusu, görme, duyma, yeni yaşantılar bulma hevesini yitirdin, kendi kendini kemirmekten başka bir şey yapmıyorsun artık.

6 Şubat

Tepenin yamacında, kızıl göğe bir karaltı gibi yansıyan servi ağacı ile ev – doğduğun toprağa karşı içinde heyecan uyandıran yer. Etnoloji bu bildik yerlere mantığa uymadan, bir mit gereği akıtılmış kanı serper. Bu yüzden heyecanlanıyorsun.

7 Şubat

Her zaman mantığa aykırı bir nedenle kan dökülür. Her şey bir mucizedir; ama kan söz konusu oldu mu, insan daha çok farkına varır bunun, çünkü bir giz vardır kanın gerisinde.

Ağlamak mantığa aykırıdır; acı çekmek mantığa aykırıdır (bk. 'hiçbir işe yaramaz acı çekmek', '38).

Öyleyse, senin için sorun, mantığa aykırı olanı değerlendirmektir. Şiirsel sorunun ise, bu değerlendirmeyi ondaki mit niteliğini yitirmeden yapabilmendir.

Bir yerimiz kanadığı ya da ağladığımız zaman, şaşırtıcı olan şey, *bizi* evrenle, *herkesle, mitle* birleştiren hareketi kendimizin yapmış olmamızdır.

8 Şubat

Neden mantığa aykırı bir şey bizi böyle bir yüksekliğe ulaştırır? Romantik bir düşünce, ama bu yüzden bir yana atılması gerekir mi? Hiç kuşkusuz, mitler uluslar için nasıl büyük bir hazine ise, akıldışılık da ruh için öyle büyük bir hazinedir Sen yarattığın şeyler için dağınık, mantık dışı öğelerden yararlanıyorsun; senin sorunun bunları mantık düzeyine nasıl aktara

cağını bulmaktır. İnsana beylik bir gerçekmiş gibi görünecek kadar doğru bir şey bu.

Her buluşun baş nedeni şaşabilme duygusudur. Nitekim, mantık dışı bir durumla karşılaştığımız zaman da duyduğumuz şaşkınlıktan başka bir şey değildir.

Senin *modernliğinin* başlıca nedeni de bu mantık dışı duygusudur.

12 Şubat

Μυστεριον *ve sacramentum* sözlerinin bir anlamı da 'simge'dir. Dinsel ve büyüsel açıdan belli bir gücü olan 'simge' anlayışının kaynağı budur.

Simgenin aynı zamanda bir imge olduğunu düşünürsek, şiirle dinin ortak kökünün de bu olduğunu görürüz.

Din töreni de başlangıçta aynı şeydi, yani bir sonucun nedeniydi; bu daha sonra simgeye dönüştü (paganların vaftizi, Yahya'nın vaftizi). (Bk. L. Allevi, *Helenizm ve Hıristiyanlık*, 'Yaşam ve Düşünce,' 1934, s. 117).

13 Şubat

Hayatın zenginliği unuttuğumuz anılardadır.

15 Şubat

Hayranlık önce dinsel, sonra estetik bir duygudur. Şintoizm (ve Yunanlıların çoktanrıcılığı) Japonlarda ve Yunanlılarda gördüğümüz doğa sevgisinin kaynağıdır.

24 Şubat

Bazı insanlara göre politika evrensel bir şey değil, sadece yasaya uygun bir savunma yoludur.

28 Şubat

Hakkında yazı yazmadığımız şeyler, yazdıklarımızdan çok daha fazladır. Nasıl yığınlarca insan kendi işleri güçleriyle uğraşıp sorunlarına bir çözüm yolu buluyor ve *sağlıklı* bir hayat yaşıyorsa, sen de edebiyattan *hasta* düştüğün halde, edebiyat dışında hiçbir konuyu ele almıyorsun. Bunun dışında, sen de kendi işine gücüne bakıyor, bunlarla *sağlıklı*, sorumlu bir insan gibi uğraşıyorsun. Bunun için yazarlara karşı yöneltilmiş o budalaca suçlamayı bir yana itebilir ve yazarların da insan olduklarını ileri sürebiliriz. Hiç değilse, okuması-yazması olmayanlar ya da yazı yazmayanlar kadar insan olduklarını.

3 Mart

Haberi 1 Mart günü aldım.[1] Bizim için başkaları var mı? Doğru olmasın isterdim; o zaman daha az korkunç olurdu. Sanki sisler arasındayım; durmadan onu düşünüyorum, ama gözümde iyice belirmiyor. Sonunda bu bende bir alışkanlık haline gelecek ve *gerçek acı* hep yarına ertelenecek; insan böylece unutacak ve acı *çekmemiş* olacak.

8 Mart

Tepeler karşısında mahkûm bekleyiş.
İkinci kez dönüyor.

[1] [1 Mart'ta yakın arkadaşı Torino Direniş Hareketi önderlerinden Leone Ginzburg'un Regina Coeli Hapishanesi'nde işkence edilerek öldürüldüğünü öğrenmişti].

17 Mart

The Maid's Tragedy'de eksik olan imgedir, hem de en talihsiz bir şekilde kendini gösterir bu eksiklik. Bu oyunun (1609) yeni bir üslubun doğmasına yol açtığını düşünmek çok güçtür. Her türlü nükte anlayışı yok olup gitmiştir. Shakespeare'in (hatta Webster'in) imgelerindeki sıcaklık ve hayal zenginliği, heyecanı kof bir duygu ya da bir sahne hüneri gibi yansıtan renksiz, kuru bir dile dönüşmüştür. Ruhsal derinlik diye bir şeye de rastlanmaz. Kala kala günümüzdeki, çağdaş oyunlardakine benzeyen yoğun bir cinsellik duygusu kalmıştır (komik ve trajik). Evadne, cinsel tutkuyu yansıttığı sürece, canlı bir oyun kahramanıdır; daha sonra bu tutkuyla birlikte önemini de yitirir. Dili ise kuru ve siliktir. Ben Jonson, hiç değilse lehçeyi nasıl kullanacağını biliyordu.

22 Mart

Philaster (1608) çok daha başka bir oyun. Hem komik, hem de trajik bölümlerde dil zengin, canlı, anlam dolu, Shakespeare'i hatırlatan bir dil. Oldukça iyi çizilmiş, renkli oyun kişilerine ve sağlam bir tiyatro duygusuna sahip. Bana kalırsa, bu niteliklerini Beaumont'a borçlu. Shakespeare'in ironik, anlamlı kurgusundan yoksun; olaylar dizisi (*Cymbeline* ve *Kış Masalı* ile bazı benzerlikleri olsa bile) fazla duygulu ve melodramatik; bu niteliklerinden de Fletcher sorumlu.

24 Mart

Bonduca bu soruna tam bir açıklık getiriyor. Bu oyun yalnız Fletcher'in kaleminden çıkmış.

Hiç de zengin, tutarlı bir imge düzeni yok. Güldürücü sahnelerde soytarılık var, ama nükte ve imge karışımı yok; trajik sahnelerde oyun kişileri tumturaklı bir dille konuşuyorlar, ama düşüncelerinde hiçbir derinlik yok. Caratach, Petillius, Penius kendi yaşama özellikleri olmayan silik karakterler. Shakespe-

are'de bütün imgeli bölümlerin aynı ustalıkla parlaması kişilerine zengin ve ortak bir insanlık kazandırıyor, bu da onların kişisel özelliklerinin daha açıkça ortaya çıkmasını kolaylaştırıyor. Tıpkı hayatta da herkesin birbirine benzediği halde, ayrı ayrı insanlar olması gibi. Fletcher'de ise, tersine, kişilerin çizilişi oldukça soyut.

30 Mart

R. Guardini, *Ayinlerin Anlamı.*

s. 185. "Ama sorun daha yakından ve daha etraflıca irdelenirse, 'Logos'un Ethos üzerindeki önceliği' formülünün kesin ve en üstün formül olmayabileceği fark edilir. Belki de daha çok şöyle demek gerekir: Yaşamın bütünü göz önünde bulundurulduğunda, mutlak öncelik ***eylemde değil, varoluşta olmalıdır***. Sonuçta, söz konusu olan eylemek değil, olmaktır; en üstün değeri oluşturan, ne yaptığımız değil, ne olduğumuzdur. Kökler de zamanda değil, ebedilikte, ebedi şimdidedir, her şey orada gerçekleşir. Kesin değer, ahlaki kavrayışta değil, metafizik kavrayıştadır; değer yargısında değil, öze ilişkin yargıdadır; çabada değil, tapınmadadır." s. 187 "...hakikatin önceliği, ama sevgide..." Ayinlerde bu dingin, sakin, derin düşünmeyi odak alan, kayıtsız, abartısız, eğitici olmayan konum, oyun utku kazanacaktır.

31 Mart

Peter Wust, *Belirsizlik ve Risk.*

s. 196. "Aslında, insan doğasındaki mutluluğa yönelik ilksel, bilinçdışı, nesnel içgüdü öncelikle varlığın gerçekleştirilmesini hedef alır; insan bu yolla kişisel mükemmelliğine, doğasının gerçekleştirilmesi anlamında sonsuz kurtuluşuna kavuşur. Demek ki, insanın derinliklerinde hareket eden bu kendini gerçekleştirme eğilimi, öncelikle insanın biçiminde tözsel mükemmelliği gerçekleştirme amacını taşır; yalnızca ikinci planda bu nesnel kendini gerçekleştirme ânıyla bağlantılı öznel mutluluk, dinginlik ve ruhun kesin uyumu anlamına gelir."

4 Nisan

"Henüz sökmeyen nice tan var; bize onları görmeyi nasip et, ey Varuna!" (Rigveda, II, 28, M. Müller'in çevirisinden çev. Darmesteter – *Hint Dinleri Işığında Dinin Kökeni ve Gelişmesi Üzerine İncelemeler* adlı kitaptan).

12 Nisan

Nasıl olur da Tanrı dua eden insanın sürekli olarak kendini aşağılamasını, ayinlerin ve törenlerin durmadan yinelenmesini ister? Sen, kendin, içgüdüsel olarak, sana karşı gönül borcunu belirten bir düşünceyi, iyilik yaptığın insanın buna kısa bir bakışla karşılık vermesini yeğ tutmaz, bütün o ağlamaklı şükran dualarından tiksinmez miydin? Gerçi sen Tanrı değilsin, ama gene de...

İtalyanca'daki gerçek köy hayatıyla ilgili şiir duygusu ve bize uyan tek doğalcılık anlayışı Pier dei Crescenzi, Davanzati ve Soderini gibi adamların tarım konusundaki düzyazı eserlerinde kendini gösterir. Bu eserlerde betimlemeler içtenlikle ve bir işe yarama amacıyla yapılmıştır (hâlâ unutulmamalarının nedeni de budur). Umulmadık yerlerde bir söz çoğu zaman bütün bir şiirdir; aynı şeyi o dönemde yazılmış koşuk eserler için söyleyemeyiz.

16 Nisan

Klasik şairler doğayı betimlemek zorunda değildirler, çünkü onların eserlerindeki tanrılar ve kutsal yerler doğanın sayısız görünümlerini gözümüzde kolayca canlandırırlar. (*Hippolytos*'u okurken).

Bir gürültüden, bir kokudan, hoş olmayan bir duygudan rahatsız olduğumuz zaman, bu durum bizim için beklenmedik, sert ve can yakıcı bir şey olabilir. Ama bir yandan da, bunu ya-

panın öfkeyle üzerine yürüyebilmek için aynı suçu yeniden işlemesini isteriz.

18 Nisan

Kesin kanıtlar:

a) Farisiler İsa'nın dirilişinden kuşku duymazlar. (Baravalle).

b) Tanrı'nın Havva'ya ve Hz. İbrahim'e vaadinde seçilmiş halktan değil bütün insan soyundan söz edilir.

Yakubun Yahuda'ya vaadinde de öyle. (Bossuet).

Zekarya, Haggay ve Malaki'de de.

20 Nisan

Euripides'in *Helene*'sinde koro ya olayları özetliyor ya da bilinen şeyleri hatırlatıyor. Yunan tragedyasının olaylara değil, koro-halk karşısında yargıya dayanan niteliği vurgulanmış oluyor.

Trajik motif hemen her zaman zorlukla ortaya çıkan gizli bir şeydir (*Hippolytos-İon*); bu gizli şey gerçek bir ihtilafın kaynağıdır. Gizli şey genellikle Tanrısal bir kötülük olup açıklığa kavuşması ölüm-arınma ya da mutlu sonu getirir. Bu kötülük, senin de '42'de keşfettiğin gibi, *olması gereken şey*'dir.

24 Nisan

Zengin bir mitolojiye sahip olan uluslar daha sonra felsefeye en çok düşkün olan uluslardır: Hintliler, Yunanlılar, Almanlar.

29 Nisan

Kesin kanıtlar:

Samiriyeliler ile Yahudilerin Tevrat'ı aynı. Buradan da Tevrat'ın ayrılıktan öncesine, yani Yeroboam ile Rehoboam ve haydi haydi Ezra'dan öncesine ait olduğu sonucu çıkar. (Bossuet).

15 Mayıs

İtalyan romanının öncülerinin herkesten önce –çaresizlik içinde anlatıya elverişli akıcı bir düzyazı dili bulmaya çalışan– lirik yazarlar olduğunu hiç düşündün mü? (Alfieri, Leopardi, Foscolo). *Yaşam, Günlükten Parçalar, Duygusal Yolculuk* çevirisi kendini lirik anlatımın parıltılarına vermiş bir hayal gücünün tortusudur. İlk başarılı roman olan *Nişanlılar* da büyük bir lirik yazarın olgunluğudur. Bunun anlatı ölçülerimiz üzerinde bir iz bırakmış olması gerekir.

Öbür yandan, on sekizinci yüzyılın İngiliz ve Fransız romanlarını ve on yedinci yüzyıldaki İspanyolca eserleri düşün; bu örneklerde, romanda kullanılan düzyazı, hayal gücünün hiçbir kıvılcımı olmadan doğmuştu. Tıpkı on dokuzuncu yüzyıl Rusyası'nda olduğu gibi.

22 Mayıs

İnsanın çocukken ne ise yetişkinliğinde de o olacağı ve 'ana çatı'sının asla değişmeyeceği şeklindeki kanın bütün kasvetini yitirip ânın-sonsuzluğun hayali köklerinin aranmasına kaydı.

27 Mayıs

Tuhaflık olarak değerlendirdiğin *kendi geçmişini değiştirme* fikri (bahar '39?), bütün güncel düşüncelerin çerçevesinde açık-

lık kazanıyor: çocukluğun yeniden keşfedilmesi, elbette onun anlamını değiştirerek – bir başka deyişle keşfederek.

Kimbilir başıma ne çok şey geldi; kendi *summa*'na biçim vermen için harika bir sorgulama. Demek istediğin şu: Kimbilir kendi geçmişimi hâlâ kaç değişik şekilde görecek, yani orada beklenmedik olaylar keşfedeceğim.

Kendini Dante'ye özgü, simgesel bir *ben*'e dönüştürme, sorunlarının kökleri şehir-kır gibi son derece bireysel bir deneyimde iken ve bütün betiler yalnızca psikolojik açıdan bireysel birer simge niteliği gösterirken, çok zor. (Üzüm bağı, geri plandaki gök, enginlerdeki ufuk, meyve ağaçları, sazlar, samanlıklar, vb. olsa olsa emek ürünü mutlak bir yarar sağlıyor. Yönünü yitirmenin kanıtı, çıkışı bu betilerin büyülü gücünde ya da onların üst üste binmiş katmanlarının –tıpkı bir enginar gibi– zenginliğinde araman. Başka kimse bu betileri kullanmamışsa, sorun yok demektir.)

8 Haziran

. . üstelik bunu yapan bir Hıristiyan." Hıristiyan olmasaydı, daha da kötüsünü yapardı.

13 Haziran

Bellek, hayal gücünün yokluğudur (Rousseau, *Emile*, II. Kitap): 'Her gün gördüğümüz şeylerde etkin olan artık hayal gücü değil, bellektir' – 'alışkanlık hayal gücünü öldürür' Ama bizden çok uzaklaşmış şeylerin anıları bize yenilenmiş, *alışkanlık olmaktan çıkıp* zamanın ve unutkanlığın yeni görünümlerine dönüşmüş şeyleri getirir ve böylece hayal gücümüzü canlandırır; hatırlanan şeyler hem yeni, hem de gizli bir şekilde bizim yaşantılarımız olduğu için daha da başarılı bir şekilde gerçekleştirir bunu.

14 Haziran

1824'te Leopardi'nin mektuplarının içeriği yoksullaşır, her şey, bu arada düşünce patlamaları, hatta yakınmalar bile yoktur. *Operette morali*'yi yazmaktadır. '25-26'da biraz yaşamdan yakınır, sağlığı hemen hemen düzelmiştir ve bunun tadını çıkarır. Milano ile Bologna'da yaşamakta ve senatörlük yapmaktadır.

17 Haziran

Üstün bir güce sahip olan uluslar bir imparatorluk yaratma sürecinde olduklarının farkında değildirler. Kendilerini birtakım küçük ödevlere adayıp ardı ardına yeni ülkeler ele geçirerek büyük tarihsel bir planı gerçekleştirmiş olurlar. 'Büyük devlet' olmak için borazan sesleri arasında öne atılanlar, bu dünyada çoğu zaman olduğu gibi, ilk engelde bacaklarını kırarlar. Bunun üzerine onların programından ürkmüş olan bütün öbür uluslar koşup düşenleri sakatlarlar.

Kısacası, bunda bile, elde ettikleriyle aradıkları şey aynı değildir. Bu her zaman böyledir.

26 Haziran

Pierre Corneille, *Tragedya ve Tragedyayı Gerçekliğe ya da Gerekliliğe Göre İşleme Araçları Üzerine*. Aristoteles hakkında şunları söylüyor: "*...onun döneminin tiyatro yapıtlarında iyilerin –kendileri de suç işlemedikleri sürece– kötülerin yıkımı yoluyla kurtulmaları söz konusu değildir...*" 'Yakınlar arasında geçen' dört trajik eylem hakkında: *a)* kurbanın kim olduğu bilinir ve kurban öldürülür; *b)* kurbanın kim olduğu bilinmez, yitirildikten sonra kim olduğu öğrenilir; *c)* kurbanın kim olduğu bilinmez ve kurban öldürülmeden önce tam vaktinde kim olduğu öğrenilir; *d)* kim olduğu bilinir, ama öldürmek mümkün olmaz. Aristoteles'e göre, son durum en kötüsü. Corneille burada bir ayrım getirir: Gelgeç gönüllülük yüzünden fikir değiştiriliyorsa

öyledir, ama yüce bir olgu yüzünden değiştiriliyorsa, bütün tragedyaların en iyisidir; çünkü 'doğaya karşı tutkuların ya da sevgiye karşı görevin savaşımı'nı gerektirir. Jimena, Sid'i mahvetmek için her şeyi yapar. Ya bu çelişki, ya da kötülerin cezalandırılması: işte modern tragedya. Hıristiyan psikolojisi.

Antik dönem yazarları hakkında bir keresinde şunları yazmıştın: Başkalarından ayrı olarak kahraman önemlidir; bu kahraman koronun *karşısında* konuşmasını-monoloğunu dile getirir. Çatışma yoktur. Kötüler, çatışma halinde görülmediğinden, kötü değildirler, yalnızca *vardırlar*, tıpkı iyiler gibi.

Not. Dikkat edilmesi gereken nokta, Aristoteles'in *a)* ile *d)*'yi mahkûm edip *b)* ile *c)*'yi onaylaması. Bir başka deyişle, olası içsel savaşım hallerini mahkûm ediyor, ahlaksal yaşamın söz konusu olmadığı beklenmedik sonuçları onaylıyor.

2 Temmuz

Corneille, *Yalancının Sonu*'ndaki *Mektup.*

"...ben ki, Aristoteles ve Horatius'la birlikte, sanatımızın tek amacının eğlendirme olduğu görüşündeyim..." "...onlar beğenilmenin yolunu bulduklarına göre, sanatlarına karşı görevlerini yerine getirmişler demektir; aykırı bir tutumları varsa, sanatlarına karşı değil, ahlaka ve seyircilerine karşıdır..."

"İyi eylemlerin ödüllendirilip kötülerin cezalandırılması... bu hayali kural Antikçağ yazarlarının uygulamasına tamamıyla karşıdır; Yunanlılardan örnek aramaya gerek kalmadan, Seneca... Plautus ve Terentius..."

7 Temmuz

Vico için Homeros neyse, Jünger için de Herodotos odur.

9 Temmuz

Rousseau'nun olağanüstü başarısı, yüzyıllardır bilinen ve benimsenen bir kültür dünyasını, Arkadya'yı derinleştirmesi ve yorumlamasıyla açıklanıyor. Getirdiği yeniliklerin böyle büyük bir heyecan yaratmasının nedenleri bunların okurları öven şaşırtan yeni düşünceleri içermekle birlikte onlara hâlâ bildikleri ve sevdikleri şeyleri vermeleridir.

11 Temmuz

> *Hath not our mother Nature, for her store*
> *and great increase, said it is good and just,*
> *and willed that every living creature must*
> *beget his like?*
>
> [Bolluğa, berekete kavuşsun diye Tabiat Ana,
> Söylememiş miydi bunun iyi ve doğru olduğunu,
> İstememiş miydi yaşayan her varlığın
> Kendi neslini çoğaltmasını?]
>
> (*The Faithful Shepherdess*, V, iv)

Bütün orman masallarında bu düşünce, bu doğa sevgisi vardır. Rousseauculuğun tohumu.

Ama var olan yalnız bu değildir. Bütün bu masallarda, genellikle ot toplayan (Rousseau!) ve bitkileri büyü ve ilaç yapmada kullanmak amacıyla inceleyen bir *orman dervişi* vardır. Rousseau'nun büyü konusunda hiçbir şey bilmemesi çok garip. Ama doğayla ilgilenen Alman düşünürleri bu eksikliği fazlasıyla gidermiştir.

Çok eskiden bütün pastoral masalların Diana'nın erdenliğine dayandığım, bunun çeşitli nazlarla bir süre korunduktan sonra bir aşk ilişkisinde sevgiliye armağan edildiğini belirtmiştim. Erdenlikten böylece vazgeçilmezse, dervişler sadece derviş olarak kalırlar.

13 Temmuz

Savaş ve Barış'ta on dokuzuncu yüzyılın yaratmış olduğu bütün dayanılmaz şeyler vardır. İyi şeylerden biri yoktur: şeytanlara inancı inceleyen bilim (demonizm).

Yasaklanmış bir iş yapılırsa –kan dökülür, cinsel bir yasağa uyulmazsa– doğa vahşileşir. Bu, ilkel kültürün –kan dökmeyle ilgili törenlerin, cinsel ayinlerin– sende bıraktığı izlenime dayanan bir yanılsama olabilir.

Bunlar da gösterir ki vahşi insan, doğal değil, boş inançlarla dolu, şiddete dayanan bir hayat yaşar. Aldırışsızdır doğa. Adamın biri bir bağda incir ağacından düşüp akan kam içinde yatsa, bu sana bıçaklanmış ya da kurban edilmiş bir insanın görüneceği gibi vahşi bir şey olarak görünmez.

Aşırı tutkuya kapılan her insan boş inançlara sahiptir.

14 Temmuz

Aslında, âşık olan ya da nefrete kapılan bir insan, boş inançları olan bir insan gibi, kendisi için simgeler yaratır. Nesnelere ve insanlara *eşsizlik* niteliği verme tutkusundan doğar bu. Simgenin ne olduğunu bilmeyen bir insan Dante'nin miskinlerinden biridir.

Sanatın ilkel din törenlerinde ya da yoğun tutkularda yansımasının, vahşiliğe ve mantık dışı olan şeylere (kan, cinsel yaşantı) ilkel bir yakınlık duymasının nedeni budur.

17 Temmuz

Sanatta, doğayı betimleme hastalığı, nesnelere ve dünyaya hayranlıkla seslenme eğilimi şöyle bir yanılsamadan doğar: Bütün öbür nesneler gibi doğal bir nesne olma amacını güden eser, bir ayna gibi, bu nesneleri ne kadar çok yansıtırsa o kadar başarılı olacağını sanır. Ama bir aynanın *özü* onun yüzeyinde bu

ren yansımalara bağlı değildir; bu vansımalar sadece aynanın *kullanılışının* ürünleridir.

Şiir ritimle dile gelen özgün düşüncedir dediğimiz zaman, sadece şiirin doğasını tanımlamak isteriz. Şiirimizin durmadan nesneleri yok etmeye çalışması, kendi nesnesi ve kullandığı kelimelerin *özü* olmak istemesi bu yüzdendir. D'Annunzio'nun eserlerinde genellikle bir yozlaşma belirtisi olan sözlerle esrikleşme eğilimi bu özü nesnelerin eti ve kemiği olarak görür. Bu evrensel bir ses taklididir. Bizim eserimizde anlatım katıksız ve yalındır; ritmini nesnelerin sesinden daha derin bir yerde bulur: Kendisinin farkında olmayan, söyleyebileceği her şeyi söylemekten çekinen bir anlatımdır bu. Tedirginliğimizin nedeni de tek gerçeğimiz olan kelimelere güvenmeyişimiz, henüz ne olduğunu açıkça bilmediğimiz bir öz arayışımız, kararsızlığımız, acı çekmemizdir.

Çalışmak Yorar adlı kitabım bile, biraz yüzeyin altına inince bu eğilimi gösteriyor: nesnesini kelimelerin seslerinin ve biçimlerinin altında aramak; ne şarkı, ne de söz esrikliği olan bir ritim bulmaya çalışmak. Bu yüzden müzikten kaçıp belirsiz renkte kelimeleri kullanıyor. Doğaya ayna tutmanın bir başka biçimi olan konuşma diliyle renk kazanmaya fazla yer vermesi tek yanlışı. Ama yavaş yavaş bundan kurtuluyor, ritmin disiplinine giriyor. Sonra düzyazı bölümlerde yeniden konuşma diline dönüyor. Neden? Bu bölümlerde ritmin desteğinden yoksun kalıyor da ondan. Şimdi sorun, bu desteği varsayarak bir şeyin özüne nasıl varılacağını bulmaktır.

Bilinçdışı hayat. Tamamladığımız eser her zaman tasarladığımızdan *başka bir şeydir*. İnsan böylece bir işten öbürüne geçip durur, derinlerdeki iç benliğimiz ise olduğu gibi kalır. Tükenmiş gibi görünse bile bu, suyun bulanması gibi yorgunluktan ileri gelen bir sarsılmanın ve bulanıklaşmanın sonucudur; sonra gene durulur, her zamanki halini alır. Bu durumda iç benliğimizin nasıl bir amaç güttüğünü yüzeye çıkarmanın yolu yoktur; yüzeyde ancak *başka şeylerin* yansımaları görülür.

18 Temmuz

Aşk geride tiksinti bırakan geçici bir bunalımdır. Oysa gündelik hayatımızda çevremizi saran genç ve neşeli bedenlerin varlığını duyarız: yaşantılarımızın kaynağının bu bedenlerde olması doğal bir şeydir.

20 Temmuz

Düzyazıda ritmin desteğini (17 Temmuz) başkaları ölçülü yinelemede, ses/söz/tümce yinelemesinde (Stein, Vittorini, vb.) bulmuştur.

25 Temmuz

Çürüyüşün köpüklü kokusu: köyün tuz kokusu.

30 Temmuz

"Arı ve nefis sesleri dinlerken, insan Yaradan'ın gizini kavramaya, yaşamın gizemine nüfuz etmeye hazırmış gibi hissediyor kendisini." (*Corinne*, Dokuzuncu Kitap, Bölüm II). Herhangi bir doğal olguyu *duyarken* olan şey: bir çiçeğin kokusunu, bir suyun çağıltısını, bir üzümün nefis tadını. Müzik sanatların en matematiksel olanıdır (krş. Lamartine, *Jirondenlerin Tarihi*, Kırk Dokuzuncu Kitap, Bölüm XIII, "müzik, bütün sanatların en az zihinsel, en çok duyumsal olanı"), çünkü maddesellikten uzak olanı düşüncedir ve müzikte bilinçli düşünce yoktur. Müzik, duyumlarının *biçimini* bir simge gibi sarma eğilimi gösterir, ama bu karşılaştırma çok geniş kapsamlı ve tam oturmuyor. Aslında, müzik 17 Temmuz'da sözünü ettiğin doğanın yerine bir başka şeyin geçirilmesini kusursuz olarak gerçekleştirir; o derecede ki doğadaki hiçbir şey ona karşılık gelmez.

8 Ağustos

Evli bir adamın bile cinsel hayatına bir çözüm bulamamış olması sevindirici, avutucu bir düşünce. Evlenen adam bu zevki artık namusuyla ve huzur içinde tadacağını umar, oysa çok geçmeden karısından bıkar; onu gördüğü zaman bir orospuyu görüyormuşçasına boğuntuya kapılır. Krş. Tolstoy ve ***. Sonra da nasıl olsa onunla geçinemeyeceğini anlar. Tabii daha önce her keresinde çocuk sahibi olmak ya da kendini tutmak ve doğum kontrolü uygulamak sorunuyla karşı karşıya gelmemişse. Her iki durumda da o güzelim özgürlüğü uçup gitmiş gibidir.

10 Ağustos

Yunan trajedisinde her şey kutsaldır – yani Tanrı'nın isteğine göre önceden belirlenmiştir.

19 Ağustos

Vico'da seni büyüleyen şey, *yabanıllık* ile *köylülük* arasındaki sonsuz gidiş geliş, bunların karşılıklı olarak birbirlerinin sınırlarını aşmaları ve bütün tarihin bu kökene indirgenmesidir.

20 Ağustos

Simgesel anlam'a her yerde simgeler görme yetisi adını verebiliriz.

Bütün yorumlarının yanlış ve saçma olmasına karşın Vico, tarihe yorum duygusunu, belgeleri farklı bir açıdan inceleme beğenisini getirmiş ve bu amaçla simge gereksinmesini insan zihninin gereksindiği yetileri kapsayacak şekilde genişleten bir psikoloji yaratmıştır. İlginç olan olaylar değil, onların gizli ve açığa çıkarılabilir olmasıdır. 20. yüzyıl sanatçılarına koşut – öykü değil anlatma. Kendini dile getirdiği ölçüde insan ruhu. Bir

simge üzerinde düşünmek, bir anlatımı düşünmek demek. Teknik saplantısı.

23 Ağustos

Bir incir ağacından düşüp yerde kanlar içinde yatmak (bk. 13 Temmuz, II. paragraf), vahşi bir olay değildir, ama bunu hayatın bir yasası sayarsak öyle olur. Şu ya da bu şekilde yerde oluk oluk insan kam akar, yerde yatan insan yardım isteyemez ve hayvanlar da *doğal olarak* o kam içerlerse, duygularımız böyle bir şeye izin vermeyeceği için bu vahşi bir olaydır; ama sadece bir olaydır, bir yasa değil. İnsanın buradaki doğal eğilimi, duygudan yoksunluğu gereği, bir ayin yapıyormuş gibi görünen doğayı suçlamaktır.

Tanrısal adaletin yorumundaki her yetersizlik boş inançlara yol açar. Tanrı'nın adaletini tanıtlamak için girişilen çaba amacını aştı mı, boş bir inana dönüşür. Adaletin adalet olabilmesi doğal olmasına bağlıdır.

26 Ağustos

Kayıtsız doğa bir ayin yapar; insan ise, ister kayıtsız olsun, ister heyecanlı, kendi en korkunç ayinlerine bile katılır; bütün bunlar, bize haksız görünüyorlarsa, vicdanımızca yasaklanmışlarsa, 'ilkel' bir nitelik taşıyorlarsa, boş inançlardır. Boş inançlara *inandığımız* sürece boş inançlı değilizdir. Boş inançlı olmak aslında geriye dönüşle, bellekle ilgili bir durum, şiir için elverişli bir konudur. Geçmiş pişmanlıkların bir parçası olan kötülük gibi. Oysa şimdiki zamana bağlı olan etkinlik iyi bir şeydir.

Öyleyse hatırlamanın bir zevk olması, iyi bir şey olması nereden ileri geliyor?

Gene. Bir ayine katılmak kendini haklı çıkarmaktır. Öyleyse doğa bir ayin yaptığı için değil, bu ayinin onu haklı çıkaracak hiçbir yanı olmadığı için boş inançlı değildir. (Bunu düzenleyen bir yasa olsa bile) bu bize sadece bir rastlantıymış gibi

gelir. Artık katılanların kendilerini haklı çıkarma kaygıları bize yeterli gelmeyen ilkel insanların ayinleri gibi.

Belki de belleği işletme, var olduğu için, bir zevk, bir hayır. (Krş. 10 Eylül).

Alexandrine des *Echerolles* (Lyon kuşatmasının tarihi).

Jeanne *de la Force* (1622 din savaşının tarihi).

Madame de la *Rochejaquelein* (Vandea).

Madame *Roland* - Anılar.

27 Ağustos

Yaşamın büyük görevi, kendini haklı çıkarmaktır.

Kendini haklı çıkarmak bir ritüeli kutlamaktır. Her zaman.

29 Ağustos

Yalnızca *benzersizlik* haklı çıkarmayı sağlar: bizi bütün olumsallıkların (*mitin, simgenin, vb.*) üstüne çıkaran mutlak değer.

1 Eylül

Kayıtsız doğa belki de sadece geride bıraktığımız bir ayinler bütünü, evrenin kendini haklı göstermeye çalıştığı boş inançların en eskisidir. Bunun böyle olması kendi yasalarına dayanan ve bu yasalardan bir yaşama nedeni çıkaran bir içgüdünün gereğiydi. Sonradan, ruhun önem kazanmasıyla doğa, Tanrı'nın *iradesi* oldu, ayinler de buna göre biçim aldı. Doğa şimdi gene bir yasaya, bir mekanizmaya dönüştü; bu yüzden içgüdü yeniden ortaya çıkıyor ve akıl çağının gerçek ayini sanat oluyor (içgüdüsel bilinçdışının ayini).

23 Ağustos'ta yazdıklarıma göre, vicdanımızın dışında boş inançlardan başka kesin bir ölçü olmadığı sonucu çıkıyor. Evre-

nin adaleti örnek olarak bizim ahlak duygumuzu benimsemiştir. Din gerçekle adaletin buluşmasıdır. Her bunalım bu önemli gereklilikler arasındaki dengesizliğe indirgenebilir.

2 Eylül

Gerçekle adaleti bağdaştırmayı düşünen, ama bunu başaramayan her evreni açıklama çabası boş inançtır. Dinin dışında yargının ertelenmesinden başka bir şey yoktur; böyle bir şey olabildiği ölçüde.

İlkel olan, yabanıl olan çekici değil, trajiktir.

Şu âna kadar iki tür yabanılı ele aldın. 'Çıplaklık'taki yetişkin yabanılı, el değmemiş kırları, şimdiye kadar insan elinin değmediği şeyleri (burada, bir eserin, herhangi bir ritüelin doğayı haklı çıkarmaya yettiği ima ediliyor). 'Gizli Öykü'de çocuk yabanıl, uzak, her durumda ele geçirilemez olandır – başkaları ona ulaşıyorsa ya da ulaşmışsa bu özelliği daha da artar. (Her iki durumda da yabanıl, bizde eksik olandır, 'bilmediğimiz şey'dir.)

Şiir, ***bugün***, boş inancı –yabanıl ve korkunç olanı– kavrama, ona bir ad verme, onu anlama, onu zararsız hale getirme çabasıdır. İşte bu yüzden gerçek sanat trajiktir – bir çabadır.

Şiir vicdanın yasakladığı her şeyi tatmak ister –esrikliği, tutkuyu, günahı– ancak bunları düşünme, yani tanıma ihtiyacıyla kendisini temize çıkarır.

3 Eylül

Sigara içmek kokleri doğaya, köy hayatına uzanan bir şeydir. Kuru bir otun böyle kokulu, canlı, bereketli bir duman bulutuna dönüşmesi anlamsız değildir. Başka zamanlarda bu kolayca bir simge haline gelirdi (Longfellow'da Gitche Manito'nun piposu gibi).

4 Eylül

Önemli yazarlar kendi kuşaklarının eskimesiyle bir yana itilirler. Bunun nedeni bir eleştiri, yeni bir değerlendirme değil, sadece tutarlılıklarının *toptan* yadsınmasıdır. İnsanlar kendi eserlerinden önce gelmiş olan her şeyi mahkûm ederler.

5 Eylül

Herodotos'un Mısır'ı betimlerken gizemlere dokunulmaktan çekinildiğini belirttiği yedi yerden üçünde tanrı-hayvanlar, ikisinde phallos töreni, ötekilerde ise kendine zarar verme ve aydınlanma söz konusu. Neden Pan keçi başı ve bacaklarıyla temsil ediliyor (İkinci Kitap, Bölüm 46), neden –yılın kalan bölümünde mundar olan– domuz Dionysos şenliğinde kurban edilip yeniyor (Bölüm 47), neden genel olarak hayvanlar kutsal (Bölüm 45)? Burada Herodotos bir totem korkusu hissedip konuşmaya cesaret edemiyor. Neden Dionysos şenliğindeki phallos heykelciklerinde phallos heykelden koparılıp iplerle oynatılıyor (Bölüm 48), neden Atinalılar phalloslu Hermes heykelcikleri yapıyorlar (Bölüm 51)? Burada Herodotos phallos ile tanrının örtüştüğünü biliyor ve bunu söylemeye cesaret edemiyor. İsis şenliğinde erkeklerle kadınlar kimin adına dövünürler (Bölüm 61), niçin Sais'te çırağ şenliği yapılır (62)? Burada büyük bir olasılıkla Herodotos'un saygılı, soylu merakının yüzleşmek istemediği bir başka uğursuzluk var. İşte Yunanlıların yabanıllığı ele almalarına ilişkin bir örnek: Yabanıl, kutsal bir şey olarak hoşgörülü bir saygıyla karşılanıyor, o kadar. Bu saygıda şöyle akılcı bir bilinç var: ***Bütün*** kutsallık ve tanrısallık dünyası derin gizleri içerir ve bunun üzerine bir tül çekmek gerekir.

[Bir zamanlar tanrılara kurban adanıyor, ama tanrı adları anılmıyordu (Bölüm 52). Homeros ile Hesiodos'un tanrıları betimlemesi ve anlatması yakın tarihte olmuştur (Bölüm 53) – Herodotos'un tonu neredeyse azarlar gibi.]

7 Eylül

Herodotos'un İkinci Kitabındaki gizemli pasajlar arasında, Bölüm 61, 81, 132, 170 ve 171 de var. Bütün bunlarda Osiris'e anıştırmada bulunuluyor, ama Osiris adı telaffuz edilmek istenmiyor. Neden? Başka yerlerde adı belirtilip Dionysos olduğu söyleniyor (Bölüm 144).

8 Eylül

Tanrıların bilicilerin aracılığıyla gelecekten haber vermeleri kaderin imgelerle dile gelmesinden başka bir şey değildir. Birtakım olaylar olmuş, eski insanlar da bunlara, önceden tanrılar tarafından haber verildiklerini ileri sürerek eşsizlik kazandırmışlardır.

Güzel bir köylü kızı, *güzel* bir yosma, *güzel* bir anne, güzelliğin kendileri için yapay bir uğraş olmadığı bütün bu kadınlar, alay konusu olmaktan kesinlikle uzaktırlar.

10 Eylül

Belleğin kullanılması zevkli ve yararlı bir şeydir (bk. 26 Ağustos); çünkü bilmeyi, tanımayı içerir. Bir boş inancı *zihinde canlandırmak* ona uymak, onu uygulamak değil, onu tanımaktır.

30 Eylül

Balkonların kemerleri ve sütunları, bir çerçeve işlevi görerek çerçeveledikleri manzaraların belli bir göreneğe uymasını sağlamışlardır. Birçok on dördüncü yüzyıl ustasının tıpkı böyle sütunlara ve kemerlere bölünen resimlerini hatırlayınca, bu izlenim daha da belirginleşiyor. Revakları ilk bulan insan bu yeni

mimarlık üslubunun resme girmesiyle ortaya çıkan bu özelliğin hiç farkında değildi herhalde.

1 Ekim

Bir dönem gelir, yaptığımız her şeyin sonunda bir am olacağı gerçeğini düşünmek zorunda kalırız. Bu, olgunluktur. Olgunluğa erişmek için, insanın birtakım anıları olmuş olması gerekir.

3 Ekim

Boiardo, içten bir *anlatı şairi*. Kullandığı sıfatlar *değişmez nitelikler*, bir başka deyişle anlatının seyri içinde birer duyum olarak değil, birer nesne olarak ortaya çıkan küçük lirik bütünler. Yazısındaki konuşma biçimleri, şaşkınlık sözleri birer melodik pencere, sınırları belirli, deyim yerindeyse daha önceden var olan makam çeşitlemeleri, onlar da anlatının akışı içinde nesneler gibi bir bütün oluşturuyor. Bir bölüm okunduğunda, duyumlar değil, hareketler ve eylemler kalıyor akılda.

7 Ekim

"önce insan dürüst ise ve sonra dürüst şeyler yapıyor ise ya da dürüst şeyler yapmakla dürüst hale geliyorsa" (*Trento Konsili*, yay. haz. Barbera, Cilt II, s. 77), böyle soyut biçimde dürüst olunabileceği şeklindeki Skolastik görüşün ortaçağ alegori pratiği üzerinde izdüşümleri vardır: Soyut kavramlar insanda nesnel ve psikolojik etkinlikten bağımsız olarak ete kemiğe bürünürler.

20 Ekim

Hem *korkusuz olmak*, hem de *haklı olmak*: tarihin (ve hayatın) iki ayrı kutbu. Genellikle birbiriyle çelişen iki niteliktir bunlar.

3 Kasım

Bir düş her zaman bir görkemlilik ve mutlaklık izlenimi bırakır. Bunun nedeni, düşlerde de sanatta olduğu gibi sıradan ayrıntıların olmayışıdır; her şey yaratacağı etki düşünülerek bir araya getirilir.

7 Kasım

Horatius, *Augustus'a Mektup*:

...vestigia ruris... (dize 160)

[...kırsallığın kalıntıları...]

Burada *rus* [*Lat.* kırsallık; kabalık], *ars* [*Lat.* sanat] sözcüğüne karşıt olarak kullanılmış ve tarımın olmadığı ilkel zamanları gösteriyor. Senin *yabanıl*'ın bu. İnsan yadsısa bile kırdan çıkamıyor. Vico'ya bak. Tam anlamıyla hümanist bir kişi; barbarlığın *köylülük*'ten önce geldiğini düşünen günün bilimsel alışkanlığına karşı çıkıyor. Bu da yadsınması olanaksız, ama soyut bir şey (toplayıcı halklar, avcı halklar, vb.). Vico da bu barbarlığı biliyor, ama onu tanrı öncesi kaosa ait görüyordu.

Şehirlinin karşıtı olarak görülenler: hödük, kaba, 'becerik-siz'. Ama hümanizm, köylülükle mitselliği karıştırıyordu. Ve böylece yabanıla ulaşıyordu (krş. Vico). Artık öyle görünüyor ki yabanıllık, mitten arındırılmış köylülüğün ötesine uzanır.

26 Kasım

Düşler *gerçekliğin simgeleridir*. Düşünde birinin senin kitaplarını haksız yere sattığını gördün, büyük bir sıkıntı ve tedirginlik duydun. Sıkıntının asıl nedeni kitaplarının bodrumda küflenmekte olmasıydı. Düşlerde yalan olmayan bir şey varsa, o da *heyecandır*. Düşlerde duyulan yoğun heyecan kendini açığa vuracak bir gerçek (bir simge) yaratır.

2 Aralık

İyiliğin, umudun, sevginin bir kıvılcımı bile, bu kıvılcım tam bir haksızlık ve kayıtsızlık kabuğu ile örtülmüş olsa bile, sonsuz acının içinde yok olup gidemez gibi geliyor bana.

Tanrı'ya yaklaşmak için insanın acıyı özlediğini bir kez daha anlıyorum.

28 Aralık

(Gratry, *Matta'ya Göre İncilin Yorumu*)
Bir an için bilinçdışının Tanrı olabileceği, Tanrı'nın bilinçdışımızda yaşadığı ve oradan konuştuğu düşüncesi seni heyecanlandırdı.

Böyle bir Tanrı kavramıyla bu sayfalardaki bilinçdışı anlayışına değgin düşüncelerini gözden geçirecek olursan, bütün geçmişini değiştiriyor ve yepyeni şeyler buluyorsun demektir. Özellikle, usanmaksızın simge arayışı, sınırsız bir içerikle aydınlanmış oluyor.

1945

9 Ocak

Tanrı'yla, ilkeller ve vahşiler konusunda uzun uzadıya düşünmeyle başlayıp sona eren ve bazı önemli eserlerin ortaya çıkışını gören garip, dolu bir yıl. Belki de şimdiye kadar yaşadığın en önemli yıl. Tanrı konusu üzerinde durmakta direnirsen, öyle olacağı kesin. (*Tanrı*'nın aynı zamanda teknik bir tufan –uzun düşüncelerin hazırladığı bir simgeler düzeni– olduğu da unutulmamalıdır.)

16 Ocak

İnsanları en sık ve en korkunç bir şekilde kurban eden toplumlar tarımla geçinen toplumlardı (anaerkil uygarlıklar). Çobanlar, avcılar, zanaatkârlar hiçbir zaman toprağı işleyen insanlar kadar acımasız değildiler.

26 Ocak

Bir yere kımıldamamak için bir özür arıyordun. İşte buldun. Kime teşekkür etmeli? Bir mucize bekliyordun, oldu.

Artık çizgiyi aşma. Bu mucizeyi verdiği meyvelere göre değerlendirmeye bak.

28 Ocak

Karlar içinde tropikal bir bahçe. Manolyalar, köknarlar, porsuk ağaçları, serviler, limon ağaçları – mavi göğe karşı koyu yeşil, tunçlaşmış, madeni renkler. Ama seni asıl heyecanlandıran çiftlik ahırının kiremit rengi duvarı. İşte en yoğun doğal renkler: yeşil, mavi, kırmızı, beyaz. Sana çarpıcı gelen bütün bunların alışılmamış yanları mı, yoksa bu katıksız niteliklerde gizli bir erdem olması mı?

Renklerin simge olmaları kolaydır. Renkler bir nesnenin kendisi değil, ama onun en görünebilir nitelikleridir. Bir ara efsanelerin sıfatlarda yaşadığını söylüyordun; öyleyse renkler de nesnelerin sıfatları sayılabilir.

Bütün heyecanlar –müzik konusunda söylediğin gibi (30 Temmuz '44)– doğanın yerini alma eğilimini gösteren simgelerdir.

30 Ocak

Cömertçe, başkalarının acılarını paylaşarak yaşayamayan insan, kendi acısını dayanılmaz bir yoğunlukta duymakla cezalandırılır. Acıyı yalnız ortak yazgımızın düzeyine çıkarmakla, başkalarının acılarına anlayış göstermekle dayanılır duruma sokabiliriz. Bencillerin çektiği ceza, bunu ancak okkanın altına kendileri girdikleri zaman anlamalarıdır; bu duruma düştükten sonra, bencil insan, o da kendi *çıkarı* için, cömertliği öğrenmeye çabalar.

4 Şubat

Blondel, *Eylem*. "Ne kadar bulanık şekilde bilse de, insan edimlerine bu aşkınlık özelliğini katar. Yaptığı şeyi asla yalnızca yapmış olmak için yapmaz" (s. 353). "Bütün boş inançlardan arınmış olduklarını söyleyenlerde de, bu din töreni gereksinmesi ve gerçek bir ayin tapınmasına bu öykünme, çıplak eylemlerin aşırı göze batan kısırlığı görülür" (s. 312) (Krş. 27 Ağustos '44).

13 Şubat

Çok övündüğün *benzersiz olgu*'nun aslında değerinin olması için *meydana gelmemiş* olması gerekir. Mit olarak, geleneğin ve geçmişin, yani belleğin bulutları arasında kalmalıdır. Aslında, spiritüalist olaylar, mucizeler, vb. canını sıkan, başkası değil. Bu şeyler *olduğunda*, artık benzersiz olmaktan çıkıyor, doğa yasalarının dışında olsalar da olağan olaylar haline geliyorlar. (Meydana gelmeleri, gizemli de olsa, onları bir yasanın parçası kılıyor.)

İnsanlar yalnızca bunların gerçek olup olmadığını, bunlara olumlu mu, olumsuz mu baktıklarını tartışıyorlar. Hayali biricikliğin yadsınması bu olaylar.

18 Şubat

Thomas Mann'da *olayların geri dönüşü* (*Ruben Sarnıca Gidiyor* bölümü) özü itibarıyla evrimci bir anlayış. Olaylar olur, her defasında da daha tatmin edici, daha mükemmel şekilde olur. *Mitsel damgalar, türün biçimleri* gibidir. Bu anlayışı doğalcı belirlenimcilikten ayıran nokta, öyle görünüyor ki, etmenlerinin cinsel seçim ya da yaşam savaşımı değil, belli bir tasarının gerçekleşmesi yönündeki kalıcı Tanrı iradesi oluşudur. Ne var ki, Mann'ın bunu söyleme tarzında şöyle bir ima var sanki: Olayları yavaş yavaş belirleyen insan ruhudur; insan ruhu kendi yasaları uyarınca bu olayları algılar ve her defasında onları temel olarak aynı, ama daha zengin şekilde *meydana getirir*. Mitolojiyi bir bütün olarak yorumlamak için mitolojik malzemeye inen bir Kant biçimciliği. Bunun arkasında Vico var.

2 Mart

L. Todesco, *Kilise Tarihi* (Marietti, 1925), Cilt III, s. 539:

"...Başlıca işkence aletleri şunlardı: içinde kızgın kömürlerin bulunduğu mangal: Suçlu ayaklarını bu kömürlere yaklaştırıyordu; ip (suçlu havaya kaldırılıp yere bırakılıyordu); ve son

olarak sehpa, bir başka deyişle, hepsinden çok, jimnastik egzersizleri..."

12 Mart

Sonunda, acı ona yol açan tedirginlikten, anılardan, kuşkudan kopar ve insan ruhunda tek başına yaşar. Bu akşam acı çekiyordun, sonra bir an geldi kendi içinde bu acıya yol açan unutulmuş ya da henüz hatırlanmamış nedeni aradın.

15 Mart

Küçük yaprakların açmaya başlaması, küçük yeşil alevlerin birbirleriyle kucaklaşması, kendilerini yeşillerle donatan kurumuş dallarda parlak ve değerli taşların parlamasıdır.

25 Mart

İnsan bir hayranlığını göstermek için bir şeyin başka bir şeye benzediğini söyler. Bu da bir şeyi hiçbir zaman ilk olarak değil, ancak ikinci kez –başka bir şeye dönüştüğü zaman– *gördüğümüz* gerçeğini doğrular. Bu hem bir doğrulama, hem de bir açıklamadır: hayran olduğumuz sürece, birinci şey, ikinci kez başka bir görünüm içinde gördüğümüz ikinci şeydir.

5 Nisan

İnsanın aklı başka bir yerdeyken herhangi bir çevrede yaşamak güzel bir şeydir: aklımız kırlardayken şehirde, aklımız şehirdeyken köyde, aklımız denizdeyken başka bir yerde yaşamak.

Bu aşırı duygululuk gibi görünebilir, ama değildir. Tersine, hayal gücünün her şeyi kapsayan niteliğinin bir kanıtıdır. Bir gerçeği ancak *başka bir gerçeğin süzgecinden geçirdiğimiz* zaman

değerlendirebiliriz. Çocuğun dünyayı edebiyattaki, efsanelerdeki, yani, *biçimsel* başkalaşımlar aracılığıyla tanıması bu yüzdendir. 'Şiirin özünün imge olması'nın nedeni de budur.

Bundan, dünyanın, genel olarak hayatın ancak insanın aklını *bu dünya dışındaki* başka bir gerçekliğe çevirmesiyle değer kazanabildiği sonucunu çıkarabiliriz. Aklını Tanrı'ya yönelttiği zaman bile diyebiliriz. Böyle bir şey olabilir mi?

6 Nisan

Dünyaya ve hayata bir *değer* vererek Tanrı'nın varlığını da böylece doğrulamış oluyorsun. Oysa şimdi ortaya çıkan her şeyden önce bu değerdir.

Bu değer vardır. Onun varlığını duyuyorsun ve *insanın duyduğunun* ötesinde bir değeri olduğunu görüyorsun. İnsanın duymadığı nesnel bir değerin ne anlamı olabilir?

18 Nisan

Elma ve armut ağaçlarının taçyaprakları rüzgârda uçuşuyor. Her yeri onlar kaplamış. Kelebekler gibi.

23. Nisan

Aeneis'in Üçüncü Bölümünde mucizelerle karşılaşmak ve mitteki ünlü yerlerin adını anmak atbaşı gidiyor. Mucizeler mitsel, mitsel adlar ise mucize dolu. Dinsel şiir bu.

Herodotos'un dini. Birçok yurt, olmuş birçok mucize. Büyük yolculuğun kitabı bu, aynı zamanda yurda, ataların bıraktığı her ize ilişkin hummalı arayışın kitabı.

Antik dünyada *kutsal* budur. Antikçağ insanları bunu arıyorlardı yaşamda ve sanatta, güzeli değil.

25 Nisan

Sokaklarda dolaşmak ve olağanüstü şeylerle karşılaşmak, işte en büyük dürtü, özellikle senin için.

2 Temmuz

Cinsel tutku, kan ve alkol.
İnsan hayatının Dionysossu üç âni. Bunların birinden ya da öbüründen kurtulabilen hiç kimse yoktur.

28 Ağustos

(daha sonra Roma)

Bir kelime, bir davranış, bir kuşku bizde büyük bir heyecan yarattığı zaman, bir an gelir ki, bunu yeniden düşündüğümüzde heyecanımızın gitgide daha da yoğunlaşmasına rağmen, o kelimenin, o davranışın, o kuşkunun ne olduğunu artık hatırlayamayız.

6 Eylül

Çocuk olmanın hiçbir güzel yanı yoktur: Yaşlandığımız zaman, çocuk olduğumuz günleri hatırlamaktır güzel olan.

13 Ekim

İnsanlar hayvanları, hayvanlar *başka* oldukları, 'insanlık dışı' oldukları için tanrılaştırmışlardır; çünkü hayvanlarda bir kişilik bulamamışlar, onları belli bir hayvan olarak değil, *herhangi bir* hayvan olarak görmüşlerdir.

14 Ekim

(ay titriyordu).[1]

15 Ekim

Bir gün, bütün doğal şeyler –pınarlar, ormanlar, bağlar, kırlar– yeryüzünden kaybolsaydı, bunların yerini şehirler alsa ve bu doğal şeyler yalnız eskilerin söylemiş oldukları sözlerde hatırlansaydı, ne olurdu? Üzerimizde birtakım Yunan şiirlerinde rastladığımız tanrıların, perilerin, kutsal koruların yaptığı etkiyi yaparlardı: "Bir su kaynağı vardı," gibi yalın bir söz, o zaman üzerimizde büyük bir etki yaratırdı.

18 Kasım

Senin âşığınım, öyleyse[2] senin düşmanınım.

22 Kasım

Bir şeyden, onu görmezlikten gelerek değil, ancak onu yaşayarak kurtulabiliriz.

23 Kasım

Bir dilenciyi şu sözlerle yanımızdan kovarız: İlerideki çiftlikte aradığını bulacaksın.

Kimin varsa, ona verilecektir.

[1] [Kurşunkalemle sayfanın kenarına yazılmıştır].
[2] [Elyazmasında: öyleyse / bu yüzden. Bu not kurşunkalemle eklenmiştir].

26 Kasım

Bir erkekle bir kadın arasında aşktan daha önemli ne olabilir? Bu, insanın bir başkasını kendisiyle bir tutabileceği anlamına gelir: onun her davranışını ve hareketini kendi davranışı ve hareketi gibi görmek, hayatın tadını çıkarmasından hayatın tadını kendimiz çıkarıyormuşuz gibi sevinmek, bizim başkalarıyla yaptığımız şeyleri o başkalarıyla yapıyor diye kendimizi bir şeyden yoksun kalmış hissetmemek, başka bir deyişle, öbür insanları da kendimizi sevdiğimiz kadar sevmek. Bu sevgiye iyilik deniyor. Ama ya o insan kaybolursa? Kendimizin kaybolan bir parçasını sevebilir miyiz? Bunun için kimsenin hiçbir zaman kaybolmadığına, ölüm diye bir şey olmadığına inanmamız gerekir.

O ölecek ve sen bir köpek gibi yalmz kalacaksın. Buna bir çare var mı?

Peki. Ama sen ölümü kendin için kabul ediyorsan, bir başkasının da kendisi için kabul etmesine nasıl karşı çıkabilirsin? Bu da iyiliktir. Hiçliğe varabilirsin, ama pişmanlığa ve nefrete değil. Şunu her zaman hatırla: Sana hiç kimse bir şey borçlu değil. Kendinde neye hak görüyorsun? Doğduğunda hayat üzerinde herhangi bir iddian var mıydı?

27 Kasım

Bugün üçüncüdür oluyor. Şafak, parçalı bulutlu, erguvan renkli bir şafak. Tiber Nehri de aym renkte. Hüzünlü, ama iç kapayıcı değil, güneşle birlikte bu hüzünden kurtulmaya hazır. Evler, ağaçlar hâlâ uykuda.

Yan pencerelerden günün ağarmasını seyrediyordum. Dışarıda sis, sessizlik ve insan sıcaklığı vardı.

Astarte-Aphrodite-Melite hâlâ uyuyor. Uyandığında keyfi yerinde olmayacak. Benim için vaktin geldiğini üçüncü keredir görüyorum. En korkunç acı, acının dineceğini bilmektir. Şimdi kendini aşağılanmış hissetmek kolay, ama sonra?

Bize öğrettiklerinin tam tersi. Gençken *bir* kadının acısını duyarız, olgunlaşınca, *bütün* kadınların.

Bize kimsenin hiçbir şey borçlu olmaması ne kadar büyük bir şey. Bize kimse bir şey vaat etti mi? Öyleyse neden bir şey bekleyelim.

Oysa çok basit bunun nedeni. Var olmadığımız an, ölürüz. Bu kadar.

Aphrodite 'denizden gelmiş'tir.

27 Kasım

Yaptığın, düşündüğün her şeyin ters olduğunu, kendinin ters bir insan olduğunu düşünmenin korkunçluğu. Seni hiçbir şey kurtaramaz; çünkü neye karar verirsen ver, kendinin de, dolayısıyla kararının da ters bir sonuçla karşılaşacağını biliyorsun.

28 Kasım

Bütün hayatım gece gündüz senin eline bırakmayı göze *alamayan* bir kadına nasıl güvenebilirsin?

2 Aralık

Sana gelmek için bir başka adamı bırakıp kaçan kadın, bir başkası için de seni bırakıp kaçacaktır. Seni büyülemek için ne yapıyorsa, senin yerine bir başkasını büyülemek için de yapacaktır. Ama böyle şeylerin bir mit gibi olduğunu biliyorsun, ancak benzerleri olmadığı için değerlidirler. Öyleyse?

7 Aralık

T. sana yalnız şiirlerinin yeteceğini söylemiş ve şiirlerini çok sevmişti.

F. şiirlerinin ne işe yarayacağını söz konusu etmeden, onları sabır ve merakla okumuştu.

B. sana, senin bunlardan başka bir şeyin olmayacağını söylüyor ve eleştirel bir gözle inceleyerek beğendiğini açıklıyor.

Son günlerde ikinci keredir T.'yi ve B.'yi yan yana getiriyorsun. Mitin kendini nasıl yinelediğini gösteriyor bu. Olmuş olan, olacaktır. Hoşgörü diye bir şey yok artık. Otuz yedi yaşındaydın ve her şey senden yanaydı. Sen başarısızlık *peşindesin!*

[.....].[1]

Sana ***'nin indirdiği darbeyi hâlâ iliklerinde hissediyorsun. Bunu kabul etmek için elinden geleni yaptın, onu unuttun bile; ama bu, yediğin darbenin sonuçlarından kaçabileceğin anlamına gelmez. Yalnız olduğunu biliyor musun? Bir hiç olduğunu, seni bu yüzden terk ettiğini biliyor musun? Bunun hakkında konuşmak, bunu söylemek bir işe yarar mı? Bunun bir işe yaramadığını biliyorsun. [.....].[2]

9 Aralık

Ama bütün deliler, bütün serseriler, bütün caniler bir zamanlar çocuktular, senin gibi oynamışlardı, gelecekte onları güzel bir şeyin beklediğine inanmışlardı. Daha hepimiz üç yaşındayken, yedi yaşındayken, başımıza daha *hiçbir şey* gelmemişken, her şey sinirlerimizde ve kalplerimizde uyurken.

[1] [İki satır çıkarılmıştır].
[2] [İki satır çıkarılmıştır].

1946

1 Ocak

Bu yıl da sona erdi. Tepeler, Torino, Roma. Dört kadın harcadın, bir kitap yayımladın, bazı güzel şiirler yazdın, değişik ipliklerden bir örgü meydana getiren bir biçim buldun (Kirke ile konuşma). Mutlu musun? Evet mutlusun. Güçlüsün, deha sahibisin, yapacak bir işin var. Yalnızsın.

Bu yıl iki kere intiharı aklından geçirdin. Herkes sana hayranlık duyuyor, seni övüyor, seni kutluyor. Öyleyse?

Hiçbir zaman mücadele etmek zorunda kalmadın. Bunu unutma. Hiçbir zaman mücadele etmeyeceksin de. Herhangi bir kimsenin gözünde bir değerin var mı?

6 Ocak

Senin için tanrılar, kendi kendilerine yeterli, güçlü, dıştan görülen *başka* insanlardır.

12 Ocak

Yunan trajedisinde *kötü kişiler* yoktur. Yunan trajedisinde sorun, sorumluluğun kime düştüğünü belirtmek değil, bir gerçeği –bir yazgıyı– açıklamaktır.

26 Ocak

Sertleşmek – üzerinde çalıştığın işin her zamankinden daha açık seçik bir biçimde gözünün önünde olması, onun tamamlandığını görmen, en ufak bir çabanın bile bu çalışmayı sürdürmeye yettiğini bilmen ve başkalarının, yani kadınların, her türlü çekicilikleriyle ve kurnazlıklarıyla seni baştan çıkarma çabalarına aldırmaman demektir. Nasıl olduğunu biliyorsun –bütün o tedirginliği, o heyecanı, sonundaki o beklenmedik irkiltiyi– onun için kendini bunlara kaptırmadan, onların etkisi altında kalmadan dilediklerini yapmalarına aldırmıyorsun. Senin yapacak başka bir işin var. Budur sertleşmek.

Bu küçük mitolojik söyleşilerde 'bir tanrı olmak', 'sertleşmek'le aynı şeydir. Bu söyleşilerde kullanılan kelimelerin –kader, tanrı, ölümlü, bir ad, bir gülümseyiş– zengin bir içeriği vardır, ama bu ancak o dünyanın sınırları içinde geçerlidir. Hava, ton, çevre yalnız o efsane içinde tutarlıdır, ama günümüzde geçen bir olayın inandırıcılığına indirgendikleri zaman aym anlamları koruyamazlar.

8 Şubat

Geçen yıl, bu günlerde, hayatın bir yıl boyunca karşına neler çıkaracağını bilmiyordun. Ama bunları karşına çıkaran gerçekten hayat mıydı? Belki de Crea'ya yaptığın o hüzün dolu ve içedönük yürüyüş, o aylarda hayatının bir parçası olan bütün o kadınlardan, o tutkulardan ve olaylardan daha çok şey öğretmiştir sana.

Mit düşüncesini Crea'ya, orada geçirdiğin yaza ve iki kışa borçlu olduğun şüphesiz. Dağın her yanında bu havayı soluyor insan.

Bugün ile yaşayan kadın her zamanki gibi çalışma odama girdi, günaydın dedi, sonra sessizce oturup beni seyretti.

Böyle bir dostu, dokunabileceği bir insan gövdesi, huzuru olmayan kimse yok. Ya sen, senin böyle bir kimsen var mı?

Ya ile yaşayan kadının kocası? Kim o adam? Onun hâlâ bir karısı var mı?

Her zaman bir kadına sahip olmayan bir insan, hiçbir zaman da olamayacak demektir.

Evinde seni bekleyen, seninle yatacak bir kadın olması, elbette, insanın bir şeyler söylemesini gerektiren bir şey gibi coşkunluk veren, insanın için ısıtan, insanı yalnızlıktan kurtaran, yaşamasına yardım eden bir duygu.

Sen ise yalnızsın. Seninle konuşan bir kadın olması önemli değil, önemli olan vücutların birbirine sarılması. Neden, neden yoksunsun bundan?

"Bunu hiç tadamayacaksın." Her şeyin bir bedeli var.

Böyle bir kadına sahip olan erkek de, bir başka kadın arar. Bu böyle sürüp gider.

Sen yalnız kalmak istedikçe, peşini bırakmazlar, ama elini uzattığın zaman da, yüzüne bile bakmazlar; bu da böyle sürüp gider.

13 Şubat

İnsanların seslerini yüzlerinden daha iyi hatırlıyorsun. Çünkü bir şey belirten, içten gelen bir yanı vardır sesin. Yüzü gördüğün zaman, sesi düşünmezsin; sesi duyduğun zaman, gözünde bir insan canlandırmaya çalışırsın, bir yüz görmeyi beklersin.

16 Şubat

Nesneler ve insanlar bize verdikleri şeyler ölçüsünde değil, bize neye mal oluyorlarsa, o ölçüde *bizimdirler*; yani o ölçüde bizim için *önem taşırlar*. Bir kadını kendimize bağlı tutmak için hayatımızı ona adamamız değil, onu sömürmemiz gerekir.

20 Şubat

(Küçük söyleşilere önsöz)[1]

Elimizden gelseydi, bütün bu mitolojiden seve seve vazgeçerdik. Ama bana öyle geliyor ki, mitler başlı başına bir dil, bir anlatım aracıdır. Rasgele hiçbir yanı *olmayan* mitler, bütün diller gibi, başka türlü açıklanamayacak özel anlamları olan simgelerin bir dölyatağıdır. Eski bir miti –özel bir adı, bir olayı, bir kahramanlığı– yeniden anlattığımız zaman, en özlü bir şekilde, genel ve kapsamı geniş bir gerçeği, yaşayan bir duygu örgüsünü ve insan varlığının karmaşık bütünlüğünü besleyen ve canlandıran bir gerçekliği dile getirmiş oluruz. Bu ad, bu olay çocukluğumuzdan, ilk öğrencilik günlerimizden beri bildiğimiz bir şeyse, daha da iyi. İlgimiz önceden bildiğimiz bir şey üzerinde toplanırsa daha bir gerçeklik ve kesinlik kazanır. Bu konuşmalarda yalmz Yunan mitlerini ele almakla yetindik. Bilinen nedenler yüzünden, bu mitlere karşı her zaman yaygın bir ilgi gösterilmiş, hem günümüzdeki hem de geleneksel değerlerce benimsenebilirlikleri kolayca görülmüştür. Belirsiz, biçimden yoksun, karışık olan her şeyden tiksinir, maddi olan şeylerde bile kendimizi belli bir sınır, belli bir çerçeve içine sokmaya çalışır, dikkatimizi bir nokta üzerinde toplamakta direniriz. Bana öyle geliyor ki, önemli bir gerçeği ancak güç bir sorunun üzerine bütün dikkatimizle eğilerek ortaya çıkarabiliriz. Bizim daldan dala konan, deneylere girişen, serüven peşinde koşan kimselerle hiçbir ilgimiz yok. Şaşırtıcı bir gerçeği bulmanın en kesin, en kestirme yolunun aklımızı sürekli olarak yalnız bir şeye vermek olduğunu biliyoruz. Bir an gelecek üzerinde durduğumuz şey, sanki bir mucize olmuş gibi, daha önce görmediğimiz bir biçimde karşımıza çıkacaktır.

Hiçbir serüvene girmeden erişilen bu mutluluk, herhalde, sizi her zaman serüvenlere açık bıraktığı gerçeğinden doğar. Çevrenizdeki serüvenlerin farkındasınızdır, ama onlara bir yön vermek ya da onların etkisi altında kalmak için de hiçbir şey yapmazsınız. Ne yaparsınız? Sadece onları gözlemler, hayal gü-

[1] [Pavese'nin 1946'da yazdığı *Leuko ile Söyleşiler* adlı kitabı].

cünüzü kullanır ve onların ne olduğunu öğrenirsiniz. Kendinizi bu serüvenlerin içinde bulmak acaba bir şeyi değiştirir miydi?

Şiirler de tıpkı bu mutluluk gibi ortaya çıkarlar. Her an açıklanmayı bekleyen, sonsuz olanaklarla dolu, şaşırtıcı bir doğrular dengesidir bu. Bir şeyin tadını çıkarmaya çalışmama sanatı; işte budur gerçek sanat.

Şiir bir anlam değil, bir durumdur; anlamak değil, olmak.

22 Şubat

Hep kendi kaprislerine uydu, rahatını düşündü –isteklerde bulundu, seni geri çevirdi, seni üzdü– ama sokulgandı, şimdi de çekip gitti. Ondan hiçbir şey esirgemiyor, onda bir serüven, geçici bir güzellik, bir anı arıyorsun. Ve büyük, çok büyük bir zevk duyuyorsun bundan. Yetmişine varırsan, o zaman da böyle olacak.

23 Şubat

Bir şey sona ermek üzere. Oturmuş sigaram tüttürürken, içini kemiren, seni tedirgin eden bir şey olduğunu seziyorsun. Gündelik hayatın dertleri mi seni korkutan? Hayır. Seni korkutan içindeki boşluk.

Anılar yok bu şehirde.

24 Şubat

Gene yalnız. Senin için ev, çalışma yerin, sinema ve kendi kenetlenmiş çenenden başka bir şey değil.

Bir aşk hikâyesinin bittiğinin belirtisi yeniden eve gitmek, yalnız kalmak olmalı.

26 Şubat

Başkalarıyla –hatta karşına çıkan tek insanla– sanki her şey o an başlayacak ve biraz sonra bitecekmiş gibi yaşamalısın.

1 Mart

Hep kendi kaprislerine uydu, rahatını düşündü –isteklerde bulundu, seni geri çevirdi, seni üzdü– ama sokulgandı, şimdi de çekip gitti. Ondan hiçbir şey esirgemedin, uykusuz kaldın, vaktini harcadın, ölümü düşündün –hep duyduğun o büyük eksiklik yüzünden–; kendini suçlamaktan başka ne yapabilirsin şimdi?

İnsanların birbirlerine alışmaları, birbirleriyle anlaşmayı, hoşgörülü olmayı öğrenmeleri, ırkçılıktan, aşırı milliyetçilikten, önyargılardan kurtulmaları için, çeşitli ırklardan yığınlarla insanı bir araya getirmenin (geçmişteki ve şimdiki kültürlerini göz önünde bulundurmadan) yeteceğini sanan etnologlar hiçbir şeyden haberi olmayan alıklardır. Ortak tutkuları ırkların ve ulusların efsanelerine bürünen çıkar duygusu kışkırtır. Çıkar duygusunun kökü ise hiçbir zaman kazınamaz.

3 Mart

Birinden öç mü alacaksın? Onu bağışlamış gibi davran; bırak, hayat öç alsın ondan. Zamanın kendi kendine geçişi, kurbanın bir şey yapmasını gerektirmeden, nasıl olsa korkunç acılar çektirir herkese.

Yalnız zaman değil. Başkaları da aynı şeyi yapar; düşmanını sana kötülük etsin, seni incitsin diye senin üzerine salan insanlar da. Bırak, ne halleri varsa görsünler. Onlar alacaktır senin öcünü. Hele düşmanın onları seviyorsa. Bırak, yaşasınlar. Bu yeter. Bütün bu insanlar çevremizde olmasaydı, öç alma diye bir şey olur muydu?

4 Mart

Seni yüzüstü bırakan kadınlara karşı sen ne duyuyorsan, sevdiğin kadınlar da sana aynı şeyi duyuyorlar.

Senin düşmanından *başkalarının* öç alması kadar tatlı bir öç alma duygusu yoktur. Üstelik bunun, sana iyi yürekli insan rolünü vermesi gibi bir yararı da vardır.

9 Mart

Tanrıların duyguları yoktur. Onlar neyin olması gerektiğini bilirler ve onun olmasını sağlarlar. Yararcıdır tanrılar.

14 Mart

İnsanlar acı çekmekten değil, onları egemenliği altına alan, onlara bu acıyı çektiren güçten yakınırlar.

28 Mart

Bir musluğun önünde ellerini yıkarken işeme isteği duyarsın. Sempati yoluyla büyünün iyi bir örneğidir bu. İlkellerin yağmur yağdırma törenlerinde su dökmeye ya da döl akıtmaya neden yer verdiklerini böylece daha iyi anlayabiliriz.

29 Mart

Kendimi hiçbir zaman, şu son öğle sonları ve akşamları olduğu kadar bir köşeye kıstırılmış ve sıfırı tüketmiş hissetmemiştim. İçimdeki boşluğu aydınlatacak bir hayat kıvılcımı hâlâ yok. Bu noktadan öteye gidemeyeceğimi, söyleyecek neyim varsa söyleyip bitirmiş olduğumu çok iyi biliyorum. En kötüsü, bir şeyler başarmış olmam, bu yüzden de her şeyden bıkkın

tün vazgeçmeyi göze alamamam. Bu durumdan kurtulacağımı ve başka eserler vereceğimi de biliyorum. Ama çatlak ortada, açıkça görülüyor. *Hell.*

31 Mart

Kaderin bilgeliği, temelde, bizim bilgeliğimizdir, çünkü bize bir şeyin köküne indiğimiz zaman neyi yapıp yapmamamız gerektiği konusunda sınırsız bir duyarlılık verir. Bizi baştan çıkaracak hangi durumla karşılaşırsak karşılaşalım, bu konuda hiçbir zaman yanılmayız. Her zaman bir kader duygusuyla hareket ederiz. İkisi de aynı şeydir.

Yanılan insan henüz alınyazısının ne olduğunu bilmeyen insandır. Yani, bu insan geleceğini belirleyen geçmişini anlamıyor demektir. Ama ister anlasın, ister anlamasın, geçmiş gene de geleceği gösterir. Her hayat, olması gerektiği gibidir.

3 Nisan

Biri esmer ve ateşli, öbürü sarışın ve soğuk. Şaşırtıcı bir çift meydana getiriyorlar. Kim olsa talihli sayar beni. Birinin vücudu güzel, öbürünün de kafası çalışıyor, ama ikisinin de bir işe yaraması için bunun tersi olmalıydı. Esmer akıllı, sarışın da güzel olmalıydı. Oysa ikisinde de iş yok, böyle olması daha iyi.

4 Nisan

Her sabah, kendimizin nemli, sıcak bir kalıbı gibi, bir gök cismi gibi, yorgunluğumuzu bırakırız yatağımızda.

8 Nisan

Sen sen isen, ben de benim – bu da, bununla ne yapacağımı bilmediğim anlamına gelir.

10 Nisan

Özgürlük sorunu yüzünden Komünist Parti'den uzaklaşan o aydınlar, bu kadar önem verdikleri o özgürlüğü ne yapacaklarını kendi kendilerine sorsalar iyi olur. O zaman –herkeste görülen tembellik, gizli çıkarcılık (rahat yaşama, kararsızlık, ince sadizm merakı) bir yana– kendi verecekleri yanıtla Komünist Parti'nin ortak karşılığı arasında en ufak bir ayrım bile olmadığını göreceklerdir.

16 Nisan

Bendeki bu güçlülük, bu her şeyin üstesinden gelebilirim duygusu kazandığım paradan mı, yoksa olgunluktan mı geliyor? Kendi uğraşında bunca korku ve çekingenliğine rağmen bugünkü sonucu aldıysan, kimbilir şimdi neler yapabilirsin! Utan, utan!

17 Nisan

[.....][1]

Psikanalizin hoşuna gitmeyen yanı, hataları hastalığa dönüştürme eğilimidir. Bunları enerji fazlalığı sayarak olumlu bir niteliğe dönüştürse, bunu anlayacaksın, ama böyle yapmıyor. Psikanaliz duyduğun sıkıntıya, sözgelimi, kurbağalardan korkmuş olmanın yol açtığını buluyor, sonra da bunu iyileştireceğini umuyor. Amma palavra!

Açık konuşalım: Psikanalizin formüllerine karşı bir diyeceğim yok; iç hayatımızı epeyce zenginleştirmiştir bunlar. Benim kavgam bu formülleri kendi sersem sepet ilgisizliklerini gizlemek, küçük çocukların ırzına geçen cinsel sapıkların bunu geçmişlerinde mantar burgusuyla ilgili bir olay yüzünden yaptıklarını söyleyerek açıklamak ve bağışlanabilir göstermek isteyen ahlaksızlara karşı. Hayır, beyler! Küçük çocukların ırzına geçmenin bağışlanacak *hiçbir yanı yoktur.*

[1] [Bir satır çıkarılmıştır.]

25 Nisan

Her akşam işinden çıkıp kahveye uğradıktan ve bütün arkadaşların evlerine gittikten sonra yeniden yalnız olmanın o yoğun sevincini duyarsın. Her gün yeniden tattığın tek mutluluktur bu.

Doğanın her köşesinin kendine göre bir düzeni olduğunu, ayrı öğeleri arasında kendine göre bağlantılar kurduğunu görüyorsun. Sözgelimi, belli bir bölgedeki çiçeklerin renkleri hep aynı tonda. Ter., bunu o bölgeye özgü bir ışık ve nem niteliğiyle açıklıyor. Olabilir. Yaradan'ın işine kimse karışamaz. Doğa yasalarının geçerli olması yeter.

Ter., heyecan fırtınalarının dinmesinden *sonraki durumu* hatırlatıyor. Senin heyecanların engin, o ise küçücük bir kadın; senin heyecanların kaba, haşin, o ise yumuşak ve sevimli; senin heyecanların karmaşık, güç, sana karşı gelen duygular, o ise içten, sokulgan, iyi bir dost. Bir tutku onu bitirip tükettiği zaman, doğal ve istekli bir şekilde kurtuluyor bu durumdan. Kendisinden öncekiler gibi. Sonu da onlarınki gibi mi olacak?

4 Mayıs

Yazmak güzel bir şey; çünkü kendi kendine konuşmak ve bir kalabalığa konuşmak gibi iki zevki birleştiriyor.

Yazdıklarını hiç değiştirmeden, onları yeniden gözden geçirmeden, onlara son biçimini vermeden yazabilseydin, yazmaktan aldığın tat artar mıydı? En güzeli insanın kendisini parlatması, sessizce ve hiçbir şeye aldırmadan kendisini bir kristale dönüştürmesidir.

5 Mayıs

Böyle kadınların hayatı nasıl bir şeydir acaba? Biraz gezip tozma, biraz gülüp eğlenme, saçma sapan giyim kuşam ve dedikodu. Sanki senin hayatın daha mı güzel?

8 Mayıs

Roma'yı daha önce görmüş ve '43 yılının Haziran ve Temmuz aylarında hayatımdaki önemini kavramıştım. Bir yıldan fazla bir süre izlediğim etnoloji dersleriyle Roma arasındaki yakın ilişkiyi düşün. Neden geldim buraya? Bu bir rastlantı mıydı?

Şimdi de, kafamdaki mitolojik-etnolojik dünyayı iyice geliştirdikten sonra Roma'ya dönüyorum, *Leuko ile Söyleşiler* için yeni bir üslup yaratıyorum ve bu konuşmaları yazıyorum.

23 Mayıs

Gerçekten olağanüstü bir kadınla tanıştım. – S.A.[1] Bu karşılaşmadan en ufak bir utangaçlık bile duymadım. Onu çok iyi anlıyorum. Yalnız daha genç olduğum için değil, her bakımdan kendimi ondan daha zengin hissediyordum. Biçimin ne olduğunu ben biliyorum, o bilmiyor.

Oysa 1900-10 yılları arasında Torino'nun çiçeğiydi. Bir anı gibi duygulandırıyor beni. Ona bakınca, Thovez'i, Cena'yı, Gozzano'yu, Gobetti'yi görür gibi oluyorum; benim için Nietzsche, İbsen, lirik şiir o. Gençliğimin bütün kararsızlıkları, şaşkınlıkları geliyor aklıma. (Kaç yıl geçti aradan!) Onda toyluktan ileri gelen bir şaşkınlığı, sanatla hayatı birbirine karıştırma şaşkınlığını, D'Annunzioculuk diyebileceğimiz bu yanlışı buluyorum. Bunların hepsi aşıldı, hepsi tarihe karıştı şimdi.

24 Mayıs

Gündelik hayatında birdenbire yapılması gereken bir değişikliğe, yemeğe yeni bir konuğun katılmasına, önceden tasarlanmamış bir yolculuğa çıkma zorunluğuna dayanamıyorsun. Bu da 'Güney Denizleri', 'Cadılar', vb.'de olduğu gibi, bir tür bulunca bunu bir şemaya dönüştürme saplantını göstermiyor mu?

[1] [Sibilla Aleramo, Pavese'nin edebiyat konusunda bir süre yazıştığı bir kadın yazar.]

31 Mayıs

Roma'dan Piemonte'ye giderken birçok şey dikkatimi çekti. Buralardaki ağaçlar ve bu ağaçların kümelenişleri (kızılağaçlar, meşeler, dişbudak ağaçları, söğütler, bir tiyatronun sıraları gibi yükselen bağlar), gençliğimde okuduğum Vergilius ve öbür klasik yazarların anlattıkları gibi. Piemonte'de insanın gözüne *tek tek ağaçlar* değil, bütün ağaçların *yeşilliği*, o bitki denizi çarpıyor. Garip bir şey, çünkü klasiklerdeki ağaçlar herhalde Roma bölgesinin ağaçları, bense bu ağaçları Piemonte'nin dışında hiç görmedim. Belki de okula Piemonte'de gittim de ondan.

Uzun, yüksek şehir sokaklarının soyut biçimleri dikkatimi çekti. Bu sabah, Piemonte'nin kırmızı şarabının her şeye sinmiş olan kokusunu kokladım. Burada, Roma'nın kuruluğunun, belirgin renklerinin izine bile rastlayamazsınız.

3 Haziran

Yolculuğun çekici yanı, eşsiz güzellikte bir sürü manzara görmek, bunlardan herhangi birini hayatımızın bir parçası yapabileceğimizi bilmek, sonra da büyük bir prens gibi bir ötekine geçmektir.

18 Haziran

Gurur ve şehvetten meydana gelen bir tutkuda başkalarını düşünme erdemini aramak gülünçtür.

19 Haziran

Ben hep iş işten geçtikten sonra şiir yazmaya başlıyorum.

Ama bir şiirin herhangi bir şeyi değiştirdiği de görülmemiştir.

28 Haziran

Genellikle bir aşk ilişkisinden sonra gelen bir ruh çöküntüsü içindeyim; keyifsiz, bitkin, huysuz. Oysa bu seferki aşk bile değildir ve kendimi bu serüvene bırakışımm tembel ten düşkünlüğünü şimdi daha iyi görüyorum. Benim mitimin kesin yasası bu. Roma'da geçirdiğim günlere bundan daha uygun bir son düşünemezdim.

Bir şehirden ayrılmam gerekti mi, o şehir kokmaya başlıyor. Talihliyim.

24 Haziran

Onun bir aşk ilişkisinden aldığı tat, bir kadının yüzünde ona karşı nefret dolu bir gülümsemenin belirmesini sağlamasıdır. Başka türlü bir gülümseme düşmez onun payına.

27 Haziran

Yazarlık ayartısı

Bütün yaşama gücünü tüketen, seni yeni patlatılmış bir tüfek gibi hâlâ sıcak ve sarsıntı içinde bırakan bir şey yazmış olmak; yalnız bildiğini sandığın şeyleri değil, kuşkulandığın, hayal ettiğin şeyleri, sarsıntıları, karanlık gölgeleri, bilinçdışını ortaya dökmüş olmak; bunu uzun ve yorucu çabalar sonunda, günlerce süren duraksamalardan sonra ölçülü olmayı öğrenecek, beklenmedik buluşlar ve yanılmalarla, bütün gücünü ve dikkatini bir nokta üzerinde toplayarak başarmış olmak; sonra da bunu değerlendiren bir insan tepkisi, yüreklendirici bir alkış olmadıkça bütün bu yaptığın işin bir hiç olduğunu anlamak. Bu sıcak ilgiyi bulamamak, soğuktan donmak, çölde konuşmak, bir ölü gibi gece gündüz yalnız kalmak demektir.

2 Temmuz

Sadece yalan söylemen, gerçekleri abartman, biraz süslemen yeter; sonucun şaşırtıcı olduğunu göreceksin. Bakacaksın ki kızcağız şaşkınlık içinde, ağına düşmeye hazır. Daha ne isteyebilirsin? Şehvet oyununda yalanlardan kaçmak diye bir şey yoktur.

5 Temmuz

Bir kez özgürlüğe kavuştular mı, özgürlüklerini ne yapacaklarını bilemiyorlar.

7 Temmuz

Ahlaksız ve kaygılı, bu yüzden de ciddi ve sert. diyor 'Mimo'. Ne kadar haklı olduğunu bilmiyor? Neden karısı bana sürtünüp sonra onunla gidiyor? Neden olduğu belli, değil mi?

Neden T. bulanık, görmeyen gözlerle bakıyor bana? Gözlerini kapayacağımdan korkuyor.

Bu kadar acıklı, bu kadar hak edilmiş bir ayrılış olmuş mudur hiç?

(*Roma'nın sonu*)

13 Temmuz (*Milano ve Serralunga*)

Önünde uzanıp giden bir manzaraya –diyelim ki, tepecikleri, çukurları olan geniş bir ovaya– yüksek bir yerden baktığın zaman seni heyecanlandıran şey, bütün bu tarlaların, bu birbirine benzeyen silik renklerin, bu küçük bulutların, uzaktaki bu bulanık lekelerin, hatta bu mavi göğün belirli, kendi özellikleri olan bir bölgenin içindeki gerçek nesneler olduğunu bilmendir. Bu gerçek ve yetkin nesnelerden oluşan ve gözünün önünde uzayıp giden manzara ne kadar zengin!

19 Temmuz

Bu kızın son derece şehvet düşkünü, sevişmekten başka bir şey düşünmeyen –bu sevgiyi şimdi her şeyi bilen sevici arkadaşı sağlıyor– bir insan oluşu yüreğini birden pişmanlıkla, hayal kırıklığıyla, başarısızlık duygusuyla doldurmuyor mu? Kollarının arasındayken seni istememişti. Yoksa onu istemeyen sen mi olmuştun? O eski hikâye.

20 Temmuz

"Her yudumdan sonra içen başını büker, yüzünü yüzücü gibi gerer, memnun, yeniden içmeye döner, gülünçtür." Etki yaratmayan bir bölüm, çıkarılmalı. Yapmacık incelik, Fransız çeşnisi.

21 Temmuz

(Frazer'i yeniden okurken)

1933'te bu kitapta ne bulduydun? Üzümün, buğdayın, hasadın, demetlerin dramla dolu olduğunu ve bunlar hakkında konuşmanın kanımızla, hayvanlar dünyasıyla, başlangıcı bilinmeyen geçmişle ve bilinçdışı dünyamızla ilgili derin konulara değinmeyi gerektirdiğini. Ekinlerin arasına dalan hayvan ruhtu. Bu kitap atalarınla çocukluğunu bir araya getiriyor; köyde görüp şaşırdığın, korktuğun şeylerin anıları böylece özel, zengin anlamlar kazanıyordu.

3 Ağustos

Bir kez olmuş olan mitolojik bir olay (sözgelimi, Proserpina'nın kaçırılışı) tekrarlanan evrensel bir gerçeği dile getirir. Sanatta da sık sık yaşantımıza giren bir şey, bir olay, bir yer gene böyle anlatılabilir. Quarti Tepesi'ni, Coniolo'yu anlatmadan önce onları kaç kez görmüştün?

18 Ağustos

Dersler verilmez, alınır.

19 Ağustos

Ne zaman mitolojiyle ilgili bir heyecana kapılsan, aklına hep ağaç gövdeleri, nehir, arkasında ay parlayan tepe, yol, doğduğun köydeki tarla ve çayırların kokuları geliyor. Neden?

21 Ağustos

Eski çağlardaki insanlar tanrıları uzak, bilinmeyen yerlerde düşünürler, bu yerlere o tanrıyla ilgili adlar verirler ya da o tanrıya onu o yerle birleştiren adlar takarlardı; bu da o çağlardaki insanların edebi kimseler oldukları anlamına geliyor.

9 Eylül

En kötüsünü düşün. Yanılmazsın.

Kadınlar düşman bir ırktır, Almanlar gibi.

Bizi sıkan insanlardan başka herkese acırız.

15 Eylül

Beklemek de bir uğraş. Hiçbir şey beklememek korkunç.

16 Eylül

Bir tek zevk vardır: diri olmak. Her şey sıkıntıdır bunun dışında.

27 Eylül

Yazmasını bilen bir insan için yeni bir üslup her zaman dayanılmaz bir şeydir. Saçma sapan şeyler söylemek, hem de bunu kötü bir biçimde söylemek tehlikesiyle karşı karşıyadır, ama gene de üsluba, kendi kelimeleriyle aşılanmayı bekleyen o baştan çıkarıcı biçime karşı koyamaz. (Sözgelimi, benim mitolojik söyleşilerde kullandığım üslup).

29 Eylül *(Torino'da)*

Sanatta gerçekçilik Yunanlılara,
alegori ise İbranilere özgüdür.

5 Ekim

Savaşın dünyayı yeniden yaratarak ona esenlik kazandırdığı doğru sayılabilir. Bunun nedeni insanın savaşta yaşamayı bir pinti gibi gelecek günlere bırakmayıp yarına umutla bakması ve gününü gün etmesidir. Başka bir deyişle, çocuklar gibi yaşarız savaş sırasında, bu da her derde deva bir tutumdur.

Bir bağda sıra sıra uzanan kütükler –yeşil, kızıl, sarı renkleriyle– büyük bir denizin dalgaları gibidir, derinliklerinde zenginlikleri –tazeliği, şaşırtıcılığı, hazineleri– gizlerler.

26 Ekim

Kendimi iyice bir romana kaptırdım. Piv., bu sabah evlendi. Üşütmüşüm. İyi.

27 Ekim

Bir kere olan bir şey, sonra sık sık olur. Dışarıdan bunu engelleyen bir şey yoksa. Ama o zaman da bunun sonucu olumsuzluktur.

(Bir adam hep belli bir şekilde hareket edecektir.

Kötürüm olursa, artık o şekilde hareket edemeyecektir.

Ama başka bir şekilde hareket etmeyecek, hiçbir şey yapmayacaktır.)

Artık biliyorum ki, *günlüğüme* yazdığım bu satırlar buradaki belli bir buluştan ötürü değil, benim bilinçdışı yaşayışımı açıkladıkları için önemli. Söylediklerim doğru olmayabilir, ama bunları söylemiş olmam iç benliğimi ele veriyor.

31 Ekim

Yazdığım küçük söyleşilerde insanlar tanrılardaki, tanrılar da insanlardaki niteliklere karşı özlem duyuyorlar. Tanrıların çeşitliliği durumu değiştirmiyor. Tanrılarla insanlar arasında bir konuşma bu.

5 Kasım

Aklın gözüyle görülen her simge alegoridir.

16 Kasım

Geçen bahar Pintor'un amcası Roma'ya gelmiş, bana Giaime'nin[1] günlüğünden kopya ettiği bazı bölümleri göstermişti.

Temmuz '42:

"P. Torino'daki gençlerin en iyisi, sessiz ve içten."

"Oradaki erkekler kadın gibi."

[1] [Yazar Giaime Pintor. Pavese'nin çağdaşı ve en yakın arkadaşlarından biri. Direniş hareketinin önderlerinden. Çetecilerle birlikte savaşırken 1943'te öldürüldü].

Neden konferanslar verilir? Gazeteler, kitaplar herkesin, uzaklarda unutulmuş insanların bile eline geçebiliyor. Konferans salonlarında insan dinleyicileri etkileme, önemli biriymiş gibi görünme fırsatını bulur ki bu da birtakım açıkgözlerin bayıldıkları bir şeydir. Konferansların bilim nimetini dağıtmanın en kolay yollarından biri olduğuna gelince, şunu hemen söylemeli ki konferansların kültürel hiçbir yararı yoktur; bir konferansta duyacağımız en olumlu bir sözün bile verimli olabilmesi için kitaplara başvurmak gereklidir. Öyleyse? Konferansların herhangi bir özelliği varsa, o da bunların bir göz boyayıcılık ve kişisel başarı okulu olmalarıdır. Kültürün önünde saygıyla eğilmeyi, çalışıp ter dökmeyi, bir tapınağa giriyormuş gibi davranmayı (önce böyle görünür kültür insana, sonra kanına karışır), göze almayan insan bilgisiz kalacaktır. Böyle kalmayı da hak etmiştir.

Din ile büyünün cinler, ruhlar ve ölüler gibi bilinçdışı kompleksleri nesnelleştirerek ilkel insanı özgürlüğe kavuşturdukları ve benliğin gelişmesi için bir alan açtıkları doğruysa, aynı şey bütün yaşantılar için de geçerli olacaktır. Denediğimiz her şey –aşk, serüven, tehlike– nesnelleşir ve bize özgürlük kazandırır.

26 Kasım

Bir kadın meni kokuyorsa ve o benim menim değilse, bundan hoşlanmıyorum.

17 Aralık

Girit'te servi Artemis'in kutsal ağacıydı.

Taygetos ve Erimanthos Artemis'e, Killini Hermes'e adanmıştı.

27 Aralık

Başkalarıyla olan bir kadın ya ciddidir ya da onlarla alay ediyordur. Ciddiyse, birlikte olduğu erkeğin kadınıdır. Buna kimse bir şey diyemez. Ciddi değilse, o zaman şırfıntının biridir, buna da kimse bir şey diyemez.

1947

1 Ocak

'38'in sonunda yoğun bir çalışma içindeydim; '43 yılı başladığı zaman her şeyi hor gören, zengin ve oldukça kırgın bir insandım. Şimdi durum gene değişti; hem yapacak iş bakımından sıkışık durumdayım, hem de zengin (*Leuko ile Söyleşiler, Yoldaş*), ama içimde eseriminkinden daha yüksek bir sesin yeni eserleri değil, çirkin gerçekleri haber verdiğini duyuyorum.

1932'de *Ciau Masino*'yu tasarladığım Via Viotti'deki Café Rampone'de yazdım bu satırları.

26 Ocak

Yalnız iki türlü tutum vardır hayata karşı: biri Hıristiyanca tutum, öbürü de Stoaca. Belki de bu ikisinin bir karışımıdır toplumcunun tutumu. Toplumcu hem cömerttir, hem de keskin bir gerçekçilik duygusuna sahiptir; dünyanın amansız olduğunu bilir, ama gene de iyilik yapar.

3 Şubat

Durmadan konuşuyorsun. Uzun zamandır susmuş olduğun için: Bir gün seni artık kimsenin dinlemeyeceğinden korkuyor musun? Hayır.

Meydana gelirken zaten unutulmuş olan unutuluyor yalnızca. Sen içsel, kapalı durumlar dışında hiçbir şey hatırlamıyorsun.

Bir erkek, bir kadın, bir çocuk.

9 Şubat

Benim için tepe-dağ, on beş yaşımda Catullus'ta keşfettiğim Taygetos'tur, o zaman, Vergilius'ta vb. keşfettiğim Erimanthos, Killini, Pelion'dur, Reaglie tepelerini görüp S. Stefano, Moncucco, Como, S. Maurizio, Luassolo'nun kızıl doruklarını anımsarken.

24 Şubat

Kronos canavarımsıydı, ama altın çağda hüküm sürüyordu. Alt edildi ve ondan Hades (Tartaros), Mutlular Adası ve Olympos, birbirine karşıt ve kalıcı mutsuzluk ile mutluluk doğdu.

Titanlar çağı (canavarların hüküm sürdüğü altın çağ), ayrımlaşmamış insan-canavar-tanrılar çağıdır. Sen gerçekliği her zaman titanlara özgü görüyorsun, yani yaşamın değişmez biçimi olan insan-tanrı (=canavar) kaosu olarak. Olympos tanrılarını üstün, mutlu, uzak varlıklar olarak, bu insanlığın neşesini kaçıran varlıklar olarak yansıtıyorsun; Olymposlular bile insanlara Titan çağına özlemden, kapristen, o döneme özgü acımadan kaynaklanan lütuflarda bulunuyorlar (*Söyleşiler için*).

4 Mart

Benim için bir arkadaş artık, bir yaşantıyı paylaşabileceğim bir insan değil, bir oyalanma nedeni, sinemanın yerini tutan bir şey. Niçin? Çalışmanın paylaşılabileceğine inanmıyorum artık. Kendi başıma çalışıyorum, sonra da beni oyalayacak bir şey arıyorum. Arkadaşlara inandığım zamanlar, çalışmıyordum.

5 Mart

Vakit, her zamanki gibi gece ve sen biraz sonra yatacağın, yok olacağın için seviniyorsun. Sonra sabah olacak ve yeniden şaşırtıcı şeylerle karşılaşacaksın.

Uyumak güzel bir şey, çünkü sonunda uyanıyor insan. Sabahın gelmesini sağlamanın en kestirme yoludur uyumak.

9 Mart

Salino yolu:

Bugün dere yatakları, ağaç kümeleri, kahverengileri, mavileri, evleriyle o büyük tepeyi görüp şöyle dedin: "İşte böyle bir yer, olması gerektiği gibi olan bir yer. Sana yeter bu kadarı. Hiç değişmeyen bir yer. Neden başka bir yer aramalı? Yaşa bunların arasında, bırak sarsınlar seni; hava gibi, geçip giden bulutlar gibi bunlarla yaşa. Kimse bilmiyor her şeyin burada olduğunu."

İnanmayanların laik bir yönetim istemeleri mantığa uygundur. Onlar için bu bir zafer, ileri bir adımdır. Hıristiyanlar içinse, bu saçma bir şeydir. *Papazların*, yüksek rütbeli kilise görevlilerinin, papanın politikayla uğraşmaları *şarttır*. Dante papayla imparatorun görev alanlarını birbirinden ayırabiliyordu, çünkü o zaman imparatorun politikasının Hıristiyanca bir politika olacağı önceden biliniyordu.

10 Mart

Boş sokakların üstündeki sessiz ayı unuttun neredeyse. Her yıl, doğanın güzellikleri yeniden karşımıza çıkar ve insanda her zaman, 'Neredeyse unutmuştum' duygusunu uyandırır.

Sanatın güç yanı: çok iyi bildiğin şeyleri yepyeni, şaşırtıcı şeylermiş gibi sunmak. Bunları iyi bilmeseydin, onları şaşırtıcı şeylermiş gibi ele alacak kadar ilgi duymazdın onlara.

Sanatın mutlu yanı: kendi yaşama tarzının bir anlatım yöntemini belirleyebileceğini görmek.

12 Mart

Olympos'un Yunan şehirlerindeki kurumları taklit ettiğini söylemek başka şey, kurumların Olympos'u taklit ettiğini söylemek başka.

14 Mart

Zamanımızın Stendhal'idir Hemingway.

15 Mart

Buraya bir daha sözünü etmeyeceğim şeyleri yazıyorum; çalışırken rendeden yere dökülen yongalar bunlar. Burada, nasıl söyleyeyim, ön çalışmaları kısa kesmek, asıl yapının daha iyi görünebilmesi için çevresindeki ıvır zıvırı temizlemek gibi bir iş yapıyorum.

Biçimin, üslubun, yazılı sayfanın senin yaşamış olduğun gerçeklikten ayrı gerçeklikler olduğunu ileri sürdün. Herkesin bildiği bir şey bu. Ama yeni bir boyut. Bundan, yazıyla hiçbir şeyin *anlatılmadığı* anlamı çıkmaz; yazıyla bir başka gerçeklik kurulur: söz.

Bütün Yahudiler, bütün onlara benzeyen insanlar, sanki başlarına hiçbir şey gelmemiş gibi davranırlar. Kendi dertlerinden, sorunlarından, dünyadan bu olanları gizlercesine söz ederler. Bu insanların kendilerinin bir değeri olduğunu, kimseden aşağı kalmadıklarını, söyleyecek sözleri olduğunu açıklamalarını isterdim. Var söyleyecek sözleri, ama söylemiyorlar.

17 Mart

Bir eser tamamlandı mı, insan onun özünü değil biçimini yeniden ele almak ister. Duygularını değil, üslubunu. Simgelenen şeyi değil, simgeyi.

İnsanın yorgunluğu üslupta, biçimde, simgede kendini gösterir. Eserin içerdiği duygulara gelince, insan sırf yaşadığı için bol bol sahiptir bunlara.

19 Mart

Stendhal-Hemingway. Bu yazarların hikâyeleri toplum hakkında, genel olarak dünya hakkında değil; Balzac, Tolstoy ve birtakım başka yazarlar gibi geniş bir gerçekliği yansıttıkları, bu gerçekliği kendi açılarından yorumladıkları izlenimini vermiyorlar. Duyumsal-toplumsal durumların çözümlediği ve dolaysız olarak dile getirilen değişmez bir insan gerilimini ele alıyorlar. Stendhal ile Hemingway aşağıda adlarını anacağımız yazarlar gibi başka konuları işlemeyi bilemezlerdi. Bu yüzden, ele aldıkları o değişmez insan gerilimini okura aktarmaya en uygun ve hikâyecilik görevleriyle tutarlı anlatım özelliklerini benimsediler: güçlü, açık seçik, edebi olmayan bir dil.

Flaubert belli bir çevreyi seçmişti; onlar bunu yapmıyorlar.

Dostoyevski diyalektik bir dünya kurmuştu; onlar bunu yapmıyorlar.

Faulkner hikâyelerindeki genel havayı üsluplaştırıyor, efsanelere yer veriyor; onlar bunu yapmıyorlar.

Lawrence madde dünyasının ötesinde bir dünya arayıp onu yorumlamaya kalkışmıştı; onlar bunu yapmıyorlar.

Stendhal ile Hemingway birinci tekil şahıs ağzından konuşan hikâyecilerin tipik örnekleridir.

'Karakter' anlatıya değil, daha çok tiyatroya özgü bir kavramdır. Karakterler bir hikâyenin en gerekli öğeleri değildir. Yunanlıların en büyük hikâyecisi, Herodotos'tur; tiyatronun ortaya çıkışından önce tipik bir tiyatro yazarı gibi yazan Homeros değil.

On dokuzuncu yüzyıl büyük tiyatro eserleri yaratmayı amaçlamış, ama bunu başaramamıştır. Buna karşılık, karakterleri yüzünden tiyatro özellikleri taşıyan büyük romanlar yaratmıştır. Günümüzde doğrudan doğruya anlatı tekniğiyle yeniden ilgilenmeye başladık. Artık karakter yaratmaya kalkışmıyoruz – bunu, herkesin yapabileceği sıradan bir iş sayıyoruz. Bizi asıl ilgilendiren, Herodotos'ta olduğu gibi, gerçekliğin kendisinin geçirdiği sarsıntıyı yansıtan bir ritim duygusu bulmaktır. Günümüzde hem simge yaratmaya, hem de akılcı olmaya daha çok önem veriyoruz. *İlyada*'yı değil, Herodotos'u örnek alıyoruz (Yunanlılar ile Barbarlar arasındaki çatışmayı anlatacağımızı açıklıyor, bu çatışmanın nedenlerini veriyor, tek tek açıklıyoruz; katışıksız düşünürler değiliz artık, kendi dünyamızda daha zengin bir malzemeyle –tutkular, betiler, motifler, şakalar, vb.– donanmış olarak, ama aynı zamanda daha yalnız hareket ediyoruz).

Epik şiir tiyatro ve sahne gibi teknik anlatım yollarını henüz tanımayan dram sanatıdır.

Moby Dick'in çağımızı açıklayan bir eser olması işte bu yüzdendir; *Moby Dick* karakterlere dayanan bir masal değil, katıksız ritimdir.

Günümüzün anlatıcısı 'insan doğasını bilen' ve önemli ruhsal gerçekleri bulmuş olan biri değil, gerçekliği bütün olarak ele alan ve bu gerçekliğin şiddetli yaşantılarının hikâyesine ritim ve uyum kazandırdığı biridir. Hemingway'de şiddetli ölüm, Levi'de[1] hapis, Conrad'da Güney denizlerinin gizleri, Joyce'ta kelime-duyumlarının stereoskopu, Proust'ta geçip giden anları ya-

[1] [Carlo Levi. Pavese'nın çağdaşı ve Einaudi Yayınevi'nde birlikte çalıştığı arkadaşı].

kalamanın olanaksızlığı, Kafka'da saçmanın ayrıntıları, Mann' da *mitsel* olguların yinelenmesi gibi konular vardır.

Levi'yi bu yazarlar arasında andığım için özür dilerim.

28 Mart

İşte 17 Mart'ta yazdıklarımı doğrulayan bir durum: Küçük söyleşileri yazmak için sayısız çıkış noktası buluyorum, fakat bunları en uygun sunma yöntemlerinden yoksun olduğum için tıkanıp kalıyorum. Kullanıla kullanıla kalıplaşmış olanlardan başka bir çift konuşucu bulmam gerekiyor.

2 Nisan

Tanrılar büyü-akıl yoluyla ve uzak durarak bilir-görürler. Adları verir, bir başka deyişle yaratıya dönüştürürler.

5 Nisan

Direniş bir yeraltı hareketiyken her şey umut vericiydi; şimdi ise her şey sanki bir felaket habercisi.

12 Nisan

Başına gelen her iyi şeyi mutlu bir rastlantı, 'layık olmadığın bir lütuf' sayman soylu bir ruha sahip olmandan, alçakgönüllülüğünden, her şeyden uzaklaşmış olmandan ileri gelmiyor. Bunun nedeni uzun süren bir kölelik, baskı ve zorbalığı benimsemiş olmandır. Bir ermişin değil, bir kölenin ruhu var sende.

Yirmi yaşındayken ilk arkadaşların seni terk ettikleri zaman, bunun acısına soylu bir sabırla katlandığını sanmıştın. Kendini aldatmaktan başka bir şey değildi bu. Seni üzen, bura

kım tatlı alışkanlıklarından vazgeçme zorunluluğuydu. Şimdi de aynı şeyi yapıyorsun.

Yalnızsın, bunu da biliyorsun. Seni destekleyecek, sana hak verecek, soytarılık etmeni ve tek başına dünyaya yeni bir düzen verebileceğine inanmanı hoşgörecek birinin kanadı altında yaşamak için doğmuşsun. Bu kadarını yapabilecek bir insanı hiçbir zaman bulamadın; arkadaşların seni bıraktıkları zaman bu yüzden üzülüyorsun, onlara karşı beslediğin sevgiden değil; seni bırakıp giden insana kırgınlığın yüzünden; yeni bir dost bulmadaki kolaylığın bu yüzden – herhangi bir içtenlik ve yakınlık duygusundan değil. Bir kadınsın sen ve kadınlar gibi inatçısın. Ama yalnızken de kendi kendine yeterli değilsin ve bunu biliyorsun.

12 Mayıs *(Roma)*

Bir yazarın şiire, edebiyata en büyük katkısı, yaşarken ona hayatının edebiyata en uzak görünen bölümlerini aktarabilmesidir. Ona sadece boşuna harcanmış gibi değil, aynı zamanda bir kötülük, bir günah, bir çöküntü belirtisi gibi gelen günlerini, alışkanlıklarını ve yaşantılarını. İnsanın hayatını böyle şeyler zenginleştirir. Her hayat hikâyesinin çocukluk dönemini düşün.

13 Mayıs

Hiçbir suçu olmayan namuslu yurttaş, hiçbir ilgisi olmadığı halde iç savaş sırasında korkunç bir yanlışlığın kurbanı olan insan, gittikçe daha az ilginç, neredeyse gülünç bir varlık oluyor. Günümüzde, 'bu durumla hiçbir ilgisi olmayan' kimse yoktur.

27 Mayıs

Hades'e giriş. Tüf içindeki yol, akçaağaçlarla ve karaağaçlarla kaplı, yeşil, berrak ve karanlık, güneşte Sovana Limanı'ndan uç veriyor. Etrüsk dünyası Hades'in ötesinde, yer altında. Bu toprak üzerinde 'yeraltı'nın, yani 'tüfe kazılmış'ın ne anlama geldiğini hissediyor insan.

Hesperia'nın ölüler toprağı olmasının ne anlama geldiğini de hissediyor. Bir ülkenin tarih oradan geçmeden ve geçtikten sonraki çehreleri birbirine benziyor. Doğa bu. 'Doğa', ölüler diyarı.

Bir insan sana çekilmez geliyorsa, ona katlanmaya bak. Çok geçmeden olağandışı bir şeyle, önemli bir gerçekle karşı karşıya gelirsin. Karşındakinin bayağılığı ve yalancılığı seni bıktırsa bile. Belki de, daha çok bu yüzden. Bu bıyıklı ve kibirli kadın ('Sampierdarena artık Cenova şehrinin bir parçası haline geldi', 'Bana Napoli'den söz etmeyin', 'Kuşkonmazların etkisini şimdi size anlatamam', vb.) kuşkonmazı uçlarını suyun dışında bırakarak pişirmek gerektiğini açıklıyor, böylece uçlar buharla pişip tadını koruyormuş. Cinotti'nin (XX Settembre Caddesi) Cenova'nın en iyi lokantası olduğunu söylüyor. Napoli'de bir teknede balık çorbası içmiş. Mide bulandırıcıymış, ama içinde pek çok şey varmış.

("Bir kız arkadaşım vardı; şimdi müzisyen."

"Savaş sırasında acı çekmedim. Ah, hayır, acı çekmedim. Belki bir salata, ama altta et var..." "Via delle Carrozze'deki Ranieri lokantasında Chianciano'dan bir garsonla tanıştım. Bana iyi davrandı.")

2 Haziran

Kalabalığa seni yaşatan şeyleri yetiştiren bir insan kaynağı olarak baktın mı, bunun sana huzur verdiğini, seni yüreklendirdiğini göreceksin.

Birtakım ermiş kişiler, yorulmak bilmeyen papazlar vardır ki bu özelliklerinden çocukça bir övünç duyarlar. Ama pek de

çocukça değildir bu duyguları; çünkü bu gücü nasıl kullanacaklarını, onu nasıl sömüreceklerini çok iyi bilirler.

Yazar *kişinin*, mektup ve günlüklerindeki, hareketlerindeki tahammülsüzlüğü, eserini adı bilinmeyen bir kişi gibi işitme gereksinmesi, mutlak bir şey bulma, bir benzerliğe, işlevsel bir *gerçekliğe* bakma ihtiyacından doğar. Klasikliğe doğru atılmış ilk adımdır bunlar.

4 Haziran

Dostlarla, bir başka insanla birlikte olmanın sevinci ne kadar yoğun olursa olsun, daha sonra yalnız kalacağını bilmek daha büyük bir zevktir.

Ne de olsa, G. iyi bir insan. İnsanlarla birlikte olmaktan gerçekten hoşlanıyor. Birtakım modası geçmiş zevkleri olmak gibi korkunç bir eksiği var, üstelik bunun farkında değil. Ama ona duyduğun öfkenin sadece hesabı senin görmene izin vermiş olmasından ileri gelmediğini söyleyebilir misin, "Bu beni öldürecek," dediydi, "bende iş yok. Allahım, mümkün olduğunca geç ödeyeyim bedelini."

23 Haziran (*Torino*)

Bir parti mitinginde dinsel bir törenin bütün özelliklerini görebiliriz. Önceden düşündüklerimizin doğru olduğunu duymak, ortak inancımız ve ortak itiraflarımızla yücelmek için söylenenleri dinleriz.

1 Temmuz

Büyük olmak, yaratıcı bir dâhi olmak isteyişimizin gerçek nedeni nedir? Adımız geleceğe kalsın diye mi isteriz bunu? Hayır. Kalabalık yerlerde dolaşırken parmakla gösterilmek için

mi? Hayır. Her gün yaptığımız işi, o iş ne olursa olsun yapılmaya değer, başkasının yapamayacağı bir iş olduğu inancıyla yapabilmek için isteriz bunu. Bugün için isteriz, sonsuzluk için değil.

10 Temmuz

Bugün Po Nehri'nin gerisindeki tepeye uzun uzun baktın ve hep parklar, villalar arasındaki yollarda yürümüş olduğunu düşündün.

Senin için bir esin kaynağı olan bu *ilkel insan* ilgisi nereden geliyor? Bir zamanlar *ilkel* (*vahşi*) olan yerler artık bilinen, uygarlaşmış yerler. Bu anlamda hiçbir temel gerçekliği olmayan bir şey *ilkel insan*. Birtakım şeylerin böyle *olmuş olmaları*, insanla ilgili bir şey değil. Ama o şeyler seni ilgilendirdikleri sürece *insani bir değer kazanıyor*.

Dikkat ettiysen *Senin Köylerin* ve *Leuko ile Söyleşiler* senin ilkel şeylere –kırlara, bayırlara, titanlara– duyduğun özlemin ürünleri.

Bu alanda *Ormanın Çağrısı*'ndan daha iyisini yapmayı insan umut edebilir mi? Üstelik de sana oldukça sıkıcı gelen bir kitap bu.

Bütün yirminci yüzyıl sanatı *ilkellik* düşüncesine dayanır. Önce konu olarak (Kipling, D'Annunzio ve başkaları), sonra biçim olarak (Joyce, Picasso). Leopardi, gençliğinin şiirsel yanılsamaları içinde, ruhsal bakımdan *ilkel* kavramıyla büyülenmiş gibiydi. Anderson, kendi açısından, Orta-Batı Amerika'nın doğal kesimlerini verirken *ilkel* bir havayı canlandırabilmişti. Okuduğun şeylerde sana yaratıcı açıdan çarpıcı gelen her şeyde bu hava vardır. (Nietzsche ve Dionysos'u...)

Etnolojiyi keşfederek *ilkel* ile tarih arasında bağ kurmayı başardın. İlk kitaplarındaki şehir-köy son kitaplarında Olympos ve Titanlar oldu. Hem kır hayatını, *ilkel* olanı arıyorsun, hem de Berto, Pablo gibi sokaktaki adamın sağduyusunu, olgunlüğünü, anlayışını değerlendirebiliyorsun. *İlkel olan* tarihsel bir hoyratlık olarak değil, anlaşılmaz bir şey olarak seni ilgiler

diriyor. Partizanların, tedhişçilerin hikâyelerinden pek hoşlanmıyorsun. Ne oldukları açıkça belli bunlarda anlatılanların. Senin için *ilkel* demek, gizli, anlaşılmaz, her olabilirliğe açık bir şey demek.

23-26 Ağustos '44'te ileri sürdüğün düşünce, yani 'ilkel'in 'boş inançlı' anlamına geldiği, ahlak açısından artık kabul edilemeyecek bir şey olduğu, oysa basit bir rastlantının doğal sayılabileceği (hatta doğanın acımasızlığının bile kabul edilebileceği) düşüncesi senin için önemini koruyor; 'ilkel'in, titanların, acımasız ve gerici kavramların yerini bugün şehirli, Olymposlu tanrılar ve ilericilik kavramı almış. (Bk. *Senin Köylerin, Leuko ile Söyleşiler, Yoldaş*). Düzensizliği anlatarak düzeni savunuyorsun.

21 Temmuz

Dinlenmeye hakkımız olsun diye severiz işimiz olmasını.

26 Temmuz

Nilsson, *Minos-Mykenai Dini*'nden.

s. 279: "Toprak bir yandan bağrına gömülmüş ölülerin dinlenme yeri, bir yandan da bereketin kaynağıdır. Yeraltı tanrıları ikili çehreleriyle görünürler: ölümün ve bereketin efendisi olarak.

Birkaç kez bu varsayımsal düzenin genel geçerliği konusundaki kuşkularımı dile getirdim – özellikle varsayım daha kapsamlı hale getirildiği ve yeraltı tanrıları ile Olympos tanrıları karşıtlık içinde gösterildiği zaman."

28 Temmuz

aynı yer, s. 413: "Antikçağ kültüründe... bir tapınağın belirli bir yerde yapılmasının nedeni bu yerin önceden kutsal olma-

sıydı. *Kutsallık, yere* içkindi ve özellikle *tapınmaya* dayanıyordu."

Apollon uğursuzluklara yol açan tanrıdır. Bk. 'Çiçek' ve 'Kısraklar' – bu bölümlerde bu özelliğiyle, yalnızca bu şekilde beliriyor.

Söyleşiler'de mitin öğeleri, jestleri, nitelikleri, bağları korunurken; mitin kültürel gerçekliği –kökü, mitleri anlaşılır kılan aktarma, kopyalama ve öykünmelerden oluşmuş bir tarihe dayanan kültürel gerçekliği– ortadan kaldırılıyor. (Antikçağlılar için mitleri kabul edilebilir kılan) toplumsal çevre de ortadan kaldırılıyor. Sorun, kalanı; bunu da hayal gücün çözüyor.

4 Ağustos

Harrison, *Yunan Dininin İncelenmesine Giriş*'ten, s. 650.

"Olymposlular Önce ile de, Sonra ile de aynı ölçüde az ilgilenirler; ne yaşamın kaynağıdırlar, ne de ereği. Ayrıca, bir başka özellikleri de, en katı sınırlarıyla, *insan* olmalarıdır. Hayvanlardaki, akarsulardaki, ormanlardaki, insandaki yaşamla özdeş değillerdir. 'Ayakları çiçeklerin üzerinde olan' ve 'kıvrımlar arasında uyuyan' Eros bütün yaşamdır, Dionysos'tur, Pan'dır. Atina etkisi altında Eros salt insan biçimine hapsedilir, ama Orpheus'un Fanes'i çokbiçimliydi, gizemli bir tanrı-hayvandı."

(Bilmeden, bu fikri *Söyleşiler*'de uyguluyor, Titan ve hayvan dünyası temelinde Olympos dünyasına karşı bir polemik geliştiriyordun.)

6 Ağustos

İmgelerin, esinlerin kavranan telepatik iletiler olduğu yolundaki gerçeküstücü fikir –ve bütün o düş=şiir kuramı, anlatımda otomatizm kuramı– (Herb. Read'de), edebiyat çalışmasını *bütün* varoluş için bir anlamının olduğu sağlam, toprağı andıran doğa ve toplum zemininden soyutlama ve onu aydınlanmalarla buluşlardan oluşmuş dışlayıcı bir göğe fırlatıp atma eğilimi

gösteriyor; bu aydınlanmalar ve buluşlar kendi başlarına birer oyundan başka bir şey değil – tıpkı bir telepati vakasının insani bir olgu olmayıp bir tiyatro numarası olması gibi.

Bir eserin o eseri yazmış olan –ve onu anlayan insan– için ilginç olan yanı, eserin birbiriyle çatışan eğilimler arasında ortaya çıktığını, bu eğilimleri açıklığa kavuşturup birbiriyle bağdaştırdığını, onlara biçim ve anlam kazandırdığını görmektir. En büyük çatışma bilinçdışı ile bilinç (toplumsal, iletişimsel, ahlaksal, vb. zorunluluklar) arasındadır. Tümüyle bilinçdışının ürünü olan, kendiliğinden ortaya çıkmış olan bir eser ya esinden yoksundur ya da sadece bir şakadır.

10 Ağustos *(Forte dei Marmi)*

Bir kuşağı uğraştıran sorunlar, bir sonraki kuşak için silinip tarihe karışır. Bunun nedeni bu sorunlara bir çözüm bulunmuş olması değil, genel ilgisizlik yüzünden unutulup gitmeleridir.

Bu dağlar Yunan özellikleri taşıyor olmalı. Denizden baktığın zaman, ilk dağın koyu renkli, ormanlarla örtülü, pas yeşili olduğunu görüyorsun. Bunların gerisinde, göğe yükselen her yanı kayalarla kaplı öbür dağların karaltıları beliriyor. Bu dağların şaşırtıcı beyazlığını ise oradaki mermer damarları veriyor. Hepsi de vahşi ve 'ilkel' görünüyorlar, ama aynı zamanda da biçim ve ritme sahip, sert ve asık yüzlü, mitolojik –Yunanlı– dağlar.

16 Ağustos *(Forte dei Marmi)*

En ılıman, dingin ve yumuşak mevsim, güz, bir öncekinin yerini alır ve korku dolu irkiltilerle, gün üzerindeki büyük, karanlık fırtınalarla, çevrintiler ve yaprak kıyımlarıyla gelip yerleşir – bunlar da bize olgunluğun ne büyük şiddete mal olduğunu gösterir.

18 Ağustos

Bütün bir kuşağın emekleri nasıl hiçbir şeye bir çözüm getirmezse, bir eser de hiçbir şeye çözüm getirmez. Çocuklar –yarın– hep yeniden babalarının eserlerine ve kendilerinden önce yapılmış olan şeylere karşı tam bir kayıtsızlıkla işe başlarlar. Eskiye karşı tiksinti duymak, ona düpedüz başkaldırmak bile bu yumuşak aldırışsızlıktan daha kolay kabul edilebilir bir tutumdur. Eskilerin erdemi geçmiş zamanı her zaman göz önünde bulundurmayı bir yasa olarak benimsemelerine dayanıyordu. Onların tükenmez bütünlüklerinin gizi budur. Çünkü bir eserin –bir kuşağın– zenginliğini her zaman geçmişi ne kadar içermiş olduğu belirler.

25 Ağustos

Edebiyatın önemli bir biçimde ilk ortaya çıkışı ve onu meydana getiren örnekler, Altın Çağ, fildişi kule (Vergilius'taki Arkadya) efsanesiyle sıkı sıkıya bağlıdır.

26 Ağustos

Herkesin başına hep aynı şeylerin gelmesi, belirlenimci bir saptama değildir. Tam tersine. Bu şeylerin olması, öznenin bu şeylerin gerekliliğince belirlendiği anlamına gelmez; öznenin her karşılaşmaya kendi iradesini, yapısını, kişiliğini, özünü, vb. taşıdığı anlamına gelir, karşılaşmaları seçen, onlara hep aynı biçimi veren de budur. Karşılaşmalara her ne kadar insan benliği girse de, onlar özgürdür.

7 Kasım

Yoldaş ile *Leuko* yayımlandı.

1946 yılının, **38** yaşının eserleri. Her zamankinden daha çok yazmak istiyorsun. Neyse ki öyle.

Bu sessiz, pürüzsüz aşk ilişkisi senin en büyük sorunun. Kanında her şeyden çok bunu hissediyorsun. Doğru mu? Kimbilir.

8 Kasım

Bence insanın kendisini bütün benliği ile alçakgönüllülüğe, iyiliğe ve Tanrı'ya adaması, saygısızca, kendini beğenmişçe bir davranıştır. İşe yarar bir varsayım.

Bana diyorlar ki, herkes böyledir. Yere düştüğü zaman yardım için elini uzatır. Öleceğini sanır ve karşısına kim çıkarsa, ona güvenir. *Gerçek* yaşantı onu her şeyden vazgeçmeye ve umutlanmaya iter. Bizim için her şey bittiği zaman, içimizde bir umut belirir.

Ben de diyorum ki bu, umut edilen şeyin gerçek olan, var olan bir şey olduğunu tanıtlamaz.

Onlar bana içgüdüsel davranışımı kabul etmemi söylüyorlar. Onlara göre, artık bir yanlışlık söz konusu olamaz, çünkü böylece bana her şey, hatta inanç bile, bağışlanmış oluyor.

Ben de, öyleyse diyorum...

Onlar bana karşılık veriyorlar...

Ben onlara...

11 Kasım

Beklediğin kişi gelmez, seni bir daha hiç aramaz, senden uzak durursa, onun bu korkusuzluğu senin onun yokluğuna üzülmene yol açmaktan başka bir işe yaramaz. Sen ki başkalarının senin yokluğunu hissetmelerinden bu kadar hoşlanıyorsun, hiç olmazsa, bunun ne kadar boş bir şey olduğunu anla.

Tepedeki Ev belki de 'İnsana Dönüş'te doruğuna varan yaşantıdır.

21 Kasım

Birinin seni beklediğini, senden yaptıklarının ve düşündüklerinin hesabını sorabileceğini, senden bir kelime duymayı umarak gözleriyle seni izlediğini bilmek; bütün bunlar seni sıkıyor, utandırıyor, incitiyor.

İnanan insan, şehvet konusunda bile, sağlıklıdır. Kendisini bekleyen biri –Tanrı'sı– olduğunu bilir. Sen ise bekârsın – Tanrı'ya inanmıyorsun.

7 Aralık

Hayatımız, dünyamız, kültürümüz üstüne o kadar ürkütücü şeyler söylendi ve yazıldı ki, güneşi, bulutları görmek, sokağa çıkınca, otlarla, köpeklerle, çakıl taşlarıyla karşılaşmak bir nimet, Tanrı'nın bir keremi, bir düşmüş gibi duygulandırıyor seni. Ama gerçek bir düş gibi, *sürüp giden*, var olan.

11 Aralık

Latinler Bacchus rahibelerinden 'anne' diye söz ediyorlar. Tuhaf değil mi? Bacchus orjisinin anaerkil dönemlerin erginleme töreni olduğu düşünülürse, değil.

". avlanmak, savaşmak ya da buna benzer şeyler yapmak, yani yapılan şey, hiçbir zaman dinsel değildir; yoğunlaşan bir heyecanla tekrar edilen bir şey ise dinsel olma yolundadır. Tekrarlanan, taklit edilen eylem, *mimesis* öğesi, bence, bir şeyin dinsel olması için gereklidir. Aldatmaya kalkışma değil, yeniden yaşama, temsil etme isteği" (Harrison, *Themis*, s. 43).

Bu görüş senin mitlerle ilgili görüşünle, 'ikinci kez görme' dediğin şeyle örtüşmüyor mu? İşte şiirin gizi de bu taklit eylemindedir. 'Yapılan işi,' avı, savaşı temsil etmek anlatı değil midir? Bir şeyi olmadan temsil etmek, onun olmasını sağlamak (büyücülük), geleceği haber vermekten başka bir şey midir? İşte şiir, büyü ve ayin, işte din.

Yunan mitlerinin çekiciliği, başlangıçta büyücülüğü, totemciliği, anaerkilliği ve erginleme törenlerini yansıtan görüşlerin –İÖ 10.-8. yüzyıllarda gelişen bilinçli düşüncenin etkisiyle– aklın ışığında yeniden yorumlanması, değiştirilmesi, bozulması, yeni bir bireşime kavuşturulmasından; bütün bu ruhsal açıklık ve gerilimle zenginleşmiş olarak, aynı zamanda da o eski ve ilkel simgelerin izlerini koruyarak zamanımıza kadar gelmelerinden doğmaktadır.

20 Aralık

Ayinin mitten ve dogmadan önce gelmesi ruhsal hayatın büyük yasasıdır. Ayin yerine *hayat*, mit ve dogma yerine de *şiir ve felsefe* dersek, söylemek istediğimiz daha da açıklık kazanır.

Hıristiyanların kardeşlik sevgisi ayini ile ekmek ve şarap ayini de dört İncil'den önce gelmiş ve onların biçimini belirlemiştir.

28 Aralık

Yunan mitleri bize her zaman kendimizin bir parçasıyla, geride bırakmış olduğumuz bir yanımızla savaştığımızı öğretir. Zeus Typhon'a karşı, Apollon Python'a karşı. Tersine, savaştığımız şey ise hâlâ bizim bir parçamız, bizim eski benliğimizdir. Her şeyden önce, bir şeye *dönüşmemek* için, kendimizi özgürlüğe kavuşturmak için savaşırız. Büyük bir nefret duymayan insan ise, savaşmaz.

1948

1 Ocak

Toprağa, sulara vuran pırıl pırıl güneşiyle Roma'yı hatırlatan ılık bir sabah. Şimdiye kadar hiç böyle bir yeni yıl başlangıcı görmedim. Önümüzde korkunç bir yıl mı var acaba?

Saat 3'te beni yeniden rahata kavuşturacak küçük bir ameliyat. 1947'de hiçbir şey yazmadım (bir iki diyalog, bir romanın başlangıcı). Hiçbir şey *yapmadım*. İki kitabım basıldı. Roma'ya ve deniz kıyısına gittim, hep tetikte, hep patlamaya hazır bir durumdaydım. Korku mu, yoksa sinirlilik mi?

Ama bugün, ne güzel bir gün! Sanki Torino değil burası, 1943-44 kışından bile daha garip bir kış. Bu sabah trenden indiğin zaman, gezilecek, görülecek, yaşanacak yeni bir şehir gibi göründü sana burası. Evlerinin, saraylarının üst katları ve arkada yükselen tepeleri güneş içinde bir kıyı şehri gibi.

10 Ocak

Sözün konuşma çizgisini, anlatım doğallığını, maddeselliğini koruma gereksinmesi duyuyorsun. Çünkü sanat, araçların (sesler, mermerler, renkler, vb.) maddeselliğini onlardan bir anlatım çıkarmak üzere kullanmaktan başka bir şey değildir. Bu maddeselliğin yasalarını ihlal etmeksizin. Dil bir sözdizimine, dilbilgisel bir tutarlığa, kısacası bir geleneğe tabidir. Seslerin matematiksel ilişkilere, taşların yerçekimi yasalarına ve renkle

rin renk ilişkilerine tabi olduğu gibi. Gelecekçilerin özgür sözlerini bu yüzden içgüdüsel olarak reddediyordun.

Bilinçdışı uğruna bilinçdışı, bilinçaltı (otomatik) parıltıları aktarması beklenen anlaşılmaz ve anıştırmalı biçim, bunların doğayı öykünen eski sanat normlarından farkı ne? Bilincin nesnesine uydurulmasıdır bu...

(L. Rusu'nun *Sanatsal Yaratı Üzerine Deneme* adlı kitabını okurken, Alcan, 1935, s. 307).

12 Ocak

Küçük bir ameliyat insanın canını bu kadar yakarsa...

Tanrı üzerine, Trevisio'daki o Aralık akşamının umutsuz sevinci üzerine yazmayı başardığın zaman, neden kendini şaşırmış ve mutlu hissediyorsun, yeni bir ülkeye varmış birisi gibi? (bugün, *Tepe*'nin XV. bölümünün sayfası).

16 Ocak

Yunanlılar *tiyatroyu*, Romalılar *edebiyatı* yaratmışlardır (Bk. Bérard ve Snell). Ayrıca, 22 Mart '47'de yazdığın nota da bak. Yunanlıların yalnız tarihçileri anlatıcıydı (Herodotos, Thukydides), üstelik Herodotos bile eserlerini yüksek sesle *okunmak* için yazmıştı. Homeros yüksek sesle bir kalabalığa okunur, lirik şiir müzik eşliğinde söylenir, trajediler oynanır, söylevler kalabalığa çekilir, felsefe tartışılırdı. Ses ve el-kol hareketi her zaman bir aradaydı.

İnsanın kendisini nesnelerle olayların birbirine karıştığı sayfa üzerine yayması demek olan *anlatıyı* şiirler, romanslar ve tarihlerle Romalılar yaratmıştır. Ancak onlarda bile, örneğin, tarih türünde, *söylevcilik* kavramı sürüp gitmiştir. Yunanlıların o ünlü doğallığı, gerçek anlamı ile *konuşma* diline dayanıyordu. İnsan doğal olmayan bir şekilde *konuşamaz*; buna aykırı olan bir şey bir oyuncuda, etten ve kemikten bir konuşucuda hemen sırıtır. *Edebi* dil, düzenlenmiş bir dil, eldeki malzeme süzgeçten

geçtikten, yazılı sayfada insansızlaştıktan, *kişisellikten uzaklaştıktan* sonra yaratılır.

Günümüzde bir hikâyeyi birinci tekil şahsın ağzından anlatma eğilimi insanın hem o sayfada kalmayı isteyip hem de bilinçaltından doğalcılığa içgüdüsel bir dönüş özlemi duymasından başka bir şey değildir. Bir şeyi anlatmaktır bu, bir devinimi çizmek değil. Artık tiyatroyu gereğinden çok akademik bulduğumuz için, bu bize tek çıkar yol olarak görünmektedir.

19 Ocak

Kötü, boşuna harcanmış bir gün. Bir sürü sıkıcı, yorucu, işe yaramayan insanla karşılaştım. Önemsiz, budalaca konulara değinildi. Hiç yeni bir şey düşünmedim, hiçbir şey yapmadım. Oysa birçok insan gördüm: Natalia, Balbo, Maria Livia, Piero, varoluşçu romancı, Simone ve başkaları. Akşam gazeteleri insanın gözünü korkutuyor. Bu kadar. Ya da öyle görünüyor. Yeni bir kalem aldım.

1946'da Roma'daki bazı günler gibi. Gene o günleri düşünüyorsun, iyi günler olarak anıyorsun onları. O zaman yazdıklarını yeniden okuyunca, ayaklarının ne kadar toprağa bastığını anlıyorsun. Geriye baktığın zaman, özellikle, sana yaşarken dayanılmazmış gibi gelen dönemleri beğeniyorsun en çok. Hiçbir şey yitip gitmemiş. Bütün o güçlükler, sıkıntılar, tiksintiler bir zenginlik kazanıyor hatırlandıkları zaman. Hayat bizim bildiğimizden daha büyük, daha dolu.

20 Ocak

Bugün, övgü ve alkışlarla karşılanmam. Yazmam için yal varıyorlar, benden imza istiyorlar. Bunun böyle olacağını yirmi yaşındayken bilseydin! Senin için bir anlamı var mı şimdi bunların? Bir kez daha, Roma'daki '46 kışı. Hüzünlüyüm, bir işe yaramaz hissediyorum kendimi – bir tanrı gibi.

21 Ocak

Genç..., sert ve keskin çizgili yüzüyle, pek sevimli bir insan örneği değil. Ürkütücü olduğu bile söylenebilir. Kendi yaptığı şeyler üstüne bir şey söylemiyor, oysa önemli bir havaya girerek bunların tartışılmasına izin veriyor. İnatçı, kendi içine dönük, gözlemci ve bağnaz. İnsan şuradan buradan konuşamıyor bu adamla; şakalaşması bile ciddi, umulmadık bir şeyler anlatmak istiyor bu yoldan. "Üstünlük kompleksi var," diyor Calvino; haklı. Çünkü aynı zamanda sıkılmış, bıkmış bir havası var. Sevimsiz bir adam.

25 Ocak

İnsanın başına gelen şeyler alnında böyle yazıldığı için gelmez, insan başına gelenleri kendi kader duygusuna göre yorumlar – eğer böyle bir gücü varsa.

Torino'da, savaşın ezip yıprattığı insanların yaşadığı, dolaştığı sokaklar ve caddeler var. Mutlu, akıllı, bir zamanlar toplum içinde önemli yerleri olan senin pek tanımadığın insanlar. Bayağı kalabalık bir grup. Neye yaradı onların varlıkları?

30 Ocak

Az görünen, açık seçik yıldızlarla dolu bir gece. Ağaçların dalları arasından değerli taşlar, yılın ilk tomurcukları gibi görünüyorlar.

(12 Ekim '43 - 25 Temmuz '44 - 15 Mart '45 - 18 Nisan '45 bu beş fragmanla ne yapılabilir? Hiçbir şey. Her biri mükemmel mi? Öyle. Seyrek olan şeylerin sonucu.)

4 Şubat

2'si Pazartesi günü sigarayı bıraktım, öylesine oyun olsun diye. Zor görünmüyor.

Hiç kuşkusuz, Falqui iyi mücadele ediyor. *Fiera Letteraria* dergisindeki *Laboratorio* adlı bölüm her zaman son derece zekice. Leopardi düzyazısına yaklaşan ve romantik-diyalektik düzyazıyla karşıtlık içinde görülen Foscolo düzyazısı güzel bir buluş.

5 Şubat

N.'den hoşlanmamaya başlamam onun doğadaki ve hayattaki birçok şeyi bunlar üzerinde yeterince düşünmeden kabul etmesinden ileri geliyor. Doğurmaktan, aybaşısından, yaşlanmakta oluşundan söz ederek kalbini hep avucunda taşıyor. B. onun açık kalpli ve ilkel bir insan olduğunu anladığından beri onunla yaşamak güçleşti.

Dinde insan hayatı değil, ölümü düşünür, çünkü hayattaki şeyler değerlerini onlara sonsuzluk açısından, ölümden öte bir açıdan bakıldığı zaman kazanırlar.

10 Şubat

Salı. Soğuk algınlığı – ateş. İki gün önce yeniden sigara içmeye başladım ve gene o korkunç ve dayanılmaz rahatsızlığı duydum. Bırak şunu! Bırak! Tıpkı yirmi yaşındayken sigaradan boğulur gibi olup vazgeçmek zorunda kaldığım gibi. Bunun yerini tutacak bir şey bulabilecek miyim?

13 Şubat

'Her tür spekülatif kokudan arındırılmış ve salt tarihe ya da tarihselliğe ya da salt hümanizme indirgenmiş bir felsefe' (*praksis* felsefesi, *Gramsci*), her içerikten arındırılmış ve salt biçime, salt ezgiye indirgenmiş saf şiir poetikasını andırmıyor mu?

1 Mart

Hüzünlü akşam çöküp de yüreğin nedensiz yere daraldığı zaman, gene her zamanki gibi, neşeli, eğlenceli, coşkun bir akşamın da bir nedeni olmadığı düşüncesiyle avunuyorsun. Ola ki, böyle bir akşamı önceden kararlaştırılmış bir buluşma, o gün aklından geçen bir şey, beklenmedik önemsiz bir olay hazırlamış olsun. Yani, kendini hiçbir şeyin bir gerekçesi olmadığı, her şeyin bir rastlantı olduğu düşüncesiyle avutuyorsun. Tuhaf. Bir başka açıdan bakıldığında bu düşünce ürpertici. Ruh hallerinin gelgeç rengine, ne kadar boş olsa da, katlanıyorsun.

Böyle bir tutum aşırı bir iyimserliği, olaylara karşı büyük bir güveni gösteriyor. Olaylar rasgele bir düzene göre karşına çıktığı ve bunların gerisinde bir şey olmadığı sürece, bayağı mutlu sayıyorsun kendini. Epikürce bir el etek çekme, dünyadan uzaklaşıp sessizce yaşamak mı bu? Mümkün mü böyle bir şey?

2 Mart

Bu yalnız kalma, başkalarının senden bir şey istemelerini ya da seni de birlikte sürüklemelerini hissetmeme ihtiyacı... Senin üzerinde en ufak bir hak iddia etmelerine ve bunu sana belli etmelerine karşı duyduğun korku... Senden bir şey bekleyenlerin bu düpedüz patavatsızlıkları.

Bu durumda hemen ne yapacağını şaşırıyorsun, elin kolun bağlanıyor, buna karşı başkaldırmak istiyorsun. Olumlu bir tek kelime bile edemiyorsun. Her şeyi yüzüstü bırakıyorsun.

Senin çalışmanı engelleyen ve hem acıdığın için, hem de kendini esirgeyemediğin için iyi davranmak zorunda kaldığın insana karşı duyduğun öfke!

Politikayla uğraşmanın, yığınlarla bağ kurmanın insana verdiği iç huzuru, kendimizi adadığımız herhangi bir işin, herhangi bir uğraşın bize verdiği huzurdan farklı bir duygu değildir. Bir şey yazarken, kendini iyice ver o işe, o zaman başı dinç, dengeli, mutlu bir insan hissedersin kendini.

Ya her şey sağlıklı, dengeli yaşamaktan başka bir şey değilse? Ölüm ânında ne diyeceksin?

5 Mart

Gazetecileri, serüvencileri, yazarları, ressamları bir araya getiren Roma okulu, İskenderiye'yi çağrıştıran öze dönüşlü bir sanat ortaya çıkardı. Bu anlayışa göre eser veren sanatçılar kendileri bir şeye bağlanmadan belli bir üslubu, tekniği, dünyayı ele alıp kendi zekâlarıyla onu yeniden kurmayı öngörüyorlar. Bu, aslında, faşist sanattan başka bir şey değildi. Bunlar Sicilya ve Piemonte gibi faşist olmayan bölgelerden, resmi uygarlığı reddedip deniz aşırı başka uygarlıklar bulan aşırılardan –Vittorini ve Pavese– uzak dururlar. Bu sonuncular için başka bir formül bulmak gerekiyor.

Aslında, hümanist zekâ –güzel sanatlar ve edebiyat– faşizmden büyük zarar görmedi; oyunun kurallarına alaycı bir kurnazlıkla uyarak kendi eğilimlerini sürdürmeyi başardı. Faşizmin asıl zararlı olduğu nokta, aydınlarla halkın bir araya gelmesini önlemesi, halkı karanlıkta bırakmasıydı. Günümüzün sorunu sahip olduğumuz ayrıcalıklardan vazgeçmek, 'halka inmek' yerine halk olmak ve kötü 'hesapçı Romalıların' köpekselliğine değil, halka inen bir kültürle yaşamaktır.

Balbo senin pagan olduğunu söylüyor. Hayır, sosyalistim ben.

9 Mart

Tükenmez, karmaşık, yeni ve anlaşılmaz dünyalarıyla en büyük dört insan: Platon, Dante, Shakespeare ve Dostoyevski. Her ulustan bir tane çıkıyor böylelerinden. Bir ulus ortak anıların, törelerin, alışkanlıkların ve efsanelerin meydana getirdiği bir bütünse, bu bütünün ancak bir an için tam bir dengeye, gerçek anlamda bir canlılığa kavuşması doğal bir şeydir.

23 Mart

Neden sonsuzluk? Sonsuzluğun ne olduğunu anlayamıyoruz ki. Varoluşa ne son koyarsak koyalım, düşüncemizin hemen onun ötesine sıçrayacağı şeklindeki itiraza, şu karşılığı verelim: Bu, *ötede* hakiki bir gerçeklik olduğunu kanıtlamaz. Yerküre üzerine düşünen küçük piyon hep öteye sıçrar; ama bu, kürenin onun için sınırlı olmasını engellemez. Yaradılışımız gereği zihnimiz hep öteye sıçrar –olup olan budur–, ama bu, zamanın gerçekten var olduğunu göstermez, dolayısıyla düşkünlüğümüz sorunu ortadan kalkmış olur.

Geriye şu nokta kalıyor: Zaman yok ise, nasıl oluyor da zamansal bir düzene göre yaratılmışız? Gerçeklik hep özdeş ve devinimsiz ise, nasıl oluyor da her zaman farklı ve devingeniz?

27 Mart

Ben, kanımca başka birçok kimse de, mutlak anlamda *doğru* olanı değil, *kendimizin ne olduğumuzu* arıyoruz. Bu düşüncelerdeki eğilimin şu: sinsi bir umursamazlıkla kendi gerçek varlığının, kendi temel beğenilerinin, kendi mitsel gerçeklerinin açığa çıkmasını sağlamak. Kendi özünle, bilinçaltınla, vb. köklü bir bağı olmayan bir gerçeklikle ne yapacağını bilmiyorsun.

Sonuçta, Tanrı söz konusu olduğunda, onun en önemli niteliğinden hoşlanmıyorsun: senden farklı, sana uzak, herkes için aynı, ama gene de üstün bir varlık olması.

Peki ama niçin *kendini* kabul ediyorsun – bir biçimde var olan şu herhangi kendini? Bir bakıma, kendi benin Tanrısal ben kadar bir nesne değil mi? Hırs yüzünden olduğunu sanmıyorum. Yoksa tembellikten mi? Yoksa başka bir şeyi temel almanın –sahip olmadığın nitelikler geliştirmenin, hissetmediğin öyküler yazmanın, vb.– hiçbir işe yaramadığı kanın mı? Belki kusur şiir eğitiminden kaynaklanıyor, seni yalnızca *gerçek* doğana inanmaya alıştırmış olan şiir eğitiminden.

28 Mart

Bu akşam, bir ağacın dalları arasından parlak sarı bir renk gibi görünen ay.

Bugün, tepelerde bir yangın –duru gökte bir duman bulutu– ilk atom bombası.

Bu ilkbahar da '46'da Roma'da geçirdiğim ilkbahara benziyor. Bir eseri bitirdikten sonraki aylaklıkla gelen hüzün bu.

30 Mart

Açık bir göğün altında ilk akşam sağanağının kokusu. Açık mevsimin dönüşü.

Hayatta ise dönüş yok. Mevsimler gelip geçtikçe, geçen yıllar aynı temayı durmadan değişen biçimlerde renklendiriyor. Bizim düzensiz ritmimizin güzelliği –ölçü ve yaratma, denge ve buluş– yaşlanmanın aynı önemde şeylerin bir birikimi, durmadan bir zenginleşme ve derinleşme olmasıdır.

31 Mart

Dünyada Hıristiyanlığa özgü –Ortaçağ– açıklama dışında başka bir açıklamanın olmadığı zamanlarda nasıl olup da bir insanın kötü olmaya, tövbe etmeden ölmeye cesaret edebildiğini anlamıyor insan.

1 Mayıs

Çinlilerle ilgili meseleyi tam bir netlikle gördüm, beni gülümsetmedi değil. Tepenin –harika bir tepe– önünde M.L.'ye, bu konuda hiçbir şey yapamamanın, ona hayranlık duyup bununla yetinmenin beni kahrettiğini açıkladım. Ona sahip olma, onu benim kılma, onun gizini içme, onu bedenimin bir parçası haline getirme fikrini dile getiremiyordum bile. Meyve karşılaştırmasıyla anlattım kendimi; nasıl bir meyveyi yer ve özümlersek, tepe de öyle. Peki ama, bununla ne olmuş oluyor diyordum; bu arada meyve de yok artık.

Sorunun yalnızca edebiyatla ilgili olduğunu kabul ettim; M.L.'ye Çin doğalcı şiirinin –4000 yıl aynı kalan lirik şiirin– gerekçelerini açıkladım, Çin toplum ve düşüncesindeki büyülü yapıyı açıkladım, toprakla özdeşleşme ile iktidar denkliğini, insan gerçekliğinin tözünü oluşturan dağ, orman, bataklık, ırmak, hayvanlar, vb.'nin bitimsiz gerçekliğini. "Bütün bunlar yaratmış onları," dedim. Peki sonuç? Manzaraları betimlemişler. Hepsi bu.

Batı her zaman insanı doğaya yeğlemiştir. Kahramanları olan anlatı şiir. Manzarayı, yani doğayla (büyülü) özdeşleşmeyi (Schelling, vb.) Romantizm ile keşfetmiştir.

11 Mayıs

Bu ilişki de sona erdi. 13 Eylül '47'den beri sürüyordu. Bu kadar sarsılacağımı ummuyordum. Tedirgin ediyor beni. Daha ateşli olduğu için, daha içten.

13 Mayıs

Bir başlangıç: C.P., ilk olarak arkasından kapıyı yüzüne çarpma isteği duymadan, bir kadını başından savabildi...

Bütün tipik hallerini bir araya getirmek (bunun için doğdun):

kırlarda şiddet ve kan
tepede şenlik
dorukta yürüyüş
kıyıdaki deniz...
Neyse ki sayıları çok.

26 Kasım '49
Ay ve Şenlik*'in teması değil mi?*

27 Mayıs

Kırları, nesneleri, renkleri ve biçimleri, onlardaki o ince ayrıntıları ve yarattıkları duyguları betimleyen bir insan bir kadının bedenini –rengini, diriliğini, tüylerini, çizgilerini, cinsel organını– neden aynı şekilde betimleyemesin? Bunun için farklı bir tutum gerekmez.

15 Haziran

"İsa'dan önce yaşamış bir pagan kurtuluşa kavuşabilir, yeter ki doğal iyiliğin peşinden gitmiş olsun."

O zaman İsa'nın vahyi neye yarıyor?

a) Bu vahyi duyan ve ona göre davranan kişi onu duymayandan daha büyük sevap kazanıyorsa – o zaman bu adaletsizliktir.

b) Bu vahyi duymayıp doğal olarak hayır işleyen aynı sevabı kazanıyorsa – o zaman gereksizdir.

26 Haziran

Bir insan ne kadar zincirlere katlanamıyor ve özgürlük gereksinmesi duyuyorsa, o kadar alışkanlıktan kaynaklanan bu Ele geçirilemezlik dargörüşlülüktür.

Çok eskiden tırmandığın bir yamacın senin çocuk aklına doğanın tümü gibi görünen papatyalarla dolu çayırın anısı bu

gün bile *heyecanlandırıyor* seni; çünkü bu tepe farkına orada vardığın sınırsız yaşantıların simgesi senin için. *Simgenin* anlamı budur. Gözünün önüne, nesne olarak, sanki teleskopun tersinden bakıyormuşsun gibi, uzanıp giden kırları getirir ve bunu sınırsız olanaklarla dolu, tümüyle senin olan bir şeymiş gibi sunar.

Yalın, alçakgönüllü, şimdi yaşadığımız hayattan çok daha az karmaşık eski hayal ürünü yaratılar için de geçerli bu, gene de baş döndürücü gerçek deneyimler gibi etkiliyorlar insanı.

3 Temmuz

Geçirdiğimiz bunalımın nedeni kutsal olan şeylerle olmayan şeyler arasında bir ayrım yapmayışımızdır. (Kutsal şeyler gizli bir güce sahip, benzeri olmayan, mitik şeylerdir.) Dolayısıyla, nesneler ya tümüyle kutsal olmayan şeylerdir (maddesel, mekanik şeyler) ya da tümüyle kutsaldırlar (kitaba değil de, ruha bağlı değişime uğramış Hıristiyanlık).

Bunu daha yüksek bir düzeye çıkarmak, kutsal şeylere yaklaşmak için kutsal olmayan şeylerden uzaklaşmak, bakış açısını değiştirir. İnsan *her şeye* yaklaşmak için, kendisini *her şeyden* uzaklaştırmalı; *her şeyden* kutsal değilmişçesine tat almalı, ama bunu kutsal bir saygıyla uzaklaşarak, temiz bir yürekle yapmalı.

24 Temmuz

Sana kendince bir yaşama düzeni, kendi düşünceleri olduğunu söyleyen, seni ve başkalarını kendine göre yargılayabileceğini, sensiz yaşayabileceğini hissettiren bir kadın ne kadar aşağılık bir yaratıktır! Senin elinden de ona onun sana davrandığı gibi davranmaktan başka bir şey gelmez.

Tatlı arkadaşlar – gecede bir çığlık.

3 Eylül

Durmadan konuşuyor, sana en güzel şeyleri söylüyordu. Seninse işin vardı, bu yüzden sıkıcı geliyordu bütün bu konuşma. Kurt şekline giren varlıkların kuduz köpeklerden üredigini söylüyordu; gene onun söylediğine göre köpeklerle engerek yılanlarının belkemikleri ve kokuları aynıymış; engereğin derisi köpekleri çılgına çevirirmiş, kurt şekline giren insan kuduz köpek olduğu için ayı görünce ulurmuş. Vaktini değişik şeyler arasındaki ilişkileri aramakla geçirirmiş.

Senin Köylerin üstüne konuştu, bir de özetini çıkardı.

3 Ekim

Hemingway'e

Piemonte'nin tepelerini hiç gördün mü? Kahverengi, sarı, tozlu, bazen de 'yeşil' bu tepeler... Görseydin, hoşuna giderdi.

7 Ekim

4 Ekim'de *Tepelerdeki Şeytan* bitti. Önemli bir şeymiş gibi bir havası var. Yeni bir dil. Lehçeyle kültürlü bir anlatıma 'öğrenci tartışmaları'nı ekliyor. İlk olarak simgeleri gerçekten yerli yerine yerleştirdin. *Kumsal*'a yeni şeyler bulan gençleri, tartışmaların canlılığını, mitlerin gerçekliğini ekleyerek ona yeni bir dirlik kazandırdın.

8 Ekim

Herkes hasta. ***'nin hastalığı nöbetler. '''nin hastalığı bitkinlik. ***'nin hastalığı verem. ***'nin hastalığı skleroz. Savaş yakın.

Tuhaf. 'Korku'da acı çektiren ve nefret duyulan kadınların adları E ile başlıyor; hayranlık duyulan ve ulaşılamayanların adları ise C ile. Elena Elvira; Concia Cate.

Yoldaş'ı rasgele açıp bazı bölümlerini yeniden okudum. Çıplak bir elektrik teline dokunuyormuşum gibi geldi bana. Cümlelerin akıcı düzeni yüzünden ortalamanın epeyce üstünde bir gerilimi var. Sürekli bir engellenmeye karşı bir atılım. Soluk soluğa bir heyecan.

10 Ekim

Senin önemli, sağlam, ne istediğini bilen, başarılı bir insan olduğunu söylüyorlar; demek ki, sırtlarını sana dayamak, senin gücüne kök salmak, bunu kendi yararlarına yöneltmek, kısacası seni yok etmek istiyorlar. Bilmiyorlar ki sen bu sağlamlığı yalnız *bir* amaç için elde ettin, bu da onlara yardım etme amacı değil.

Eski bir düş: güzel bir kadınla –Greer Garson ya da Lana Turner'la– köyde yalnız olmak ve yalın, dilediğin gibi bir hayatı sürdürmek. Geçmişte kalan şeyler. Böyle şeyler düşünmüyorsun artık.

14 Ekim

"... İçerik umrumda değil..." diyor Nat.[1] 'Gerçek hayat' olsun, yoksul kadınlar olsun istiyor bir hikâyede.

15 Ekim

Horoz Ötmeden Önce.

[1] [Natalia Ginzburg, Pavese'nin arkadaşı, Leone Ginzburg'un eşi, romancı].

16 Ekim

Bencil bir insan olduğun için, herkes kendi çıkarı için çevrende dört dönüyor. (Bk. 24 Temmuz).

24 Ekim

"Bizim için bir onur," dedi sana... O zaman. '45 yılının baharında. Bu şeyler bir kez olur. Ne önemi var? Dünya bunalım içinde savruldukça, bu oyunu oynayabilirsin, peki ama sonra?

Tam bir bilinmezlik içinde ölmeye hazır mısın? Nasılsa bir gün olacak bu.

Ölümü herhangi bir olaymış gibi düşünmek; oysa olağanüstü bir şeydir ölüm.

31 Ekim

V.'nin utandırıcı durumların *farkına varmadığını* gördün. Görgülü bir insan olmaya önem veren birisinde garip bir eksiklik. Kendisine kaçamak bir karşılık verdiğin zaman, bir türlü anlamıyor. Niçin? Duyduğu sevgiden mi, kendi çıkarı yüzünden mi (salon adamı olma kaygısından mı?), yoksa düpedüz vurdumduymazlıktan mı? Ne olursa olsun, bunun farkına varmak hoşuna gitti.

11 Kasım

Farkına vardığın başka bir şey: hiç bilmediğin bir mahalle kahvesine girip orada kumar oynayanları, oturan bir iki müşteriyi seyretmenin zevki. Kendini her zaman dışında hissettiğin, ama senin geçmişin ve o zamanki düşlerinle ortak yanları olan bu hayatı yakından görmenin tadı. Neredeyse boş, modern bir kahve. Biraz sonra, kızıl saçlı, kaba, yabansı görünüşlü bir kız yabancı olmayan bir adamla kahveye geldi. Mutlu bir hava içinde çıkıp gittin.

Bir süredir genel izlenimler ve düşünceler sana önemsiz görünüyor. Daha çok anlar dikkatini çekiyor.

19 Kasım

İnsan çalıştığı gün ne yapmak istediğini bilirse, yani ciddi olarak çalışırsa, insanları ve durumları nasıl değerlendireceğini de biliyor. B. kendini güç durumlara sokuyor, vaktini ve gücünü tüketircesine çırpmıyor, çünkü ciddi olarak çalışmıyor. Bu yüzden de, ancak insanın bütün çabasını ve teknik bilgisini bu amaca yöneltmesiyle açıklığa kavuşabilecek durumların farkına varamıyor. Bir şeyi bilmek için onu yapmak gerektiğinin, dünyayı *bilmek* için onu *kurmak* zorunda olduğumuzun yeni bir kanıtı. Kurmanın yıkmak, her ne pahasına olursa olsun *değiştirmek* anlamına gelmediğini unutma. Gerçekliğin bilimi, amaçsız şiddet hareketlerinin değil, olabileceğin, ilerlemenin bilimidir.

Bir amaca yönelmeyen kişinin gerçeği anlamadığı, yani gerçeklikte akla dayalı bir düzen görmediği, sanırım pek çok şey anlamına geliyor. Rasyonelliğin yalnızca eylem için bir araç olduğu anlamına mı geliyor (Bergson), doğamızın rasyonel olduğu ve eylemin gerçekliğe yöneldiği anlamına mı (Aziz Tommaso ve Marx)?

Öncenin ve sonranın önemi yok. Biz *rasyonel bir küre*'de *varız*. Bundan kaçmak olanaksızdır. Kültürün, ilerlemenin, bilginin geri döndürülemezliği mantığı. Leopardi'nin buruk gerçeklikten kaçılamayacağı yakınması. Neden buruk? Alışkanlıktan çıkmanın verdiği tedirginlik yüzünden. Başka bir şey değil. Yeni bir kuşak geliyor ve o gerçeklik içinde kendisini son derece iyi hissediyor. Demek ki bir önceki kuşak da o gerçekliğe uyum sağlayabilirdi.

27 Kasım

Valentino'nun pencereleri üzerindeki beyaz dantelli perdelerin durumu; sıcak, sabah odası (dışarısı kış); gerçekleşen düş – ani keşif (geceleyin içeri girdi, karanlıkta) kadın ve aşk.

3 Aralık

İnsanın seçmek zorunda oluşunu –aynı zamanda iki şeye birden sahip olamayacağını– görmek en gerçek zevklerden biridir. Hayatın *trajik niteliğinin* bir belirtisi, bir değerin başka bir değerle bağdaşmadığının bir kanıtıdır bu. Sen bir şey elde etmek için nelerden vazgeçtin, bu kuralın herkes için geçerli olduğunu görmek hoşuna gidiyor.

Bazı konularda işi *pişkinliğe* vuran insanlar böylece kendilerini trajik durumlardan kurtardıklarını sandıkları için seni sinirlendiriyor. Aynı şey her karşılarına çıkan şeyden hoşlanan insanlar için de geçerli; çünkü böylelerinin açgözlülükleri durumun belirsizliğini görmelerine engel oluyor. Bir şeyi elde etmeye çalışmak, ona sahip çıkmak, hayatın bize oynayabileceği oyunları yok sayan bir tutumu gösterir.

İnsan kendisinden nefret ettiği için başkalarından nefret eder.

Oysa sen de *pişkin* olmaman gereken durumlarda işi *pişkinliğe* vuruyorsun. Yürek temizliği, alçakgönüllülük, Tanrı dünyasını benimseme sorununu akla getiren bir davranış.

5 Aralık

Hoşuna giden bir yer (kış mevsimindeki kızıl bulutları, çevresindeki kırları, bayırları ve parklarıyla Torino), senin gençliğinde yaptığın gibi, heyecanla değil, orada yaşayan bir insan hayatı nasıl yalın, açık seçik görüyorsa, hoşa giden yer de öyle betimlenmeli. Orayı dile getirmek budur. Dostoyevski'de olduğu gibi. Böylece, bu yerler dolaylı olarak okurun imgelerinde kalacaktır. İnsan aramadığı şeyi bulur.

8 Aralık

Yunan ruhu bir 'nitelik'in daha önce var olan bir kültür (Pelasglar-Akhalar) ile buluşmasından doğar. Uyum sağlama ve anlamaya yönelik eleştirel çaba buradan kaynaklanır. *Eleştiri* de (Homeros, Hesiodos, İyonyalılar, vb., Tragedya Yazarları) buradan doğar. Öteki halklar (Doğulular) bu çabayı göstermemişlerdir – ya boyun eğmişler ya yıkmışlar ya da birlikte anlamsız bir yaşam sürmüşlerdir.

Çaba, uzaklığı, ironiyi, plastikliği, rasyonelliği, bireysel özgürlüğü doğurmuştur. Öteki halklar asla ana bütünden (yerellik, satraplık, evrensel kölelik. Sanatta: masal ve dinsel süs) çıkamamışlardır.

İyon kültürü bir Rönesans'tır (*başka* bir kültürün keşfi, çatışma ve benimseme). Minos uygarlığıydı o başka kültür.

11 Aralık

Bir zamanlar ahlak ve adaleti bunlara Kutsal Ruh ve Tanrı'nın Hikmeti gibi adlar vererek yücelten İbraniler, sonunda farkında olmadan, aynı zamanda ruh da denen zekâyı yüceltir oldular. Yakın tarih.

18 Aralık

"Ne proleterlerin, ne de burjuvaların hoşuna gidecek," diyor R. İyi.

20 Aralık

Aynada kendisini görerek çalışan kız. Onu gören, onu gören ve onunla konuşan adam. Birlikte toplumun içine çıkıyorlar.

Evde dua eden kız. Müşteriler için dua ediyor, dua ediyor. Birisiyle Valentino'ya gidiyor, o da kızı dövüp ırzına geçiyor.

Kız çirkin ve aynada kendine bakıyor. Bütün gün. Adam "Ben gülüp rahatlıyorum ayna karşısında," diyor ona.

21 Aralık

Adam kızın ezik ve soğuk olduğunu düşünüyor. Kız olağanüstü ve cinsel enerjiyle yüklü. Kendini koyveriyor. Adam korkuyor.

(Lukacs'ı okurken)

19. yüzyıl sanatı durumların gelişmesine (Bildungsroman, tarihsel olayların tekrarı, meslek hayatındaki ilerlemeler, vb.) dayanıyordu; 20. yüzyıl sanatı ise dural özlere dayanıyor. Birinci türde, hikâye kahramanı, hikâyenin sonunda başlangıçta olduğu gibi değildir; zamanımızın hikâyelerinde ise böyle bir değişme olmuyor.

Çocukluğun olgunluğu hazırlayan bir dönem olarak ele alınması (19. yüzyıl sanatı); çocukluğun çocukluk olarak ele alınması (20. yüzyıl sanatı).

25 Aralık

Birtakım şeylerden düzenli ve inançlı olarak vazgeçen insan, hayatını işte bu vazgeçtiği şeyler üstüne kurmuştur. Gözü yalnız bunları görür.

Her şeyin bir suretini istemek garip bir tutku: gövdeye ruhun, geçmişe belleğin, sanat eserine eleştirel değerlendirmenin, insanın kendisine bir çocuğun gerekliliğini düşünme tutkusu Böyle olmazsa, birinci temalar değerinden yitirecekmiş gibi gelir insana. Peki ya ikinci temalar?

Acaba her şeyin yetkinlikten uzak oluşundan mı geldi bu, yoksa 'eşyanın ancak ikinci kez karşımıza çıktıkları zaman görülebilmelerinden mi'?

"Torino'ya şenlik zamanı geldim, bir zamanlar öğrencilerin ve sokak cambazlarının geldikleri gibi."

30 Aralık

Latince değişmez nitelemeler izlenimci, lirik-masalsıdır, harika birer buluştur her biri; Yunanca değişmez nitelemeler çok eski, rahip sınıfına özgü kalıntılardır, anlamı karanlık birer pıhtıdır hepsi.

Şiir=bilinmez ülke kavrayışının ilk sonucu şudur: Şair çalışır ve *tek başına* keşfeder ve ona verilen öğütler zaten bilinen temalardır (=edebiyat).

31 Aralık

Çok önemli bir yıl, çalışman bakımından kesin ve güvenli, teknik ve malzeme bakımından sağlam. İki roman. Bir yenisi de hazırlanıyor. Yayınevi yönetmeni olarak tam bir diktatörlük. Herkesçe büyük adam, iyi adam sayılmak. Herkesçe mi? Bilmiyorum.

Bundan sonrası biraz güç olacak. Bütün bunlara pek fazla önem verdiğinden değil. Böyle olacağını ummadığın için şaşırtıyor seni bu durum. Yalnız çalışmayla, iyi niyetle vardın bu noktaya. Senin için bir önemi olmamalı bunun. İyi şansının karşılığını ancak böyle ödeyebilir, ona layık olduğunu ancak böyle gösterebilirsin.

1949

3 Ocak

Umulmadık bir mutluluk. 'Şiir Özgürlüktür' okundu ve çok beğenildi.

8 Ocak

ısrarla kitabının (*** ***) önemli olduğu kanısını taşıdığını söylüyor. O ve karısı kitaptan *bizim* kitap diye söz ediyorlar... Göründüğü kadarıyla A.'nın hoşuna gitmiş. benim anlaşılmaz, zor bir yazar olduğumu söylüyor... O halk için, herkes için yazarmış. Onun poetikasıyla sosyalist poetika arasında bir uyum var. (R.'nin –18 Aralık '48– *Tepelerdeki Şeytan* hakkında söylediklerini söyleyesin geliyor: ne proleterlerin hoşuna gidecek, ne de burjuvaların.)

1938'de, Amerikalı yazarların bildirisinin kelimeler altında yatan gizli gerçeklik duygusu olduğu yolundaki gözlemin (*Alice Toklas*'ın önsözü) doğru, yalnız bu özelliğin Emerson, Hawthorne, Melville ve Whitman dönemlerini de kapsadığını unutmamalı. O zaman sen bunu Anderson, Stein ve bazı başka yazarlarda görmüştün. Bu da büyük ulusal konuları *yeniden canlandıran* 1916 akımının ne kadar tutarlı olduğunu gösteriyor. Amerikan demokrasisinin bir aydınlanına yöntemi olarak yeniden ele alınması. Özgür olan insan evrensel gerçekliğin bakıma varıyor: Bunun eşya ile ruh arasında bir bağlantı olduğunu gö

rüyor, günlük yaşantılara bir değer ve anlam kazandıran bir simge düzeni olduğunu, bu değer ve anlamdan yoksun olan bir dünyanın bir iskelet durumuna düşeceğini anlıyor.

11 Ocak

Bu akşam dinlediğin o kalın kafalı herif ("Hepimiz kendi çıkarımızı düşünürüz, partizanlar da böyledir, ülkücüler budaladır, ölüm beni ilgilendirmez, insan geleceğe güvenle bakabilmeli.") senin ölçülü davrandığın zamanlardaki haline benziyor. Bunun böyle olmadığını daha önce ortaya koymuş olsaydın (yani eyleme katılsaydın), belki bugün burada olmayacaktın (Leone). Trajedi. Ama yüz yıl sonra sana inanan kimse olacak mı? Hayır. Herkes kurulu düzenin törelerine uymanın gerekliliğine inanacak o zaman.

13 Ocak

İnsanlar arasında yaşamak, kendini rüzgârda uçan bir yaprak gibi hissetmek demektir. Bir an gelir, insan kendisini her şeyden uzaklaştırmak, bütün o bilardo toplarının belirliliğinden kurtarmak ister.

19 Ocak

Cecchi'nin yazısı... De Robertis'in yazısı, Cajumi'nin yazısı. En büyük 'üstatlar'ca övülüyorsun. Sana, "Kırk yaşındasın ve ününü yapmış durumdasın; kendi kuşağının en iyisisin ve tarihe geçeceksin; başkalarına benzemeyen, sahici bir yazarsın..." diyorlar. Yirmi yaşındayken bundan başka bir şeyi düşlemiş miydin?

Peki? "Hepsi bu kadar, şimdi ne olacak?" demeyeceğim. Ne istediğimi bildiğim gibi, elde ettiğim şeyin değerinin ne olduğunu da biliyorum. Bundan başka bir şey istemiyordum. Bunu sürdürmek, daha ileri gitmek, başka bir kuşağı da kapsamak,

bir tepe gibi sonsuzlaşmak istiyordum. Onun için kendimi aldatmış olmuyorum, sadece doğrulamış oluyorum. Yarından başlayarak (sağlığım elverdiği sürece) yılmadan aynı yolda yürüyeceğim. "Yeniden başlayacağım," demiyorum, çünkü kimse yeniden başlamaz. Bunda bile, her zaman bir geçmiş, bir önceki zaman vardır. Yarın da, dün olduğu gibi işime gömüleceğim yeniden.

Ama nasıl yanılmaz bir gözle görmüşüm geleceği, isteklerimle yazgım arasında bu ne güzel rastlaşma! Ya bu sonucun değeri eserlerde değil de, bu rastlaşmadaysa?

28 Ocak

Belirsiz, kararsız arayış devam ediyor. Önceden de sık sık değindiğim sorun yeniden ortaya çıkıyor: yeni bir konu aradığın için yaşadığının farkında değilsin; günlerin ve çevrendeki şeylerin içinden bir düşteymişsin gibi geçiyorsun. Yeniden yazmaya başladığın zaman, yalnız yazmayı düşüneceksin. Kısacası, ne zaman yaşıyorsun? Ne zaman derinliklere iniyorsun? Hep işine dalmış durumdasın. Farkına varmadan ölümün kıyısına bile gelmiş olabilirsin.

İşte bu yüzden çocukluk ve gençlik dönemleri tükenmez bir esin kaynağıdır: O yıllarda çalışmıyor, hayata duygularına kapılmadan bakabiliyordun.

Aşkın, acının, uzun yürüyüşlerin diriltici gücü de, çalışmaya ara vermeden, yeniden çocukluğa dönüp hayatı yeni baştan tanımandan ileri geliyor.

Bir yazar hiçbir zaman geçimini yazılarıyla sağlamak zorunda kalmamalı; çünkü o zaman ısmarlanan şeyleri yazmak zorunda kalır. Onun için seçme özgürlüğü diye bir şey kalmaz artık. Bir yazar her an, "Hayır, bunu yazmayacağım," diyebilmelidir. Yani, başka bir geçim kaynağı olmalıdır.

Bir aileyi insanın romanlarıyla ya da genel olarak kalemiyle geçindirmesinden daha tehlikeli bir şey olabilir mi?

8 Şubat (*S. Stefano Belbo*)

Zaferin tadını çıkarabilmemiz için ölülerin dirilmesi, yaşlıların gençleşmesi, uzaktaki dostlarımızın dönmesi gerekir. Biz bunun düşünü dar bir çevrede, bizim için bütün *dünya* sayılan bildik yüzler arasında kurmuştuk; şimdi büyüdüğümüze göre, yaptıklarımızın ve söylediklerimizin gene bu yüzlerde yansımasını isteriz. Oysa onlar yaşlanmış, ölmüş, kayıplara karışmışlardır. Bir daha dönmemecesine. Bu durumda umutsuzca çevremize bakar, bizi yalnız bırakan, ama bizi seven, yaptıklarımıza hayranlık duyacak olan bu küçük dünyayı yeniden yaratmaya çalışırız. Ama böyle bir dünya yoktur artık.

13 Şubat

On üç ya da on iki yaşında köydeki evinden ayrıldığın, dünyayı ilk gördüğün, kafanda kurduğun hayallerle (serüvenler, kentler, adlar, insanı etkileyen gürültüler, bilinmeyen şeyler) içinin içine sığmadığı o garip an. O kentlerin, serüvenlerin, hazların ve bilinmeyen dünyaların arasından geçerek o ayrılış ânının *senin için gelecekte ne kadar zengin* olduğunu anlamanı sağlayacak uzun bir yolculuğun başladığını ve ayrılırken geriye baktığında dünyadan çok köyünle dolu olduğunu bilmiyordun. Şimdi dünya da, gelecek günler de yaşantı olarak, ustalık olarak senin içinde; o zengin ve tükenmez giz ise, o zaman sahip olma çabası göstermediğin çocukluğundadır.

Her şey insanın çocukluğundadır, o anda şaşırtıcı bir irkilti gibi duyulan geleceğin büyüleyici niteliği bile (Bk. 26 Haziran '48, II. paragraf).

27 Şubat

Berrak bir gece, serin ve temiz. Bir zamanlar heyecan verirdi bana böyle geceler. Artık vermiyor. Bunu hissetmek için hatırlamam, 'gene eskisi gibi' demem gerekiyor. Ne de o konuşma, kendimi zorla kabul ettirme isteğini duyuyorum artık. Bu-

nun nedeni sonu gelmeyen tedirginliğim, olanlara sinirlenişim mi, yoksa yaklaşmakta olan bir felaket mi? Yaşın, az çok kazanmış olduğum başarının ve güvenliğin verdiği bir duygu mu?

Gerçekte, beni ilgilendiren, duygulandıran, bana esin veren tek şey doğanın büyüsü, gözümün tepeye takılıp kalmasıdır. Aklımda bu yoksa, bunun yerine insanlarla, kent hayatı ve töreleriyle ilgili bir konuyu düşünüyorsam, hayal gücüm tembelleşti demektir.

1 Mart

Davranışlarına karşı kuşku duyan, belli etmeden her şeyi belirli bir amacı gerçekleştirmek (kitabını bastırmak) için ustaca düzenlediğin kuşkusunu belirten bir gülüş. Bu gülüşte, senin sözü edilen bir insan olmana karşı duyulan bir kıskançlık, seni (yalan yanlış) bir küçük düşürme niyeti, senin kurnaz bir düzenci olduğunu kapalı bir dille ileri sürme isteği gizli olamaz mı? Yani o gülen adam bu gülüşüyle kendi davranışlarına yön veren nitelikleri sana yakıştırmaya kalkışmıyor mudur böylece?

7 Mart

"Bir erkeğin bir kadınla ya da bütün kadınlarla nasıl ilgilendiği ya da ilgilenmediği onun bütün yaşam düzenini gösterir," diyor. Sen de "Kadınsız da yaşayabilirim," diyorsun ve çalışmana engel olabilecek her türlü ilişkiden kaçınıyorsun. Başka bir adam, "Tanrı'nın yolu bana kapanmasın diye kendimi günaha girmekten sakınmalıyım," der ve bu kuşku içinde bu konuyu kendisi için yok sayar. Başka birisi ise işi oluruna bırakır, hayatın tadını çıkarır, böylece günlük hayatla daha sıkı bağlar kurar. Cinsel hayatla ilgili her şeyi çözümleyip bayağılaştırmak isteyen bir insan, hayatın kendisine ve kendi yaşayışındaki her şeye de aynı şeyi yapar; her şeyi bayağılaştırır; çünkü bundan sonra varlıklar olarak görür. Kabalık, budalalık.

11 Mart

Yapılması gereken şey çözümleme değil *göstermedir;* temelde bir çözümleme olduğunu da belirterek canlı bir şekilde temsil etme, yeni çözümlemelere, yeni ölçülere, yeni ideolojilere temel olabilecek *bir başka* gerçekliği ortaya koyma.

Yeni çözümlemelerden *söz etmek* kolaydır; zor olan bu çözümlemeleri bir ritim, tutarlı ve karmaşık bir gerçeklik anlayışı olarak *yaratmaktır.*

Lehçe kullanma isteği her dönemde aynıdır. Lehçe hikâyenin temelindedir. Oysa riski göze alıp edebi dilde yazmak; bir başka deyişle tarihe girmek, bir başka deyişle bir anlatım biçimini, bir üslubu, bir retoriği, bir tehlikeyi seçmek ve geliştirmek gerekir. Lehçede bir ayıklama yoktur; içten geldiği gibi, önceden tasarlanmadan konuşulur. Edebi dil kullanan yazar ise yaratır.

Elbette, anlatı dilinde lehçe kullanmak da, hikâyeyi anlatmanın bir yoludur; bu durumda bir seçim yapılmış, bir üslup bulunmuş demektir.

27 Mart '48 önemli. *Bizim* ne olduğumuz ile *gerçeklik* hep birbirine karıştırılıyor. Tarihselciliğin, idealist göreciliğin hatası (?) burada. Bu hatayı haklı çıkarmaya çalışabiliriz: mutlak tarihsel gerekliliğe göre *olmamız gereken* şeye önem vererek. Diyalektik maddecilik bu. Burada en azından sonuçta içinde bulunduğumuz gerekliliği tanıma zorunluluğu kabul ediliyor. Ama bütün gerçeklik bu yolla tüketiliyor mu? Kaldı ki, bu yolla gelecek, devrim mutlaklaştırılmış olmuyor mu? Peki ama şimdiki ânın verdiği derin bir haz yok mu – *şimdinin ve buradanın? Çalışmak Yorar*'ın?

13 Mart

Yeniyetme: Şu anda elde edemediğim bir şeyi, istemekten vazgeçerim.

16. yüzyıl yazarları '16. yüzyıl yazarlığı yapıyorlardı'. Bilinçli ve eleştirel olarak kökünü bir başkasından alan ilk kültür örneği: bir kendini uyarlama, dolayısıyla tutum kültürü. Helenleşen Romalılar bile bu kadar 'inceden inceye düşünmemişlerdi', çünkü aslına bakılırsa öykündükleri yeni kültürle çatışabilecek düzeyde bir eski kültürleri yoktu.

23 Mart

Yeni bir romana başlıyormuş havasına girmeden, yeni romanıma başladım: *Yalnız Kadınlar Arasında.* Sağlam bir yapıya ve bende bir alışkanlık haline gelen bir esinlenmeye dayanan yalın, ne söylemek istediğini bilen bir eser. (*Kumsal, Çadır* ve kadınlarla ilgili bazı şiirlerimdeki konuları yeniden ele alıyor.) Bazı yenilikler getireceğini sanıyorum.

3 Nisan

İsa'dan ve Yunanların 'Logos'undan önce, hayat insanlarla doğa arasında kopmayan bir ilişki, sürekli bir büyü alışverişiydi; insanın gücü, kararları, yazgısı bu ilişkiden ve bu alışverişten doğuyordu. İnsan doğaya dönerek yeniden canlanıyordu.

İsa'dan sonra ve 'Logos'tan sonra doğa gizli, anlaşılmaz bir güç ve hayat kaynağı olmaktan çıktı (şimdi bunu Ruh sağlıyor). Böylece doğanın maddeselliğini, *kayıtsızlığını* tanımlayan ve sınıflandıran modern bilimin yolu açılmış oldu.

5 Nisan

En eski tutkuların, çocukluk dönemindeki tutkuların dışında bütün tutkular silinip gider. Çocukluğun hırslı ve şehvetli düşleri bir türlü yatıştırılamaz, çünkü onları tatmin edebilecek olgunluk çağı fırsatı kaçırmış, o taze duyarlıktan ve o duyguların ilk olarak ortaya çıktıkları çevreden uzaklaşmıştır.

10 Nisan

Bugünkü sağlam durumun, sana verilen değer, tam çocukken gerçekleşeceğini beklediğin bir zamanda gerçekleşti. Bu da –yani olgunluğun senin toy bir çocukken düşündüğün şey olması– seni şaşırtıyor. O günlerin çılgın düşlerini unutmayıp yavaş yavaş kendini o zaman olmayı özlediğin insana dönüştürmediysen tabii! Her durumda, bir konuda, yola çıktığın zamanki durumunla beslediğin umutlar konusunda, hayal kırıklığına uğramadın.

Birçok insan –belki de herkes– yapılarında birtakım eksikler, çatlaklar olduğunu gizleyemiyorlar. Natalia, Balbo, hatta yeniler bile (D'Amico) – kimse sevimli gelmiyor sana artık. Yaptığın şeye, işine, yarattığın malzemeye, yazdığın sayfalara inanmasaydın, hayat nasıl korkunç bir boşluk, ne büyük bir çöl olurdu senin için! Ölüler kurtuluyor bu yazgıdan. Bir dokunulmazlıkları var onların. Leone, Pintor, hatta Berto. Aslında, sen de onlar kadar ölü olmak, zamanın dışında konuşmak, herkesçe hatırlanmak için yazıyorsun. Başkaları için bunu yapıyorsun, peki ya kendin için? Kendinle ilgili bir anı, birçok anılar yetecek mi sana? Kendinin *Senin Köylerin, Çalışmak Yorar, Yoldaş, Söyleşiler, Horoz* olduğunu hatırlamak yetecek mi?

12 Nisan

Fırtına gibi başlıklarıyla kapkara bir gazete.

14 Nisan

"E prosegue e ritorna. Non ha posa
poiché l'opera sua è sempiterna,
poiché il suo soffio gelido lucerna
spegne che si riaccende gloriosa..."

[Bir ilerleyip bir geri dönüyor.
Durmuyor, çünkü işi hep sonsuz,
çünkü dondurucu soluğu yanıp

sönüyor, yeniden yanıyor utkuyla...]

St.'nin tepeye çıkan Ölüm'ü betimlediği bir sonesine yanıt olarak on beş yaşımda yazdığım dizeler.

17 Nisan (*Paskalya*)

Bugün *Yalnız Kadınlar Arasında*'nın büyük bir roman olduğunun, 'yüksek sosyetenin düzmece ve acıklı dünyasına karışmanın geniş ve tutarlı bir yaşantı olduğunun' ve Clelia'nın çocukluk anılarıyla iyi bir karışım meydana getirdiğinin farkına vardım. Clelia artık var olmayan bozulmamış, çocuksu bir dünyayı aramaya başlayarak Torinolu o zengin kadınların olduğu kadar kendi gerçekleşmiş düşlerinin de çarpık ve sıkıntılı trajedisinin bilincine varıyor. Kendi durumunun ve içinde yaşadığı dünyanın boşluğunu anlaması onu kurtarıyor. ("Neyi istediysem, elde ettim.")

20 Nisan

Herkes kendince bir terbiye alır. Sanırım yanılıyorsun, yanıl öyleyse (sen ve M.).

26 Nisan

Onların amacı eser yaratmak değil. Şimdiki ânın eksiksiz bir yansıması olmasını istedikleri bir şiirin kuramsal tartışmalarını sürdürüyorlar (atom bombası, dünya düzeyinde bildirişme, nükleer fizik, vb.), bundan sonra bir şey yazmanın ne gereği var? Bu durumda yazılan bir şey, yazılmış olduğu anda eskimiş, gerçeklikle, geleneklerle uzlaşmış olacaktır; böyle bir şey nesnel tarih olacağı için de, rahatsız oluyorlar, tarihin ne olduğunu (*yapılan* şeyler, üsluplar) hatırlıyorlar, daha sabırsız bir davranışla eser değil, *yaşanan dönemin üslubunu* istiyorlar; gerçeklerle bağlarını koparıyorlar ve yalnız yaşanan ânı eksiksiz olarak yansıt

ma konusunda aşırı bir titizlik gösteriyorlar. Hiçbirinden şöyle bir söz duyulmuyor: "Ne olursa olsun, benim bir üslubum var, bu üslup da hoşuma gidiyor. Herhalde birinin işine yarar bu..."

28 Nisan

Amerikalılar gerçekçi değiller. Eski bir Fransız filminin Amerikalılarca çevrilmiş yeni bir uyarlamasını seyrederken anladım bunu. Birincisindeki inandırıcı hava, *sahici çevre*, Amerikan filminde uydurma bir dekora dönmüş. Amerikalıların o kadar övülen 1920-1940 dönemi gerçekçilikleri, kendine özgü bir 'gerçekliği yaşama' romantizmiydi. Her şeyin gerçekçilik olduğu düşüncesi (Dos Passos). Bakış açısı trajik değil, 'güdümlü'. Trajedi gerçeklikle bir çatışmadır; 'güdümlülük' ise gerçekliği bir rahatlama aracı yapmak, ondan bir kaçış yolu bulmaktır.

29 Nisan

Bütün bu beceriksizliğin, kararsızlığın, öfkelenişin –kısacası, olumsuz her davranışın– yarın farklı bir açıdan, daha bilgece bir açıdan bakıldığında, yeni bir değer, yeni bir nitelik, *olumlu bir hazine* olarak ortaya çıkabilir. Bunu düşünmek olağanüstü bir şey. (Bununla birlikte, bk. 11 Mart, III. paragraf).

Ama bunun tersi de doğrudur. Sana olumlu görünen bir niteliğin hiçbir sonuç vermeden ayaklarının altında yıkılıp gidebilir. Ne önemi var?

7 Mayıs

Başka bir işte ya da meslekte insan o işin 'kalıplarına' uyarak, 'gereken rolü oynayarak' yaşayabilir. Yazarlar ve ressamlar böyle yapamazlar. Böyle yapmaları için *bohem*, budala ya da çekilmez yaratıklar olmaları gerekir. Niçin? Çünkü ressamlık ve yazarlık bir iş ya da meslek değildir. Hiç değilse, günümüzde değildir (Bk. 28 Ocak).

26 Mayıs

Bugün *Yalnız Kadınlar Arasında* bitti. Son bölümlerin her biri bir günde yazıldı. İnanılmaz, şaşırtıcı bir kolaylıkla ortaya çıktı bu roman. Oysa yavaş yavaş açıklığa kavuştu ve önemli gerçeklerin farkına varılışı (Clelia'nın çocukluğundan beri düşlediği, ancak artık bayağı ve cehennemsi bulduğu bir dünya içinde yaptığı yolculuk) ancak bir ay sonra, nisan başlarında, kafamda belirdi. İşe korkusuzca giriştim. Ama üsluplaştırmanın inceliğinden yoksun kuklalar ve minyatürlerle oynayıp oynamadığımı bilemiyorum. Hikâyenin ana çizgileri trajik değil miydi?

22 Haziran

İçimde yazma dürtüsü kalmadı artık, beynimdeki boşluk yeniden beliriyor. Romanım bitti; romatizma sancıları, eklemlerimde sızılar duyuyorum. Bu her şeyi ayrı zamanlarda duyabildiğimi mi gösteriyor, yoksa kafamda mı kuruyorum bütün bunları?

Ne çok şey yaptın şu son ay içinde. Kafan bomboş; San Stefano (bir hafta), sonra güneş ve deniz, karalamalar, yeni bir kitap için düşünceler, vb. Belki de bu senin en yoğun dönemin, en iyi zamanları da geçmek üzere. Senin de dikkatini çektiğine göre, doğru olmalı bu. Hangi yeniliği bulmalı, nasıl yaşamalıyız ki bu yenilik de kokmaya başladığı zaman bunu görebilelim?

Bunun sonu gelecek. Peki sonra?

Bu olgunluğu, bu ustalığı, bu zenginlik derecesini hiç tanımamış insanlar vardır. Hayattan ne anlar onlar? Bunlardan başka bir şey değildir hayat. Peki sonra? Bir şeftalinin, bir üzümün mutluluğu. Kim daha fazlasını ister? Yaşıyorum, bu da yeter.

Herkes farklı bir sahneden hoşlanıyor ya da farklı bir sahneye ilgi duyuyor. R.'lere via Calandra, R.'lere Ivrea, *Natalia*lar. İyiye işaret.

G. ile kadın birbirine benziyor. Sadece kendilerinden söz ediyorlar. Biraz sınırlı bir soylu yaşamı, sorunlu, kafesi hissederek dolaşan sincapları andıran *zevk düşkünleri*. Başkaları –aldırmazlar– öyle değil. Ama bunlar artık oyunu kuralına göre oynamayan *zevk düşkünleri* – görgüsüzler. D'Annunzioculuğun en kötü biçimi.

25 Haziran

Cabianca'daki ihtiyar Mentina, ne görüyor hayatta? Dünyanın sonsuz düşünce ve olgu birikimi konusunda ne biliyor? Çocukluğunun senin için geçerli olan anlamını ve ritmini hiç değiştirmedi o. Şimdi onu yetmiş yaşında, bu dural yaşama düzenini değiştirmeyi bile düşünmeden ölüme hazır bir durumda gördüğün zaman, senden eksik bir şey buluyor musun onda? Bu durumla karşılaştırdığında, senin sayısız yaşantıların nedir ki? Yetmiş yıl boyunca, senin çocukluğunda yaşadığın gibi yaşamış. Seni ürpertmesi gereken bir şey. Tarihi umursamamak demek bu.

1 Temmuz

'Ruh'tan yoksun, ciddi ve gerçek bir kişi, yaşamında inatçı olacaktır. Bunun nedeni, ruhtan yoksun lafzın öldürmesidir. Şeylerin, düşüncelerin, duyguların lafzına tutunacaktır, onlara başka türlü sahip olmayacakları bir tutarlılık, bir gerçeklik verircesine.

Bu akşam Pavarolo'da, E., N. ve M. ile yemek yerken, ilk kez, nesnel olarak sağlığımın bozulduğunun, kendimde bir *çaba gösterecek* gücü bulamadığımın farkına vardım. Bütün akşam boyunca hasta ve tedirgindim. Kendimi kurtarmak için bütün dünyadan, insanlardan, başkalarıyla birlikte olmaktan nefret ettim. Eski bir hikâye.

Bugun Mar.'ı tanıyan Fed.'i tanıyan Fil. geldi. Ünlü olduğum ve Mar. hep adımdan söz ettiği için bana kin duyduğunu söyledi. Kolay, sık rastlanan bir özellik – yüzsüz içtenlik. Hiçbir şey yok.

27 Temmuz

Bir ayini (büyüsel bir eylemi) ya da unutulmuş, gizli bir gerçeği (hatırlama) betimleyen kelime beni ilgilendiren tek sanattır. Hayatı doğrudan doğruya yansıtma –böyle bir şey olabilseydi– anlamsız bir şey olurdu; çünkü insan yalnız bir ayine ya da gizli bir gerçekliğe karşı ilgi duyar.

30 Temmuz

Çalışmak Yorar'ın müsveddelerine bakarken, Ağustos-Eylül '42 ('Kâğıt İçiciler') kâğıtları arasında aşağıdaki silinmiş dizeleri buldum:

> ...Ho rivisto la luna d'agosto tra ontani e canneti
> sulle ghiare del Belbo e riempirsi d'argento
> ogni filo di quella corrente. Ma il chiuso compagno
> che sedeva su un tronco con me, non vedeva quel cielo
> non sentiva le piante. Sapevo che intorno
> tutt'intorno s'alzavano le grandi colline...
>
> [Yeniden gördüm akçaağaçlarla sazlar arasında Ağustos Ay'ını
> Belbo'nun çakıllı kumları üzerinde ve gümüşle doluşunu
> o akarsudaki her çizginin. Ama içine kapanık arkadaşım,
> benimle bir kütüğün üzerinde oturan, o göğü görmüyor,
> ağaçları duymuyordu. Çevremde, bütün çevremde
> büyük tepelerin yükseldiğini biliyordum.]

18 Ağustos

Edebiyat ile *olabilecek, uygulanabilecek şeyler* arasında değil, *gerçeklik duygusu* arasında bir çatışma vardır.

Betimlenen şeylerin gerçekten *var olmaları*, onlara edebiyat dışı bir anlam ve güç kazandırır. Böyle şeyler yoksa, edebiyat bize yeter; varsa, şiir ve efsaneye karşı bir ihtiyaç duyarız.

22 Ağustos

Atılanlardan ('Başarısızlıklar' '41-47) şu başlangıç (15 Kasım '39):

2) Cinina sisi düşünmüyor, bu arada yolda yalnızmışçasına yürüyordu. Çevresinde hiç kimseyi duymamak tatlı ve pazar günlerine özgü bir şeydi. 1) Cinina beklenmedik yönlerde ilerliyor, sabahın daha iyi aydınlattığı sis parçalarını izliyordu belli belirsiz.

Bir meydanda durdu...

(*Çadır* ya da *Güzel Yaz*'a giriş)

23 Ağustos

İnsan sanatta karmaşık bir durumla işe başlamalı, eserini karmaşık duruma varacak bir doğrultuda geliştirmelidir; Odysseus'un simgesel meseliyle başlayıp okuru şaşırtacağı yerde, konuya basit, sıradan bir insanla girmeli, giderek ona Odysseus'un önemini kazandırmalıdır.

2 Eylül

İçgüdü karşılık veriyor:

Filistin'in dünyanın dramatik merkezi olduğunu ileri süren tarihi Hıristiyanca açıdan açıklama örnekleri bana uydurma gibi geliyor.

(Bk. Lowith, *Tarihin Anlamı*, s. 188)

Doğa bir esinti, bir düş, nasıl olsa kaybolup gidecek bir bilmece de değildir; varlığını duyuran, somut bir şeydir doğa.

7 Eylül

Atalardan kalma hazine sadece şudur: *bir şeyi öyle yapılması gerektiği için iyi yapmak.*

(A. Monti'nin *Il Ponte*'deki[1] 'Piemonte' yazısını okumam üzerine.)

12 Eylül

İnsanın ilgisini gerçekten üzerine çeken eskiden kalma mitik yapılara çözümleyici bir araştırma yöntemi kullanan kitaplarda rastlanıyor: Propp, Philippson, Toynbee. Bir de belki bilimsel eserlerde. Bu tür eserlerde, polis romanlarındakine benzeyen gerçek bir düzyazıyla karşı karşıyayızdır (belli bir insanın ya da şeyin belli bir duruma karşı nasıl bir tepki göstereceğini anlatan bir düzyazıyla). Merakımızı uyandıran, sonunun ne olacağını öğrenme isteği veren eserler ancak bunlar olduğu için bu eserlere inanabiliriz.

Herodotos bu değil midir?

30 Eylül

Artık bir iç hayatın yok. Daha doğrusu, iç hayatın artık nesnel bir şey: yaptığın iş (düzeltiler, mektuplar, kitapların bölümleri, görüşmeler). Bu korkunç bir şey. Kararsızlık, korku,

[1] [Bir İtalyan edebiyat dergisi].

hayatın şaşırtıcı bir şey olduğu duygusu yok artık sende. Kuruyup gidiyorsun.

On sekizle otuz yaşın arasındaki yılların boğuntuları, bağırmaları, aşkları nerede şimdi? Bugün yararlandığın ne varsa, o yıllarda biriktirmiştin. Ya şimdi? Şimdi ne yapacaksın?

İşte yazgın burada ortaya çıkıp sana kim olduğunu göstermeli. Her şey senin içinde gizli. Bu durumu hoşgörmeyişin ve bunun sonucu olan dağınıklık ve kargaşalık bile.

16 Ekim

Senin dışında kimse var mı? Kendinden ve sanatından başka hiçbir şeyden söz etmiyorsun. Hayatın senden ve oynadığın oyundan ibaret olduğu, *dünyanın ne olduğunu henüz anlamadığın* o çocukluk haline dönmüş gibisin. Bir şey sona ermek üzere. Peki sonra?

Ay ve Şenlik Ateşleri: 'Keçi-Tanrı'dan beri aklımda olan başlık bu. On altı yıldır. Her şeyi koymalıyım bu kitaba.

Son günlerde kaç kez "Peki sonra?" diye yazdın? Kafese girmiş hissediyoruz kendimizi, değil mi?

Çok mutluyum. Polykrates ve Amasis.

17 Kasım

9 Kasım'da *Ay ve Şenlik Ateşleri*'ni bitirdim.

18 Eylül'den bu yana iki aydan daha az bir zaman tutuyor. Hemen hemen her gün bir bölüm yazmışım. Kuşkusuz bugüne kadarki en güçlü eserim. Başarı kazanırsa, amacıma ulaşmış olacağım.

Yaşadığım zamanın tarihsel dökümünü tamamladım: *Hapis* (faşizme karşı hapishanede mücadele), *Yoldaş* (faşizme karşı gizli mücadele), *Tepedeki Ev* (direniş hareketi), *Ay ve Şenlik Ateşleri* (direniş sonrası).

Yan olaylar: '15-'18 Savaşı, İspanya Savaşı, Libya Savaşı. Destan tamamlanmış oluyor. İki delikanlı (*Hapis* ile *Yoldaş*), iki kırk yaşında adam (*Tepedeki Ev* ile *Ay ve Şenlik Ateşleri*), iki aydın (*Hapis* ile *Tepedeki Ev*).

20 Kasım

G.'nin düşüşü. Senin için önemli mi?
Her zaman istediğin gibi aşk. Senin için önemli mi?
Yalnızlığını koruyarak ün. Senin için önemli mi?
Böyle sürüp gidebilir bu.

Düşünceler kafamda açık seçik, pırıl pırıl, düzgün, kullanışlı bir şekilde beliriyor. Olgunluk. Buna can attığın yıllarda da ('36-'39) böyle olsaydı! Şimdi ise bunun sonu geldiği için dövünüp duruyorsun. Önce bunu elde etmek için çırpınmıştın, şimdi de yitirmekten korkuyorsun.

Bu arada bir üretkenlik yeteneği bile kazandın. Kendine ve alınyazına hükmedecek durumdasın. Ünlü olmayı istemeyen bir insanın olabileceği kadar ünlüsün. Oysa bütün bunların sonu gelecek.

Bütün bu köklü sevinç, dilediğin her şeyi elde etmiş olmanın verdiği bu doygunluk, önceden hesap etmediğin şeylerden oluştu. *Sana armağan edildi.* Kim tarafından? Kime teşekkür edeceksin?

Bütün bunlar yitip gittiği zaman, kime küfredeceksin?

24 Kasım

B.'nin düşüşü. "İnsan belli bir ölçüde dürüst olmalı," diyor... Ben bunu söylemedim, ama farkında olmadan hep böyle davrandım. Bir terslik olmasın diye. Başım dinç olsun diye. Niçin para harcamıyor, bir kadın alıp büyük bir otele gitmiyorum? Sırf böyle serüvenlerden sonra gelen sıkıntıyı çekmeyeyim diye. Hovardalık etmek bana göre değil sıkıyor beni böyle şeyler. Bir yetişme sorunu. Ama her zaman alışkın olduğum

şeyler de –alçakgönüllü olmak, temiz giyinmek, iyi bir insan olarak tanınmak da– yani dış görünüşle ilgili şeyler de beni pek ilgilendirmiyor. Daha köklü bir şey arıyorum ben: yarına güvenle bakmak gibi. Demek ki, dürüstlüğüm de özçıkarıma dayanıyor. Yoksa bir anlamı olur muydu?

Bugün *Güzel Yaz*'ın ilk kopyası elime geçti. Güzel. Kız gibi. Meslektaşlarımın saygılı tebrikleri. Başarıya ulaşmış bir insanın durumu. İlerlemiş yaşımın yüksekliklerinden genç Calvino'ya bazı öğütler verdim: Bu kadar çalışmamak gerektiğini, onun yaşındayken benim de geride kaldığımı, güçlük çektiğimi söyledim. Ben yirmi yaşındayken hiç benimle böyle konuşan olmuş muydu? Hayır. Ben bu çölde, bu bilinmeyen topraklarda kendi mercan adamı kendim yaratma kararından başka bir destek olmaksızın büyümüştüm, bir gün ortaya çıkmış ve başkaları farkına vardıkları zaman çoktan ünlü bir insan olmuştum. Duruma bakılırsa, başarılı sayılırım. Benim gücüm de bu (işte bu yüzden bitirmediğim hiçbir kitabımı başkasına ne okuyorum, ne de anlatıyorum).

D. kadın kahramanlarımın hep orospu olduğunu ve bunu şaşkınlıkla karşıladığını söyledi. Benim şaşkınlığım da bunun böyle olmasında. Daha önce hiç düşünmemiştim bunu.

26 Kasım

Bk. 28 Ocak '42. Levi 'anılar'ın nesnelerle ve öbür insanlarla yüz yüze geldiğimiz, kendi kimliğimizin en çok farkına vardığımız anlar olduğunu söylüyordu. Anıların bizi bu kadar mutlu etmesi bu yüzden olmalı: çünkü anılarda dünyaya uyanışımızı, dünyayı tanıyışımızı yeniden yaşarız.

Çalışmak Yorar	1930	
	1933	söz ve
	1936	duyumlar
	1938	
	1940	
Hapis, Senin Köylerin	1938, 1939	doğalcılık
Güzel Yaz, Kumsal	1940, 1941	
Ağustosta Tatil	1941, 1942, 1943, 1944	düzyazı şiirler ve efsaneleri anlama dönemi
Toprak ve Ölüm	1945	
Leuko ile Söyleşiler	1945	
Yoldaş	1946	aşırı uçlar: doğalcılık ve bağlantısız simgecilik
Tepedeki Ev	1947-48	
Tepelerdeki Şeytan	1948	
Yalnız Kadınlar Arasında	1949	simgesel gerçeklik
Ay ve Şenlik Ateşleri	1949	

28 Kasım

Gece, uykumun geldiği saatler. Her gürültü –tahtanın gıcırdaması, sokaktan gelen kavga sesleri, uzaktan duyulan beklenmedik bir çığlık– beynimde bir girdap, düşüncelerimin ve bütün dünyanın içine düşüp gittiği beklenmedik bir girdap meydana getiriyor. Her an bir deprem olmasını, dünyanın sonunun gelmesini bekliyorum. Savaşın, hava akınlarının bıraktığı bir iz mi bu acaba? Dünyanın her an sonunun gelebileceği sezgisi mi? Sonunda beni bitkin düşüren –evet tam anlamıyla pestilimi çıkaran– bir durum bu, ama anlamı ne ola? Hoş bir duygu, insanın kendisini havada yüzer gibi, sarhoş gibi hissettiği bir durum. Bu durumdan çıkıp kendime geldiğim zaman, dişlerimin

birbirine kenetlendiğini görüyorum. Ya bir gün kendime gelemezsem?

1 Aralık

Monte dei Cappucini'nin önünde, Po Nehri boyunca yürüyorum. Hava kararıyor, sis bastırıyor, villalar karanlığa gömülüyor, yalnız kararan tepelerin yabansı ve gölgeli çizgilerini görebiliyorum. Neye yarıyor bütün bu güzellik? Bu güzelliğin anlamı ne? İlkellerin boş inançlarıyla ilgili düşüncelerini ('44 yazı), ilkel varlıkların gerçekdışı niteliklerini (10 Temmuz '47), kırların bayırların büyüsünü hatırlıyorum ve 'ilkel'in dünyayı büyü açısından kavramaktan başka bir şey olmadığı, akıldışı yollardan bizi etkileme olanağından yoksun olduğu, ölçülemeyeceği ve önceden ne olduğunun anlaşılamayacağı sonucuna varıyorum. 'İlkel'deki bu tedirgin edici nitelik, bu karanlık ve anlaşılmaz güzellik, bu heyecan, bizi yalnız güzel ve çarpıcı bir şey olarak etkiliyorsa, ne anlam taşıyor? Bütün bunlar uygarlığın getirdiği bir incelik değil mi? İlkel bir şeyin *var olabilmesi* için, okuması yazması olmayan bir insan, bir köylü, sıradan bir kimse üzerinde önemli bir etkisi olması, güzellik değil, güç olması gerekir.

Geçen akşam, Lawrence'ın *Güneş* ve *Sürüp Giden Kadın* hikâyelerinin beni ne kadar etkilediğinin farkına vardım ('36-'37?).

3 Aralık

Graves'in *The Common Asphodel*'deki buluşu –Cummings'in son derece kısa bir şiirini retorik-betimleyici bir soneye dönüştürecek şekilde genişletme; böylece, Cummings'in fazlalıklarından arındırılmış, izlenimci bir yazı tarzını seçmekle, uzun sonedeki her açıdan düşünülüp öngörülmüş *klişeden* uzak durmakla ne kadar haklı olduğunu gösterme– bir tek şeyi ortaya koyuyor: Sone de, gelecekçi şiir de yazılmamalıydı. Gerçek-

ten de, Cummings'in şiiri duyumlardan ve imgelerden oluşmuş bir duyumlar oyunundan başka bir şey değildir (açımlanabilmesi bunu gösterir); bu şiir bir *klişe* dışında hiçbir şey söylemez. Şiir bir şey *söylemek* zorundadır, bu yüzden de söylemenin evrensel tarzları olan mantık ve sözdizimini bozması boşunadır. Kalanı edebiyattır.

Bütün öncü sanatın genel olarak mahkûm edilmesi.

Şu kitabı bulmak gerekiyor:

W.H.I. Bleek ve L.C. Lyod
Specimens of Bushman Folk-lore
Londra 1911

Kitap, Aurignacien kültür döneminin ay ve annelerinin öykülerini –avcıların, gerçek şeylerin ve hayvanların büyülü dünyasını– içeriyor.

5 Aralık

Aslında, düzüşmenin verdiği tat, yemek yemenin verdiği tattan daha çok değildir. Düzüşme konusunda olduğu gibi, yemek yeme konusunda da yasaklar olsaydı, bütün bir ideoloji, şövalyelik töreleri olan bir yemek yeme *tutkusu* ortaya çıkardı. Sözünü ettikleri bu esriklik –düzüşme ânındaki *görme*, düş görme– bir muşmulayı, bağdan yeni koparılmış buğulu bir üzüm tanesini dişlemenin verdiği tattan daha üstün bir şey değildir. Bunsuz da edebilir insan.

'44 yılının Aralığında duyduğumuz o *rahatlık*, herkesin mutfak kokularıyla karlı tepelere bakan buğulu camlar arasındaki odaya doluşması, yazın o tepelerden eve döneceğimiz günleri özleyişimiz – bütün bunlar gelecek mi geriye? Sonra sessizce, ruhumuzu besleyen şeyler okuyacağımız düşüncesi, gerçek bir barışın geleceği umudu (bu havanın mutfakta da özlenişi) – bunlar da gerekli bizim için.

6 Aralık

Çekilmez olan, sıradan, basit bir kültürün bize zorla, kuşların yavrularını besledikleri gibi ve en olumlu kültür olarak benimsetilmesi değil, bunun tek kültür sayılması, bunun dışına çıkıp yeni buluşlara açık bir dünyadan ona bakma olanağının ortadan kalkmasıdır.

1 Aralık'taki düşüncelerin faşizmlerin nasıl doğduğunu biraz açıklıyor. 19. yüzyılın akıldışı kültürünün düşünce düzeyinden çıkıp bir güç, ekonomik güvenlik haline gelmesi zorunluydu. Yalnız okumuş tabakaların işine yaramaktan çıkıp okuma yazma bilmeyenlere de hizmet etmesi gerekiyordu. Bugünkü barbarlığımızın kökenleri.

15 Aralık

Şurası bir gerçektir ki, ben o garip yaratık olup çıktım: yaratılmış bir insan, önemi olan bir ad, 'büyük adam'. Nerede o nasıl konuşacağını bilmeyen küçük çocuk, Homeros'u ve Shakespeare'i düşündüğü zaman tırnaklarını kemiren, rengi solan o yeniyetme, bir işe yaramadığı için kendini öldürmek isteyen, sevdiği güzel kadının başını büyüklüğüyle döndürüp döndüremeyeceğini bilemediği için yumruklarını sıkan yirmi yaşındaki o delikanlı? Belli ki, hikâyelerine yalnız gençlik yaşantıların, yalnız o köklü ve bencil olmayan yaşantıların girebiliyor. 'Büyük adam'a gelince, onu ancak yaşlandığın zaman ele alacaksın.

Olgunluk yaşantılarından ikisini –başarı ve önem, şaşkınlık ve hiçlik– ('45-'49 ve '43-'44) *Yalnız Kadınlar Arasında* ile *Tepedeki Ev*'de kullanmıştın. Bunları daha eksiksiz olarak dile getirmelisin.

17 Aralık

Kim derdi ki, *Toprak ve Ölüm*'ü Spagnoletti (Pintor'un tuhaf Spagnolettisi) keşfedecek? Bu şiir, yıllarca ('41-'45) engellenmiş yaratıcı enerjinin patlaması olmuştu. *Ağustosta Tatil*'in 'öykücükler'i bu enerjiyi doyurmamış; bu küçük günlüğün keşifleri, sana tutku alanında saflığı (din, uzak durma, erkeksi tutum yoluyla) yeniden kazandıran ve kadın, Roma, siyaset, abartı karışımı Leuko fırsatını veren savaş-kır yıllarının gerilimi (Yarat!) onu coşturmuştu.

Genel olarak, '43-44-45 yıllarında yalnızlık ve derin düşünme yoluyla yeniden doğduğunu (aslında, *o zaman* çocukluğu kuramsallaştırıp yaşadın) göz önünde bulundurmalısın. *Leuko* ve *Yoldaş* ile açılan, sonra *Horoz*, daha sonra *Yaz*, ondan sonra *Ay ve Şenlik Ateşleri*, vb., vb.'nin yazıldığı '46-'47 mevsimi böylece açıklık kazanmış oluyor.

Büyüklük yasak değil. Yasak olan egemen çevrelerin onaylamadığı büyüklük.

18 Aralık

Ilık bir rüzgâr esiyordu dün gece; Afrika'nın efsanelerini ve destanlarını okudum. Bu sabah, gök mavi, güneş sarı, hava pırıl pırıl. Bu destanlar ilk kez olan şeylerin hikâyeleri; öyle bir şaşırtıcılıkları var. Anlattıkları şey o türün ilk örneği olmasa bile, o havayı taşıyor; betimlemelere, sıfatlara yer vermeyen yalın açıklamalar; çatışma ve merak duygusu yaratan ritmik bir yapı.

23 Aralık

Yazılar çıkmaya başladı... Gigli: 'Pavese'nin Üçlüsü'.[1]

[1] [*Güzel Yaz* ile ilgili ilk yazı].

29 Aralık

Milano'ya kaçamak bir yolculuk, Roma'ya yolculuk. Dolaşmaktan, yolculuk etmekten hoşlanmaya mı başladım? Yirmi dört saat bir ayrılıktan sonra Milano'dan dönüşte, Torino'yu 'yeniden keşfettim'. Yolculuğun en güzel yanı bu olabilir mi: insanın kendi memleketini yeniden keşfetmesi?

Gerçekten heyecan içindeydim. Yarın Roma'ya gidiyorum. Gene 1945 Temmuzu'ndaki gibi mi olacak?

Vittorini'nin Amerika'da kazandığı ün seni kıskandırdı mı? Hayır. Benim acelem yok. Sonunda onu geçeceğim. Vittorini yeraltı direniş hareketinin, yalın ve ateşli aşkın, yürekli bir mücadelede bunları ortaya çıkaran soyut öfke nöbetlerinin sesiydi (bunların habercisiydi – öneminin nedeni budur). Vittorini bu dönemi *önceden* sezmiş, ona kendi destansı niteliğini vermiştir. Tıpkı D'Annunzio'nun 1920'lerdeki 'İmparatorluk' dönemini ve 'edebi uygarlığı' önceden sezdiği gibi. Her ikisi de birer sözcüdür. Bir yaşama, konuşma, duyma ve *davranma* üslubu yaratmışlardır.

Sen ise bir *olma* üslubu arıyorsun.

R. (*Tepelerdeki Şeytan* ile ilgili olarak) senin yazdıklarında insanın bir delikanlılık havası bulduğunu, bunun da ürkütücü bir şey olduğunu söyledi. Her zaman dağılıp gidecekmiş gibi görünen bir malzemeyle çalışıyormuşum. Bunun ne anlama geldiğini pek anlayamadım. Tümüyle olumlu bir yorum mu bu?

30 Aralık - 6 Ocak
Roma yolculuğu.

1950

1 Ocak

Roma, ayakkabılarını boyatmak için sıraya giren bir genç insanlar kalabalığı.

Sabah gezintisi. Güzel bir güneş. Ama nerede '45-'46'nın izlenimleri? Beni o zamanlar esinlendiren birkaç şeye yeniden rastlayabildim, ama yeni bir şey yok.

Roma susuyor. Ne taşlar, ne de ağaçlar bir şey söylüyor bana artık. Bu şaşılası kış; açık, soğuk göğün altında *Leuko*'nun alıç ağaçları. Aynı hikâye. Acı bile, intihar bile hayatın, şaşkınlığın, gerilimin bir parçasıydı. Uzun dönemlerin sonunda hep intiharı düşündün. Kendini *bu duyguya bırakmıştın*. Zırhından soyunmuştun. Çocuktun.

İntihar düşüncesi hayata bir karşı çıkıştı. Ölmekle bu ölüm özleminden kurtulmuş olacaktın.

2 Ocak

Uffici del Vicaro'dan geçerek geri geldim. Eski yüzler (kadınlar, erkekler, kendim). Bir şey olduğunu, her şey olup bittikten sonra anlarız. '45-'46'da hayatının ne kadar dolu olduğunu şimdi anlıyorsun. O zamanlar yaşıyordun.

Tarih de öyle. Geçmişle ilgili, konuşmayla ilgili bir zevk. Kader, *kendini bırakmak* ve hayatı eksiksiz yaşamaktır. Ancak *bundan sonra* açık, anlamlı ve olumlu bir nitelik kazanır kader. Kader, bilmeden yaptığımız, kendimizi eline bıraktığımız şey-

dir. Bir anlamda *her şey* kaderdir: Hiçbir zaman ne yaptığımızı bilmeyiz. İçimizi belli belirsiz kemiren akılcı bir duygu vardır, işte bunu elimizden geldiğince geliştirmeliyiz. Bilincimizin dışında kalan şeyler kaderdir (bizden sonra gelenler bunu anlayacaklardır; bu bakımdan gelecek mantıksız değildir). Tarihten bir örnek: Robespierre'in erdemin siyasal bir örnek olması için gösterdiği çabanın, gerçekte, bilimsel ve tarihsel bir gelişme olduğunu biz biliyoruz; oysa Robespierre'e göre bu onun kaderiydi. Tabii, bizden sonraki kuşaklar Robespierre'in eserinde daha da derin bir anlam bulacaktır, o zaman tarihsel yorum da onun kaderinin bir parçası, onun kaderi *olmuş olacak* (yaşadığı yıllarda kendisinin habersiz olduğu bir sonuçtur bu).

Kader ile *boş inançlar* arasındaki bağ: Birincisi, henüz anlaşılmamış ve sezilmemiş içgüdüsel harekettir, ikincisi ise ne olduğu bilinen içgüdüsel harekettir. Birincisi diri olmanın, ikincisi ise ölü olmanın bir belirtisidir.

3 Ocak

Kaderin nasıl bir doğrultuya yöneleceğinde bir kararsızlık yoktur. Belli bir girişimin (bazen ya da her zaman) iyi olduğunu, yaşadığımız günlere düzenli bir gelişme içinde bir bütünlük kazandırdığını, ama başlangıçta bunun bir tomurcuk olduğunu, kendi evrimini tamamlaması ve var olması gerektiğini söyleyebiliriz.

4 Ocak

Roma'nın kötü yanının ne olduğunu şimdi anlıyorum. Kolay dostluklar, hayatı oluruna bırakmak, düşünmeden kazanıp yemek; oysa herkesin ölçüsü, beğenisi, isteği para kazanmaya bağlı.

Otuzlarında olduğun yıllar bile sana artık çocukluk, yeniyetmelik gibi görünüyor. O yıllarda edindiğin kültürü artık romanlarında kullanabilirsin. Olgunluk yaşın çocukluğunun bir

parçası olarak göründüğü zaman, senin için bir içgüdü sorunu ('roman yazma') olabilir.

İnsan bir yaşantıyı özümleyip ona dışarıdan bakmayı başardı mı, o yaşantı çocuksu bir saflık kazanır. Büyük şiir *ironiktir.*

7 Ocak

Roma'da 'Sandro Amca'ya değeri olan her şeyin –bütün umutların, hayata tat veren her şeyin, edebiyat eserlerinin, düşünce özgürlüğünün, iyi öğrenimin, vb.– korunması gerektiğini söyledin. Asıl sorun, bu olanağı sağlayacak tarihsel-siyasal yasaları bulmakta. Onun düşünüş tarzı, senin korunmasını gerekli gördüğün şeyleri kurtarabilir mi? Pek öyle görünmüyor. Vesaire, vesaire.

9 Ocak

Doğal büyüye, 'ilkel' olan şeylere, bitkilerde, sularda, kayalarda, kırlık yerlerde yaşayan ruhların gerçekliğine karşı duyduğun aşırı tutku, bir çekingenlik, insan dünyasının ödev ve sorunlarından kaçma isteğinin bir belirtisidir.

Nesnelerin gerçekliğini kavramak için duyduğun bu efsane ihtiyacının yanı sıra, insanlara ve insanların tutkularına da aynı gözlerle bakabilme yürekliliğini göstermelisin. Ama güç, aykırı bir şeydir bu – doğanın değişmezliği, geniş yorum olanakları, sessizliği yoktur insanlarda. İnsanlar kendilerini zorla kabul ettirerek, kendilerini anlatarak karşımıza çıkarlar. Gerçi sen onları doğa içinde bir yere yerleştirerek, kaderlerine indirgeyerek en doğal anlarda yakalamaya, onları böylece dondurmaya çalıştın. Ama gene de durmadan konuşuyor senin insanların – ruhları dile geliyor, ortaya çıkıyor. Bu senin gerilimin. Ama bunu yaratmak acı veriyor sana, gerçek hayatta hiç karşılaşmak istemiyorsun onunla. Doğanın hareketsizliğini, sessizliği, ölümü arıyorsun. Bunlardan çeşitli anlamları olan, sonsuz, ele gelmeyen,

ama tarihsel gerçekliğe çekicilik katan, ona anlam ve değer kazandıran efsaneler yaratıyorsun.

10 Ocak

Yazgının mit, yabanıllık ('Üzüm Bağı'ndaki duygu) olduğu ve bu yüzden –bir kez açıklandığında– eski biçimiyle var olursa boş inanç haline geldiği şeklindeki verimli görüş. Yazgı, bütün bir mitsel varoluşu, dramı olan şeydir. Meydana gelmiş ve henüz meydana geldiği bilinmeyen şeydir. Özgürlük gibi görünen, oysa şematik, kesin, önceden belirlenmiş olduğu ortaya çıkan şeydir. Yazgı, bağları ve gerekliliği-özgürlüğü çerçevesinde anlaşılmadan önce tarihsel olandır. İnsanlar söz konusu olduğunda, şiir hep yazgıları hedef alır – yazgılar üzerinde hareket eder, hatta onları anlar, açıklığa kavuşturur, onlardan öyküler kurar.

Ama sen (9 Ocak) açıklanmış insanlardan yola çıkıyor ve onları şiire dönüştürmek için yazgıya indirgiyorsun. Bu, miti söze dönüştüren sanatın tam tersi bir süreçmiş gibi görünüyor. Ama öyle değil. Bu geçiş sürecinde çaba gösteriyor insan. Onu tartışıyor. Biçime, masala eğilim göstermekle, *doğal biçime*, özerk organizmaya eğilim gösteriyor, dolayısıyla akıl yoluyla anlamayı temel alarak mityazgı örgüsünü yeniden kuruyor. *Yaşamı yeniden kurmak* isterken, doğal biçimlere başvuruyor, bir başka deyişle mitsel burgaca, doğanın, yaşamın tükenmez biçimde şaşırttığı gibi şaşırtan biçimlere yeniden dalıyor.

14 Ocak

Yaptıklarıma, eserlerime karşı bir tiksinti duyuyorum. Bozulan sağlığımın, fizik çöküntümün sonucu olan bir duygu. Çizginin aşağı doğru inmesi. Ya hayatın, aşkların? Onlar nerede? Belli ölçüde bir iyimserliğim var hâlâ: Hayatı suçlamıyorum, dünyayı güzel ve sevilmeye değer buluyorum. Ama batmaktayım. Yapacağımı yaptım. Olabilir mi? İstek, özlem, bir

şeyi almak, yapmak yeni bir şeye sarılmak dürtüsü. Yeniden başarabilir miyim?

(Bütün bunlar *Tepelerdeki Şeytan* ile ilgili bir sürü olumsuz eleştiri çıkması yüzünden.)

Yeniden D. kardeşleri[1] düşünürken, soytarılık etme konusunda büyük bir fırsat kaçırdığımı anlıyorum. Geriye baktıkça, Roma daha da renkleniyor gözümde.

17 Ocak

Yazgının boş inanç ile ilişkisi. *Yazgı Poetikası*'ndan sonra ben yazgıyım, insan yaşamının gerçek mitselliğiyim; boş inanç, bilinen mitsellik, sahte demek ki. Mitsel bir iniş çıkışa, rasyonel bilgi yoluyla çözülmesi olanaksız (bu onu mahvederdi) önceden belirlenebilen bir ritme sahip bir yaşam *yazgısal*'dır; öyle olmadığını bilerek kendini mitsel düzen olarak görmekte ısrar eden bir yaşam *boş inançlı*'dır ve rasyonalist yoldan anlaşılır. Ritmi, dönüşleri bilinçli, belirli bir amaca dönük olan bir yaşam.

Biz yazgıyı özgürlüğe (ve doğayı nedenselliğe) dönüştürmek için dünyada varız.

(*30 Ocak düzeltilmiş oluyor*).

10 Ocak'ın II. paragrafına dönersek.

Şiir yinelemedir. Neşeli bir havayla Calvino gelip söyledi bunu bana. O halk sanatını, çocukları, vb. düşünüyordu. Benim için, mitsel bir yapının kutlanması anlamında yinelemedir şiir. Doğadan gelen esinin, sanatı doğanın biçimlerine ve dizilerine göre biçimlendirmenin gerçekliği buradadır. Bunlar yinelemeli bir yapı gösterir (tek tek öğelerin deseninden –yapraklar, organlar, mineral damarlar– öğelerin sonsuzcasına yinelendiği gerçeğine uzanan bir zincir içinde). Öyleyse *doğaya* (mekaniklik) *onu mitsel biçimde* (ritimler, dönüşler, yazgılar) *taklit ederek üstün geliriz.* Ama her kuşak, doğa hakkında neler bildiğini göz önünde bulundurmak ve onu bu bilginin ele veremeyeceği mitsel ya-

[1] [Constance ve Doris Dawling, film çevirmek üzere Roma'da bulunan iki genç Amerikalı sinema oyuncusu].

pılarla aşmak zorundadır. (Eski sanatın bilmediği evrimsel öğe; bu yüzden eski sanatın görevi daha kolaydı, akla dayalı kavramları değişmez olduğundan, çok önceden bildiği mitsel yapıları kullanıyordu.)

30 Ocak

Boş inançlı bir insan, tarihin eskittiği, artık geçerli saymama olanağına sahip olduğumuz bir efsaneye *inanmaya* devam eden insandır. 17 Ocak'ı düzeltiyorsun. Artık inanmadığı bir efsanenin sözcülüğünü eden bir insan ise, ikiyüzlü, gerici bir insandır. Boş inançlı kimse bağnaz olabilir, gerici ise köpeksidir. Şüpheci hiçbir efsaneye inanmayan insandır. Kaderci, kendi içinde inandığı gerçek bir efsane olduğunun farkına varan kimsedir; böyle bir insan özgür değildir.

Her bakımdan özgür bir karakter yaratmak imkânsızdır. Kendi hayatının (önüne geçilmez) iniş çıkışları onun kaderi olacaktır.

Bir gün daha da ileri gidip özgürlüğün bile bir efsane olduğunu düşünebilecek miyiz? Yani özgürlüğe alınyazımız olarak karşımıza çıktığı açıdan bakabilecek miyiz?

1 Şubat

Sezgi miti-dini yaratır
irade tarihi-şiiri ya da kuramı yaratır.
Yanlışlar:
sezgiyle tarih yaratmak istemek
iradeyle mit yaratmak istemek.

İrade mitleri işler ve onları tarihe dönüştürür. Özgürlük haline gelen yazgılar.

9 Şubat

Sonuç. Bir sanat eserinin konusu bir gerçek, bir kavram, bir belge, vb. olamaz, yalnız efsane olabilir bu. Doğrudan doğruya efsaneden şiire, kuram ya da eylemin aracılığı olmadan.

15 Şubat

'P. iyi bir dost değil'... Her yerde birtakım dolaplar. Karanlık hesaplar, belki de kendine en yakın saydığın kimselerin konuşma konusu olacak şeyler.

Tarihsel hayat dinden değil, efsaneden çıkıp gelişmiştir. Efsane, tarih-öncesi; din, tarih-üstü.

Eğlentilerden, şenliklerden, toplantılardan söz ediyorlar... Yakın arkadaşların, kadınlı erkekli, iyi, sevimli insanlar. Gitme isteği bile duymuyorsun. Kafanı başka şeyler kurcalıyor.

Ne küçük şey hayatları, zevkleri, işleri şu kızların. Böyle düşünüyordur ana-babaları, işleri bu. Dışarıdan bakınca, zengin birer giz gibi görünürlerdi sana. Şimdi bayağı ev süslerinden başka bir şey değiller.

Hep akıl yürütüyorsun: *tanınmadan önceki şeyler, tanındıktan sonraki şeyler*... Senin için sorun hep bu: usa vurmak, tanımak, tarih yapmak.

Bu arada, olan fakat henüz *anlaşılmayan* her şeyi –manzaraları, garip olayları, ruhsal rahatsızlıkları, hayatın inişli çıkışlı akışını, kaderi– dağdaki incir ağacının altındaki kan imgesine indirgedin.

(Senin için, bu imgelerde şiir varsa, her şeyi *açıklayan* bir öğretiyi tanımakla şiir yazma olanağının ortadan kalkacağı açıkça ortaya çıkmış oluyor.)

Tabii, çözülmemiş sorunu ortaya koymak yetmez – şiir o sorunu olduğu gibi koymak, onun gizini, 'ilkel' niteliğini du-

yurmaktır. Ama bu durumda, şiir yazmada *bilme* çabası nerededir?

18 Şubat

Kültür çağdaş ve belgesel olanla, *gerçek olanla* başlamalı; böyle bir şey olabilirse, klasiklerin düzeyine yükselmelidir.

Hümanist tutumun yanlışı işe klasiklerle başlamaktır. Bu bizi gerçek olmayan şeylere, süslü sözlere alıştırır ve sonunda klasik kültürü köpeksi bir gözle yermemize yol açar. Çünkü karşılığını ödemediğimiz (söz konusu dönemleri çağdaş açıdan görmediğimiz için), değerini anlamadığımız bir şey olmuştur bizim için kültür.

26 Şubat

Toscana'ya ve Emilia'ya yolculuk. Şiir ve halk kültürü ile ilgili yazımı düşündüm; özellikle köy dünyası ile kültür arasındaki bağlantıyı, sanatın doğal köklerini düşündüm. Floransa'da (Rovezzano) ve Val Pesa'da, Elsa'da (Siena) insan bu toprakların neden sanat yarattığını *hissediyor*. Kırlar bayırlar Floransa'nın ve Siena'nın *inceliğini* dile getiriyorlar. Ama bir uygarlığın kırları bayırlarıyla bağları koptu mu, kültürünün kökü, kaynağı ne olacak? Bitkilerin, madenlerin, mevsim değişmelerinin sanat üzerindeki sürekli etkisinden yoksun mu kalacağız? Öyle görünüyor.

27 Şubat

Gene S. Asciutto'yu gördüm, sert, suskun, yorgun. Kırlara, bayırlara nasıl gittiğini, yağmurda nasıl kınkanatların ardına düştüğünü, bundan aldığı zevki anlattı; benim Toscana üstüne söylediğim heyecanlı, özentili sözleri dalgın dalgın dinledi. Hiç sesini çıkarmadı. Eskiden olsa utancımdan yerin dibine geçer-

dim. Neydi beni ayakta tutan? Yapmış olduğum iş, yapmakta olduğum iş.

6 Mart (*Cervinia*)

Sabahın beşi ya da altısı. Karlı dağların üzerinde iri iri titreyen sabah yıldızı. Orgazm, çarpıntı, uykusuzluk. C.[1] sevimli ve uysaldı, ama gene de benden uzak ve kesin tavırlıydı. Bütün gün atan yüreğim hâlâ yatışmadı. (Üç gecedir nerdeyse hiç uyumadım. Durmadan konuşuyorum.) Tutku denen şey, sadece yürek çarpıntısı ve sinir zayıflığı değil mi?

'34 ve '39 yıllarında olduğumdan çok daha kötü durumdayım. O zamanlar çılgın gibiydim, ama *hasta* değildim.

Oysa bunların hepsi geçici bir dönüş noktası gibi geliyor bana. Hepsi. Ama o toplumda tanınmış bir insan. Ya bir yanlışlık, bir anlaşmazlık olduysa?

Peki ben? Eskiden olduğu gibi, ün, çarpıcılık, serüven gibi 'gösterişli çevreler'in bu basit niteliklerini insan değerleri sanarak kendimi aldatmıyor muyum? Ya Amerika'nın hayatıma bu tatlı, benimle alay eder gibi, böyle insan değerleri biçiminde dönüşü? Doğru olabilir mi bu?

9 Mart

Çarpıntı, titreme, bitmez tükenmez iç çekişler. Benim yaşımda da olabilir mi böyle şeyler. Yirmi yaşımda da başka türlü değildi. Gene de bir güven duygusu, (inanılmaz) dingin bir umut var içimde. Öyle iyi, öyle sakin, öyle sabırlı ki. O kadar bana göre ki. Hem de o beni aradı.

Ama neden cesaret edemedim pazartesi günü? Korktum mu? [.....].[2] Korkunç bir adım bu.

[1] [Constance Dawling].
[2] [Bir satır çıkarılmıştır].

16 Mart

Korkunç bir adımdı, ama atıldı. Onun inanılmaz tatlılığı, umut veren sözleri, 'Darling' deyişleri, gülümseyişi, benimle birlikte olmanın sık sık yinelenen tadı. Cervinia'daki geceler, Torino'daki geceler. Bir çocuk o, şımarmamış bir çocuk. Gene de kendisi – korkunç. Yüreğimin derinliğinden: Bu kadarına layık değildim.

20 Mart

"*Kalbim hâlâ seninle.*" Üstün bir insanın astını küçümseyen sözleri. Neden bu kadar seviniyorum bu sözleri okuyunca? Bana bir bağışta bulunuyor; belli ki bağışta bulunan ben değilim. İnsan kendisini birine vermeden ona nasıl sahip olabilir? Her şey buna dayanıyor.

Bu akşam P. ile aramda geçen konuşmaya göre, ben sahip olunan biriyim, *çünkü* bir kadına ait olmak gibi ilginç bir rolü oynamaktan zevk alıyorum. Efendiliğimi bilip hakkımmış gibi telaşsızca bunun tadını çıkarmaya bakmalıyım. O zaman daha çok sevilirim. Ancak o zaman gerçekten sevilirim. Ama bundan daha çok hoşlanır mıyım? Ne zaman ben sahip olduysam, bundan hiçbir tat almadım (***, , vb.). Aynı hikâye.

Öyleyse belli etmeden kendimi vermeliyim. Ama insan böyle hesaplı kitaplı şekilde sevişebilir mi?

21 Mart

Belalı bir gün. Uluslararası durum; İtalya'da gizli bir iç savaş tehlikesi; atom bombasının tepkilerinin nisanda ortaya çıkacağı gibi söylentiler. Her şey onu benden ayıracakmış, Amerika'ya gönderecekmiş, Roma'ya giden yollar kesilecekmiş, bu ilişkiyi yok edecekmiş gibi görünüyor.

Daha önce bu kadar acı çekiyor muydum? Evet, o zaman çektiğim acının nedeni ölüm korkusuydu. Şimdi onu yitirmekten korkuyorum. Her zaman insana acı çektiren bir şey vardır.

Boyun eğ buna. Stoacılık, *budur* önemli olan. Si fractus illabatur orbis...[1]

22 Mart

Hiç. Hiçbir şey yazmadı. Ölmüş gibi.

Bu olağan bir şeymiş gibi yaşamaya alıştırmalıyım kendimi.

Ona söylemediğim ne kadar çok şey var. Onu yitirme korkusu artık bir 'sahip olma' özlemi değil, bunları ona bir daha hiç söyleyememe korkusu. Bunların ne olabileceğini bilmiyorum, ama onun yanında olsaydım, bu sözlerin bir sağanak gibi boşanacağını biliyorum. Bir yaratma durumudur bu, Tanrım, ne olur onu yeniden bulayım.

23 Mart

Gerçekten tek büyük olumlamadır aşk; *olmak, biri sayılmak* ve ölüm er geç gelecekse, yiğitçe, alkışlar arasında ölmek; kısaca, *bir anı olarak kalmak* dürtüsü. Oysa ölmek, kaybolup gitmek isteğim hâlâ onunla ilgili: o öyle baş döndürürcesine canlı ki belki de varlığım onun varlığıyla karışabilse, eskisinden daha çok anlamı olurdu yaşamanın.

25 Mart

Bir kadının aşkından değil; aşk –herhangi bir aşk– bizi olanca çıplaklığımız, mutsuzluğumuz, incinebilirliğimiz, hiçliğimiz içinde gösterdiği için de öldürür kendini insan.

[1] ['Yer yarılıp göçse de,' Horatius, *Odlar*, III, 3].

26 Mart **(sabah)**

Milano'ya hareket etmeden önce.

Hiç. Hâlâ bir şey yok. Buna nasıl alışacağım. Artık yollarda, tek başıma, ne güzel İngilizce konuşuyorum.

27 Mart **(akşam)**

Hiç. Bir kömür var bağrımda, küllerin altında kor ateş. Ah, C.! Niçin? Niçin?

28 Mart

Güzel. Yazmış. Şehirlerarası konuştum onunla. Hemen istemiyor beni. Olsun, iyi böyle olması. Çalış.

20 Nisan ***(Roma'dan sonra)***

Belki de şu anda uçağı Atlas Okyanusu'nun üzerindedir. İki ay. Nasıl bekleyeceğim bu kadar? Neyi bekleyeceğim sonra? Herkes –Lalla, Nat., Doris, vb.– bu işin yürümeyeceğini, bizim ayrı insanlar olduğumuzu, bundan bir şey çıkmayacağını söylüyor. "Ne istiyorsun?" Seni istiyorum, seni, ölünceye kadar. Bu yeter mi?

26 Nisan

Kuşkusuz, onda yalnız onu değil, bütün geçmişimi, bilinçaltı hazırlığımı – Amerika'yı, çilekeş ölçülülüğümü, önemsiz şeyler karşısındaki hoşgörüsüzlüğümü, eserlerimi buluyorum ben. O, en yalın anlamıyla, şiir benim için. Bunu hissetmemiş olabilir mi?

Garip, önümden geçen bütün bu kadınlar, I., L., R., L. ve farkında olmadan, V. ve D. Hepsi içimde kutsal bir gizin varlığını biliyor ya da seziyor ve bunu hayranlıkla karşılıyor.

Durumu bilenlerin hepsi, onun bana hayranlık duyduğunu, beni sandığımdan da çok düşündüğünü söylüyor. Hepsi de yanılıyor olabilirler mi? Kadın onlar.

27 Nisan

Şimdi de, her şey birden olmaya başladı. Gerçekten de, kimde varsa, ona verilecek. Ama sahip olan istemiyor. Eski hikâye.

8 Mayıs

Acının düzenli vuruşları başladı. Her akşam hava kararırken, yüreğim gece oluncaya kadar sıkılıyor.

10 Mayıs

Yavaş yavaş kendimi alıştırıyorum bu düşünceye; öyle ki, gelse bile burada değilmiş gibi olacak. "Seni hiç unutmayacağım," diyor – insanın bırakıp gitmek istediği birine söylediği gibi.

Peki ama, bir yük olmaya başlayan, beni sıkan, istemediğim kadınlara karşı ben nasıl davranmıştım? Tıpkı böyle.

Eylem –eylem– bir öç alma olmamalı. Dingin, bezgin bir vazgeçme, bir hesap görme, özel, ritimli bir davranış olmalı. Orkestra şefinin değneğinin son inişi.

12 Mayıs

Yeni bir film hikâyesi yazdım: *Buruk Aşk*. Bunun da sonu bir önceki gibi olacak, daha iyi bir sonuç sağlasa bile, onu benden biraz uzaklaştırmaktan başka ne yapabilir?

13 Mayıs

Aslında, bu olağanüstü aşkı uçup giderken yakalamadım mı, bu aklımın köşesinden bile geçmeyen büyüleyici şeyin üzerine bendeki o eski düşünceye dönmek için atılmadım mı? Bendeki o eski kışkırtıya dönmek için bunu bir bahane yapmadım mı...? Aşk ve Ölüm – atadan kalma örnek *bu* işte.

16 Mayıs

Artık sabahı da kaplıyor acı.

27 Mayıs

'48-'49'daki mutluluğumun hesabı görüldü. Bu soylu mutluluğun gerisinde şu vardı: Güçsüzlüğüm ve hiçbir şeye bağlanmayışım. Şimdi, kendime göre, girdabın içine girdim: güçsüzlüğümü seyrediyor, onu iliklerimde hissediyorum, beni ezen siyasal sorumluluğu yükleniyorum. Bunun bir tek çözümü var: intihar.

İkilem. Her şeyi onun *mutluluğu* için yapan tam bir dost mu olmalıyım, yoksa cin çarpmışçasına öfkemden kurtulmalı mıyım? Boş bir soru –bütün geçmişim, kaderim belirlemiş ne olacağımı: Ruhumu şeytana satmış, ama bundan bir şey elde edememiş bir dost olacağım kendime– belki de cesaretim olacak. Cesaret. Her şey onu zamanında bulmaya bağlı –ona zararım dokunmayacak bir anda– ama bunu bilmeli o, bunu bilmeli. Bundan vazgeçebilir mi insan?

Tabii, ben onun hakkında onun benim hakkımda bildiğinden daha çok şey biliyorum.

30 Mayıs

Stoacılıktan çok uzak bütün bu yakınmalar.

Bundan ne çıkar?

22 Haziran

Yarın sabah Roma'ya hareket ediyorum.[1] Daha kaç kez söyleyeceğim bu sözleri?

Sevinilecek bir şey bu. Kuşkusuz. Ama bu tadı daha kaç kez tadacağım acaba? Ya sonra?

Bu yolculuk benim en büyük zaferim olacağa benziyor. Seçkin bir çevrenin ödülü, D. benimle konuşacak – acılık olmadan bütün tatlılıklar. Ya sonra? Sonra?

Gittiğinden beri iki ay geçtiğini biliyor musun? Ve her an dönebileceğini?

14 Temmuz

Bir süre önce Roma'dan döndüm. Roma'da, tanrılaşma. Bundan ne çıkar?

İşte böyle. Her şey çöküyor. Son mutluluğu D.'ye borçluyum, ona değil.

Stoacılık intihardır. İnsanlar gene cephelerde ölmeye başladı. Bir gün, barış içinde, mutlu bir dünya kurulursa, bütün bu olanlar için acaba ne düşünür o dünyanın insanları? Bizim yamyamlar, Aztek kurbanları, büyücü yargılamaları hakkında düşündüklerimizi belki de.

All is the same
Time has gone by.
Some day you came,
Some day you'll die

[1] [Strega Ödülü'nü almak için].

Someone has died
Long time ago.

[Her şey aynı.
Zaman geçti.
Bir gün geldin,
Bir gün öleceksin.

Biri ölmüş,
Çok eskiden.]

20 Temmuz

Bu işe güzel bir son bulamıyorum bir türlü. Nasıl çekiyor beni hâlâ.

13 Ağustos

Bu bambaşka bir şey. Bu o, o – denizden gelen.

14 Ağustos

O da aynı şekilde bitiyor. O da. Güzel. O denizin dalgaları bunlar.

16 Ağustos

Sevgilim, belki de hepsinin içinde en gerçek sevgilimsin sen. Ama bunu sana söyleyecek, anlatmaya çalışacak vaktim yok artık, hem sonra, olsa bile, gene o sınav –o sınav– ve başarısızlık olacaktı sonunda.

Bugün anlıyorum ki '28'den bu yana, hep bu karaltının –kimilerinin kompleks dediği bu gölgenin– altında yaşamışım. Oysa bunun çok daha yalın bir şey olduğu söylenebilir.

Ve ilkbaharsın sen, ince, inanılmayacak kadar tatlı ve kıvrak ilkbahar, yumuşak, serin –topraksı ve iyi– bir tanıdığımın söyleyeceği gibi, "Po'nun en güzel vadisinden bir çiçek."

Ama sen bile bir bahanesin. Asıl suç, kendiminkinin dışında, 'gizli gülüşüyle acı veren tedirginlik'te.

Neden ölmeli? Hiç böylesine diri, böylesine *genç* olmadım hayatımda.

Geride kalana, geçmişe bir şey eklenemez. Hep yeniden başlanır.

Çivi çiviyi söker. Ama bir çarmıh yapılır dört çividen.

Yapacağımı yaptım şu dünyada, elimden geldiğince. Çalıştım, şiir verdim insanlara, pek çoklarının acılarını paylaştım.

17 Ağustos

Sıkılgan katillerdir intihar edenler. Sadizm yerine mazoşizm.

İki ay hapisten sonra tıraş olurken duyduğum haz – kendi başıma bir otel odasında, aynanın karşısında; dışarıda deniz vardı.

Şu daha sonra ermeyen yıl içinde ilk olarak kendimle hesaplaşıyorum.

Demek, yaptığım işte kralım.

On yıl içinde her şeyi gerçekleştirdim. Eski günlerin çekingenliklerini düşünürsem...

Hayatımda çok daha umutsuzum, eskisinden çok daha şaşkınım. Ne biriktirdim? Hiç. Yıllarca boş verdim eksik yanlarıma, onlar yokmuşçasına yaşadım. Katlanmasını bildim. Yiğitlik miydi bu? Hayır, gerçek bir çaba göstermedim. Sonra, 'acı veren tedirginlik'lerle karşılaşınca da, hemen bataklığa saplandım. Marttan beri uğraşıyordum. Adların önemi yok. Nasılsa yolumun üstüne çıkan adlar bunlar; onlar olmasaydı, başkaları ola-

caktı. Önemli olan, en büyük zaferimin ne olacağını artık bilmem – et ve kan gerektiren, hayatın kendisini gerektiren bir zafer bu.

On beş yıllık başarısızlığın benden esirgediği şeyin dışında, istediğim hiçbir şey yok yeryüzünde.

Bitmeyen, bitirmeyeceğim yılın bilançosu bu.

Sokakta insanların bu kaynaşmadan habersizce omzuna çarpıp geçmelerine neden şaşıyorsun, sen kendin, yanından geçen nice insanın acılarının, içlerini kemiren kurdun ne olduğunu bilmez, buna aldırmazken?

18 Ağustos

Gizlice en çok korkulan şey hep gerçekleşir sonunda.
Yazıyorum: Ey, Sen, acı. Peki sonra?

Bütün gerekli olan, biraz cesaret.

Acı ne kadar ortaya çıkar ve kesinleşirse, yaşama içgüdüsü o kadar ağır basıyor ve intihar düşüncesi zayıflıyor.

Kolay sanmıştım ilk düşündüğümde. Zayıf kadınlar yapmıştı bu işi. Alçakgönüllülük istiyor, kendini beğenmişlik değil.

Tiksiniyorum bütün bunlardan.
Sözler değil. Eylem. Artık yazmayacağım.

Cesare Pavese

YAŞAMA UĞRAŞI

İlkgençlik yıllarının geçtiği köy ve çiftlik ortamı, ***Cesare Pavese***'nin ilk şiirlerine olduğu kadar *Ay ve Şenlik Ateşleri* adlı ilk romanına da esin kaynağı oldu. Çocukluğu yoksulluk içinde geçti. Lisedeyken iki yakın arkadaşının intiharları, ***Pavese***'yi çok etkiledi. Ondaki 'intihar' eğilimi, böyle başladı. Üniversitede edebiyat okudu. Amerikan edebiyatının dev yapıtlarını İtalyanca'ya çevirdi. Özgürlük ve demokrasi ağırlıklı çevirileri ve yazıları yüzünden Faşist yönetimce tutuklandı, bir yıl kadar hapis yattı. 'Kısık sesli bir kız'a aşık oldu. Bu aşk, ***Cesare Pavese***'yi, içedönüklükten ve aşağılık duygusundan kurtarmıştı. Ancak 'kısık sesli kız'ın alaycı sözleri, yazarı yine 'intihar' düşüncesiyle yüz yüze getirdi. Kadınlardan nefret eden, karamsar bir insan oldu. İlerleyen yıllarda iki kez evlenmeye kalktıysa da, olmadı. Hayal kırıklıklarıyla dolu bir yaşamı 1950 yılına kadar sürdürebildi. *Yalnız Kadınlar Arasında* adlı romanına, İtalya'nın en büyük edebiyat ödülü olan *Strega Ödülü* verilmişti. Ödülünü almak üzere, Roma'ya bir uyurgezer gibi gitti. Ödülü aldıktan sonra, 1935 yılından beri tuttuğu bu *günlük* dışındaki bütün yazılarını, notlarını yok etti ve 26 Ağustos 1950'de, küçük bir otel odasında, uyku haplarıyla intihar etti. Bu günlükte gündelik olaylardan çok, bu büyük yazarın sanatıyla ilgili düşüncelerini bulacaksınız. Ölümünden iki yıl sonra ***Yaşama Uğraşı*** adıyla yayınlanan bu çok değerli kitabı ilk kez tam metin olarak yayınlıyoruz.

ISBN 975-07-0005-8

Kapaktaki resim. CHRIS SHEBAN

KDV İÇİNDEDİR